

ІППОЧО

Інститут післядипломної
педагогічної освіти
Чернівецької області

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ ЗБІРНИК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
ПРЕДМЕТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 2023/2024 Н.Р.**

Інформаційно-методичний збірник

Чернівці
Мехнодрук

2023

*Рекомендовано до друку вченою радою ІППОЧО
(протокол №2 від 21 червня 2023)*

Редакційна колегія:

Куриш Н.К., в.о. директора Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, кандидат педагогічних наук

Богачик Т.С., заступник директора з науково-методичної роботи Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, кандидат історичних наук

Голєва А.О., методист науково-методичного центру медіаінформаційного забезпечення освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Ташук Ю.Ю., методист науково-методичного центру медіаінформаційного забезпечення освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Рецензенти:

Андрійчук О.І., заступник директора з навчальної роботи Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук

Когут О.І., заступник директора з науково- педагогічної, навчальної роботи та інформаційно-комунікаційних технологій Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук

Дизайн обкладинки: Бучко Ю.М.

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.: інформаційно-методичний збірник / редколегія: Куриш Н.К., Богачик Т.С., Голєва А.О., Ташук Ю.Ю. Чернівці : Технодрук, 2023. 336 с.

Інформаційно-методичний збірник містить методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р., укладені науково-педагогічними працівниками Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

ЗМІСТ

Куриш Н.К. Реалізація академічної свободи вчителя Нової української школи: змістові доміанти та практичні аспекти	7
Богачик Т.С. Науково-методичний супровід освітнього процесу в сучасних умовах безпекових викликів	17
Романовська Д.Д., Гречко Р.І. Психологічна підтримка здобувачів освіти в умовах війни: методичні рекомендації педагогам	26
Поляк О.В., Мойсюк Н.Д. Удосконалення корпоративного іміджу закладу освіти шляхом дієвості множинних образів адміністративного, педагогічного та технічного персоналу навчальних інституцій	31
Дячук Л.М. Інноваційна педагогічна практика крізь призму регіонального досвіду	44
Куриш Н.К., Унгурян І.К. Методичні рекомендації щодо використання технології ранкових зустрічей в освітньому процесі 5-6 класів закладів загальної середньої освіти	50
Савчук О.С. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти Чернівецької області в 2023/2024 н.р.	59
Одинак М.М. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в початковій ланці освіти у 2023/2024 н.р.	71
Медведь О.М. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у початкових класах у закладах освіти з румунською мовою навчання Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	80
Квітень Є.Д. Методичні рекомендації щодо викладання предметів мовно-літературної освітньої галузі (українська мова та література, українознавство) у закладах загальної середньої освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	86
Куриш С.М., Блажевська Н.В. Методичні рекомендації щодо викладання іноземних мов у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	98

Федорак В.Ф.	
Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з історії, правознавства, громадянської освіти в закладах загальної середньої освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	109
Іванова Л.І.	
Методичні рекомендації щодо вивчення зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти області у 2023/2024 н.р.	116
Говорнян Л.С.	
Науково-методичний супровід викладання румунської мови та літератури (румунської і зарубіжної) у 5-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	122
Білянiна О.Я., Білянiн Г.І.	
Науково-методичний супровід викладання предметів математичної освітньої галузі у 5-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	128
Климюк І.І.	
Науково-методичний супровід викладання географії у 6-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р. ...	144
Науково-методичний супровід викладання економіки у закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	154
Фабіанова І.В.	
Методичні рекомендації щодо вивчення біології та екології у 2023/2024 н.р.	158
Чухненко П.С.	
Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з інтегрованого курсу «Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля» у 2023/2024 н.р.	165
Науково-методичний супровід викладання хімії у 7-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	171
Борча В.К.	
Методичні рекомендації щодо викладання фізики та астрономії у 2023/2024 н.р.	174
Мусурівський В.І.	
Методичні рекомендації щодо викладання інформатики у 2023/2024 н.р.	186
Коцур Т.О.	
Методичні рекомендації щодо викладання предмета «Основи здоров'я» у 2023/2024 н.р.	197
Методичні рекомендації щодо викладання трудового навчання, технологій та креслення у 2023/2024 н.р.	205

Юзькова В.Д.	
Науково-методичний супровід впровадження STEM-освіти в освітній процес ЗЗСО Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	215
Старовойт П.С.	
Методичні рекомендації щодо питань організації виховної роботи у закладах освіти Чернівецької області у 2023-2024 н.р. .	231
Методичні рекомендації щодо викладання фізичної культури у закладах освіти Чернівецької області у 2023-2024 н.р.	240
Пономаренко О.М.	
Методичні рекомендації щодо викладання курсів, предметів духовно-морального спрямування в закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	248
Венгрияк О.В.	
Науково-методичний супровід викладання предметів мистецької освітньої галузі Нової української школи в закладах освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	262
Равлюк Л.Р.	
Науково-методичний супровід викладання предметів мистецької освітньої галузі в 7-11 класах закладів освіти Чернівецької області у 2023/2024 н.р.	269
Романовська Д.Д., Гречко Р.І.	
Методичні рекомендації щодо діяльності практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти у 2023/2024 н.р.: психологічний супровід НУШ, соціально-психологічна допомога під час війни	274
Анатійчук М.О.	
Методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах дошкільної та загальної середньої освіти у 2023/2024 н.р.	290
Чередюк О.В.	
Методичні рекомендації щодо організації роботи інклюзивно-ресурсних центрів у 2023/2024 н.р.	304
Захарова М.В.	
Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах у 2023/2024 н.р.	309
Гринчук Л.В.	
Методичні рекомендації щодо надання логопедичних послуг дітям з особливими освітніми потребами у 2023/2024 н.р.	318

Голєва А.О., Ташук Ю.Ю.

Методичні рекомендації щодо впровадження елементів
медіаграмотності в освітній процес у 2023/2024 н.р. 323

Савчук К.С.

Методичні рекомендації щодо організації роботи шкільної
бібліотеки під час воєнного стану в Чернівецькій області на
2023/2024 н.р. 329

Куриш Н.К.,
в.о. директора
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат педагогічних наук
e-mail: kurish.natalya@ukr.net

РЕАЛІЗАЦІЯ АКАДЕМІЧНОЇ СВОБОДИ ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ЗМІСТОВІ ДОМІНАНТИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Концепція «Нова українська школа» докорінно змінює підходи до організації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти та окреслює вимоги до вчителя, який отримує академічну свободу і стає диригентом реалізації реформи, проявляючи здібності управління освітнім процесом викладання окремого навчального предмета/інтегрованого курсу.

Слід зазначити, що у ст. 1 Закону України «Про освіту» академічна свобода визначається, як самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки й творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом [4]. Відповідно розширюються повноваження педагогів та надається більше самостійності щодо планування системи науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості, шляхом формування та застосування її компетентностей.

Плануючи самостійно освітній процес, педагогам необхідно врахувати трактування пункту 1 статті 10 Закон України «Про повну загальну середню освіту», що він має бути спрямований на виявлення та розвиток здібностей та обдарувань особистості, її індивідуальних здібностей, досягнення результатів навчання, прогресу в розвитку, зокрема формування і застосування відповідних компетентностей, визначених державними стандартами [5]. Окрім того, моделюючи освітній процес в Новій українській школі, педагоги можуть обирати форми здобуття освіти, що визначені законодавством та організовувати навчання за освітньою програмою з оновленим змістом, в спеціально створеному (оновленому) освітньому

середовищі із використанням інноваційних технологій, методів, технік, засобів навчання, виховання та розвитку.

При цьому важливо педагогам проявити лідерські якості, що дозволяють делегувати йому відповідальність за кінцевий результат навчання, адже у сучасних педагогів переважає виконавчий тип мислення, який, на відміну від лідерського, не спонукає брати відповідальність за кінцевий результат. Тому, ключовим елементом успішного переходу вчителя до академічної свободи має бути робота (і в плані саморозвитку, і як пріоритетний напрям роботи адміністрацій закладу освіти та центрів професійного розвитку педагогічних працівників) з підвищення рівня готовності педагогів брати більшу відповідальність за результати освітнього процесу в класі.

Відповідно систему науково-методичних і педагогічних заходів, що забезпечать єдність навчання, виховання і розвитку здобувача освіти та виконання освітньої програми у закладі освіти моделює кожен педагог самостійно, отримавши такі повноваження у рамках академічної свободи. Змістові домінанти академічної свободи вчителя Нової української школи визначаються у статті 54 Закону України «Про освіту»:

- академічна свобода, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі;

- педагогічна ініціатива;

- розроблення та впровадження авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання;

- вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ та організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників та ін. [4].

Реалізація академічної свободи залежить від самого вчителя, що є проявом патріотизму, громадянської відповідальності, причетності до життя країни, відповідальності, бажання діяти, не бути байдужим. Однак, якісно реалізувати всі змістові домінанти академічної свободи вчителя Нової української школи можна тільки у тісній співпраці та взаємодії з провайдерами системи освіти, які зацікавлені в підготовці сучасного педагога – «агента змін».

Що стосується академічної свободи, включаючи свободу викладання та втручання у діяльність педагогів, найкраще можна реалізувати у співпраці з адміністрацією закладу, адже сам керівник

також повинен бути вмотивованим «агентом змін», щоб розмовляти з сучасним вчителем «однією мовою» і підтримувати його ідеї та давати можливість самостійно обирати форми, методи та засоби навчання. Моделюючи навчальний процес, педагоги планують використання методів, технологій, засобів, форм навчання, що дає можливість урізноманітнити навчання та забезпечити надання якісних освітніх послуг, при цьому педагоги повинні багато працювати самостійно, а також взаємодіяти з освітніми установами, що популяризують та знайомлять з інноваційними підходами проведення сучасного уроку. Такими провайдерами для педагогів Чернівецької області є Міністерство освіти і науки, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», Комунальний заклад «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області», Центри професійного розвитку педагогічних працівників, методичні служби закладу освіти, освітні платформи та громадські організації, що надають послуги у сфері освіти.

Автономія навчального закладу надає вчителю академічну свободу у виборі модельних навчальних програм, підручників і навчальних посібників, що дає можливість змоделювати самостійно освітній процес та вибудувувати індивідуальну освітню траєкторію здобувачів освіти, допомагаючи їм виявити й розвинути свої таланти та здібності, визначитися у майбутньому життєвому шляху. Міністерство освіти і науки України та Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти» є надійними партнерами педагогів щодо вибору навчального забезпечення викладання предметів пропонуючи на сайтах перелік грифованих модельних навчальних програм за освітніми галузями <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/> та підручників і посібників на сторінці «Навчально-методичній скарбниці НУШ. 5-6 класи» <http://surl.li/bydta>.

Послуги, що надає Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області дає можливість отримати педагогам практичні навички використання нових технологій та методик організації освітнього процесу беручи участь у заходах, а також використовуючи матеріали розміщені на сайті ІППОЧО у закладці «Навчально-методичне забезпечення НУШ базової середньої освіти» http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803, «Заходи у рамках НУШ» <http://surl.li/jdqxp>.

Ще однією змістовою домінантою академічної свободи вчителя є – педагогічна ініціатива, що проявляється у вмінні педагогів діяти за власним бажанням, реалізуючи особистісний почин у нових формах та видах діяльності, у здатність швидко опановувати різні методики та

технології організації освітнього процесу. Педагогічна ініціатива проявляється також у реалізації різних освітніх педагогічних проєктів, практико-орієнтованих, дослідно-експериментальних наукових робіт та інноваційної діяльності тощо. Саме така діяльність дає можливість продемонструвати педагогу свою педагогічну майстерність, інноваційну творчість та креативність у навчанні, вихованні та розвитку здобувачів освіти. Слід враховувати, що освітній педагогічний проєкт вчителі можуть реалізувати спільно зі своїми колегами у закладі, що проявляється в унікальній діяльності, регламентованій визначеними термінами та спрямовується на досягнення заздалегідь передбачуваного результату або створення певного, унікального навчального/методичного продукту/ послуги, відповідно до наявних ресурсів та вимог до їх якості.

Реалізація дослідно-експериментальної роботи: здійснення дослідження, експериментальна апробація нових методів, засобів і форм освітнього процесу, освітніх технологій, відбувається переважно під координацією Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. У 2023 році у системі освіти Чернівецької області реалізується 17 науково-дослідних педагогічних експериментів та освітніх проєктів, з яких: 8 мають статус всеукраїнського рівня, 9 – регіонального рівня.

З метою надання якісних освітніх послуг та пошуку нових ідей щодо організації освітнього процесу рекомендуємо педагогам долучатися до наукової та/або інноваційної діяльності, беручи участь в освітніх педагогічних проєктах, дослідно-експериментальній роботі [1]. Така діяльність у закладах освіти сприяє як стратегічному розвитку освітньої галузі базуючись на новаціях, що є теоретично обґрунтованими та практико-апробованими, так і педагоги мають можливість змодельовати освітній процес підбираючи ресурси для навчання, виховання та розвитку учнів Нової української школи, враховуючи потреби здобувачів освіти та сучасні виклики у суспільстві[2].

Для організації дослідно-експериментальної та інноваційно-проєктної діяльності у закладах освіти регіону пропонуємо перспективні напрями, які визначено у ході проведеного опитування серед керівників закладів освіти Чернівецької області у березні 2023 року:

- розроблення та апробація нових підходів до організації освітнього процесу,
- впровадження нових методів та технологій навчання та виховання здобувачів освіти,

- управління закладом освіти,
- партнерська взаємодія у закладі освіти,
- професійний розвиток педагогічних працівників,
- виховання здобувачів освіти на цінностях,
- формування та розвиток ключових компетентностей у здобувачів освіти.

У Концепції «Нова українська школа» зазначається, що провідне місце відводиться педагогу нового формату, який має академічну свободу, володіє навичками випереджувального проектного менеджменту (планування й організації навчання, розроблення навчально-методичного забезпечення, оцінювання тощо), самостійно й творчо здобуває інформацію, організовує дитиноцентрований процес. Відповідно наступна змістова домінанта: розроблення та впровадження авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання – визначає свободу дій вчителя щодо напрацювання власного навчального забезпечення, включаючи навчальні програми, посібники, збірники, та інше. Тут слід зазначити про процедуру схвалення навчального забезпечення для викладання предметів інваріантної та варіативної складової. Якщо педагоги напрацювали навчальну літературу або навчальну програму викладання предметів/інтегрованих курсів типової освітньої програми, то відповідно до Порядку надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам подаються на комплексну експертизу та схвалення предметними експертними комісіями Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України, де розглядаються та відповідно рекомендуються на гриф. Однак, автори можуть першочергово подати на схвалення вченою радою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області й відповідно уже вчена рада подає клопотання на комісію Міністерства щодо отримання грифа. Методичні збірники, посібники, порадики, словники, програми гуртків, вивчені та узагальнені досвіди роботи педагогів та інше, можуть схвалюватися до використання у освітньому процесі рішенням науково-методичної ради Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Важливою змістовою домінантою академічної свободи вчителя Нової української школи, що визначається рядом нормативно-правових документів, джерела [3], [4], [5], [6], є вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ та організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників. На ринку

надання послуг з підвищення кваліфікації педагогічних працівників важливо врахувати вчителям, що при обиранні програм та проектуванні індивідуальної освітньої траєкторії необхідно орієнтуватися на цілісну систему професійного зростання, а саме, освоєння 5 загальних й 15 професійних компетентностей (за трудовою дією або групою трудових дій) відповідно до Професійного стандарту вчителя та 8 напрямів підвищення кваліфікації визначеними Постановою Кабінету Міністрів №800, зі змінами

Відповідно, пропонуємо педагогам у міжтестастійний період моделювати індивідуальну траєкторію професійного розвитку за 5 основними векторами, що окреслюються трудовими функціями вчителя:

- навчання учнів предметів (інтегрованих курсів),
- управління освітнім процесом,
- партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу,
- участь в організації безпечного, здорового, розвивального, інклюзивного освітнього середовища,
- безперервний професійний розвиток[6].

Проектуючи індивідуальну траєкторію професійного розвитку, педагоги мають можливість обирати різні заклади та установи, що надають послуги із підвищення кваліфікації. Цілісне та безперервне професійне зростання педагогів на даному етапі реформування української системи освіти можуть забезпечити, перш за все, інститути післядипломної педагогічної освіти, в освітньому процесі яких вдало поєднуються форми освіти дорослих визначені статтею 18 Закону України «Про освіту»: формальної, неформальної та інформальної. Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області пропонується вчителям обирати заходи для проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку поєднуючи: формальну освіту <http://surl.li/jadvl> (курси підвищення кваліфікації за 5 модулями, курси за вибором, програми академічної мобільності, стажування), неформальну освіту http://ippobuk.cv.ua/?page_id=11545 (тренінги, майстер-класи, семінари, методичні практикуми, форуми, круглі столи, вернісажі, дайджести, нетворкінги тощо) та використання розроблені ресурси інформальної освіти http://ippobuk.cv.ua/?page_id=1735 (каталоги наукової та навчально-методичної літератури, напрацювання інноваційної педагогічної практики).

При переході реформи на наступний рівень освіти – від початкового до базового – педагоги на першому адаптаційному циклі (5-6 класи) в рамках академічної свободи здійснюють проектування

викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів (обрання модельних навчальних програм і підручників, робочих зошитів і навчальних посібників; освоєння методик та підходів, засобів та ресурсів; створення сучасного освітнього середовища), враховуючи певні календарно-часові рамки, використовуючи наявні уже напрацьовані ресурси та адаптуючись до актуальних викликів у суспільстві.

З метою упорядкування діяльності вчителя на адаптаційному етапі впровадження Державного стандарту базової середньої освіти важливим є визначити послідовність прийняття рішень, що допоможе педагогам швидко адаптуватися до змін та успішно реалізувати всі ідеї Нової української школи. Пропонуємо педагогами апробований Алгоритм управління освітнім процесом на адаптаційному циклі базової середньої освіти (5-6 класи) Нової української школи [2]. (Таблиця 1)

Таблиця 1

Алгоритм управління освітнім процесом на адаптаційному циклі базової середньої освіти (5-6 класи) Нової української школи

№ п/п	Види діяльності педагогів	Календарно-часові рамки	Ресурси
1.	Обирання з 95 рекомендованих/ схвалених до використання модельних навчальних програм із 9-освітніх галузей та двох програм міжгалузевих інтегрованих курсів: «Робототехніка» та «STEM. 5-6 класи» програм для навчання учнів 5-6 класів.	Щорічно, лютий-березень	Сайти МОНУ та НДУ «Інститут модернізації змісту освіти»
2.	Подання адміністрації закладу освіти інформації про обрані модельні програми для формування Освітньої програми	Щорічно, березень-квітень	Педагоги подать самостійно
3.	Обирання підручників, рекомендованих/ схвалених до використання у закладах загальної середньої освіти	Щорічно, березень-квітень	Сайт НДУ «Інститут модернізації змісту освіти» – закладка «Навчально-методична скарбниця НУШ. 5-6 класи»

4.	Розроблення навчальної програми викладання предмета/інтегрованого курсу на основі обраної модельної навчальної програми	Щорічно, червень-серпень	Педагоги укладають самостійно
5.	Укладання календарно-тематичного планування викладання навчального предмета/інтегрованого курсу	Щорічно, серпень	Сайт НДУ «Інститут модернізації змісту освіти» – закладка «Навчально-методична скарбниця НУШ. 5-6 класи», сайт ІППОЧО – закладка «Навчально-методичне забезпечення НУШ базової середньої освіти»
6.	Оновлення/створення освітнього середовища, предметного кабінету, навчальних осередків у рамках викладання навчального предмета/інтегрованого курсу	До вересня, упродовж навчального року	Педагоги облаштовують спільно адміністраціями закладу освіти 3
7.	Розроблення інструментів для формульовального оцінювання	Упродовж навчального року	Педагоги працюють самостійно
8.	Здійснення поурочного планування, розроблення презентацій до навчальних занять	Упродовж навчального року	Педагоги здійснюють самостійно, сайт ІППОЧО – закладка «Навчально-методичне забезпечення НУШ базової середньої освіти»
9.	Використання навчально-методичних ресурсів викладання навчального предмета /інтегрованого курсу	Упродовж навчального року	Сайт НДУ «Інститут модернізації змісту освіти» – закладка «Навчально-методична скарбниця НУШ. 5-6 класи», сайт ІППОЧО – закладка «Навчально-

			методичне забезпечення НУШ базової середньої освіти»
10.	Вибір інноваційних технологій, методів, технік, засобів навчання, виховання та розвитку школярів	Упродовж навчального року	Педагоги здійснюють самостійно
11.	Напрацювання та розроблення дидактичного забезпечення викладання навчального предмета /інтегрованого курсу	Упродовж навчального року	Педагоги здійснюють самостійно
12.	Проектування професійного розвитку педагогів у рамках формальної освіти за програмами підвищення кваліфікації (обсягом 30 год)	До 01 вересня	Сайт ІППОЧО, – закладка «Навчання вчителів 5-х класів 2021-2023 рр.»
13.	Удосконалення фахової майстерності педагогів у рамках методичних заходів неформальної освіти	Упродовж навчального року	Сайт ІППОЧО, – закладка «Заходи у рамках НУШ», ЦПРПП, методичні служби закладів освіти, інші установи
14.	Організація інформальної освіти педагогів	Упродовж навчального року	Сайт ІППОЧО, – закладки «Наукова робота», «Навчально-методичне забезпечення НУШ базової середньої освіти»

Цей алгоритм буде також практичним і на наступному циклі реформування базової середньої освіти – базового предметного навчання, коли збільшиться кількість педагогічних працівників та розширюється перелік модельних програм, однак, рекомендуємо використовувати його педагогам, щоб забезпечити наступність та послідовність викладання навчальних предметів та інтегрованих курсів.

Отже, докорінні зміни освітньої парадигми, які супроводжуються реалізацією Концепції «Нова українська школа», не тільки підвищили вимоги до вчителя, але також надали їм академічну свободу у діях та прийнятті ефективних рішень спрямованих на досягнення навчально-творчої та професійно-практичної мети у

підготовці конкурентоспроможного випускника, здатного адаптуватися в мінливому соціумі, вирішувати проблемні ситуації та ініціювати інноваційний розвиток нашого суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Куриш Н.К. Організація інноваційної освітньої діяльності педагогів у системі післядипломної освіти: регіональний аспект. *Розвиток сучасної науки та освіти: реалії, проблеми якості, інновації*: матеріали III Міжнародної наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Запоріжжя, 30 вересня 2022 р.) / за наук. Ред. С.В. Кюрчева, В.В. Кідалова, В.І. Кравця та ін. Запоріжжя : ТДАТУ, 2022. С. 339-343.

2. Куриш Н.К. Учитель Нової української школи – диригент сучасного освітнього процесу. Історико-краєзнавчі дослідження в умовах Нової української школи: зб. Матер. Всеукраїнської науково-практичної конференції: Історико-краєзнавчі дослідження в умовах нової української школи: матеріали Всеукр. Наук.-практ. Конф. (16 листопада 2022 року в режимі онлайн)/ упоряд.: Завалевський Ю.І., Дубовик О.А., Бережна Т.І., Коломоєць Г.А., Максимець Д.С., Боднарюк С.М. Чернівці. Букрек. 2022. С.130-135.

3. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, 2019. (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF/stru> (дата звернення 16.06.2023).

4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-VIII. Дата оновлення: 06.06.2019 №2745-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 19.06.2023).

5. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 01.08.2020 р. №764-IX. URL: <http://surl.li/jdqzu> (дата звернення 14.06.2023).

6. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», 2020. (Верховна Рада України). Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата звернення 12.06.2023).

Богачик Т.С.,
заступник директора з науково-методичної роботи
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат історичних наук
e-mail: tamara_bogachik@ukr.net

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні стратегічні вектори вітчизняної освіти в умовах воєнного стану актуалізують нові підходи до науково-методичної роботи як пріоритетної форми науково-методичного супроводу освітнього процесу, і зокрема, системного професійного розвитку педагогічних працівників та важливого чинника реалізації Концепції «Нова українська школа» [6].

Функціонуючи у суворих умовах реальності та тримаючи освітній фронт, регіональна система післядипломної педагогічної освіти упевнено продовжує сприяти налагодженню та здійсненню продуктивного професійного діалогу між усіма його суб'єктами освітнього процесу. Водночас безпекові виклики і загрози та тенденції розвитку сучасної освітньої системи активізували процес якісної зміни професійної компетентності педагогів. Тому потребують оновлення і зміст, і форми науково-методичного супроводу освітнього процесу у цілому, та фахового удосконалення педагогів зокрема [11; 7].

У цьому контексті важливою є тісна співпраця усіх суб'єктів та інституцій, які координують цей супровід: адміністрацій закладів освіти, керівників методичних професійних спільнот/формувань усіх рівнів, відповідальних працівників управлінь освітою територіальних громад, Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, Центрів професійного розвитку педагогічних працівників [7].

Водночас вищезазначені інституції покликані спільною консолідованою співпрацею забезпечити відповідний ефективний науково-методичний супровід, що дасть змогу урівноважити курсовий і післякурсний періоди, звівши їх до єдиного андрагогічного циклу. Це вимагає створити диференційовані умови для опанування педагогічними працівниками позицій суб'єктів професійного самовдосконалення і самореалізації тощо [11].

Безперечно, науково-методичний супровід професійного розвитку педагогів на усіх рівнях – шкільному, територіальному, обласному, має ґрунтуватися на засадах науковості, прогностичності,

гнучкості, мобільності, випереджувального характеру науково-методичного обслуговування, неперервності, принципах андрагогіки і гуманізму, акмеології і синергетики, менеджменту й маркетингу. При цьому важливо, щоб науково-методичний супровід мав індивідуальний характер, врахував динаміку розвитку кожного учителя, передбачав моніторинг реалізації заданої траєкторії тощо [11;8].

Ураховуючи основні завдання розвитку й модернізації системи освіти області, пріоритетні вектори розвитку регіональної післядипломної педагогічної освіти, у 2023/2024 н.р. продовжується реалізація обласної науково-методичної проблеми «Формування професійної компетентності педагогічних працівників шляхом інтеграції формальної, неформальної та інформальної освіти».

Водночас першочерговим та пріоритетним завданням в умовах повномасштабної війни для кожного педагогічного працівника області не тільки налаштуватися на роботу, а й вчитися будувати психологічно безпечне освітнє середовище в учнівських колективах, що позитивно впливатиме на психоемоційний стан здобувачів освіти та підвищить якість засвоєння знань [12]. Тому важливо детально опрацювати рекомендації «Психологічна підтримка здобувачів освіти в умовах війни: методичні рекомендації педагогам», розроблені фахівцями науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи ІППОЧО, які варто щоденно використовувати для підтримки школярів, практикувати запропоновані техніки, впроваджувати «психологічні хвилинки» на уроках тощо.

Кризові явища, викликані упродовж останніх трьох років спочатку пандемією COVID-19, а потім повномасштабним вторгненням РФ на територію України, суттєво підсилили «втрати в навчанні», «освітні розриви», «прогалини в навчанні» тощо як для закладів освіти усієї країни, так і для ЗЗСО Чернівецьчини. Тому важливо адміністраціям закладів освіти забезпечити проведення внутрішнього моніторингу результатів навчання здобувачів освіти з використанням діагностичного інструментарію, результати якого допомогли б організувати адаптивне гнучке планування, що б передбачало перерозподіл навчального часу між темами з кожної освітньої галузі, навчальних предметів, або ж стало основою для розроблення власних навчальних програм, коригування змісту та результатів навчання з урахуванням виявлених освітніх втрат [1]. Водночас вкрай необхідно створювати у закладах освіти методичну систему підтримки індивідуальної освітньої траєкторії учнів шляхом проведення індивідуальних занять, факультативів відповідно до навчального плану та/ або за запитом учнів, консультацій з учнями

для усунення прогалин у знаннях із предмету тощо; використовувати години варіативної складової шляхом запровадження індивідуальних та групових консультацій для здобувачів освіти.

На обласному та територіальних рівнях з боку ІППОЧО, ЦПРПП, методичних формувань різних рівнів потрібно посилити роботу в частині надання підтримки педагогічним працівникам щодо професійного вдосконалення з питань методики роботи в умовах змішаного навчання [1].

Пріоритетно важливим залишається у 2023/2024 н.р. здійснення ефективного науково-методичного супроводу впровадження Державного стандарту базової середньої освіти. Маємо позитивний регіональний досвід функціонування обласних творчих динамічних груп НУШ, метою діяльності яких стало розроблення та упровадження в практику роботи закладів загальної середньої освіти навчально-методичного забезпечення для викладання навчальних предметів за освітніми галузями НУШ [10, с. 29].

Створені формування педагогів, окрім укладання практичної складової з методики викладання навчальних дисциплін за освітніми галузями НУШ, у черговому навчальному році продовжать працювати над розробкою додаткового контенту з ключових навчальних тем, урахувавши прогалини в знаннях, недосягнення учнівством очікуваних результатів навчання, що визначені освітніми програмами, тощо.

Закцентуємо, що засідання творчих динамічних груп за різними освітніми галузями НУШ продовжать проходити у 2023/2024 н.р. у форматі заходів неформальної освіти (практикумів, тренінгів, воркшопів, майстер-класів. Методичних дебатів, методичних панорам та діалогів тощо). У рамках традиційного заходу – Регіонального онлайн-івенту творчих груп НУШ, що спрямований на надання науково-методичної підтримки педагогічним працівникам щодо здійснення освітньої діяльності у 5-6 класах, буде продовжено демонстрацію розроблених навчально-дидактичних матеріалів тощо, що слугують основою для укладання методичних кейсів.

Наразі обласні динамічні творчі групи НУШ уже розпочали укладання регіонального електронного репозитарію практичних педагогічних ідей з методики викладання навчальних предметів за освітніми галузями, що допоможуть педагогам ліквідувати навчальні втрати учнівства та презентують практичну складову викладання у 5-6 класах [10]. Напрацьовані навчально-методичні кейси розміщено на інформаційному сайті ІППОЧО у вкладці «НУШ. Навчально-методичне забезпечення» [13].

Тому досить необхідним для учителів, які викладають у 5-6-их класах, відвідування усіх вищезазначених заходів, детальне знайомство з напрацьованими матеріалами. Разом з тим, важливим для впровадження Державного стандарту базової середньої освіти є ефективна діяльність шкільних динамічних груп учителів 5-6-х класів у кожному закладі освіти, перед якими постають наступні завдання:

- вивчення та опрацювання науково-педагогічної літератури з проблеми реалізації Концепції НУШ за освітніми галузями НУШ;
- розроблення практичних рекомендацій, моделей, схем, порад тощо та впровадження їх у викладацьку діяльність;
- напрацювання практичної складової з методики викладання навчальних дисциплін за освітніми галузями НУШ;
- моделювання, апробація упровадження інноваційних освітніх технологій;
- знайомство з регіональним передовим педагогічним досвідом з методики викладання навчальних предметів за освітніми галузями НУШ;
- отримання консультування з боку обласних динамічних творчих груп.

Варто на їх засіданнях, які можуть проходити у форматі методичних майстерень, практикумів, тренінгів, воркшопів, майстер-класів, методичних дебатів, методичних панорам та діалогів тощо, розглядати актуальні питання щодо нових підходів та нововведень Державного стандарту базової середньої освіти у 5-6 класах, зокрема: особливостей розроблення освітньої програми та варіантів навчальних і навчально-тематичних планів; забезпечення якості освіти та якості освітньої діяльності; педагогічної свободи в календарно-тематичному плануванні; формувального оцінювання та самооцінювання у процесі навчання тощо.

Справжнім генератором спонукання до особистісного і професійного розвитку для кожного педагога слугує Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» [2]. Саме Профстандарт мотивуватиме педагогічних працівників справлятися із сучасними викликами в освіті. Водночас кожен педагог, формуючи в учня НУШ низку компетентностей, сам повинен опанувати їх.

Тому, зважаючи на послідовність впровадження Профстандарту, спільним завданням адміністрацій закладів освіти, керівників методичних професійних спільнот/формувань усіх рівнів,

відповідальних працівників управлінь освітою територіальних громад, Центрів професійного розвитку педагогічних працівників, є допомога в організації детального опрацювання цього нормативного документу педагогами, аби вони були готовими до самостійного аналізу щодо володіння пропонованими компетентностями і проведення самооцінювання. З цією метою ЦПРПП можуть розробити анкети, опитувальники для вчителів, що допоможуть відрефлексувати їхню діяльність. Це на перспективу допоможе планувати підвищення кваліфікації та розбудовувати власну траєкторію професійного розвитку. Проте не можна передчасно впроваджувати Професійний стандарт задля оцінювання [3].

Водночас заклади освіти, користуючись своєю автономією, можуть затверджувати педагогічною радою результати неформального та інформального навчання педагогів. Плануючи заходи неформальної та інформальної освіти, ІППОЧО, ЦПРПП, територіальні професійні спільноти учителів, адміністрації закладів освіти мають враховувати формування загальних (громадянська, соціальна, культурна, лідерська та підприємницька) і професійних компетентностей вчителя (мовно-комунікативна; предметно-методична; інформаційно-цифрова; психологічна; емоційно-етична; педагогічне партнерство; інклюзивна; здоров'язбережувальна; проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; рефлексивна; здатність до навчання впродовж життя) [2].

Аналогічно, плануючи заходи з неформальної та інформальної освіти з керівниками закладів освіти, необхідно вищезазначеним інституціям керуватися Професійним стандартом керівника (директора) закладу загальної середньої освіти та Професійним стандартом керівника (директора) закладу дошкільної освіти. Зокрема, варто передбачити у меті запланованих заходів для керівників ЗЗСО формування наступних загальних компетентностей: громадянської, соціальної, культурної, когнітивної та підприємницької; а відповідно до п.4 Професійного стандарту керівника (директора) закладу дошкільної освіти – ключових загальних компетентностей: громадянської, соціальної, культурної, цифрової, підприємницької, етичної [4;5].

Тому важливо проводити інформаційну та роз'яснювальну роботу, надавати консультаційну допомогу, підтримку щодо планування й розроблення траєкторії професійного розвитку педагогічних працівників, надання керівникам закладів освіти організаційно-методичних послуг з питань впровадження провідних технологій в освітній процес, розроблення документів закладів освіти,

використання інноваційних підходів у ході здійснення просвітницької діяльності тощо.

В основі системи науково-методичної роботи як важливого чинника реалізації Концепції НУШ на шкільному, територіальному та обласному рівнях має знаходитися діяльнісний підхід до підвищення фахової майстерності педагога, тобто включення педагога в реалізацію будь-якої діяльності (навчання, дослідження, проектування), та практична спрямованість всіх методичних заходів. Тому основною метою діяльності усіх суб'єктів та інституцій, які координують науково-методичний супровід освітнього процесу – дати поштовх до самоосвіти, самовдосконалення та самореалізації, допомогти вчителю розкрити свої таланти, надати йому кваліфікаційну допомогу як у питаннях теорії, так і в практичній діяльності, у підвищенні результативності його педагогічної праці. Цей пріоритет продовжує залишатися на часі, тому що забезпечує динамічний розвиток педагогічної спільноти.

У цьому контексті важлива роль відводиться Центрам професійного розвитку педагогічних працівників, діяльність яких зорієнтована на виконання таких функцій: планування та організація; діагностування; прогностичність і відновлення; моделювання; інформування; консультування; коригування та ін.

Окрім того, здійснюючи науково-методичний супровід професійного зростання педагогічних працівників, адміністрації закладів освіти, керівники територіальних професійних спільнот покликані зорганізувати методичне наставництво (надання кваліфікованої поради, допомоги, роз'яснення, інформаційної підтримки щодо вирішення професійних завдань, подолання професійних утруднень тощо); проведення педагогічного коучингу (забезпечення тренування педагогічних працівників для розвитку необхідних професійних здібностей і навичок, засвоєння передових стратегій тощо). При цьому важливо, щоб зберігалася системність, вертикальність і горизонтальна цілісність освітнього процесу; інтеграція формальної, неформальної та інформальної освіти; урахувалися професійні потреби педагогічних працівників тощо. Ключовою тематикою методичного наставництва і педагогічного коучингу може стати ознайомлення зі структурою та типами сучасного уроку, технологіями викладання, інноваційними методиками роботи, а також надання педагогу Нової української школи адресної допомоги в організації освітнього процесу відповідно до вимог тієї чи іншої освітньої галузі Державного стандарту тощо.

Водночас варто приділити значну увагу інформальній освіті педагогів, що передбачає вивчення сучасних методик, використання Інтернет-ресурсів, опрацювання нормативно-правових документів, вивчення літератури з обраної науково-педагогічної проблеми; ознайомлення з досвідом упровадження інноваційних технологій навчання та виховання тощо. Разом з тим науково-методичний супровід професійного зростання педагогів має спонукати до проблеми самоаналізу особистості взагалі, і самоаналізу професійної діяльності учителя зокрема. Тобто педагогічний працівник має бути зорієнтований на постійний аналіз результатів своєї професійної діяльності. Ефективною формою для проведення такого типу аналізу, на думку науковців, є аналіз особистих звітів, виступів, інтерв'ю тощо з різних видів діяльності на засіданнях методичних професійних спільнот, творчих груп, педагогічних рад тощо. У результаті такої діяльності відбувається акцентування уваги педагога, по-перше, на динаміці результатів, а по-друге, на рівні активності у професійній діяльності [8].

Підвищенню професійних компетентностей учителів сприяють конкурси фахової майстерності, які дозволяють педагогам «виходити» за межі закладу освіти, прогнозувати напрямки свого професійного розвитку і проектувати подальшу педагогічну діяльність [9]. Безперечно, участь у фаховому конкурсі професійної майстерності «Учитель року» вимагає від учасників глибокої педагогічної та методичної підготовки, розуміння теоретико-методологічних основ психології та педагогіки, а також розуміння сучасних концепцій освіти. Тому закладам освіти, органам управління освітою територіальних громад, ЦПРПП важливо допомогти учасникам-педагогам оптимально підготуватися до участі в конкурсі і реалізувати в ньому свій творчий потенціал.

Цьогоріч Всеукраїнський конкурс професійної майстерності «Учитель року-2024» пройде у таких номінаціях: «Українська мова та література», «Географія», «Фізика», «Образотворче мистецтво». Умови та порядок проведення конкурсу має затвердити центральний оргкомітет до 01 вересня 2023 року. Реєстрація учасників конкурсу розпочнеться 25 вересня і триватиме до 16 жовтня [14].

Отже, науково-методичний супровід освітнього процесу, що є важливою складовою усієї науково-методичної роботи, у сучасних умовах безпекових викликів і загроз має бути спрямований на підвищення науково-методичного рівня вчителя та формування його загальних і професійних компетентностей; розвиток вміння будувати психологічно безпечне освітнє середовище в учнівських колективах та

чіткого бачення про стандарти, яких мають досягати учні на різних рівнях/етапах навчання в умовах «втрат в навчанні» і «освітніх розривів», вміння ліквідувати «прогалин в навчанні»; підготовку до засвоєння змісту нових програм та технологій їх реалізації; постійне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних дисциплін і методик викладання; вивчення та втілення у шкільну практику передового педагогічного досвіду; творче використання перевірених рекомендацій.

Список використаних джерел та літератури

1. Верховна Рада України. Комітет з питань освіти, науки та інновацій. Про затвердження Рекомендацій слухань у Комітеті на тему «Освітні втрати та освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання». URL: <https://kno.rada.gov.ua/uploads/documents/38605.pdf>.

2. Верховна Рада України. Офіційний вебсайт. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 №2736-20 «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#n10>.

3. Учителів не можна оцінювати за новим профстандартом, поки вони не отримають час і можливості для відповідної підготовки – інтерв'ю з Лілією Гриневич. URL: <https://nus.org.ua/articles/uchyteliv-ne-mozhna-otsinyuvaty-za-novym-profstandartom-poky-vony-ne-otrymayut-chas-i-mozhlyvosti-dlya-vidpovidnoyi-pidgotovky-interv-yu-z-liliyeyu-grynevych/>.

4. Верховна Рада України. Офіційний вебсайт. Наказ Міністерства розвитку економіки України від 28.09.2022 №6200-21 «Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osviti>.

5. Верховна Рада України. Офіційний вебсайт. Наказ Міністерства розвитку економіки України від 28.09.2022 №6200-21 «Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profesijnij-standart-kerivnika-direktora-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti>.

6. Сорочан Т.М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа». URL: https://lib.iitta.gov.ua/710731/1/%D0%A1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B0%D0%BD_%D0%9C%D0%95%D0%A2%D0%9E%D0%94%D0%98%D0%A1%D0%A2_05.pdf.

7. Богачик Т.С. Науково-методичний супровід професійного розвитку педагогів: пріоритети та завдання. URL: https://drive.google.com/file/d/1Hj5Lx_6eh2ETlLnDnjx4fEEukQKCgXTZ/view.

8. Богачик Т.С. Науково-методичний супровід формування професійної компетентності педагогічних працівників: сучасні виклики та актуальні завдання. URL: https://drive.google.com/file/d/1XgpoVTqNRN6pfZ4D7CewnQ38Ane_RKgS/view.

9. Богачик Т.С. Векторні орієнтири методичної роботи 2020/2021 навчального року. URL: https://drive.google.com/file/d/19LkuvqE5Ss4EE7Ly5jIIBF_nlgrQ-Tm-/view.

10. Богачик Т.С. Роль обласних динамічних творчих груп за освітніми галузями НУШ в укладанні методичних кейсів для ЗЗСО: регіональний практичний аспект // *Імплементация Державного стандарту базової середньої освіти: виклики, реалізація, перспективи*: зб. Матеріалів Всеукр. Наук.-практ. Інтернет-конференції (онлайн), 15 травня 2023 р. / КЗ «Житомирський ОШПО» ЖОР; КНЗ КОР «Київ. Обл. ін-т післядиплом. Освіти пед. Кадрів»; Івано-Франків. Обл. ін-т післядиплом. Пед. Освіти та ін. Житомир : КЗ «Житомирський ОШПО» ЖОР, 2023. С.29-32.

11. Сидоренко В. Науково-методичний супровід професіогенезу педагогічних працівників: інноваційні напрями, функції, акметехнології. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/pislya_dyplom_osvina/2_2016/%D0%A1%D0%98%D0%94%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%9D%D0%9A%D0%9E.pdf.

12. Романовська Д.Д., Гречко Р.І. Психологічна підтримка здобувачів освіти у мовах війни: методичні рекомендації педагогам. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=283.

13. Навчально-методичне забезпечення НУШ базової середньої освіти. Інформаційний сайт Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803.

14. Міністерство освіти і наук України. Офіційний вебсайт. Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2023 №705 «Про проведення всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2024». <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/648/173/36c/64817336c3cf4661049463.pdf>.

Романовська Д.Д.,
завідувач науково-методичного центру
практичної психології та соціальної роботи
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат психологічних наук
e-mail: diana_roma@ukr.net

Гречко Р.І.,
методист науково-методичного центру
практичної психології та соціальної роботи
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: chernivtsi23@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПЕДАГОГАМ

Українське суспільство продовжує жити в умовах повномасштабної війни. Кожен українець зараз на собі відчуває біль і виснаження, ознаки стресу та потребує підтримки і допомоги. Психологічної підтримки потребують і здобувачі освіти (ті, що мають чутливий тип нервової системи, перебувають у стані виснаження чи в ситуації горя, або переживають кризу підліткового віку, особливо діти з сімей ВПО, сімей військовослужбовців), яку кожному вчителю рекомендовано здійснювати наскрізно в освітньому процесі, включаючи прості і ефективні психологічні практики в технологічну карту уроку та використовуючи їх в позаурочний час, наприклад, під час та після повітряних тривог.

Починати 2023-2024 н.р. вчителю варто з побудови психологічно безпечного освітнього середовища в учнівських колективах, що буде позитивно впливати на психоемоційний здобувачів освіти та підвищить якість засвоєння знань. Для цього рекомендується здійснити у перші дні/тижні навчального року:

- *Виділити час на встановлення довірливого контакту з здобувачами освіти, батьками (техніки «Сканування: очі в очі», «Емоційний термометр, або як ти?»);*
- *Включити особливу педагогічну уважність та спостережливість до поведінкових, емоційних та тілесних проявів у здобувачів освіти емоційного стану та оперативного реагування на ознаки соціально-психологічних негараздів;*

- Щоденно використовувати інструменти психологічної підтримки за потреби методи першої психологічної допомоги, алгоритм скерування до фахівців;
- Імплементувати ігрові активності та інтерактивні технології, елементи особистісного спілкування для формування позитивного мікроклімату в колективі.

Усім своїм виглядом педагог повинен випромінювати спокій, впевненість, добродушність та готовність вислухати й розрадити. Для цього вчитель має вміти сам себе психологічно стабілізувати, адже це частина його професії. У разі потреби вчитель може звернутися за допомогою до практичного психолога закладу освіти, або до психологів ЦРПП, НМЦППСР ІППОЧО на консультацію, або пройти навчання на спеціальних курсах підвищення кваліфікації (курсах за вибором).

У перший навчальний день скажіть учням, які ви раді бачити їх живими та здоровими, наголосіть, що пишаєтеся їхньою стійкістю й умінням справлятися з труднощами. Добре було б для кожної дитини підібрати особливі слова похвали, які підкреслювали б її найкращі риси, а наприкінці – додати, що всі ваші учні для вас супергерої. Такі слова підтримки має почути кожна дитина від вчителя.

Зараз *наше головне завдання* – створити на уроках довірливу і невимушену атмосферу поваги й взаємної підтримки, де учні не бояться ділитися своїми думками та емоціями [7]. Тому актуальним залишається впровадження **«Психологічних хвилинок»** педагогами на уроках з метою психоемоційної стабілізації та налаштування дітей на навчання. Регулярне виконання «психологічних хвилинок» у зручний час та слухній нагоді допоможе здобувачеві освіти стати більш спокійним, врівноваженим, а також дозволить краще зрозуміти свої почуття. Звертаємо увагу, що вчитель має сам визначити, коли і у який час потрібно провести «психологічну хвилинку» [4]. Наголошуємо, що психологічні хвилинки важливо впроваджувати з учнями усіх класів. З підлітками, старшокласниками рекомендуємо застосовувати відео із стабілізаційними техніками з Всеукраїнського проєкту «Скажи чесно: Як ти?». Рекомендації, корисні ресурси та інструкції до психологічних вправ, які вчитель може використовувати у роботі з учнями на, ви знайдете в методичних рекомендаціях 2022 року **«Психологічна підтримка здобувачів освіти педагогами в умовах війни»** [5].

Зараз Україна використовує найкращий досвід інших країн. У багатьох країнах є школи, чутливі до психічного здоров'я. Там учителі та шкільний персонал розвивають навички діагностування проблем, які вони можуть спостерігати в учнів. Також у таких школах

розроблена мережа скерування: якщо педагог помічає проблему в дитини, то знає, куди її скерувати далі, щоб їй надали допомогу [3].

Тому сьогодні усім українським учителям **важливо знати та вміти ідентифікувати ознаки стресу у здобувачів освіти різного віку**, для того щоб надати їм підтримку та скерувати для отримання фахової допомоги у практичного психолога чи соціального педагога закладу освіти.

Діти молодшого віку (з 6-7 до 10-11 років) можуть навіть не усвідомлювати, що перебувають у стресі. Щоб розпізнати це, дорослим слід звертати увагу на різноманітні симптоми: відчують сором і провину; демонструють надмірну прив'язаність до дорослих, котрим довіряють (це можуть бути працівники закладу освіти, батьки, брати чи сестри, однокласники); мають проблеми зі сном та концентрацією уваги; повертаються до «дитячої» поведінки (регресія): втрачають навички охайності та самообслуговування; з'являються звички смоктати пальці чи кусати нігті; посилена реакція на гучні звуки, плач через найменші подразники; постійно розповідають про травмуючий досвід та бояться, що він повториться (схильні до відтворення та повторення травматичної події у грі); засмучуються через найменші дрібниці; знижується успішність в школі [2].

Переживаючи стресову ситуацію, підліткам (з 11-12 до 18 років) властива відсутність бачення позитивного майбутнього; вони занадто занурюються в питання «сенсу життя», знецінюючи сприятливі можливості. Це проявляється у відповідних висловлюваннях: «Для чого навчатися?», «Це все непотрібно, адже не зрозуміло, що буде далі...». Характерними реакціями на стресові події у підлітків є: почуття пригніченості та смутку, апатія і небажання щось робити; недбалість та байдужість; надмірна тривога та хвилювання, перебування у стані очікування на ймовірну загрозу; роздратованість, агресія, неконтрольована лють, конфліктність, відчуття безпорадності; нервозність: кусання нігтів, метушіння; порушення сну і харчування; бунтарська поведінка у школі та вдома; бажання помсти; небезпечна та ризикована для життя поведінка, самоушкодження [2].

Для забезпечення якісної допомоги постраждалим дітям, здобувачам освіти в яких ознаки стресу спостерігаються тривалий час (більше 1 місяця), і не допомагають психологічні хвилинки, особистісна підтримка вчителя, адміністрацією закладу освіти повинна бути запроваджена система скерування (перенаправлення). *Перенаправлення* – це система організації взаємодії фахівців різного профілю (вчителів, психологів, медиків) у наданні кваліфікованої

допомоги учасникам освітнього процесу, які пережили психотравмуючі події [6].

Основні кроки, необхідні для здійснення успішного перенаправлення педагогом закладу освіти, передбачають такі дії:

1. Розпізнати ознаки стресового стану в учасників освітнього процесу.

2. Підтримати підлітка, батьків (створити комфортний простір для розмови, встановити контакт та чітко окреслити прояви у поведінці, які ви бачите, використовуючи «Я-твердження»: «Я бачу, що ти переживаєш через те, які обставини склались у країні, я теж хвилююсь», «Що тебе турбує? Чим я можу допомогти?», або «Я бачу, що ваша дитина хвилюється, так може бути під час війни, чи помічали ви інші ознаки стресу, можливо про це варто поговорити з психологом? Мені були б корисні поради психолога як підтримати вашу дитину».

3. Перенаправити (проінформувати практичного психолога, соціального педагога про наявність в закладі освіти дитини з ознаками стресу та здійснених вами кроків її підтримки для організації якісного психолого-педагогічного супроводу даного здобувача освіти).

4. Моніторити (спостерігати за станом та поведінкою дитини в період та після її роботи із практичним психологом, соціальним педагогом закладу освіти, повідомляти їх про зміни в поведінці учня) [6].

Особливо важливою є психологічна підтримка здобувача освіти в ситуації горя: делікатність у спілкуванні; підтримка словом (за потреби і дозволу тілесний контакт); уважність до проявів емоцій, мови, поведінки і підтримуюче відреагування. Втрата когось із рідних може по-різному впливати на дітей: від проявів пригніченого стану та відстороненості до агресії та імпульсивності. Однією з ознак, що дитина втратила когось із близьких, є її різка зміна поведінки. Наприклад, раніше дитина була весела, активна вдома, на уроках чи перервах, а тепер не хоче спілкуватися з однолітками та дорослими, стала апатичною, замкненою, у неї знизилась успішність.

Часто буває так, що про втрату рідних когось з однокласників, учні та вчителі дізнаються досить швидко (соцмережі, медіа або знайомі). У такому випадку, коли дитина прийшла через якийсь час до школи, не потрібно на весь клас розповідати про втрату й публічно її жаліти. *Варто просто прийняти дитину, як завжди, – нехай вона сяде на своє звичне місце, поруч із друзями, і в такий спосіб повернеться в шкільну рутину. Можна запитати, яка допомога потрібна дитині, та*

наголосити, що вона завжди може звернутися до вас у разі потреби. Не варто боятися відверто говорити сам на сам із дітьми. Горювання – це процес і ми маємо дозволити психіці дитині його пройти [1].

Не треба знецінювати життя загалом. **Не варто говорити щось на кшталт:** «Бог дав – Бог узяв», «Так мало статися», «Вже минуло три тижні після його смерті, а ви ще не заспокоїлися?», «Він прожив довге і чесне життя, настав його час», «Не плач», «Не переживай», «Зате в тебе залишилася мама/тато», «Зате ти живий» тощо.

Доречно говорити: «Я бачу, як тобі боляче, і мені хочеться допомогти»; «Я пам'ятаю з твоїх слів, яка це була чудова людина»; «Я співчуваю тобі»; «Чим я можу допомогти?»; «Я не знаю, які слова підібрати і як тебе підтримати. Ти знай, що я з тобою і завжди готовий допомогти» [8].

Школа є одним із тих місць, які допомагають дітям повернутися до рутини та відчутти стабільність. Тож учням, які переживають втрату, важливо відчутти підтримку, але при спілкуванні з ними потрібно знайти баланс між гіперопікою та ігноруванням втрати. Якщо ж ігнорувати стани дітей, це може ускладнити процес переживання втрати [1]. Тож педагогам варто моніторити стан учнів і вчасно *перенаправляти їх* по допомогу до шкільних психологів, соціальних педагогів.

Список використаних джерел та літератури

1. Дитина втратила рідних через війну: як поводитися та які слова підтримки підібрати однокласникам і вчителям. URL: <https://nus.org.ua/articles/dytyna-vtratyla-ridnyh-cherez-vijnu-yak-povodytysya-ta-yaki-slova-pidtrymky-pidibraty-odnoklasnykam-i-vchytelyam/> (дата звернення 01.06.2023).

2. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни / Д. Арцимєєва та ін.; за заг. ред. Л. Залюбовської. URL: [file:///C:/Users/%D0%A0%D0%BE%D0%BA%D1%81%D0%BE%D0%B%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%87%D0%BA%D0%B0/Downloads/GG%20prostir%20posibnyk%201%20str%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%A0%D0%BE%D0%BA%D1%81%D0%BE%D0%B%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D1%87%D0%BA%D0%B0/Downloads/GG%20prostir%20posibnyk%201%20str%20(1).pdf) (дата звернення 08.06.2023).

3. Освіта в умовах війни: як змінилися вчителі та учні за минулий рік? URL: <https://osvitoria.media/experience/osvita-v-umovah-vijny-yak-zminylsya-vchyteli-ta-uchni-za-mynulyj-rik/> (дата звернення 07.06.2023).

4. Романовська Д.Д., Гречко Р.І., Дєдов О.А. Програма курсу за вибором для підвищення кваліфікації педагогічних працівників

закладів освіти «Психологічна підтримка в діяльності педагога: знай, умій та допомагай». Чернівці, 2023. 20 с.

5. Романовська Д.Д. Психологічна підтримка здобувачів освіти педагогами в умовах війни: методичні рекомендації. 2022. URL: <https://docs.google.com/document/d/1nmGTiyIO4hPIo-Giu6CnPDTSyCIkbeVM/edit> (дата звернення 07.06.2023).

6. Форми та настанови з міжвідомчого перенаправлення. Референтна група МПК з питань психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайних ситуацій. Київ, 2017.

7. Як організувати навчання під час війни: поради та ресурси для вчителів та репетиторів. URL: <https://buki.com.ua/news/yak-orhanizuvaty-navchannya-pid-chas-viyny-porady-ta-resursy-dlya-vchyteliv-ta-repetytoriv/> (дата звернення 07.06.2023).

8. Як повідомити дитині про смерть людини, з якою вона контактувала. 10 правил від психологині. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-povidomyty-dytyni-pro-smert-lyudyny-z-yakoyu-vona-kontaktuvala-10-pravyl-vid-psyhologyni/> (дата звернення 01.06.2023).

Поляк О.В.,

доцент кафедри педагогіки, психології
та теорії управління освітою
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної
освіти Чернівецької області»,
кандидат наук з державного управління
e-mail: olespoldep@ukr.net

Мойсюк Н.Д.,

завідувач науково-методичного центру
освітнього менеджменту
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної
освіти Чернівецької області»
e-mail: natalija.mojsyuk@gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ КОРПОРАТИВНОГО ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ШЛЯХОМ ДІЄВОСТІ МНОЖИННИХ ОБРАЗІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО, ПЕДАГОГІЧНОГО ТА ТЕХНІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ НАВЧАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ

Виклики і зміни, воєнний стан в Україні від початку російсько-української війни (2014 та 2022 років) спричинили дисонанс у

діяльності закладів освіти нашої держави. Освітня діяльність за вказаний період та під впливом Covid-19 набувала відмінніших від попередніх періодів рис, характеристик та ознак. Освітній менеджмент ЗЗСО, ЗДО, позашкільних навчальних закладів (та інших закладів освіти), а також педагогічний персонал – як суб'єкти освітньої діяльності (стаття 1 Закону України «Про освіту») – змінювали образ та уявлення про свою місію та роль у соціумі. Окрім того, набула іншого формату діяльність персоналу закладів освіти, що здійснювалася не лише опосередковано, але й дистанційно.

Рекомендуємо акцентувати увагу на потребі зміни уявлення про адміністративний, педагогічний та технічний персонал закладів освіти, значущості їх образу, підходів щодо застосування віртуальних форм презентації результатів їхньої праці при досягненні мети та цілей освітніх процесів на локальному рівні за допомогою формування корпоративного іміджу. Ключовий концептуальний підхід вбачаємо у реалізації впродовж 2023-2024 навчального року формули: *імідж закладу освіти = (дорівнює) сумі іміджів трьох рівнів персоналу закладу освіти (адміністративного-педагогічного-технічного)* та пропонують формат реалізації мети запропонованого за допомогою інноваційних онлайн-інструментів.

Актуальність окресленої проблематики методичних рекомендацій на тему «Удосконалення корпоративного іміджу закладу освіти шляхом дієвості множинних образів адміністративного, педагогічного та технічного персоналу навчальних інституцій» обумовлена аналізом та спостереженнями з участі педагогів закладів освіти області на курсах підвищення кваліфікації в Інституті післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області, модулі яких пропонують у тому числі й тему про імідж «Роль педагогічного персоналу у формуванні іміджу закладу освіти».

Запропонована тема є частиною навчально-тематичних планів КПК на базі ІППОЧО для таких категорій педагогічних працівників як:

- асистентів вчителів інклюзивного навчання,
- вчителів початкових класів,
- вчителів фізики та астрономії,
- вчителів фізичної культури,
- практичних психологів та соціальних педагогів,
- вчителів курсів духовно-морального спрямування,
- керівників гуртків різних спрямувань та інших груп педагогів.

Зміст вихідного анкетування за результатами проходження КПК у 2022-2023 навчальному році свідчить про зацікавленість та увагу

зазначених категорій педагогів до запропонованої тематики. З іншого боку, формування іміджу потребує сучасних інструментів, найважливішими з яких на сьогодні є інноваційні онлайн-інструменти.

Комунікація з педагогами під час КПК відкрила для них нову потребу в частині розуміння складових іміджу не лише як супровід їх професійної діяльності, але й здобувачів освіти/учнів та інших педагогічних партнерів. Цей аргумент важливий в умовах формування нової координаційної та реординаційної взаємодії: керівник – вчитель, заступник директора – вчитель, вчитель – учень, педагог – батьки (опікуни) тощо.

Зазначений аспект, наприклад, для початкової школи було окреслено Концепцією НУШ крізь призму ключового принципу «педагогіки партнерства», а для інших категорій педагогічних працівників – трудовою функцією Б «Професійного стандарту за професіями «вчитель початкових класів ЗЗСО», «вчитель ЗЗСО», якою передбачено формат *суб'єктно-суб'єктної взаємодії*, в якій перший суб'єкт – вчитель, другий – учень/батьки/опікуни. Детермінація нового типу відносин – суб'єктно-суб'єктної взаємодії – змінює роль і значення іміджу педагогічного персоналу закладу освіти та закладу освіти в цілому. Це створює якісні умови для розробки стратегії розбудови *нового формату іміджу закладу освіти від 2023-2024 навчального року*, адже досить суттєва кількість педагогів закладів освіти (деталізація категорій яких подана нами вище) вже прослухали тему «*Роль педагогічного персоналу у формуванні іміджу закладу освіти*», що дає можливість її апробації в практичній площині кожному окремому закладу освіти Чернівецької області.

Найважливішим сучасним онлайн-інструментом формування та удосконалення корпоративного іміджу сучасних закладів освіти вважається корпоративний сайт ЗЗСО, ЗДО чи інших закладів освіти. Але аналіз сайтів закладів освіти Чернівецької області станом на 2023 рік свідчить про потребу значного удосконалення зазначеного інструменту для більшості закладів освіти, Концепція стандартів якості чого подається *додатку 1*.

З цих міркувань екстраполяції методичних рекомендацій на задану тему в кожному закладі освіти у 2023-2024 навчальному році сприятиме численний науковий доробок, список джерел яких нами подається вкінці методичних рекомендацій. При цьому слід зазначити наявність повноти досліджень про імідж дорослих: керівників закладів освіти, педагогів, але недостатність наукового аналізу про ймовірні складові іміджу учня/здобувача освіти. Висловлюємо припущення, що саме апробація проблематики, поданої у рамках методичних

рекомендацій для закладів освіти на локальному рівні заповнить вакуум практичного їх виміру та приверне увагу у наступному навчальному році. Адже професійні стандарти з підходом суб'єктно-суб'єктної взаємодії були прийняті для освітнього менеджменту від грудня 2020 року.

За результатами слухання тематики про імідж педагога – як слухачі КПК – висловлюють узагальнену думку про доцільність апробації теми, що виходить за рамки курсів підвищення кваліфікації та перенесення її актуалізації в освітнє середовище закладів освіти, що є ключовим мірилом авторської пропозиції застосування наданих методичних рекомендацій в системному і сталому варіанті.

При удосконаленні корпоративного іміджу закладу освіти шляхом дієвості множинних образів адміністративного, педагогічного та технічного персоналу навчальних інституцій **рекомендуємо:**

1. Актуалізувати тематику на серпневих педагогічних конференціях, форумах, зібраннях педагогічних працівників закладів освіти перед початком нового 2023-2024 навчального року.

2. Залучити до презентації тематики у різних форматах на базі закладів освіти педагогічних працівників, які підвищили задані параметри компетентностей на курсах підвищення кваліфікації на базі ІППОЧО від 2021-2022 навчального року, а саме: ЗК.02 – соціальна компетентність; БЗ – компетентність педагогічного партнерства; ДЗ – рефлексивна компетентність, здатності яких є базовими для розвитку професійного іміджу персоналу закладів освіти.

3. Шляхом саморозвитку посилити розуміння педагогами (професія яких класифікується за публічними ознаками) ключових понять науки про імідж – іміджелогії (додаток 2).

4. Для ідентифікації варіанту іміджу, який притаманний адміністративному, педагогічному та технічному персоналу закладів освіти станом на початок 2023-2024 навчального року, використовувати класифікацію Ф. Джефкінса та О. Ковальнової (додаток 3).

5. Системно застосувати модель етапів формування професійного іміджу (за В.П. Олексенко, додаток 4).

6. До початку та впродовж 2023-2024 навчального року удосконалювати зміст сайтів ЗЗСО та ЗДО відповідно до Концепції високої якості веб-сторінок (додаток 1) як основного сучасного онлайн-інструменту формування корпоративного іміджу закладів освіти.

7. У процесі взаємодії адміністративного, педагогічного персоналу закладів освіти з педагогічними партнерами, спрямованої

на розвиток корпоративного іміджу закладу освіти, екстраполювати в управлінську, освітню, педагогічну діяльність відображення змісту формул:

«Імідж ЗО = сумі іміджів співробітників ЗО».

«Якість корпоративного іміджу ЗО = сумі множинних іміджів співробітників ЗО»

8. Сприяти формуванню нового бачення у адміністративного, педагогічного та технічного персоналу закладів освіти про імідж ключового педагогічного партнера – здобувача освіти (додаток 5).

Отже, враховуюче вищезазначені фактори, можемо зробити

ВИСНОВКИ:

- удосконалення корпоративного іміджу закладу освіти сприятиме покращенню репутації адміністративного, педагогічного та технічного персоналу, що формуватиме стан думки соціуму з точки зору довіри до освітніх процесів та їх провайдерів;

- принципним є триєдиний підхід до ролі кожного рівня персоналу у формуванні корпоративного іміджу закладу освіти: адміністративного, педагогічного та технічного;

- відповідно до трудової функції Б професійних стандартів за професіями педагогічних працівників, що передбачає застосування суб'єктно-суб'єктної взаємодії між персоналом (трьох рівнів) та здобувачами освіти чи іншими педагогічними партнерами зважати на науковому точку зору щодо важливості ймовірних складових іміджу учня (додаток 5);

- важливим є усвідомлення ролі та значення корпоративного сайту закладу освіти в частині дотримання Концепції стандартів високої якості сторінок сайтів (додаток 1), що передбачає наділення повноваженнями щодо оновлення змісту певну посадову особу закладу освіти.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Концепція стандартів високої якості сторінок сайтів закладів освіти

Сайт закладу освіти, який супроводжує імідж інституції та його персоналу, повинен бути інформативним, структурованим і наочним. Зміст і оформлення корпоративного сайту залежить виключно від діяльності та рівня закладу освіти, ключовою метою якого є соціалізація здобувачів освіти шляхом створення та надання освітніх послуг.

Функціонування сайту закладу освіти залежить від:

- розуміння цільової аудиторії та її очікувань чи вимог щодо

інформації, яка подається;

- дотримання загального характеру якості сторінок корпоративного сайту закладу освіти;
- чинників «повернення» аудиторії до сайту.

А) цільова аудиторія

- цільова аудиторія сайтів закладів освіти: всі педагогічні партнери ЗО (освітянські спільноти, батьки, опікуни, посадові особи органів управління освітою, педагогічний персонал і в найбільшій мірі – здобувачі освіти, на яких зорієнтований імідж персоналу закладів освіти.

Зкладам освіти необхідно вміти чітко визначити цільову аудиторію сайту, оскільки від цього залежить наповнення сайту інформацією.

Б) якість загального характеру сторінок сайтів закладів освіти – це:

- наявність символіки держави, завдяки освітній політиці якої функціонує та ресурсно забезпечується заклад освіти;
- красива форма дизайну, графіка;
- розумне використання модулів, які роблять сайт інтерактивним і зручним у користуванні;
- наявність інноваційних матеріалів;
- наочність, інтуїтивність інтерфейсу.

В) чинники зворотного зв'язку та «повернення» аудиторії до корпоративного сайту ЗО:

- висока якість змісту (High-quality content);
- часті оновлення (Often update);
- мінімальний час завантаження (Minimal download time);
- простота використання (Ease of use);
- відповідність потребам користувача (Relevant to user's needs);
- унікальність в Інтернеті (Unique to the online medium);
- орієнтована на Інтернет корпоративна культура закладу освіти (Net-centric corporate culture).

Додаток 2

Глосарій

№	Категорія	Зміст категорії	Автор,-и	Рік видання
1.	Імідж	Експресивний, виразний бік образу	Сущенко Л.О.	2021, Запоріжжя
2.	Імідж	Продукт особливої діяльності зі створення або перетворення образу, як результат докладання	Сущенко Л.О.	2021, Запоріжжя

		цілеспрямованих професійних зусиль		
3.	Імідж	Особливого роду образ, подоба, який створюється цілеспрямовано і за допомогою асоціації наділяє об'єкт (явище, особистість, заклад) додатковими цінностями (соціальними, політичними, моральними), завдяки яким він сприймається більш емоційно	Грицан О.В.	2016, Миколаїв
4.	Імідж	Поняття стосується різних об'єктів: людей, компанії, товарів, соціальних груп, країн, тварин, героїв художніх творів та фільмів	Грицан О.В.	2016, Миколаїв
5.	Імідж	Найбільш важлива інформація про об'єкт, але не вся	Грицан О.В.	2016, Миколаїв
6.	Імідж	Нова реальність, процес створення якої цілеспрямовано організований і має чітко задані параметри	Дячук В.П.	2017, Київ
7.	Імідж навчального закладу	Слід розуміти емоційно забарвлений образ, який утворився у масовій свідомості і який визначається співвідношенням між різними сторонами його діяльності та транслюється у зовнішнє середовище.	Ротань Н.В. Абузова Ю.В.	2014, Херсон
8.	Імідж педагога	Є проєкцією його особистості і характеризується наявністю власного стилю та сумою індивідуальних характеристик, що роблять його неповторним.	Олексенко В.П.	2009, Херсон
9.	Іміджелогія	Наука про технологію створення особистісної	Шепель В.М.	

		привабливості, це галузь наукового знання, що допомагає оволодіти реальними механізмами ефективного впливу зовнішнього вигляду людей один на одного		
10.	Види іміджу	1. Корпоративний (носіями виступають організаційно-діяльнісні засоби) 2. Товарний (носіями виступають матеріальні та виробничо-діяльнісні засоби: матеріали, товари, групи виробів тощо) 3. Особистий.	Дячук В.П.	2017, Київ
11.	Види іміджу	1. Імідж політика – образ-замінник політика. 2. Імідж бізнесмена – семіотичний замінник особистості бізнесмена. 3. Імідж громадянського суспільства – символ громадянського суспільства. 4. Імідж виробничої фірми – те, що заміняє суть поняття «виробнича фірма». 5. Імідж торгової марки – символ-знак, що символізує поняття торгової марки. 6. Імідж викладача – те, що може бути символом поняття «викладач». 7. <u>Імідж учителя – знакове заміщення образу вчителя.</u> 8. Імідж творчої особистості – те, що відповідає образу творчої особистості. 9. Імідж нації – знакове заміщення поняття «нація» і т. д.	Дячук В.П.	2017, Київ
12.	Властивості іміджу	1. Стан свідомості людей. 2. Має особистісний характер.	Грицан О.В.	2016, Миколаїв

		<p>3. Сприйняття з точки зору його суспільного значення.</p> <p>4. Контекстний вимір (включає й оточує).</p> <p>5. Вплив іміджу партнерів (для ЗО).</p> <p>6. Ситуативність (час від часу виходять на передній план ті чи інші характеристики об'єкта).</p>		
13.	Особистий імідж	Власний образ. Ви не можете не мати іміджу! Хочете ви цього чи ні, оточуючі бачать те, що ви вибрали, щоб показати їм... Те, як ви йдете, сидите чи стоїте, є результатом навчання, темпераменту та умов, але те, як ви одягаєтесь, є результатом вашого особистого вибору».	Семпсон Е.	
14.	Корпоративний імідж	Є іміджем організації у цілому, а не окремих працівників, функціональних підрозділів чи результатів діяльності; цілісний образ групи – об'єктів – товару, персоналу, першого керівника тощо.	Захарчин Г.	2011 рік
15.	Корпоративний імідж ЗДО	Уявлення, що склалися на ринку освітніх послуг про цю установу. Тобто сприятливий корпоративний імідж дошкільного закладу — це позитивна думка про нього батьків і дітей, колег, працівників інших освітніх установ, органів управління освітою та міських органів влади, а також місцевих жителів...		Педрода, 2018
16.	Соціальний імідж	Імідж організації, що сформувався в результаті	Дячук В.П.	2017, Київ

		встановлення і розвитку відносин з громадськістю завдяки інформаційній, благодійній діяльності, власній активності в соціокультурній сфері.		
17.	Формування іміджу навчальної установи	Процес, у ході якого створюється якийсь спланований образ на основі наявних ресурсів	Ротань Н.В. Абузова Ю.В.	2014, Херсон
18.	Функції іміджу	1. Задоволення власних потреб. 2. Створення певної системи оціночних координат, яка стане основою для діяльності, сприйняття та координації життя. 3. Протиставлення та порівняння одного об'єкта з іншим здійснити простіше, коли сформовані іміджі обох сторін		

Додаток 3

Класифікація варіантів іміджу

№	Класифікація варіантів іміджу за Ф. Джефкінсом		Класифікація типів іміджу вчителя за О.О. Ковальновою	
1.	Дзеркальний	Імідж у чужих очах, на думку її керівників і персоналу;	Збалансований	Наявні риси та особливості особистості: цілеспрямованість, рішучість, сила волі, емоційна стійкість, правдивість, почуття гумору, інтелектуальний потенціал, оптимізм, інтуїція в ухваленні рішень тощо.
2.	Поточний	Реальний імідж у чужих очах;	Суперечливий	Професійно-спеціалізовані якості: володіння ораторським

				мистецтвом, умінні уникати конфліктів, уміння дискутувати, відповідність обіцянок вчинкам, працьовитість, відкритість у спілкуванні, уміння взаємодіяти з партнерами тощо.
3.	Бажаний	Імідж, який би хотілось мати в очах громадськості;	Інертно-напружений, спонтанно-інертно-пасивний	Наявність соціальних ознак: респектабельність, популярність, частота згадувань у ЗМІ, правильний спосіб життя, сімейність, зовнішній вигляд, матеріальне забезпечення тощо.
4.	Множинний	Багатозначний імідж – сукупність іміджів в очах громадськості		

Додаток 4

Модель етапів формування професійного іміджу педагога (за В.П. Олексенко)

№	Назва етапу	Зміст етапу
1.	Етап 1	Сприйняття образу, на основі якого буде будуватися цілісний імідж. Наявність реального образу вчителя, що виступає надалі зразком для наслідування учнями.
2.	Етап 2	Аналіз інформації та уявна корекція сприйнятого образу відповідно до ідеального образу та індивідуальних особливостей того, хто сприймає
3.	Етап 3	Використання (примірювання, програвання) окремих елементів бажаного іміджу, стилю спілкування, техніки володіння жестами; одяг тощо
4.	Етап 4	«Уживання, входження» в образ
5.	Етап 5	Привласнення та індивідуалізація обраного (бажаного) образу

Складові (ймовірні) іміджу здобувача освіти

№	Назва складової	Зміст складової
1.	Моральні цінності	Як мотив поведінки
2.	Обдарованість	Як фактор іміджу
3.	Здатність спілкуватися	З навколишнім світом за допомогою зовнішнього вигляду, мови, манер, міміки, жестів й ароматів
4.	Справляння враження	Спеціальна підготовка
5.	Самооцінювання	ТРУДОВА ФУНКЦІЯ Б, Б1.2 здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їх позитивної <i>САМООЦІНКИ</i> , Я-ідентичності

Список використаних джерел та літератури

1. Власик Н.Ф. (2019). Імідж закладу: його вплив на конкурентоспроможність та роль на сучасному освітньому ринку. URL.: <http://surl.li/huwzc.\>.

2. Волинець І.М. Особистісний імідж сучасного педагога загальноосвітнього навчального закладу. URL.: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3922.

3. Грицан О.В. Формування позитивного іміджу навчального закладу: методичні рекомендації. Миколаїв: ОППО, 2016. 44 с. URL.: <http://surl.li/dajjt>.

4. Довга Т. Особистісно-професійний імідж учителя початкової школи як інструмент суб'єктно-суб'єктної взаємодії. URL.: <https://core.ac.uk/download/pdf/83099891.pdf>.

5. Дячук В.П. Іміджологія. Соціокультурний вимір: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 308 с. URL.: <http://surl.li/huwwz>.

6. Європейський університет: імідж, мобільність та соціальні перспективи : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції для студентів і молодих учених (Суми, 19-20 травня 2021 р.). Суми : Видавництво СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2021. 298 с. URL.: <http://surl.li/huwxj>.

7. Ковальова О.О. Визначення типів іміджу вчителя і вчителя-адміністратора. *Психологія і суспільство*. Тернопільський національний економічний університет. 2006, №4. С. 81-85.

8. Куриш Н.К. Роль післядипломної педагогічної освіти у формуванні готовності керівників закладів освіти до стратегічного управління освітнім процесом // Розвиток педагогічної майстерності майбутнього педагога в умовах освітніх трансформацій: тези

доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (2 квітня 2021, Глухів) / Глухівський НПУ ім. О. Довженка. Глухів, 2021. – С.106-109.

9. Куриш Н.К., Унгурян І.К. Підготовка педагогів до змін та реформ в українській системі освіти / Н.К.Куриш, І.К.Унгурян // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Proceedings of the International Scientific Conference «Science of the XXI century: problems and prospects of researches». – Warsaw, 17 August 2017. – P. 69-75. URL.: <file:///C:/Users/home/Downloads/Poland%20v.4.pdf>.

10. Олексенко В.П. Формування професійного іміджу сучасного вчителя. URL.: <http://surl.li/hxgan>.

11. Палеха Ю.І. Іміджологія: навч.посібник. Київ: вид-во Європ.Ун-ту, 2005. 324 с.

12. Поляк О.В. (2021). Керівник-лідер – провайдер нової моделі іміджу «постковідного» закладу освіти. *Збірник наукових праць SCIENTIA. Sectoral research XXI: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), March 26, 2021. Chicago, USA: European Scientific Platform. S. 140-142.*

13. Поляк О.В. PR-менеджмент як дієвий інструмент супроводу управлінської діяльності закладів дошкільної освіти. Сучасні стратегії, цінності й пріоритети дошкільної та початкової освіти: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24 листопада 2021 р., м. Дніпро, КЗВО «ДАНО» ДОР». / Наук. Ред. В.В. Шинкаренко. 2021. (465 с). С.434-438.

14. Поляк О.В. Формування іміджу закладу освіти: місія керівника чи лідера? // Матеріали VI Форуму керівників-новаторів. Чернівці: ІППОЧО. 2021. 22 березня.

15. Ротань Н.В., Арбузова Ю.В. (2014). Формування позитивного іміджу навчального закладу. URL.: http://sbornik.college.ks.ua/downloads/sbornik2_7/pdf/29.pdf.

16. Сущенко Л.О. Діловий імідж менеджера закладу освіти: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальностей «Дошкільна освіта», «Початкова освіта» освітньо-професійних програм «Дошкільна освіта», «Початкова освіта». Запоріжжя : ЗНУ, 2021. 155 с.

Дячук Л.М.,
методист науково-методичного центру
освітнього менеджменту КЗ «Інститут
післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: liliadiachur7@gmail.com

ІННОВАЦІЙНА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА КРІЗЬ ПРИЗМУ РЕГІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ

Розвиток сучасної педагогічної науки характеризується пошуком фундаментальних підходів до побудови освітнього процесу, що знаходить відображення в освітніх нормативно-правових документах України. Зокрема, в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. одним із стратегічних напрямів розвитку освіти визначено розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі [1].

Сучасна педагогічна праця вимагає від особистості формування нових професійних компетенцій, зосередження зусиль та часу на їх усвідомлення, опанування та впровадження у педагогічну практику.

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області», забезпечуючи ефективну систему надання якісних освітніх послуг формальної, неформальної та інформальної освіти спрямовує діяльність на зміни у змісті й технологіях професійної підготовки педагогічних працівників з урахуванням необхідності розвитку в них відповідного рівня інноваційної культури засобами педагогічної інноватики. Тому педагогічний працівник, який відповідає вимогам сьогодення, повинен усвідомити необхідність знань теорії інновацій та інноваційних процесів в освіті.

Інноваційна педагогічна діяльність – цілеспрямована педагогічна діяльність, зорієнтована на зміну і розвиток педагогічної теорії і практики, на розвиток інноваційної особистості. Розуміння суті і визначення умов ефективності інноваційної діяльності в освіті та сукупності вирішуваних при цьому проблем підтверджує думку про те, що інноваційна педагогічна діяльність є поняттям інтегральним, а її основними складовими є: інноваційна особистість педагогічних працівників, інноваційно-культурний універсум, інноваційно-професійна компетентність, культура творчості та інноваційної педагогічної діяльності, культура сприйняття нового [3, с.11].

Педагогічна інноватика перебуває у постійному пошуку і впровадженні нових максимально ефективних технологій навчання і

виховання, результатом яких має бути формування високоадаптованої до змінних умов, активної діяльної, творчої особистості, яка вміє аналізувати, долати будь-які труднощі, бо вона ще в юному віці з допомогою вчителя пізнала, створила себе, навчилася володіти собою. Орієнтація на нове, пошук і впровадження нового не є самоціллю педагогічної інноватики. Передусім вона спрямована на забезпечення адекватності освітнього процесу і його результатів вимогам суспільства. А в динамічно змінюваному соціумі це спонукатиме до постійного оновлення змісту і форм навчання та виховання, максимально уважного і водночас критичного ставлення до всього нового [2, с. 198].

Основу і зміст інноваційних освітніх процесів становить інноваційна діяльність, сутність якої полягає в оновленні педагогічного процесу, внесенні новоутворень у традиційну систему, що передбачає найвищий ступінь педагогічної творчості. Суб'єктом, носієм інноваційного процесу є, насамперед, педагог-новатор [2, с.199].

Побудову відкритої системи безперервної освіти між педагогічними, науково-педагогічними працівниками та педагогами-новаторами області варто розглядати крізь призму інноваційного досвіду партнерської взаємодії у заходах неформальної освіти.

Так, керівники та педагогічні працівники закладів освіти долучаються до інноваційної творчої співпраці, оприлюднюючи напрацьовані матеріали на сайті ІППОЧО у розділі «Інноваційна педагогічна практика» за відповідними розділами [5].

Ефективними напрямками удосконалення системи роботи післядипломної педагогічної освіти з виявлення інноваційних педагогічних технологій, впровадження їх у педагогічну практику є засідання Авторської творчої майстерні учителів ЗЗСО Чернівецької області, Регіонального методичного аукціону педагогічних інновацій «Інноваційні трансформації в закладах освіти: виклики, реалії, стратегії», форуму керівників-новаторів «Інноваційний освітній простір Чернівеччини».

З метою популяризації інноваційних педагогічних технологій, підвищення професійного розвитку керівних та педагогічних кадрів систематично публікуються відповідні інформаційні матеріали: інформаційно-аналітичний довідник, інформаційний довідник інноваційної педагогічної практики, матеріали роботи Авторської творчої педагогічної майстерні, збірник матеріалів Форуму керівників-новаторів, які розміщені на сайті КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області»:

- Інформаційно-аналітичний довідник «Інноваційні педагогічні технології, які впроваджуються в практику роботи закладами загальної середньої освіти України» [6].

- Інформаційний довідник інноваційної педагогічної практики «Інноваційні педагогічні технології, які впроваджуються в практику роботи керівних та педагогічних кадрів закладами загальної середньої освіти Чернівецької області» (I частина, травень 2022 р.) [7].

- Інформаційний довідник інноваційної педагогічної практики «Інноваційні педагогічні технології, які впроваджуються в практику роботи керівних та педагогічних кадрів закладами загальної середньої освіти Чернівецької області» (II частина, листопад 2022 р.) [8].

- Збірник матеріалів Форуму керівників-новаторів «Інноваційний освітній простір Чернівецьчини» (2022-2023 рр.) [9].

- Інформаційно-аналітичний довідник ««Передовий педагогічний досвід керівних та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти Чернівецької області» (I частина 2022-2023 рр.) [10].

- Матеріали роботи Авторської творчої педагогічної майстерні (2022 р.) [11].

Упродовж 2022-2023 н.р. найбільш вдалою формою інноваційної комунікації можна вважати Регіональний методичний аукціон педагогічних інновацій «Інноваційні трансформації в закладах освіти: виклики, реалії, стратегії», у ході якого педагоги області мають змогу презентувати власні інноваційні напрацювання, обмінюватися досвідом роботи, здійснювати пошук та вдосконалювати професійні навички з інноватики, що викликає мотивацію колег до подальшого використання інноваційних педагогічних технологій.

У Регіональному аукціоні, як одній із інноваційних форм партнерської співпраці між педагогами області, мають змогу брати участь керівники закладів освіти та педагогічні працівники у визначених локаціях: «Освітні інноваційні технології в управлінській діяльності»; «Освітні інноваційні технології на уроках предметів мовно-літературної, громадянської та історичної освітніх галузей»; «Освітні інноваційні технології на уроках предметів природничо-математичної, інформатичної та технологічної освітніх галузей»; «Освітні інноваційні технології у початковій освіті»; «Освітні інноваційні технології у дошкільній освіті»; «Освітні інноваційні технології інклюзивної освіти»; «Інноваційні практики у роботі психологічної служби»; «Інноваційні технології у виховній роботі».

Використовуючи презентаційний матеріал та безпосередню участь кожного педагога в Аукціоні. Формується банк інноваційних

технологій на основі карток доповідачів із вказаними інформаційними даними щодо освітньої інноваційної педагогічної технології (додаток I).

Додаток I

Картка доповідача _____ (ПІБ)	
Регіонального методичного аукціону педагогічних інновацій «Інноваційні трансформації в закладах освіти: виклики, реалії, стратегії»	
№ з/п	Інформаційні дані щодо освітньої інноваційної педагогічної технології
1	Локація (назва)
2	Тема виступу (презентації)
4	Мета (впровадження інноваційної освітньої практики)
5	Отримані результати впровадження інноваційної освітньої практики (3-4 речення)
6	Перспектива застосування інноваційної освітньої практики (2-3 речення)

Контактні дані доповідача:

(мобільний телефон, електронна адреса)

* **Час виступу: до 7 хв.**

* **Можливе використання презентації (POWER POINT).**

Узагальненням та підсумком роботи Регіонального аукціону є упорядкований інформаційний довідник інноваційної педагогічної практики «Інноваційні педагогічні технології, які впроваджуються в практику роботи керівних та педагогічних кадрів закладами загальної

середньої освіти Чернівецької області», оприлюднений на сайті КЗ «Інститут післядипломної педагогічної роботи Чернівецької області» [7, 8].

Пропонуємо за орієнтовним алгоритмом формувати у кожному закладі освіти відповідний інструментарій щодо систематизації напрацювань із педагогічної інноватики.

Однією з форм інноваційної партнерської співпраці з педагогами області є діяльність Авторської творчої педагогічної майстерні. Прикладом інноваційного підходу до системи науково-методичного супроводу професійного зростання педагогів є алгоритм розроблений на базі Комунальної установи «Центр професійного розвитку педагогічних працівників» Новоселицької міської ради (тема засідання «Педагогіка партнерства: стейкхолдери науково-методичного супроводу професійного зростання педагогічних працівників» [12].

Інноваційну педагогічну практику знаменує щорічний івент на теренах Чернівецьчини – VIII форум керівників-новаторів області «Інноваційний освітній простір Чернівецьчини» із визначеними напрямками роботи: реалізація компетентностей керівника закладу загальної середньої освіти відповідно до вимог Нової української школи, управлінський менеджмент керівника закладу освіти в контексті реалізації цілей Нової української школи, автоматизація процесу навчання у закладі загальної середньої освіти – необхідна умова забезпечення внутрішньої системи якості освітньої діяльності, управління освітнім процесом в умовах автономії закладу освіти, діяльність закладу загальної середньої освіти з використанням можливостей дистанційних технологій навчання (програма проведення VIII обласного форуму керівників-новаторів «Інноваційний освітній простір Чернівецьчини» Моделі та механізми проектування інноваційного професійного розвитку керівників закладів освіти Нової української школи визначають змістову лінію діяльності Форуму керівників-новаторів [13].

Педагогічна інноватика на сучасному етапі розвитку освіти та суспільства здобула особливого значення, стала однією з вимог педагогічної практики, тому що зумовлює формування особистісної інноваційності освітян. Долаючи власний кризовий стан, перетворюючи зміст освіти, форми і способи організації, створюючи принципово нове технологічне забезпечення освітнього процесу педагогічні працівники стали дійсним ресурсом розвитку інноваційної освіти [4, с. 41].

Сучасна освіта є найважливішим засобом і ресурсом становлення інноваційної особистості, орієнтованої на життя у полікультурному суспільстві, яка готова приймати відповідальні рішення в умовах вільного вибору і діалогу.

Список використаних джерел та літератури

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (Указ Президента України №344/2013). URL: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.
2. Ігнатович О.М. Психологічна структура динаміки інноваційної діяльності педагогічних працівників / Олена Ігнатович // Педагогічний процес: теорія і практика: зб. Наук. Пр. К., 2007. Вип. 2. 208 с.
3. Дичківська І.М. 3-тє видання / Модульні та локальні інноваційні педагогічні технології // *Інноваційна діяльність педагога: Академвидав*. 2015. URL: <https://academia-pc.com.ua/product/306>.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник: Академвидав, 2004. 352 с.
5. КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти». Інформаційний сайт. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=1735.
6. КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти». Каталог інноваційної педагогічної практики». URL: <https://drive.google.com/file/d/15tuxdwhpPthTcqaBqQuCSLhRBmPW2x-7/view>.
7. КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти». Каталог інноваційної педагогічної практики». URL: <https://drive.google.com/file/d/1Qh8XbsXQoV2Avi-E07qRYXfFSNeibRVI/view>.
8. КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти». Каталог інноваційної педагогічної практики». URL: https://drive.google.com/file/d/1H9uZALvfCe1waoNrLO_KuEom8P9gOEuX/view.
9. КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти». Форум керівників-новаторів. URL: <https://drive.google.com/file/d/1yEfX2CfbwYz-Id9aptwr1CyxGTw-5yrE/view>.
10. КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти». Передовий педагогічний досвід. URL: https://drive.google.com/file/d/13O1vbBS_kSxl-rqQaPmzoD_-LHsKRqSy/view.
11. КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти». Авторська творча майстерня. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/10z-4odRruKnL-6TaxMkLJ5ML2IdoO7Ls>.
12. КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти». Авторська творча майстерня. URL: <https://docs.google.com/document/d/1D-falzMS-YjrCLh4FLECoqPnzKfHDkyj/edit>.

13. КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти». VIII форум керівників-новаторів. URL: https://drive.google.com/file/d/1le10X3Ehaq2fa63WEMd5X8d4rsr3_2un/view).

Куриш Н.К.,

в.о. директора

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,

кандидат педагогічних наук

e-mail: kurish.natalya@ukr.net

Унгурян І.К.,

завідувач кафедри педагогіки, психології
та теорії управління освітою

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,

кандидат педагогічних наук

e-mail: ungiren82@gmail.com

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РАНКОВИХ ЗУСТРІЧЕЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ 5-6 КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ранкові зустрічі є практично неодмінною складовою освітнього процесу початкових класів. Учні збираються на килимку, щоб обговорити календар, погоду, новини та своє самопочуття на початку дня. Ця система спрямована на формування спільноти та довіри між учасниками освітнього процесу, а також підготовки до навчального дня.

Сьогодні перед педагогами базової ланки освіти постає питання: «Чи продовжувати використовувати ранкові зустрічі у 5-6 класах?». Адже учні та учениці цих класів так само потребують середовища, яке базується на спільноті та довірі, як і школярі початкових класів.

Використання ранкових зустрічей з учнями 5-х класів має багато переваг і ми рекомендуємо використовувати їх з кількох причин.

По-перше, це створює можливість для спільного обміну інформацією та ідеями між учителем і учнями. Ранкові зустрічі дають змогу почати день зі спільного обговорення календаря, погоди, новин та почуттів учнів, що допомагає встановити позитивний настрій і створює сприятливу атмосферу для навчання.

По-друге, ранкові зустрічі сприяють формуванню спільноти в класі. Учні мають можливість побачити одне одного як частину цілої групи, розвивати взаємодію, спілкування та сприймати себе як частину колективу. Це сприяє покращенню соціальних навичок, підтримці та взаємодопомозі в класному середовищі.

По-третє, ранкові зустрічі допомагають забезпечити емоційну безпеку учнів. Вони мають можливість почути та бути почутими, висловити свої думки та почуття, а також дізнатися про думки та почуття інших. Це сприяє розвитку емоційного інтелекту, підтримці позитивних стосунків та взаєморозуміння у класному колективі.

Основою навчання у базовій ланці освіти є довірливі стосунки з турботливим і ефективним учителем, а найкраще навчальне середовище – це те, яке є емоційно безпечним для кожного учня. Саме ранкова зустріч значною мірою сприяє досягненню цієї мети.

Коли навчальний день розпочинається зі звичайної ранкової зустрічі, школярі відчують себе максимально залученими в освітній процес, впевненими та готовими до навчання. Проводячи час у спілкуванні однолітками та учителем, їх здатність соціалізуватися у громаді та суспільстві зміцнюється щодня.

Що таке технологія ранкових зустрічей?

Ранкові зустрічі – це технологія управління класом (classroom management), яка використовується для задоволення соціальних та емоційних потреб учнів. Цей аспект навчального дня не завжди має академічний характер, але дослідження свідчать про те, що його впровадження позитивно впливає на академічні досягнення протягом усього навчального дня.

Перевагою ранкових зустрічей є те, що їх застосування створює позитивну класну культуру через неймовірний клімат та комфорт, які сприяють формуванню дружніх стосунків між учнями. Це налаштування учнів на навчальну діяльність, яка дозволить дитині щодня практикуватись у позитивному та шанобливому спілкуванні [2].

Відчуття спорідненості та навички слухання, концентрації уваги, висловлення та кооперативної взаємодії, на яких ґрунтуються ранкові зустрічі, є основою для організації навчальної діяльності, розв'язання конфліктних ситуацій упродовж навчального дня та усього навчального року. Ранкові зустрічі – це модель громади школи, яка має бути безпечною, комфортною, сповненою поваги та викликів для усіх [2].

Слід зазначити, що ми рекомендуємо розробляти ранкові зустрічі на **шести основних положеннях**:

1. Соціокультурний простір є важливою складовою освітнього середовища закладу загальної середньої освіти.

2. Соціальна взаємодія забезпечує пізнавальний розвиток дитини. Те, як діти навчаються так само важливо, як і те, що діти вивчають.

3. Соціальні уміння, такі як взаємодія, відповідальність, емпатія та самоконтроль, сприяють успішному розвитку особистості.

4. Особливості учнів дають можливість розкрити індивідуальні, культурні та пізнавальні якості учнів.

5. Взаємодія з батьками, як з партнерами, що завжди турбуються про дітей та бажають кращого для них.

6. Партнерська взаємодія дітей, батьків та колег в основі проведення ранкових зустрічей.

Кожного ранку вчителі збирають своїх учнів в коло (протягом 15-30 хвилин), щоб розпочати навчальний день та налаштуватися на роботу. Хоча ця технологія по-різному виглядає в різних класах (оскільки педагоги адаптують її, щоб задовольнити унікальні потреби своїх учнів), рекомендуємо використовувати найбільш поширену модель ранкової зустрічі (розроблена Responsive Classroom) включає чотири основні елементи [1]. Хоча елементи багато в чому перетинаються, кожен з них має свої цілі та структуру. Окремо кожен з них має на меті надавати можливість дітям розвитку навичок групового вирішення проблем, передбачення, уточнення тощо. Це щоденна практика у комфортній розмові поступово «сплітає» павутину, що об'єднує колектив учнів.

Рекомендуємо дотримуватися таких етапів проведення ранкової зустрічі (хоча за потреби чи бажання педагога/педагогині їх наступність може змінюватися):

3. Привітання

Учні вітаються один з одним, називаючи на ім'я, промовляючи комплімент тощо. Не кожен учень чує своє ім'я вдома, це неймовірно важливо для того, щоб школярі почували себе комфортно і пам'ятали, що вони є частиною класної спільноти. Важливо налагодити контакт очима, так як це сприяє налагодженню позитивного зв'язку між співрозмовниками. Це допомагає формуванню соціальних навичок у класі.

Привітання сприяє розвитку соціальних навичок, тому що:

- дозволяє вчителю спостерігати та «тримати руку на пульсі» щодо того, який настрій сьогодні в дітей;

- забезпечує практикування в таких елементах привітання, як встановлення контакту очима та рукостискання;

- вимагає від учнів розширити коло однокласників, з якими вони взаємодіють;

- заохочує налагодження позитивної взаємодії між учнями.

Нижче наводимо кілька прикладів привітання, які педагог чи педагогиня може використовувати на початку навчального дня із школярами 5-6 класів:

Просте привітання

Усі учні стають у коло. Один з учнів ходить по колу, каже: «Доброго ранку, Олено», а потім сідає на місце цього учня. Далі учень/учениця, з якою привіталися, знаходить когось іншого, щоб передати хід. Це триває, поки всі не привітаються.

Міжнародне привітання

Запитайте учнів, як можна привітатися різними мовами. Учні пропонують різні варіанти. Один учень проходить по колу і вітається одним із запропонованих способів. Решта учнів повторюють за ним.

Пропущене число

Виберіть число, яке треба пропустити під час рахунку. Наприклад, чотири. Один із учнів починає рахунок. Коли підходить черга четвертого учня, то ведучий вітається з ним будь-яким способом. Далі він/вона займає місце учня/учениці, з яким/якою привіталися, та продовжує рахувати. Привітання закінчиться, коли всі учні привітаються.

Павутинка

Учень вітається з однокласником, передаючи/обережно перекидаючи клубок ниток та міцно тримаючи один із кінців. Учень, до якого звернувся однокласник, вітає іншого учня та продовжує передавати/обережно перекидати клубок, обов'язково тримаючись за розв'язану нитку однією рукою. Вітання триває до того часу, поки всі не привітаються і в колі не утвориться павутина з ниток.

Коло привітання

Учні утворюють «внутрішнє коло» та «зовнішнє коло». Далі по команді учителя «кола» починають рухатися у протилежних напрямках, зупиняючись навпроти кожного однокласника та промовляючи «Привіт/Вітаю, як ти сьогодні?» (або інше привітання).

2. Обмін інформацією

Учні діляться новою та цікавою для них інформацією, спілкуючись один із одним. Спочатку цією діяльністю керує педагог, який пропонує теми та показує модель. Це етап, на якому учні розповідають про те, що відбувається в їхньому житті. Обмін інформацією дозволяє учням практикувати вміння висловлювати свою думку, а також розвивати та удосконалювати презентаційні навички.

Обмін інформацією сприяє розвитку соціальних навичок, тому що:

- передбачає створення умов для розвитку презентаційних навичок учнів;
- допомагає учням розвинути вміння оцінювати доцільність обміну різними новинами;
- дає можливість учням практикувати моделювання конструктивних, цілеспрямованих питань та конструктивного зворотного зв'язку від мовця;
- розвиває навички як усного надання інформації, так і аудіювання;
- дозволяє учням дізнаватися інформацію один про одного;
- навчає співпрацювати в групі.

Під час обміну інформацією важливо дотримуватися таких **правил**:

1) Обмін інформацією повинен бути коротким. Чим довшим є тривалість етапу обміну інформацією, тим швидше учні втомлюються й втрачають увагу. Важливо одразу встановити час (наприклад, за допомогою пісочного годинника), ввімкнути музику як супровід, чітко визначити тему обговорення, тобто варто зробити усе, щоб дотриматися певної структури та мети.

2) Необхідно залучати усіх учнів класу. Це ключове правило цього етапу. Учитель повинен організувати роботу так, що кожен учень був активно залучений до діяльності. Допомогою стане побудова взаємодії учнів у різних формах: колективна, парна, у малих та середніх групах.

3) Змінюйте форму проведення обміну інформацією. Це підтримає природній інтерес учнів до діяльності та сприятиме їх активному залученню до роботи.

Нижче наводимо кілька прикладів технік, які можна використовувати під час привітання на початку навчального дня, організовуючи ранкові зустрічі із школярами 5-6 класів:

П'ять маленьких слів

На початку тижня (наприклад, у понеділок) учні описують свої вихідні, використавши для цього лише 5 слів. Наприклад, *кінотеатр, сонце, друзі, піца, домашня робота*. Учні можуть спілкуватися й на інші теми, використовуючи різну кількість слів.

Дай 5!

Учитель пропонує трьом волонтерам з класу розповісти про будь-які 5 речей. Наприклад, повідомити про хороші новини, використавши фразу «Я сьогодні щасливий_а, тому що ...», зробити

комплімент однокласнику/однокласниці, пожартувати про щось тощо. Учитель може змінювати теми спілкування за потреби.

Запитання дня/тижня

Учитель пише на дошці або демонструє на слайді за допомогою проєктора запитання для обговорення, яке стосується теми уроку або щодо питань, важливих для класної спільноти (наприклад, «Що думаєте про волонтерство?», «Як ви можете допомогти своїй громаді?», «Чого ти можеш навчити інших?», «Які зміни в природі ви помітили сьогодні?», «Які явища природи ви спостерігали впродовж тижня/дня?» тощо). Кожен учень дає відповідь на запитання. Також можна організувати такий обмін думками в групах або парах.

Опитування дня

Учитель/Учителька запитує учнів про поточні події, ситуації в класі або навіть їх особисті вподобання. Для цього можна використати різні цифрові ресурси (наприклад, Kahoot!, Google-forms, Flippity тощо). Отриманий під час опитування результат можна використати для подальшої роботи.

3. Групове заняття

Усі учні беруть активну участь у виконанні вправи чи цікавого завдання. Цією діяльністю може бути гра або навчальне завдання. Однак радимо не використовувати слово «гра», тому що учні мають певний рівень очікувань до ігрової діяльності. Групове заняття сприяє розвитку соціальних навичок, тому що

- дозволяє розвивати налагодження групової взаємодії для досягнення спільного результату;
- вимагає співпраці та заохочує до активного включення до взаємодії;
- дозволяє учням краще познайомитися один з одним та побачити можливості кожного;
- забезпечує досвід спільних розваг;
- надає можливості зміцнити та розширити соціальні уміння та навички успішності;
- дозволяє інтегрувати та практикувати навчальний зміст у розважальній та ігровій формі.

Етап групового заняття є способом інтегрування змісту навчального матеріалу через його засвоєння як під час ранкової зустрічі, так і в ході того чи іншого навчального предмету. Саме групове заняття створює умови для пригадування необхідної фактичної інформації чи ознайомлення з новими навчальним змістом, що допомагає розвивати міцніші когнітивні навички.

Для налагодження ефективної співпраці між учасниками освітнього процесу доцільно дотримуватися наступних **правил**:

1. Матеріал повинен бути доступним для учнів, так як мета заняття – активізувати когнітивні процеси, опираючись на їх попередній досвід. Завдання необхідно виконати швидко, не затрачаючи багато часу.

2. Кожен учень класу має бути залученим до роботи. Саме тому ранкові зустрічі та групове заняття, зокрема, проводяться у відкритому просторі класної кімнати шляхом використання цікавих завдань.

3. Вибір активності для цього етапу залежить від вікових та індивідуальних особливостей учнів, рівня розвитку їх когнітивної сфери та тематики програмового матеріалу.

М&М бесіда

Учні сидять в колі, учитель відкриває пакет із цукерками *М&М* або іншими невеличкими кольоровими цукерками і передає їх по колу. Кожен учень виймає одну цукерку і відповідно до кольору повідомляє необхідну інформацію. Наприклад:

Зелена цукерка – розкажи однокласникам про свої вихідні.

Жовта цукерка – розкажіть своїм однокласникам про своє хобі або те, чим ви любите займатися.

Червона цукерка – розкажи однокласникам про свою родину.

Синя цукерка – розкажи однокласникам про свого друга.

Коричнева цукерка – розкажіть однокласникам про свого домашнього улюбленця або про те, яку тварину ви б хотіли мати.

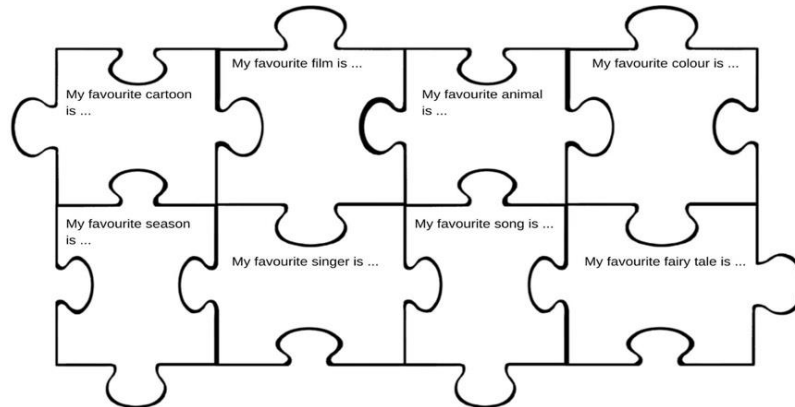
Помаранчева цукерка – розкажіть однокласникам про свій улюблений вид спорту чи заняття.

Обов'язково необхідно врахувати кількість цукерок на всіх учнів. Теми для спілкування можна змінювати відповідно до теми програмового матеріалу.

Пазли

Ця активність є універсальною і може використовуватися для будь-якої тематики програмового матеріалу. Для її організації необхідна попередня підготовка. Спочатку учитель роздає учням аркуші із зображенням пазлів для їх заповнення. Щоб зробити міцніші пазли, можна наклеїти аркуші на цупкий картон. Далі учні розрізають пазли на частини і складають їх у конверт. Учні розміщують ці конверти у кишеньках на стенді (або в іншому доступному для учнів місці). Протягом тижня у вільний час учні обирають конверти, складають пазли і намагаються відгадати, хто їх створив. У кінці тижня діти висловлюють свої припущення і дізнаються, чи вони правильно відгадали.

Наприклад, для кращого оволодіння учнями англійською мовою учитель або учителька, який/яка викладає цей предмет, може використати такий шаблон:

Як і я/мені!

Учні стоять у колі. Учитель вигукує речення «Мені подобається допомагати іншим!». Учні, які погоджуються з цим твердженням, роблять крок вперед до центру кола і кажуть «Як і мені!». Також школярі можуть вигукнути інше твердження, яке починається «Я люблю/Мені подобається ...».

4. Щоденні новини/оголошення

На початку навчального дня/тижня важливо ознайомити школярів із планом. Доцільно, щоб цей етап проводив класний керівник.

Щоденні новини та оголошення сприяють розвитку соціальних навичок, тому що

- письмове повідомлення забезпечує учнів необхідною інформацією про події поточного дня;
- зацікавлюють дітей очікуваними подіями та активностями;
- структурують навчальний день/тиждень, пропонуючи відповідні рутини;
- сприяють почуттю безпеки та комфорту учнів, готуючи їх до подій навчального дня/тижня;
- полегшують перехід від ранкової зустрічі до основної частини навчального дня.

Щодо того, хто має проводити ранкові зустрічі з учнями 5-6 класів, то рекомендуємо, щоб їх планував та проводив класний керівник. Але розуміємо, що класні керівники не мають можливості щодня проводити перші уроки у своєму класі, тому можна передбачити проведення ранкових зустрічей класним керівником до початку уроків протягом 7-10 хв. За рахунок додаткових годин для вивчення предметів освітніх галузей, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять, що передбачені у

Типовій освітній програмі для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти [3].

Оскільки практика виховних годин ще досі залишається актуальною у закладах загальної середньої освіти, то рекомендуємо змінити їх форму проведення та використовувати структуру ранкових зустрічей (за винятком етапу привітання, яке рекомендуємо проводити окремо на початку навчального дня) при проведенні навчальних занять упродовж дня, з метою групування учнів, актуалізації знань учнів та виокремлення практичної спрямованості навчального матеріалу.

Інший спосіб – ранкові зустрічі може проводити вчитель-предметник, який проводить перший урок за розкладом. В такому випадку педагог/педагогиня проводить урок, запланувавши його окремі елементи у формі ранкової зустрічі (наприклад, словниковий диктант на уроках української мови можна провести в ігровій формі або математичний диктант на уроках математики – у вигляді гри «Бінго!», вікторину на уроках предметів природничої галузі – «Сезонні явища і процеси у природі» та ін.). Окрім того вчителю-предметнику, плануючи такі зустрічі, потрібно підтримувати комунікації з класним керівником, щоб володіти станом соціальної та партнерської взаємодії, яка відбувається у класі і поєднувати навчальний матеріал із подіями з життя класу.

В цілому рекомендуємо використовувати технологію ранкових зустрічей з учнями 5-6-х класів, так як вони є цінним інструментом, який сприяє покращенню загального мікроклімату в класі, розвитку соціальних навичок та емоційної безпеки учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. What Is Morning Meeting? Responsive Classroom. 2016. URL: <https://www.responsiveclassroom.org/what-is-morning-meeting/>.
2. Англійська мова в Новій українській школі: особливості організації освітньої діяльності учнів початкових класів / І.К. Унгурян, І.В. Вербовська, Г.В. Гордіца та ін. Харків : Творче об'єднання «Соняшник», 2021. 152 с.
3. Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. 2021. URL: <https://tinyurl.com/26ejsyx6>.

Савчук О.С.,
завідувач науково-методичного центру дошкільної,
початкової освіти та предметів мистецької галузі
КЗ «Інституту післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: savchuk1508@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В 2023/2024 Н.Р.

Педагоги закладів дошкільної освіти в умовах кризи в Україні опинилися перед новими викликами здійснення основних завдань дошкільної освіти. Це і забезпечення супроводу батьків вихованців в дистанційному форматі під час закриття закладів, це і облаштування укриттів та засвоєння нових правил роботи під час сигналів повітряної тривоги, це і опанування вміннями організовувати освітній процес в змішаному форматі та можливістю вчасно й коректно надати першу психологічну допомогу тим, хто поруч, та багато іншого. Найважливіше, що саме у таких непростих умовах ми змогли самі та допомогли нашим вихованцям – дошкільнятам адаптуватися до нової моделі реальності.

З урахуванням сьогодення та дії правового режиму воєнного стану, питання щодо створення безпечного, комфортного, інклюзивного середовища для всіх учасників освітнього процесу й підвищення якості освітньої діяльності закладів дошкільної освіти залишаються пріоритетними і в 2023/2024 навчальному році. Організація освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти здійснюється відповідно до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Положення про заклад дошкільної освіти (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 р. №86), Санітарного регламенту ЗДО, інших нормативно-правових актів.

Загальні засади підготовки закладу освіти до початку навчального року викладені у листі МОН України від 17.05.2023 №1/6990-23 [«Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2023/2024 року»](#); перелік документів, що регулюють питання охорони праці, безпеки життєдіяльності, пожежної безпеки в закладі освіти тощо подано в [інструктивно-методичних рекомендаціях щодо порядку підготовки закладу освіти до нового навчального року та опалювального сезону з](#)

питань цивільного захисту, охорони праці та безпеки життєдіяльності (лист МОН України від 22.07.2022 № 1/8462-22); рекомендації щодо обладнання укриттів – у листі МОН України від 20.06.2023 №1/8820-23 «Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів». У цьому листі також акцентовано увагу на ухваленій Кабінетом Міністрів України 07.04.2023 р. Концепції безпеки закладів освіти.

Діяльність закладів дошкільної освіти в умовах воєнного стану в Україні має бути спрямована на організацію змістовної різноманітної діяльності дітей та забезпечення психологічної підтримки для всіх учасників освітнього процесу. Тому надзвичайно важливо гнучко підходити до організації роботи ЗДО та налаштовувати освітній процес так, щоб він був комфортним для дітей та педагогів [8, с. 5].

Базовий компонент дошкільної освіти (2021) як стандарт дошкільної освіти, є актуальним у будь-який час. Він утверджує політику держави у галузі дошкільної освіти. Заклади дошкільної освіти мають відповідати його вимогам і під час дії воєнного стану [7, с.2].

Реалізація вимог Державного стандарту дошкільної освіти визначається освітньою програмою закладу, що передбачено ст.22 Закону України «Про дошкільну освіту». Вимоги до формування освітньої програми закладом дошкільної освіти залишилися без змін. Заклади дошкільної освіти як основну частину своєї освітньої програми можуть використовувати схвалені чи рекомендовані Міністерством освіти і науки України програми, за необхідності доповнюючи її додатковими освітніми компонентами [13, с.2].

Залишається право одночасного використання різних чинних освітніх комплексних програм для дітей різної вікової категорії та одночасного використання різних всеукраїнських та локальних парціальних програм для поглиблення змісту інваріантного складника та/або забезпечення варіативного складника змісту БКДО. Як і раніше, вибір комплексних та парціальних програм педагога кожної групи здійснюють самостійно в залежності від специфіки діяльності закладу та/або групи, потреб розвитку вихованців, запитів батьків.

Ознайомитися з переліком чинних освітніх програм та навчально-методичної літератури для закладів дошкільної освіти можна за посиланням <https://goo.gl/17YmaJ> (також слідкуємо за виходом листа МОН України «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2023/2024 навчальному році»).

Під час вибору програм особливу увагу необхідно звертати на терміни дії грифів МОН України. Відповідно до [Порядку надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам](#), затвердженого наказом МОН України від 20.07.2020 №931, на сьогодні існують два види чинних грифів, а саме: «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» та «Схвалено для використання в освітньому процесі».

Гриф надається строком на п'ять років та спливає 01 липня відповідного року (стаття 15). Датою надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» є дата видання відповідного наказу МОН, а грифа «Схвалено для використання в освітньому процесі» – дата прийняття Комісією рішення про його надання (стаття 9) [9, ст. 2,3]. Актуальну інформацію щодо надання чинних грифів навчальній літературі для дошкільної освіти та строку їх дії можна отримати [у Каталозі надання грифів](#) для дошкільної освіти на сайті ІМЗО.

Звертаємо увагу! Цього року оновлена редакція всеукраїнської комплексної авторської програми розвитку, навчання і виховання дітей від 4-го до 6-го року життя «Соняшник», автор Л. Калуська (наказ МОН від 21.02.2023 №189). Нагадуємо, що програмно-методичний комплект «Впевнений старт для дітей старшого дошкільного віку» отримав у 2022 році новий гриф, тому має використовуватися педагогами в оновленій редакції.

Також у 2022 році (наказ МОН від 19.09.2022 №833) був наданий гриф оновленій редакції освітньої програми «Світ дитинства» (авт.-укл. А.М. Богуш, О.М. Байєр, Л.В. Батліна, Г.І. Григоренко, З.П. Дорошенко, Р.П. Жадан, Н.В. Погрібняк, О.О. Самсонова, Л.М. Шульга). У програмі визначено завдання та зміст розвитку дитини віком від трьох до шести років на основі компетентнісного підходу. Міститься низка логічно та послідовно викладених завдань розвитку, навчання і виховання у дітей соціально-психологічної готовності до шкільного життя за умови формування у них вміння вибудовувати взаємини з близькими людьми у родині, вихователями та іншими дорослими у дошкільному закладі, окремими дітьми та однолітками групи як спільнотою. Покликання на презентацію програми: <https://youtu.be/uYt-mwstCUA>.

У каталозі надання грифів для дошкільної освіти є інформація про вихід в світ нової освітньої програми розвитку дітей у передшкільний період (за рік до навчання у 1-му класі ЗЗСО) «Окрилення» (наказ МОН 19.05.2023 №593). Ця програма розроблена з метою реалізації системного підходу щодо забезпечення наступності

дошкільної та початкової освіти у процесі впровадження освітньої програми початкової освіти «Світ чекає крилатих» під науковим керівництвом А.Д. Цимбалару. Відповідно обирати цю програму для роботи з дітьми старшого дошкільного віку буде доцільно у тих ЗДО, де у територіально наближених початкових класах ЗЗСО здійснюється освітня робота за проєктом «На крилах успіху».

Побачило світ три нові парціальних програми для дошкільної освіти:

- «Життя в долонях» – програма розвитку інтелекту в різних видах діяльності дітей старшого дошкільного віку (на основі інтерактивного контенту комп'ютерної програми «Life In Our Hands» (гриф від 30.08.2022);

- [«Творці майбутнього»](#) парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через гру та методичні рекомендації (гриф від 04.01.2023);

- [«Юний скелелаз»](#) парціальна програма навчання дітей 5-6 років скелелазанню з методичними рекомендаціями (гриф 24.03.2023).

Оновлена редакція парціальної програми для дітей старшого дошкільного віку «Комп'ютерна грамота для малят» (чинний гриф до 01.07.2028 р.).

Звертаємо увагу! Програмне забезпечення «Орієнтовне щоденне планування: Містер Лідер» комплексної програми для дітей раннього та дошкільного віку «Освіта та піклування /Education & Care Mr.Leader», до якого у минулому навчальному році педагоги мали безкоштовний доступ, з травня 2023 року доступно тільки за місячною передплатою. За інформацією авторів, кожен заклад, який наразі підключиться до безальтернативної онлайн платформи з щоденним плануванням дня дитини Mr.Leader Day, отримає ліцензію на впровадження діяльності за системою та технічну підтримку їх методистів (сайт <https://system.mr-leader.com/ua>; телеграм-канал https://t.me/mrleader_brand).

За педагогами закладів дошкільної освіти залишається *право самостійного вибору форми написання плану освітньої роботи з дітьми*, що затверджується рішенням педагогічної ради на початку навчального року. Використання у щоденному плануванні, хоча б частково, принципу «методичного конструктора» (тобто друкованих карток з висвітленням алгоритму організації певної дитячої діяльності за певною темою) або готової друкованої основи для планування з можливістю внесення певних коректив із врахуванням особливостей розвитку та інтересів дітей конкретної групи звільняє педагога від

простого переписування друкованих джерел та дозволяє більше уваги приділити безпосередній змістовній роботі з дітьми.

Поряд з цим організація освітнього процесу в умовах воєнного стану, коли у будь-який час може пролуhati сигнал тривоги, потребує особливих вимог. *Головними опорами в роботі*, за словами Н. Гавриш, *мають бути осмисленість, самостійність, відповідальність та гнучкість*. Реалізація задекларованої раніше концепції освітнього процесу, в якому жорсткий конструкт планування й організації, має змінитися гнучким реагуванням на «живу» ситуацію з урахуванням реальних потреб та інтересів дітей, тепер стає необхідністю [4, ст. 3]. Тому педагоги повинні усвідомлювати всі ризики конкретної ситуації, свідомо оцінювати власні можливості та ресурси, мати можливість діяти самостійно, але при цьому відповідально, щоб не тільки зберегти життя і здоров'я дітей, а й реалізувати поставлені освітні завдання.

Відповідно більш доцільним є використання потижневого календарного планування, у якому педагоги визначають освітні завдання та способи їх реалізації, готують необхідний матеріал відразу на тиждень (а не на один-два дні, як звикли раніше). Такий підхід дозволяє вихователю самостійно визначати оптимальний час і способи ефективної реалізації запланованого, вибудовуючи на його основі кожен день тижня, що робить план більш реальним та дієвим.

Гнучкість в організації дня дасть змогу зняти зайве напруження в усіх учасників освітнього процесу, жваво реагувати на стан і потреби дітей, більш чітко розуміти що і для чого відбувається, і, у разі необхідності, замінити одну активність іншою чи відновити вимушено перервану [4, с. 4].

Психосоціальна підтримка розвитку та навчання дітей, *забезпечення їхнього благополуччя* в закладі дошкільної освіти в умовах надзвичайних ситуацій є одним з провідних завдань педагогічної діяльності. З метою вирішення цього завдання педагогам ЗДО необхідно зорієнтувати освітній процес на дотримання, в першу чергу, принципів цілеспрямованої, екосистемної практики.

У реаліях сьогодення, коли все навколо не стабільне, стан дитини значно залежить від стану дорослих, які поруч з нею. І тільки у безпечному психосоціальному середовищі кожен учасник освітнього процесу зможе відчувати стабільність та комфорт.

Забезпечити цю передбачуваність та структурованість освітнього процесу допоможе створення правил групи та визначення реакцій на порушення цих правил разом з вихованцями. Чим це може нам допомогти?

1. Спільна розробка правил дозволяє дітям відчувати, що вони контролюють освітній простір, у якому перебувають, і що цей простір відповідає їхнім потребам.

2. Визначення правил групи разом з дітьми сприяє соціальній згуртованості та служить «угодою», на яку педагоги та діти можуть посилатися.

3. Спільне встановлення правил допомагає запобігти недоцільним жартам, образам під час взаємодії з дітьми, оскільки вони погодилися з цими правилами і відчують відповідальність за попередньо прийняте рішення.

4. Комуś із дітей може бути зручніше ділитися своїми ідеями правил у формі малюнку, а комуś – вголос, тому запропонуйте їм обрати найзручніший формат для проведення «Мозкового штурму».

5. Створення реакцій на порушення правил створює відчуття передбачуваності – малюки знають, що очікувати у разі порушення правил.

6. Такі структуровані реакції дозволяють дітям не просто усвідомлювати свої помилки, а й виправляти їх.

7. Послідовне дотримання правил і реакцій на них допомагає дітям відчутти, що в освітньому просторі панує справедливість. Це може посилити значення правил.

8. Якщо правила розміщені у просторі групи, педагог може постійно звертати увагу та нагадувати дітям про них [11. С. 44-45].

Як ще один із важливих факторів створення безпечного психосоціального середовища, *рекомендуємо урізноманітнити рутини*. Рутини – це передбачувані щоденні дії, які можуть бути використані в педагогічній практиці. Рутини на початку взаємодії дозволяють активно залучити дітей, а рутини наприкінці стають рефлексією, щоб поміркувати та усвідомити результати.

Це можуть бути певні традиції вітання та прощання за допомогою визначених разом знаків або використання активності-візуалізації «Привіт, я прийшов». Це і взаємодія «Ділимося настроєм»: педагог пропонує дітям поділитися словом, яке описує їхні емоції чи почуття (схвильованість, радість, тривожність, замріяність, злість, смуток тощо) або «Мій колір» – дітям пропонується назвати колір, який описує їхній настрій (варіація «Кольоровий восьмикутник»). Такі рутини допомагають дітям розвивати емоційний інтелект, аналізуючи власні почуття. Це і різноманітні руханки, короткі віршовані рядки для хорového промовляння, введення певних позначок (смайли, зірочки, сердечка, наліпки) від педагога або між дітьми один для одного як знак прояву певної подяки, винагороди, побажання (сприяє

підтримці позитивної поведінки малюків, згуртованості, позивній атмосфері тощо).

Це і «ранкове коло», під час якого діти можуть обговорювати чим будуть займатися упродовж дня, які теми будуть вивчати. Адже малюкам дуже важливо знати, що їх день – передбачувана реальність, що все сьогодні буде як завжди, за певним розпорядком. Пропонуємо унаочнити цей процес за допомогою певних сюжетних картинок, схематичних зображень, опорних друкованих слів. Такий підхід дозволить у будь-який час пригадати справи дня, що за чим, зрозуміти, у який період буде час на улюблену діяльність тощо. Наявність планів на день дає впевненість, цілеспрямованість у думках та діях, відчуття захищеності того, що в житті є речі, які залишаються незмінними.

Опорою для дитини, як і для дорослого, є відчуття своєї потреби. Тому важливим є також розподіл певних обов'язків між дітьми, самостійне виконання ними нескладних доручень. Забезпечення посиленої самостійності у повсякденних справах є проявом довіри і поваги до малюків. А увага і похвала дорослого – надзвичайно сильний стимул для дитини діяти відповідно до загальноприйнятих правил.

Для забезпечення передбачуваності, невимушеного переходу дітей від одного виду діяльності до іншого доцільно застосовувати як рутину певні звукові та/або рухові сигнали. Так, коли потрібно швидко привернути увагу дітей або зібрати їх в одному місці, може лунати дзвоник або звуки маракасу. Коли потрібно завершити раніше розпочату діяльність, – може звучати певна пісня (за попередньою домовленістю діти будуть знати, що час її звучання – це час на завершення справи). Для розуміння дітьми та візуалізації плинності часу доцільно використовувати також пісковий годинник. З метою переключення уваги дітей можна домовитися про певний секретний рух або звук (підняті вгору обидві руки, кругові оберти навколо себе, наспівування «тра-ля-ля» і т.п.), під час якого всі присутні (хто володіє цим секретом) мають також зробити певні рухи (помінятися місцями, пострибати, зробити нахили тощо).

Для забезпечення благополуччя вихованців важливим є засвоєння алгоритму дій у кризовій ситуації. Тому формування навичок захисту життя, як власного так і близьких, залишається у центрі освітньої роботи педагога. Дітей необхідно навчати жити і діяти в нинішніх умовах без примусу, залякування, і драматизації. Для цього вихователям заздалегідь, у спокійній обстановці, систематично та наполегливо, тримаючи фокус на трьох власних навичках

(забезпечуємо емоційний баланс, беремо на себе відповідальність та вміємо надати психологічну підтримку собі, колезі, дітям), формувати у дітей комплекс певних навичок, які допоможуть їм адекватно діяти у складній ситуації, зокрема при звучанні сигналу повітряної тривоги.

Одна із навичок, про процес формування якої згадувалося вище, це вміння швидко збиратися разом. При цьому важливо привчати дитину приймати допомогу, відступивши від бажання все зробити самостійно, коли потрібно, наприклад, швидко одягнутися. Маємо дібрати такі ключики до кожного вихованця, знайти такі способи мотивації, щоб неквапливі, мляві діти або ті, які потребують у звичному житті особистісного звертання, навчилися реагувати на слова дорослого миттєво.

Наступна навичка, на яку доцільно звернути увагу, це вміння ходити разом («потягом», вервечкою, парами). Адже останні роки ми надавали перевагу більш вільному пересуванню, можливості вибору хто з ким хоче бути поряд. Маємо увімкнути свою педагогічну спостережливість на максимум, аби в екстрених ситуаціях уникнути будь-якого психологічного дискомфорту. Тут стануть у пригоді різні вправи та ігри комунікативного спрямування, які допоможуть виявити симпатії та антипатії між вихованцями, розвинути дух єдиної команди [5, с.10].

Роль ігрової діяльності для дошкільників неможливо переоцінити. Та під час війни ігри набувають особливого значення. Вони заспокоюють дітей, допомагають забути про тривоги та негаразди, відновлюють внутрішній спокій та допомагають налагодити контакти. Гра як підхід для підтримки дітей у складних життєвих ситуаціях має використовуватися як провідний інструмент. Гра забезпечує сприятливе середовище, щоб допомогти дітям подолати стрес.

Ігрові взаємодії, наприклад, сюжетно-рольові ігри, створення історій, посилюють позитивне сприйняття світу та сприяють розвитку когнітивних навичок, які є необхідними для контролю свого емоційного стану, поведінки, навчання та подолання стресу. Гра підтримує дітей, які переживають життєві труднощі.

Допомогти педагогам системно реалізувати гру як основний підхід до організації освітнього процесу може нова парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через гру [«Творці майбутнього»](#), яка створена у межах проєкту «Сприяння освіті» від команди The LEGO Foundation. До програми розроблено методичні рекомендації, у яких окреслено практичні шляхи реалізації ГРИ як наскрізного підходу в освітньому процесі закладу дошкільної освіти

для всебічного розвитку дитини. У першу чергу, завдання програми спрямовані на формування особистості дитини через гру, зміст програми допоможе педагогам зайняти правильну позицію стосовно ігрової діяльності малюків. Детально [ознайомитися з програмою можете під час перегляду презентації](#) від її авторів. Авторським колективом від команди The LEGO Fondation також розроблений [методичний посібник із фасилітації ігрової взаємодії з дітьми дошкільного віку «Граємо разом»](#). Посібник містить приклади вибудови ігрової взаємодії з дітьми як безпосередньо в закладі дошкільної освіти, так і під час онлайн-комунікації з дітьми та батьками.

Значний спектр ігор, які педагог може легко реалізувати в освітньому процесі, представлені [у збірці ігрових активностей «P.O.W.E.R.»](#), націлених на формування ключових навичок для фізичного, когнітивного, соціального і емоційного розвитку дітей, від всесвітньої організації Right To Play, яка вже більше двадцяти років опікується благополуччям дітей в гуманітарному та освітньому контексті. Збірка була поширена в Україні командою The LEGO Fondation в рамках проведення тренінгів «Благополуччя дітей і педагогів: дієві інструменти та практики психосоціальної підтримки».

У житті дитини неодмінно мають панувати позитивні емоції як першооснова для її нормального психічного розвитку. Тому виховання емоційної зрілості особистості дитини, її переживань і почуттів має постійно залишатися у полі зору педагога. Допомогти у цьому може представлена у квітні 2023 року шведська програма (проект) соціально-емоційного розвитку для дітей від 3 до 9 років «Peppy Pals – Веселі друзі», яку реалізує фундація The LEGO Fondation спільно з МОН. Зміст концепції базується на методах незалежної дослідницької організації CASEL – Асоціація співпраці задля соціально-емоційного розвитку (Collaborative Association for Social and Emotional Learning), а також на роботах відомої психологині у сфері емоційного інтелекту Боділ Веннберг.

Ресурсами програми соціально-емоційного розвитку «Веселі друзі» є:

- [цикл із 16 мультфільмів](#) і книжок про п'ятьох друзів-тварин;
- запитання для обговорення до кожної із 16 історій;
- набір із 5 м'яких іграшок (цуценя Реггі, лошатко Семмі, кроленя Габбі, совеня Іззі та кошеня Келлі);
- [мобільний ігровий застосунок «Веселі Друзі» \(англ. Peppy Pals – Global version\)](#);

- збірка активностей «Соціально-емоційний розвиток з Веселими друзями»;

- 27 карток з назвами емоцій;

- розмальовки та дипломи [12, с.1].

Потужним інструментом для соціально-емоційного розвитку дітей, сталих навичок життя може стати для педагогів та батьків вихованців альтернативний навчальний ресурс для дітей дошкільного віку – [ляльковий театр «Іскорки суперсил»](#). Він розроблений за допомогою Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) спільно з Міністерством освіти і науки України для підтримки розвитку й навчання дітей віком від 3 до 6 років в умовах призупинення освітнього процесу в дитячих садочках через війну. Через інтерактивну гру з казковими персонажами діти навчаться краще ладнати з однолітками та дорослими, розуміти свої емоції, дізнаються більше про навколишній світ, здорове харчування та безпечну поведінку, розвиватимуть креативність. Вам потрібно завантажити викрійки героїв і роздрукувати їх на кольорову принтері або чорно-білому з подальшим розфарбовуванням (можна це зробити разом з дітьми). Також запропоновані готові сценарії вистав з рекомендаціями щодо відтворення гри та відеоінструкція як втілювати задум у життя.

Останнім часом, як відмічає К. Крутій, у всьому світі помітна тенденція до скорочення та збіднення ігрової діяльності дошкільнят. Нині війна загострила цю проблему в українському дошкільлі. Тому педагоги мають відвести чільне місце в освітньому процесі гри й дитячому експериментуванню. Дитяче експериментування сприяє розвитку пізнавальних потреб дошкільників, полегшує оволодіння методом наукового пізнання в процесі пошукової діяльності та є частиною *STREAM-освіти*, активно сприяючи формуванню дослідницьких умінь дітей. Науковець називає «золотим перетином» розвитку дитини в дошкільному віці вільну, самодіяльну, ініційовану дитиною гру та STREAM [6, с. 5,8]. Тому пропонуємо активізувати роботу з реалізації парціальної альтернативної програми з формування інженерної культури дошкільників «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» та блочно-тематичного планування до неї.

Актуальним залишається питання формування соціально-громадянської компетентності дітей. Дошкільники, спостерігаючи за подіями в країні, ставленням дорослих до ситуації, їх допомоги військовим також виявляють бажання долучитися до загальнонаціональної справи [10, с. 5]. У [Концепції національно-патріотичного виховання](#) в системі освіти України до 2025 року визначено певні напрями діяльності, до яких можуть бути долучені і

заклади дошкільної освіти: проведення різноманітних тематичних заходів, присвячених національним святкам та пам'ятним датам України; активізація практики залучення дошкільнят до волонтерської діяльності; виховання елементів патріотизму дітей старшого дошкільного віку засобами автентичних ігор; реалізація тематичних проєктів патріотичного спрямування тощо.

Вважаємо доцільним активізувати роботу з дитячою книгою. Сьогодні малеча значно більше часу проводить з гаджетами, так їм легше отримувати задоволення і швидкі враження. Щоб духовно підготувати дитину до самостійного життя, треба ввести її у світ книг. Мить, коли книжка входить у життя дитини як духовна потреба, є початком самовиховання думок, почуттів, поглядів, переконань.

Знецінення книжки, як зазначає Н. Гавриш, вже позначилося на кількох поколіннях. Тож сучасних дітей все частіше виховують дорослі, які не знають віршів і казок, не знайомі з фольклором, не орієнтуються в колі дитячого читання. Тому, аби впливати на читацькі інтереси дітей, в першу чергу треба потурбуватися про формування читацької культури його дорослої частини [3, с.6]. Для цього пропонує організувати літературні клуби для батьків та дітей. Більш детально ознайомитися з методичними підходами до роботи з літературними текстами цього та інших науковців й практиків можна у журналі «Дошкільне виховання» №№1 та 11 за 2022 рік.

Також пропонуємо ознайомитися з досвідом роботи педагога нашої області Т.А. Соловйової (ЗДО №27 к/т «Берізка» м. Чернівці), у якому розкрито сучасні форми та методи формування читацької культури у дітей дошкільного віку засобами дитячої книги. Описано застосування в практичній діяльності прийомів буккросингу, авторського методу «бренд автор-шоу», проєктної діяльності з використанням компоненту «сторісек» та багато іншого. [Ознайомитися з досвідом](#) можете за допомогою перегляду електронної книги та [матеріалами досвіду](#) в особистому блозі педагогині.

Усім нам зараз досить не просто. Але хто, як не ми, має робити нашу справу. Тож не здаваймося, докладаємо зусиль для вдосконалення своїх професійних умінь, шукаємо нові способи та методи роботи відповідно до нових умов життя. Величезна подяка всім, хто стоїть на захисті нашої держави і надає нам можливість працювати з нашими дошкільнятами!

Список використаних джерел та літератури

1. Артемова Л. Стилі виховання: авторитарний VS гуманістичний // Дошкільне виховання, № 12, 2022 р. С. 3-8.
2. Базовий компонент дошкільної освіти. Авторська група : Байер О.М., Безсонова О.К., Брежнева О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л.П., Косенчук О.Г., Корнєєва О.Л., Лисенко Г.М., Левінець Н.В., Машовець М.А., Мордоус І.О., Нерянова С.І., Піроженко Т.О., Половіна О.А., Рейпольська О.Д., Шевчук А.С. Під науковим керівництвом доктора психологічних наук, професора, член-кореспондента НАПН України Піроженко Т.О. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf.
3. Гавриш Н., Кондратець І. Дитина і книжка: новий формат взаємодії // Дошкільне виховання, №1, 2022 р. С. 6-10.
4. Гавриш Н. Освітній процес в умовах війни: роздуми фахівця // Дошкільне виховання, №9, 2022 р. С. 3-5.
5. Кондратець І. Мистецтво жити у невизначених умовах // Дошкільне виховання, №9, 2022 р. С. 8-10.
6. Крутій К., Деснова І. Ігрова діяльність, дитяче експериментування і STREAM-освіта // Дошкільне виховання, №5, 2022 р. С. 4-9.
7. Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану. Лист МОН України від 02.04.2022 №1/384522., 41 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoyi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini>.
8. Нерянова С. Дошкільня України в умовах війни. Дошкільне виховання, №1, 2023 р. С. 4-6.
9. Порядок надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам // наказ МОН України від 20.07.2020 №931. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1119-20#Text>.
10. Рекомендації щодо організації діяльності закладів дошкільної освіти в літній період в умовах воєнного стану. Наказ Міністерства освіти і науки України від 31.05.2023 №4/1798-23. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/89288/>.
11. Рена Дейтц, Ешлі Неміро Благополуччя дітей і педагогів: дієві інструменти та практики психосоціальної підтримки: навч. посіб. Київ, 2022. 118 с.
12. Сайт Міністерства освіти і науки України // Новини // Веселі друзі в дошкільлі. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/veseli-druzi-v>

[doshkilli-u-kvitni-startuye-shvedska-programa-socialno-emocijnogo-rozvitku.](https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/2/12/1_9-750.pdf)

13. Щодо освітніх програм у закладах дошкільної освіти. Лист МОНУ від 09.12.2019 №1/9-750. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/2/12/1_9-750.pdf.

Одинак М.М.,

методист науково-методичного центру
дошкільної, початкової освіти
та предметів мистецької галузі

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

e-mail: m.odynak@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ЛАНЦІ ОСВІТИ У 2023/2024 Н.Р.

Концепція реформування української школи закладає докорінно нові підходи до освітнього процесу, пропонуючи педагогам переорієнтувати увагу на формування компетентностей учнів, відійшовши від традиційних методик простого передавання знань [3]. Мета НУШ – виховати інноватора та громадянина, який вміє ухвалювати відповідальні рішення та дотримується прав людини.

У 2023/2024 н.р. освітня діяльність у 1-4 класах здійснюватиметься відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 №87 у редакції Постанови КМУ від 24.07.2019 №688. Загальні питання організації освітнього процесу, врегульовані Законом України «Про повну загальну середню освіту», визначають наступні обов’язкові норми [2;4]:

- освітній процес організовується відповідно до освітньої програми [5];

- заняття організовуються і проводяться у безпечному освітньому просторі та здійснюється з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх особливих освітніх потреб [6];

- освітній процес триває в межах навчального року, що розпочинається в День знань – 1 вересня, триває не менше 175 навчальних днів і закінчується не пізніше 1 липня наступного року[2];

- структура і тривалість навчального року, навчального тижня, навчального дня, занять, відпочинку між ними, форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною радою закладу освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою, відповідно до обсягу навчального навантаження, встановленого відповідним навчальним планом, та з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, особливостей регіону тощо [5];

- безперервна навчальна діяльність учнів закладів загальної середньої освіти не може перевищувати 35 хвилин (для 1 року навчання), 40 хвилин (для 2-4 років навчання) [8].

У межах академічної автономії виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників [2].

Обов'язковою умовою, чинником й водночас вимогою щодо якісного освітнього процесу є організація дієвої системи оцінювання здобувачів освіти [7].

Організація системи оцінювання здобувачів освіти здійснюється на основі Концепції «Нова українська школа» та регулюється нормами, визначеними в документах [3]:

- Закон України «Про освіту»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>;

- Закон України «Про повну загальну середню освіту»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>;

- Постанова Кабінету міністрів України «Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>;

- Наказ МОН від 13 липня 2021 №813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти»
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0813729-21#Text>;

- Лист МОН від 19 серпня 2022 №1/9530-22 «Про інструктивно – методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (Додаток 2 «Початкова освіта»)»
https://osvita.ua/doc/files/news/875/87596/Dodatok_2_IMR_2022-2023_Pochatkova_osvita.pdf.

Державним стандартом початкової освіти визначене вимірювання результатів навчання здобувачів освіти в освітньому процесі:

- формувальним оцінюванням, яке допомагає відстежувати особистісний розвиток здобувачів освіти і хід опановування ними навчального досвіду як основи компетентності, вибудовувати індивідуальну траєкторію особистості;

- підсумковим оцінюванням, під час якого навчальні досягнення здобувачів освіти співвідносяться з обов'язковими результатами навчання, визначеними цим Державним стандартом [3].

Система оцінювання має на меті допомогти вчителю конкретизувати навчальні досягнення учнів і надати необхідні інструменти для впровадження об'єктивного й справедливого оцінювання результатів навчання.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» в початковій школі основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне; поточне; підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання; державна підсумкова атестація [2].

В оцінюванні навчальних досягнень учнів важливо розрізняти поточне формувальне оцінювання (оцінювання для навчання) та підсумкове оцінювання (тематичне, семестрове, річне) [7].

Поточне формувальне оцінювання здійснюють з метою допомогти учням усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання. Підсумкове оцінювання здійснюють з метою отримання даних про рівень досягнення учнями результатів навчання після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

При плануванні внутрішньої (шкільної, класної, групової, індивідуальної) системи оцінювальної діяльності освітнього процесу важливо враховувати функції оцінювання НУШ: формувальну, діагностувальну, мотиваційно-стимулювальну, розвивальну, орієнтувальну, коригувальну, прогностичну, констатувальну, виховну [7].

Об'єктами оцінювання є результати навчання учня/учениці, у тому числі процес їх досягнення ним/нею.

Відповідно до Закону України «Про освіту» результати навчання – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, виміряти і оцінити та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [1].

Результати навчання умовно виокремлені як:

- особистісні надбання – активність, ініціативність; старанність, наполегливість; комунікабельність, здатність співпрацювати; самостійність, відповідальність; ціннісні ставлення;

- об'єктивні результати навчання – знання про предмети і явища навколишнього світу, взаємозв'язки й відношення між ними, уміння та навички оперувати знаннями, уміння застосовувати набутий досвід навчальних дій, досвід творчої діяльності, що відображено в обов'язкових/очікуваних результатах навчання, визначених в освітній програмі.

Результати навчання рекомендовано виражати [7]:

Результати навчання	I цикл (1-2 кл.)	II цикл (3-4 кл.)
Особистісні надбання учнів	Вербальною оцінкою (оцінювальне судження)	
Об'єктивні результати навчання	Вербальною оцінкою (оцінювальне судження)	Або вербальною, або рівневою (оцінювальне судження із зазначенням рівня результату) оцінкою – на вибір закладу (з урахуванням дотримання адаптивної наступності щодо оцінювання в 5-му класі рекомендуємо використовувати рівневе оцінювання)

Вербальну й рівневу оцінки можна виражати як усно, так і письмово. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» учитель перевіряє кожен навчальну роботу, яку виконує учень на паперових/цифрових носіях [2].

Для рівневої оцінки використовуються:

- початковий рівень (П);
- середній рівень (С);
- достатній рівень (Д);
- високий рівень (В).

Звертаємо увагу, що відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» формувальне, поточне та підсумкове оцінювання результатів навчання учнів на предмет їх відповідності вимогам навчальної програми, вибір форм, змісту та способу оцінювання здійснюють педагогічні працівники закладу освіти; за вибором закладу освіти оцінювання може здійснюватися за власною шкалою оцінювання результатів навчання учнів або за системою оцінювання, визначеною законодавством [2].

Наголошуємо на те, що оцінка – конфіденційна й доступна лише для учня/учениці та його/її батьків (або осіб, які їх замінюють).

Йдеться насамперед про рівневе оцінювання та стислу вербальну оцінку (коротке оцінювальне судження, яке констатує якість результату). Інформувати батьків можна під час індивідуальних зустрічей, через запис оцінювальних суджень у робочих зошитах, у паперових/електронних щоденниках тощо, через фіксацію результатів навчання у свідоцтвах досягнень учня/учениці.

Оцінювання навчання учнів ґрунтується на різнобічній і безперервній демонстрації знань і умінь, завжди має бути справедливим та етичним.

Оцінювання навчання учнів – це не оцінювання учнів. Оцінювання навчання – це, насамперед, дотримання таких підходів:

- навчання, викладання та оцінювання тісно пов'язані між собою;

- оцінювання здійснюється відповідно до концепції навчання;

- оцінювання завжди залежить від контексту;

- оцінювання – це зіставлення поставлених цілей і досягнутих результатів: *як ці цілі були досягнуті?*

- зворотний зв'язок та інформація (для учнів і батьків) про навчання, процес навчання та результати навчання;

- розвиток, спрямування та підтримка навчання;

- допомога учням зрозуміти власний процес навчання;

- розуміння, як учні прогресують у своєму освітньому процесі;

- агентність учнів щодо власного навчання та можливостей.

Цінною практикою є спільне планування та домовленість вчителя і учнів про власну (класну) систему оцінювання. Мета такої системи полягає в тому, щоб підтримати в учня:

- агентність та усвідомленість щодо цілей та результатів власного навчання;

- почуття власної гідності (позитивний, індивідуальний зворотний зв'язок);

- впевненість у собі (підтримка, зміцнення, реалістичність і позитивний зворотний зв'язок);

- самопізнання (розуміння себе як учня, самоефективність), а не просто зосередження на успішності учня.

У ній можна використовувати спільно розроблену систему символічних позначок, прийоми колективного планування навчальних цілей на день у «Ранковому колі» та рефлексії щодо досягнення їх у «Дружньому колі» (в кінці дня), розроблення критеріїв щодо формування наскрізних умінь, цікаві форми надання/отримання миттєвого зворотного зв'язку тощо.

Досягнення цілей оцінюється спільно за допомогою описів попередньо узгоджених критеріїв (критерій – це свого роду мірило для проведення оцінювання). Критерії не є цілями для учнів. Критерії є інструментами оцінювання для вчителя.

Така спільно створена система передбачає активне залучення дітей до оцінювальної діяльності та сприяє розвитку усвідомленості, відповідальності за власне навчання.

Формувальне оцінювання як частина процесу навчання, розглядається як активний рівноправний діалог між учнем/ученицею та вчителем при навчальній взаємодії, комплекс, система дій щодо надання зворотного зв'язку при навчанні один одному, від вчителя учневі/учениці, від учнів вчителю, учня/учениці самому собі.

Формувальне оцінювання – це оцінювання, яке відбувається під час навчання і сприяє навчанню; ґрунтується на поставлених цілях (учень/учениця повинен/а розуміти цілі і зміст занять з кожного предмета протягом навчального року відповідно до вікових можливостей; забезпечує зв'язок навчання з майбутнім; відбувається в усній та письмовій формі; має місце у всіх інтерактивних ситуаціях у школі (загальні інструкції і правила класу); передбачає взаємодію між учителем-учнем, учителем-учнем-батькам/особами, які їх замінюють.

Об'єктами формувального оцінювання є [7]:

- процес навчання учнів, зорієнтований на досягнення визначеного очікуваного результату;
- результат їх навчальної діяльності на певному етапі навчання.

Формувальне оцінювання здійснюється шляхом [7]:

- педагогічного спостереження учителя за навчальною та іншими видами діяльності учнів;

- аналізу портфоліо учнівських робіт, попередніх навчальних досягнень учнів, результатів їхніх діагностичних робіт;

- самооцінювання та взаємооцінювання результатів діяльності учнів;

- оцінювання особистісного розвитку та соціалізації учнів їхніми батьками;

- застосування прийомів отримання зворотного зв'язку щодо сприйняття та розуміння учнями навчального матеріалу.

У межах формувального оцінювання за результатами опанування певних логічно завершених навчальних результатів (за кількома темами, темою, частиною теми тощо) рекомендовано проводити тематичні діагностувальні роботи.

Тематична діагностувальна робота є засобом зворотного зв'язку стосовно опанування учнями частиною очікуваних/обов'язкових

результатів навчання з метою оперативного регулювання та коригування освітнього процесу задля підвищення його ефективності. Обсяг завдань у тематичній діагностувальній роботі визначають з урахуванням вікових можливостей учнів виконати завдання протягом 1 навчальної години, а зміст завдань, види навчальної діяльності добирають з урахуванням специфіки предмета вивчення, готовності учнів виконати завдання для виявлення результату.

Діагностувальні роботи можуть містити завдання для усної перевірки (переказ, власне висловлення тощо), письмової перевірки (списування, диктант, тестові завдання тощо), практичної перевірки (дослід, моделювання/ конструювання, виконання практичної роботи тощо) та завдання, що передбачають виконання роботи з допомогою електронних освітніх ресурсів.

Кількість і частотність діагностувальних робіт з предмета вивчення/інтегрованого курсу учитель визначає самостійно під час складання календарно-тематичного плану. Ураховує при цьому навчальні можливості учнів класу, особливості предмета вивчення/інтегрованого курсу, блок обов'язкових результатів навчання, сформованість яких має бути зазначена у свідоцтві досягнень, та відповідні до них види перевірок, на які орієнтує методика навчання предмета, а також кількість навчальних годин, виділених на предмет в освітній програмі. Протягом року, залежно від результатів опанування програмовим матеріалом, учитель може коригувати планову дату виконання тематичної діагностувальної роботи, що слід зафіксувати у календарно-тематичному плані.

Після перевірки тематичної діагностувальної роботи вчителю рекомендується провести заняття з корекційною метою, що передбачає встановлення зворотного зв'язку щодо якості учіння, зокрема виявлення прогресу здобувача освіти відносно себе самого, створення умов для усунення виявлених утруднень у досягненні очікуваних результатів навчання. Ця робота може бути фронтальною під керівництвом учителя, груповою чи індивідуальною залежно від кількості виявлених типових утруднень у досягненні результатів навчання, які підлягали діагностуванню, та готовності учнів самостійно їх опрацювати.

Орієнтувальним об'єктом підсумкового оцінювання є результати навчання учня/учениці за рік. Під час підсумкового оцінювання рекомендовано зіставляти навчальні досягнення учнів з очікуваними результатами навчання, визначеними в освітній програмі закладу. Основою для підсумкового оцінювання є результати щоденного педагогічного спостереження вчителя, виконання тематичних

діагностувальних робіт, відслідковування динаміки індивідуального поступу в учнівських портфоліо, записи оцінювальних суджень про результати навчання, зафіксовані на носіях зворотного зв'язку з батьками [7].

Проводити підсумкове оцінювання вчителям рекомендують за 10-15 днів до кінця навчального року – узагальнити результати навчання учнів за кожним блоком обов'язкових результатів навчання з різних предметів/ інтегрованих курсів, який окреслений у свідоцтві досягнень. Підсумкову (річну) оцінку фіксують у класному журналі та свідоцтвах досягнень учнів.

Звертаємо увагу вчителів на те, що у зв'язку з масовим вторгненням збройних сил російської федерації в Україну, Міністерством освіти і науки було затверджено типові освітні та навчальні програми для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти, у яких оновлено зміст у частині питань цивільного захисту, поводження з вибухонебезпечними предметами [10].

У разі увімкнення сигналів тривоги під час занять вчителям доцільно дотримуватися алгоритму дій, розробленого Міністерством освіти та науки на основі рекомендацій Державної служби з надзвичайних ситуацій [11].

На допомогу вчителям для проведення уроків та тренінгів експертами громадської організації «GoGlobal» спільно з Центром «Розвиток КСВ» та експертною платформою «Career Hub» у межах програми «Мріємо та діємо» за підтримки американського народу через Агентство США з міжнародного розвитку USAID розроблено посібник «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни» [12].

У посібнику містяться відповіді на такі питання:

- чому вчителю важливо піклуватися про власний емоційний стан;
- як піклуватися про себе та налаштуватися на роботу в умовах невизначеності;
- як діти різного віку переживають та реагують на стрес під час війни;
- чому проблеми булінгу, суїцидальної поведінки та насильства актуалізуються в період війни і як варто діяти вчителю;
- як підтримати дітей та які техніки може застосовувати вчитель, аби допомогти учням впоратися зі стресом.

Також Міністерство освіти і науки спільно з Фондом «Східна Європа» запустили новий безкоштовний онлайн-курс для освітян «Психологічна безпека дорослих та дітей під час повітряної тривоги у

школі». Авторка і ведуча курсу – Світлана Ройз, дитяча та сімейна психологиня-практик із 20-річним досвідом, розкаже:

- як скласти алгоритм дій для переходу в укриття;
- як допомогти дитині швидко подолати панічну атаку;
- як повернутися до навчання, коли повітряна тривога закінчилась;
- як реагувати на різні стресові ситуації, що можуть виникнути у дитини.

Пройти навчання та отримати сертифікат можна безкоштовно на освітній онлайн-платформі «Зрозуміло!» [13].

Список використаних джерел та літератури

1. Верховна Рада України. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Верховна рада України. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
3. Міністерство освіти і науки України. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya-nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
5. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 1-4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
6. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 23 березня 2018 №283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0283729-18#Text>.
7. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 13 липня 2021 №813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0813729-21#Text>.
8. Міністерство охорони здоров'я України. Наказ від 25 вересня 2020 №2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>.
9. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 08 вересня 2020 №1115 «Деякі питання організації дистанційного навчання». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text>.

10. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 12 серпня 2022 №743-22. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87314/.

11. Алгоритм дій для вчителів у разі увімкнення сигналів тривоги під час занять. URL:

<https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga;>

<https://dsns.gov.ua/upload/1/1/9/3/5/8/9/p3PS2zuw3LnQlvmy0cC26bPE3mnGj0b951EF1pwz.pdf?fbclid=IwAR0oFSQk-61Gm-a1FYWzAEQyZf6WhXJjuXuCjOWtkP82VT2xVpxCJkSLw4k;>

<https://nus.org.ua/articles/koly-vsi-vzhe-v-shkoli-abo-shhe-ne-doyihaly-yak-zakladu-osvity-diyaty-pid-chas-povitryanoyi-tryvogy/>.

12. Посібник «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни». URL: <https://drive.google.com/file/d/1r0qbJVj-lXfSjLtvzvJDeicK5YFI6wZL/view>.

13. Онлайн-курс для освітян «Психологічна безпека дорослих та дітей під час повітряної тривоги у школі». URL: <https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:EEF+EEF-029+sept2022/about>.

Медведь О.М.,

методист науково-методичного центру
дошкільної, початкової освіти та предметів мистецької галузі
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

e-mail: oxanamedved1984@gmail.com

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
ПРЕДМЕТІВ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
З РУМУНСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ
ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.**

У 2023/2024 навчальному році освітня діяльність у 1-4-х класах спрямована на реалізацію Державного стандарту початкової освіти з урахуванням досягнень та викликів за результатами впровадження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції реформування української школи [3;4].

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом результатів навчання, є освітня програма [5].

Новий Державний стандарт початкової освіти регламентує свободу педагогів у виборі шляхів навчання, розвитку та виховання школярів. Виконання вимог є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності. Заклади освітнього процесу можуть використовувати типові або інші освітні програми (наказ МОН України від 21.03.2018 №268).

Відповідно до пункту 1 статті 54 Закону України «Про освіту» щодо прав і обов'язків педагогічних працівників в організації освітнього процесу педагогічні працівники, які здійснюють освітню діяльність у початковій школі, реалізують право на академічну свободу, у тому числі свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну діяльність, право на вільний вибір форм, методів і засобів навчання, освітніх методик і технологій, насамперед методик компетентнісного навчання відповідно до освітньої програми закладу освіти. Педагогічні працівники початкової школи мають право на педагогічну ініціативу під час розроблення закладом освіти власної освітньої програми на основі типових освітніх програм для учнів 1-2, 3-4 класів закладів загальної середньої освіти, розроблених під керівництвом О.Я. Савченко, та типових освітніх програм для учнів 1-2, 3-4 класів закладів загальної середньої освіти, розроблених під керівництвом Р.Б. Шияна [5].

Реалізацію типових освітніх програм в освітній діяльності для 1-2, 3-4 класів закладів загальної середньої освіти забезпечують підручники з грифом «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України».

Для того, щоб побудувати освітній процес з урахуванням навчальних можливостей, здібностей і потреб всіх учнів класу, доречно зберігати **гнучкість календарно-тематичного плану протягом року** й, за потреби, змінювати терміни опрацювання тем програми відповідно до результатів засвоєння учнями навчального матеріалу. Про цьому варто брати до уваги очікувані результати навчання, визначені освітньою програмою закладу загальної середньої освіти. Разом з тим під час складання календарно-тематичного планування вчитель має право самостійно визначати послідовність формування очікуваних результатів навчання, брати до уваги, враховувати послідовність змісту підручника, а також можливості всіх учнів класу. Учитель/вчителька самостійно визначає кількість годин на вивчення програмових тем. У рамках навчальних годин відповідно

до освітньої програми рекомендовано виокремити час на проведення навчально-пізнавальної практики, екскурсій, зміст і форму організації яких заклад освіти визначає самостійно.

Плани уроків/занять є робочими матеріалами вчителя. Їх форму, структуру (відповідно до обраної учителем класифікації типів уроків), спосіб фіксації учитель обирає на свій власний розсуд. У плані уроку/заняття має зазначатися тема й мета уроку; послідовність навчальних завдань та форми організації освітнього процесу їх опрацювання; навчальні завдання для індивідуальної/групової/фронтальної роботи учнів класу. Мета уроку має розкривати очікувані результати навчання, які планується досягнути упродовж цього уроку. Рекомендуємо вчителям, які лише розпочинатимуть свою професійну діяльність, обгрунтовано планувати тривалість роботи над завданнями, щоб забезпечити раціональність використання навчального часу на своїх уроках.

Організація освітнього процесу залежить від безпечного освітнього простору в кожному навчальному закладі [6]. Структура та тривалість навчального тижня, дня, уроків і відпочинку, а також форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною радою закладу освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою відповідно до обсягу навчального навантаження з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, особливостей регіону тощо[5].

На ранкову зустріч бажано відводити перші 10-15 хвилин навчального дня, що саме радимо врахувати під час розроблення розкладу дзвінків для 1-4 класів. Для кожного класу розклад дзвінків може бути податливим і за потреби коригується вчителем з урахуванням особливостей учнів класу. Тривалість уроків у закладах освіти становить: у перших класах – 35 хвилин, у других-четвертих класах – 40 хвилин [8].

В умовах дистанційного навчання заклад самостійно приймає рішення щодо зняття обмеження на максимальну кількість учнів у класі. Змішана форма поєднує очний і дистанційний режими. Таке поєднання підходить для різних занять: практичні та лабораторні заняття можуть проводитися в очному режимі, лекційні – дистанційно. У початковій школі бажано проводити заняття в очному режимі, адже діти потребують живого спілкування. Заклади загальної середньої освіти можуть використовувати типові або інші освітні програми.

Типові освітні програми розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України [5].

У навчальному плані освітньої програми закладу освіти має бути розподіл годин інваріантного та варіативного складників. У разі, якщо використовуються години з варіативної складової на вивчення курсу за вибором, тоді до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми, додається програма цього курсу. Звертаємо вашу увагу, що програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входити до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання у початкових класах закладів загальної середньої освіти.

Виконання навчальних програм фіксується у класному журналі з урахуванням вимог наказу МОН України №21 від 09.01.2020 року «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 07 грудня 2018 року №1362» та Методичних рекомендацій щодо заповнення класного журналу в НУШ.

Якщо для вивчення окремих предметів клас ділиться на групи, то для кожної з них у журналі відводять окремі сторінки і після назви предмета у дужках записують номер групи (І група; ІІ група). Предметна інтеграція змісту початкової освіти має бути відображена в робочому плані. Відповідно до Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у закладах загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 №128) під час вивчення української та іноземної мов, інформатики клас може ділитися на групи за умови відповідної кількості учнів у класі (а саме більше 27). Можливість поділу класів на групи при вивченні окремих предметів має бути зафіксована в освітній програмі закладу освіти.

Наголошуємо на тому, що першочергове право викладання усіх дисциплін у початковій школі належить сертифікованому учителю початкових класів (сертифікат НУШ, EdEra). Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, самостійно переносити теми уроків відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

У 1 класі домашнє завдання не задається та відповідно не фіксується у класному журналі. У 2 класі домашнє завдання є необов'язковим, проте на непарній сторінці розвороту журналу в графі «Завдання додому» можуть зазначатися пошуково-дослідницькі та творчі завдання. У 3-4 класах домашні завдання, у разі їх надання, обов'язково фіксуються у класному журналі. У відповідній графі стисло записуються зміст (сторінки підручника, номери задач тощо) або спосіб виконання завдання (вивчити напам'ять, повторити, розв'язати тощо). Допускається запис домашнього завдання (назва тексту тощо) мовою навчального предмета (іноземною, національною

меншини). Міністерство освіти і науки затвердило методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти.

Діагностичні роботи (усні співбесіди, опитування) в 2-4-х класах можуть бути проведені з основних навчальних предметів з метою засвоєння матеріалу учнями за попередній рік. Слід зазначити, що оцінювальні результати за такі діагностичні роботи не бажано виставляти до класного журналу, адже вони є орієнтиром для визначення рівня залишкових знань і вмінь.

Діагностувальні роботи можуть містити завдання, які виконують усно (переказ, власне висловлення тощо), письмово (списування, диктант, тестові завдання тощо), практично (дослід, моделювання/конструювання, виконання практичної роботи тощо) та завдання, що передбачають виконання роботи з допомогою електронних освітніх ресурсів.

Завдання діагностувальних робіт пропонуємо добирати таким чином, щоб результат навчання, який оцінюють на даному етапі навчання, можна було чітко визначити за результатами виконання завдання.

Система тематичних діагностувальних робіт у 3-4 класах може містити комплексні діагностувальні роботи для кожного класу, зміст яких охоплює мовно-літературну, математичну, природничу освітню галузі.

Тематичні діагностувальні роботи з предметів вивчення таких освітніх галузей, як «Технологічна», «Інформатична», «Мистецька» і «Фізкультурна», а також з курсів за вибором, зазвичай не проводять.

Результати оцінювання особистісних надбань учнів у 1-4 класах рекомендовано виражати вербальною оцінкою, результатів навчання у 1-2 класах – вербальною оцінкою, у 3-4 класах – або вербальною, або рівневою оцінкою за вибором закладу.

В оцінюванні навчальних досягнень учнів важливо розрізняти поточне формувальне оцінювання (оцінювання для навчання) та підсумкове оцінювання (тематичне, семестрове, річне) [7].

Поточне формувальне оцінювання здійснюють з метою допомогти учням усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання.

Підсумкове оцінювання здійснюють з метою отримання даних про рівень досягнення учнями результатів навчання після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

При плануванні внутрішньої (шкільної, класної, групової, індивідуальної) системи оцінювальної діяльності освітнього процесу

важливо враховувати функції оцінювання НУШ: формувальну, діагностувальну, мотиваційно-стимулювальну, розвивальну, орієнтувальну, коригувальну, прогностичну, констатувальну, виховну [7].

Акцентуємо, що оцінка – конфіденційна й доступна лише для учня/учениці та його/її батьків (або осіб, які їх замінюють). Ідеться насамперед про рівневе оцінювання та стислу вербальну оцінку (коротке оцінювальне судження, яке констатує якість результату). Інформувати батьків можна під час індивідуальних зустрічей, через запис оцінювальних суджень у робочих зошитах, у паперових/електронних щоденниках тощо, через фіксацію результатів навчання у свідоцтвах досягнень учня/учениці.

Список використаних джерел та літератури

1. Верховна Рада України. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
2. Верховна рада України. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
3. Міністерство освіти і науки України. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>.
5. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 1-4 класів <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
6. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 23 березня 2018 №283 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0283729-18#Text>.
7. Міністерство освіти і науки України. Наказ від 13 липня 2021 №813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0813729-21#Text>.

Квітень Є.Д.,
методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної та історичної галузей
і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: cvitened@gmail.com

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ (УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА, УКРАЇНОЗНАВСТВО) У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Кожна галузь Держстандарту має реалізовувати потенціал для розвитку всіх ключових компетентностей та наскрізних умінь школярів.

Метою мовно-літературної освітньої галузі є розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом, які володіють українською мовою, читають інформаційні та художні тексти, зокрема класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), здатні спілкуватися мовами корінних народів і національних меншин, іноземними мовами для духовного, культурного та національного самовираження та міжкультурного діалогу, для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, творчої самореалізації, формування ціннісних орієнтацій і ставлень [9].

Організація освітнього процесу з української мови та літератури, українознавства в закладах загальної середньої освіти в 2023/2024 навчальному році здійснюватиметься відповідно до **законів України** «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» (№7325 від 28.04.2022), «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та інших; **Указу Президента України** від 16 березня 2022 року №143 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України»; **постанови Кабінету Міністрів України** від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні»; розпорядження Кабінету Міністрів

України від 14 грудня 2016 р. №988-р «Про схвалення **Концепції** реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»; **Санітарного регламенту** для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394; **Державних стандартів повної загальної середньої освіти: на рівні базової середньої освіти: в 5-6 класах** – Державного стандарту базової середньої освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898); в 7-9 класах – Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (затвердженого Постановою КМУ від 23 листопада 2011 року №1392); **на рівні профільної середньої освіти (в 10-11/12 класах)** – Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (затвердженого Постановою КМУ від 23 листопада 2011 року №1392 [16].

У 20233/2024 навчальному році вивчення української мови та літератури здійснюватиметься за такими програмами:

- у 5-6 класах – за модельними навчальними програмами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом від 12.07.2021 № 795 (зі змінами, внесеними у додаток наказами Міністерства освіти і науки України від 10.08. 2021 р., № 898, від 29.09. 2021 р. № 1031, від 13.12. 2021 р. №1358, від 02.02. 2022 р. № 96, від 09.02. 2022 № 143, від 11.04. 2022 р. № 324) (гриф Міністерства станом на 01 серпня 2022 року надано 95 модельним навчальним програмам);

- у 7-9 класах – за навчальною програмою зі змінами, затвердженими наказом МОН України від 07.06.2017 № 804;

- у 10-11 класах – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.

Звертаємо увагу, що в мовленнєвій лінії навчальної програми для 10-11 класів подано перелік рекомендованих видів роботи, які дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшокласників, адже комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письма). Системний підхід до розвитку мовлення учнів не передбачає виділення окремих

годин на традиційні для 6-9 класів аудіювання, читання мовчки та вголос, перекази, твори тощо, оскільки ці види роботи передбачено на кожному уроці. Учитель може на власний розсуд змінювати запропоновані теми й види роботи, але водночас прагнути протягом року рівною мірою приділяти увагу розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності.

На початку 2023/2024 навчального року задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та/або дистанційного навчання, пропонуємо приділити більше уваги традиційному повторенню вивченого матеріалу за минулий рік, запровадити «коригуюче навчання». Освітні втрати необхідно компенсувати, і починати це робити негайно. Боротьба на освітньому фронті – це боротьба за майбутнє України.

Для цього може бути проведено діагностичні роботи (усні співбесіди) опитування в 5-11-х класах з навчальних предметів з метою визначення рівня засвоєння матеріалу учнями за попередній рік. Слід зазначити, що оцінки за такі діагностичні роботи не бажано виставляти до класного журналу, адже вони є орієнтиром для визначення рівня залишкових знань і вмінь. Відповідно до результатів, спланувати роботу (колективну або індивідуальну) щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та умінь, практичного їх закріплення тощо. Тривалість періоду такого навчання кожен вчитель визначає самостійно: попередньо планує з урахуванням досвіду організації дистанційного навчання, вносить певні корективи до плану після проведення діагностичних робіт.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні – дистанційної форми навчання в період воєнного стану, карантинних заходів в режимі онлайн і офлайн, рекомендуємо учителям використовувати сучасні електронні ресурси: **ZOOM, Viber, Skype**, безкоштовні платформи **Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams**, записи уроків у межах проєктів «**Всеукраїнська школа онлайн**», «**Якість освіти**». ВШО (<https://lms.e-school.net.ua/>) – Всеукраїнська школа онлайн – це українська національна освітня платформа для дистанційного та змішаного навчання учнів та методичної підтримки

вчителів. Мета **Українського проекту «Якість освіти»** (<http://yakistosviti.com.ua/uk/Golovna>) – надавати фахову допомогу освітянам України, поширювати авторські методики викладання, вести прямий діалог з авторами підручників, забезпечити зв'язок між провідними фахівцями в кожній науковій галузі, методистами, управлінцями, вчителями.

Українські видавці навчальної літератури постійно шукають шляхи підвищення якості власної продукції та шляхи сприяння розвитку української освіти. Група видавництва ініціювала Український проект **«Якість освіти»** і запрошує приєднатися до його розвитку всіх небайдужих. У рамках даного проекту постійно розробляються сторінки авторів українських підручників, на яких кожен авторський колектив має змогу у вигляді відеопрезентації донести до вчителя авторську концепцію та власне бачення методики використання підручника в навчальному процесі.

Учитель може організувати дистанційне навчання за допомогою: поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google, Hangouts; заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів; ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із подальшою перевіркою; використання безкоштовних вебсерверів та платформ, наприклад, Google, Classroom, Moodle, Microsoft Teams.

Актуальною формою навчання є також розміщення записів відеоуроків з різних навчальних предметів, презентацій, відеоконференцій, інформування учнів та батьків про освітні ресурси, що сприятиме кращому засвоєнню знань учнів із різними рівнями підготовки. Важливо, щоб в учнів були чіткі інструкції до завдань, які необхідно виконати, та був вільний доступ до навчальних матеріалів.

Надзвичайно важливим є чітка система організації навчання в школі з самостійним опрацюванням матеріалу (розклад, критерії оцінювання, узгодження кількості контрольних робіт (не більше 3 на тиждень), врахування вікових особливостей щодо виконання домашніх завдань. Домашні завдання мають бути посильними для самостійного виконання дітьми (мати чіткі поради та інструкції)

Якщо вчитель чітко спланує роботу, визначиться, як буде проводити навчання, які цифрові сервіси буде використовувати, підготує/використовуватиме якісні навчальні матеріали та організує зворотній зв'язок з учнями, то таке навчання забезпечить необхідну якість освітніх послуг.

Для організації, за необхідності, дистанційного навчання пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у

листах МОН від 23.03.2020 №1/9-173; від 16.04.2020 №1/9-213; методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОН (<https://cutt.ly/MynTayc>), матеріалами, що розміщені на сайті ІППОЧО (http://ippobuk.cv.ua/?page_id=1758).

«Дивослово» – щомісячний науково-методичний журнал, призначений для вчителів української мови й літератури. Входить до наукометричної бази даних Slavic Humanities Index. Матеріал подається в трьох розділах – «Методика викладання мови й літератури», «Мовознавство», «Літературознавство і компаративістика». Основні рубрики: «Офіційні матеріали», «Особистісно зорієнтоване навчання», «Профільне навчання», «Інноваційний урок», «Робітня словесника», «Науковець – практикові», «Нові підручники й посібники», «Бібліотечка вчителя-словесника», «Література рідного краю», «До мовних глибин», «Позакласна робота», «Музеї України», «Новочасна література». Редакція видає методичний щомісячник «Бібліотечка «Дивослова» (<https://dyvoslovo.com.ua/bibliotechka/>), де друкуються тематичні матеріали, які вчитель може використати у підготовці до уроку.

Долучайтеся до нашої спільноти у Фейсбуці <https://www.facebook.com/groups/760641894123305>. Тут розміщуємо та поширюємо методичні матеріали для філологів, пропозиції щодо навчально-методичного забезпечення предметів.

В освітній програмі закладу освіти загальний обсяг навчального навантаження визначається у навчальному плані, а навчальні програми предметів/інтегрованих курсів подаються переліком. Очікувані результати навчання здобувачів освіти окреслюються у навчальних програмах предметів/інтегрованих курсів (що є складниками освітньої програми). На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування вчитель здійснює в довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим. Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і

засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників. Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал визначати кількість годин на вивчення окремих тем [16].

Актуальною залишається робота з електронними варіантами навчально-методичних посібників та підручників, що розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти на сторінці електронної бібліотеки за покликанням <https://cutt.ly/lyP5Ay2>.

Пропонуємо для використання в роботі зразки календарно-тематичного планування для 5-11 класів. (Збірник календарно-тематичних планувань з української мови та літератури на 2023/2024 н.р. [20].

Календар, який можна завантажити за покликанням https://teach-inf.com.ua/load/kalendarni_plani/kalendar_uchitelja/kalendar_uchitelja_na_2023_2024_navchalnij_rik/175-1-0-3872?fbclid=IwAR0XFf_EqO14mC5fcyO7XX3bvCKmnpr9PpVTUTgfDsrVo48bCPmzT4zTHxc буде добрим помічником учителя протягом навчального року.

Поки нормативна база у сфері оцінювання результатів навчання за новим Державним стандартом базової середньої освіти перебуває на етапі доопрацювання й затвердження, варто зосередитися на опануванні інструментів формульовального оцінювання. Також важливо в цьому циклі обговорювати з батьками продовження культури формульовального оцінювання в базовій школі. Помічними тут будуть, зокрема, матеріали курсу «Оцінювання без знецінювання» від EdEra (<https://study.ed-era.com/uk/courses/course/410>).

Фронтальні та індивідуальні види контролю проводяться з урахуванням матеріально-технічних можливостей закладу освіти, учителя-філолога. Педагог на свій розсуд може визначати вид та зміст завдань. Необхідні рішення щодо організації освітнього процесу,

зокрема з української мови та літератури, можуть прийматися професійними спільнотами учителів-філологів.

Завдання оцінюються відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів.

Звертаємо увагу на *кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови* в закладах загальної середньої освіти.

Фронтально оцінюють диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), *мовні знання й уміння*, запис яких здійснюють на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюють говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос*. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень».

У *I семестрі* проводять оцінювання двох видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог). У *II семестрі* – оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний твір і читання вголос.

Результати оцінювання *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) і *читання вголос* протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.

Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених учителем (тести, диктант тощо) залежно від змісту матеріалу, що вивчається.

Оцінку за читання напам'ять творів з української літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт.

Семестрову – на основі тематичного оцінювання та результатів оцінювання певного виду діяльності: *говоріння* (діалог, усний переказ, усний твір) або *читання вголос*.

Якщо дитина прохворіла частину семестру, пропустила, наприклад, одну тематичну, не має оцінки за якийсь вид мовленнєвої діяльності, то оцінка за семестр виводиться учителем залежно від динаміки особистих навчальних досягнень учня (учениці), важливості пропущеної теми чи теми, за яку учня (ученицю) атестовано, (тривалість вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу). За таких умов оцінка за семестр може бути такою, як тематична (якщо вона одна), або знижена на кілька балів (на розсуд учителя).

Оцінка за контрольний твір з української мови/літератури та переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи (надпис у колонці «Твір», «Переказ» не роблять).

Акцентуємо увагу, що в разі відсутності учня на одному зі спарених уроків під час написання контрольного твору, переказу рекомендуємо давати йому індивідуальне завдання, визначене вчителем. Зазначене завдання виконується учнем під час уроку.

Кількість робочих зошитів з української мови за класами:

- 5-9 класи – по два зошити;

- 10-11 класи – по одному зошиту.

Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Ведення зошитів оцінюють від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважають поточною оцінкою, яку зараховують до найближчої тематичної. Під час перевірки зошитів ураховують наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

З метою формування читацької компетенції доцільним є використання в освітньому процесі інтерактивних форм (відповідні інтернет-ресурси, мультимедіа, електронні книги й бібліотеки, аудіозаписи) і методів викладання предметів мовно-літературного спрямування, що мотивують інтерес учнів до читання, засвоєння літературних творів, уміння вступати в діалоги, аргументувати свою думку. Також необхідно включати матеріали щодо різних методик активного читання. Вчитель має акцентувати увагу на підвищення рівня читацької грамотності учнів, зокрема, формування здатності учня сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал.

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>).

Вивчення курсу «Українознавство» здійснювати за програмами: «Українознавство. Навчальна програма для учнів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти України» Київ, 2020, Схвалено вченою

радою Науково-дослідного інституту українознавства (протокол №7 від 30 липня 2019 року). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (лист МОН України від 10.08.2020 № 1/11-5310) [18].

Інститут післядипломної педагогічної освіти планує курси підвищення кваліфікації для вчителів, які викладають два і більше навчальних предмети, застосовуючи очно-дистанційні, дистанційні, варіативні та інші форми навчання, щоб вони органічно узгоджувалися б з процедурою атестації педагогічних працівників.

У 2023/2024 навчальному році серед учителів української мови та літератури відбудеться конкурс «**Учитель року**». Умови та порядок проведення конкурсу має затвердити центральний оргкомітет до 01 вересня 2023 року. Реєстрація учасників конкурсу розпочнеться 25 вересня і триватиме до 16 жовтня.

Додаткова інформація та матеріали конкурсу будуть розміщені на сайті МОН України [19].

Стежте за оновленнями нормативної бази та методичними рекомендаціями щодо організації державної підсумкової атестації на рівні базової середньої освіти. Очевидно, що оновлений державний стандарт потребуватиме нових підходів до оцінювання результатів навчання, тобто компетентностей здобувачів освіти. Наразі з новими підходами до загальнонаціонального підсумкового оцінювання та концепцією ДПА-9 можна ознайомитися в Стратегії освітніх оцінювань до 2030 року, яку ще 2019 року презентував Український центр оцінювання якості освіти. Звісно ж, у зв'язку з реаліями нашого життя в умовах війни окремі положення Стратегії зазнають змін, зокрема в частині ширшого впровадження оцінювань на комп'ютерній основі [17].

Нормативно-правові документи, які рекомендуємо для ознайомлення та використання у 2023/2024 навчальному році:

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 №563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні».

- Положення про атестацію педагогічних працівників (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 21 грудня 2022 р. за №1649/38985).

- Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 серпня 2022 року №707 «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі».

- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01 серпня 2022 року №1371 «Про затвердження Змін до деяких наказів Міністерства охорони здоров'я України» (щодо тривалості онлайн-уроків для школярів).

- Перелік рекомендованої МОН начальної літератури на 2023/2024 навчальний рік.

- Державна служба України з надзвичайних ситуацій №03-1870/162-2 від 14.06.2022 року «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти».

- Наказ МОН від 01.04.2022 №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти».

- Наказ МОЗ №2205 від 25.09.2020 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти».

- Наказ МОН від 8 вересня 2020 року №1115 і зареєстровано в Міністерстві юстиції 28 вересня 2020 року за №941/35224 «Деякі питання організації дистанційного навчання».

- Положення про сертифікацію педагогічних працівників (зі змінами від 24.12.2019 р.).

- Інструкція з діловодства у закладах загальної середньої освіти.

- Сценарії Першого уроку 2023/2024 навчальному році.

Для практичного застосування філологам рекомендуємо:

- Упорядкований каталог рекомендованих джерел за компетентностями та напрямками підвищення кваліфікації, розміщений на сайті ІППОЧО за покликанням http://ippobuk.cv.ua/?page_id=6536, у т.ч. опрацювання джерел для формування предметно-методичної компетентності з мовно-літературної освітньої галузі.

- Нова українська школа: ПУТІВНИК для вчителя 5-6 класів: <https://drive.google.com/file/d/1p9yEcZm2Z66tDnOWRK7Yq-y6tSnxIj41/view>.

- Методичні рекомендації (щодо оцінювання): https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/.

- Модельні навчальні програми: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohamy/>.

- Презентації модельних навчальних програм для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти: <https://imzo.gov.ua/prezentatsii-model-nykh-navchal-nykh-proham-dlia-5-6-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>.

- Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи:
https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=1559956736.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про освіту». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» (№7325 від 28.04.2022). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/224257.html>.

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

5. Указ Президента України від 16 березня 2022 року №143 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143/2022#Text>.

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-2022-%D0%BF#Text>.

7. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. №988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року». Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.

8. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>.

9. Державний стандарт базової середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>.

10. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (затверджений Постановою КМУ від 23 листопада 2011 року

№1392). Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>.

11. Навчально-методичне забезпечення мовно-літературної галузі в 5-6 класах НУШ. Сайт Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803.

12. Динамічні творчі групи. Сайт для вчителів української мови та літератури, українознавства. URL: <https://sites.google.com/view/evgeniakviten/%D0%BD%D1%83%D1%88>.

13. Навчальні програми. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.

14. Електронні версії підручників. Сайт Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/>.

15. Сайт видавництва «Дивослово». URL: <https://dyvoslovo.com.ua/>.

16. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci>.

17. Путівник реформою НУШ: усе, що потрібно знати вчителю. Освіторія. URL: <https://osvitoria.media/experience/putivnyk-reformoyu-nush-use-shho-potribno-znaty-vchytelyu/>.

18. Українознавство. Навчальна програма для учнів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти України» Київ, 2020. URL: https://drive.google.com/file/d/1hZrf04Ods-TrrefhFXC7ANQzVkCL_KLD/view?usp=sharing.

19. Учитель року – 2024. Сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/uchitel-roku>.

20. Збірник календарно-тематичних планувань з української мови та літератури на 2023/2024 н.р.. URL: https://www.schoollife.org.ua/zbirnyk-kalendarno-tematichnyh-planuvan-z-ukrayinskoyi-movy-ta-literatury-na-2023-2024-n-r/?fbclid=IwAR2jpnRV36Cx5146RcluPD8GH3yFbcRBNRxxQtSj8iu_3sxOgQIKMqF3Is.

Куриш С.М.,
завідувач науково-методичного центру
предметів мовно-літературної та історичної галузей
і міжнародної інтеграції,
доцент
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: svitlanakurysh@gmail.com

Блажевська Н.В.,
методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної та історичної галузей
і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: blazhevskanatalia@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Вивчення іноземних мов у 2023/2024 навчальному році здійснюватиметься за декількома Державними стандартами та типовими освітніми програмами, які розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України [1].

Згідно з Типовою освітньою програмою, затвердженою наказом МОН [2] 19 лютого 2021 №235, та модельними навчальними програмами, яким наказом МОН [3] від 12 липня 2021 року №795 надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», питання навчального навантаження учнів 5-9 класів закладів загальної середньої освіти регулюється Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти, затвердженим наказом Міністерства охорони здоров'я України 25.09.2020 №2205 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394), Державним стандартом базової середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. Заклад освіти визначає перелік навчальних предметів та/або інтегрованих курсів для реалізації кожної освітньої галузі, а також предмети/курси варіативного освітнього компоненту з урахуванням освітніх потреб учнів.

За останні роки онлайн-уроки стали невід'ємною частиною освітнього процесу вивчення іноземних мов. Тому важливо обрати платформи для проведення уроків.

Обираючи будь-яку платформу, необхідно ознайомитися з інструкціями, приєднатися до групи користувачів, уважно передивитися навчальні відео. Потім можна самостійно випробувати функції у ролі вчителя, щоб засвоїти необхідні дії. Надалі можна поступово опановувати весь функціонал.

Для уроків в онлайн режимі характерні такі риси:

- можливість і вчителю, й учням використовувати аудіо- та відеоінструменти, щоб бачити і чути один одного;
- функція «підняти руку» для звернення до вчителя/учня;
- функція «включити» або «виключити» мікрофон вчителя/учня;
- функція «чат», де можна писати запитання або зауваження;
- функція «інтерактивна біла дошка»;
- функція «поділитися» екраном (слайдами, документами, тощо) вчителя або учнів;
- функція «створення виділених зон» для парної або групової роботи.

Наводимо перелік популярних платформ. Skype – популярний інструмент, знайомий багатьом учителям і учням, хоча він і не має функцій інтерактивної білої дошки та виділених зон, а також має обмеження у кількості учасників у безкоштовній версії. Zoom – популярна платформа серед учителів з повним комплектом рис, наведених вище. Вона безкоштовна для уроків один на один та для групових занять (до 40 хвилин). Adobe Connect та WizIQ мають ще більше характеристик. Вони потребують підписки та оплати, але й мають безкоштовні пробні версії. Детальніше про ці платформи читайте далі.

Учителі, які працюють з окремими учнями, або з невеликими групами, підтримують зв'язок за допомогою електронної пошти, Viber, WhatsApp або Slack. Але якщо вчителю потрібно задати домашнє завдання, надіслати документ, запропонувати тест, краще вибрати навчальну платформу. Такими можуть бути Google Classroom, Human Школа, Edmodo та інші.

Попитом користуються добре відомі інструменти комунікації та зворотного зв'язку, які сприяють незалежному учінню. Ось неповний перелік безкоштовних програм:

- Padlet – інтерактивна дошка, на яку можна додавати фото, тексти, документи, аудіо/відеозаписи;

- Flipgrid – відеозона, де можна розміщувати відео з завданнями для учнів, які в свою чергу, можуть створити свої відеоматеріали;
- Actively Learn – можливість додавати запитання або нотатки до статті, або ділитися посиланнями на вебсайт і читати коментарі учнів;
- Quizlet – створення електронних карток і вікторин для вивчення нової лексики;
- Storybird – можливість створення з учнями цікавих навчальних книг з ілюстраціями, які можна анонімно поширити в інтернеті.

Оскільки безпрецедентна ситуація з вірусом на сьогодні недостатньо з'ясована, вчителі змушені розглядати інформаційні технології як новий спосіб навчання учнів.

Перше питання, яке виникає, – це яким способом – синхронним чи асинхронним – вчителі планують скористатися. Або, іншими словами, чи буде вчитель використовувати онлайн-викладання, щоб одночасно зібрати клас у віртуальній аудиторії (синхронно) або буде відправляти учням роботу, та просити їх звітувати про її виконання (асинхронний).

Тож поради щодо роботи за цими двома способами будуть різними.

Вибір платформи для спілкування з учнями

Існує достатня кількість платформ на вибір, кожна з яких має свої переваги та недоліки, і перехід на кожен з них може зайняти певний час. Зважаючи на те, що вчителям, ймовірно, потрібно багато часу на спілкування з учнями у рамках свого навантаження (декілька паралелей та декілька класів на паралелі), то, звісно, що краще орієнтуватися на відносно просте програмне забезпечення.

Учителі можуть, наприклад, скористатися Skype; який надає відео зв'язок, текстовий чат, обмін екраном та запис. Додаткові функції, як-от «зустрітися зараз», дозволять учителям об'єднати всіх учнів у одну групу. Мінусом є те, що не всі користуються Skype, він потребує створення облікового запису, що може призвести до розголосу персональних даних. До того ж, безкоштовна версія Skype дозволяє об'єднати в групу лише до 10 осіб.

Якщо вчителі мають обліковий запис Google, наприклад, користуються Gmail, то вони мають безкоштовний доступ до Google Meet (раніше Google Hangouts). Google Meet дозволяє встановити безпечний голосовий або відео зв'язок зі 100 особами. Google також має вбудовану платформу Google Classroom, якою можна скористатися як для синхронного, так і для асинхронного навчання.

ZOOM-платформа, з якою працюють наразі багато шкіл в усьому світі, є безкоштовною для використання протягом 40 хвилин, але для

організації навчання великої кількості класів протягом довшого часу школі потрібно буде оплачувати користування цією платформою. Однією з переваг ZOOM є те, що учням не обов'язково створювати обліковий запис і публікувати власні контактні дані. Для приєднання достатньо натиснути на посилання і ввести пароль. ZOOM має функцію «сесійні зали», що дозволяє організувати парну та групову роботу [4].

Зрозуміло, що для організації онлайн навчання окрім інтернет-платформи знадобиться підключення до мережі Інтернет. Розповсюдженою технологією є Wi-Fi, яка, зазвичай забезпечує надійний зв'язок. Проте у випадку масового підключення її пропускна здатність може бути недостатньою. Тому бажано підключити комп'ютер до кабельної мережі, що надасть стійкіший зв'язок.

Ефективне синхронне онлайн навчання потребує аудіо та відео зв'язку. Мікрофони, динаміки і камери, здебільшого, вбудовані у ноутбуки, смартфони, планшети. Проте, вони не завжди можуть забезпечити якісний звук. Тому рекомендується використовувати гарнітуру.

Плануючи онлайн уроки, варто пам'ятати: «менше означає більше». Кожна активність онлайн, ймовірно, потребуватиме більше часу, ніж у звичайному класі. На початку і протягом кожного заняття можуть виникати невеликі проблеми з підключенням, звуком, камерою, онлайн інструментами. Заплануйте 2-3 хвилини на початку уроку для того, щоб переконатися, що всі підключилися, чуять і бачать. Передбачте певну кількість часу на непередбачувані ситуації, як-от: нестійкий інтернет-зв'язок, «зависання» програми тощо.

Оскільки учні звичні до роботи з підручниками, доречно використовувати їх і під час уроків онлайн. Хоча, очевидно, певні активності потребуватимуть значної адаптації. Наприклад, можливо, не доцільно пропонувати учням просто читати підручник або слухати великі тексти під час уроку в ZOOM. Натомість, варто застосувати елементи «перевернутого класу» і попросити учнів прочитати або прослухати текст до уроку, а час на уроці витратити на обговорення та виконання різноманітних завдань.

Опрацювання граматики та лексики можна здійснювати за допомогою підручників, дошки або PowerPoint. Багато вчителів також діляться документами Google або файлами Microsoft OneNote, з якими учні працюють спільно. Маючи посилання, та використовуючи спільний доступ до екрану, учні можуть бачити доробки один одного. Учні також можуть писати у зошитах і демонструвати роботу через

камеру. Учителі також можуть використовувати традиційні засоби навчання, як-от картки, показуючи їх на камеру.

Здійснення зворотного зв'язку, зокрема, отримання відповідей, відгуків, коментарів, може виявитися найскладнішим. Деякі платформи мають функції, які можуть стати у пригоді. Функція «Піднести руку» допомагає з'ясувати, хто з учнів готовий відповідати. Учні можуть писати на дошці або анотувати слайд. Відповідати можна і в чаті.

Щоб уникати ситуацій, коли один учень розмовляє упродовж тривалого часу, необхідно, насамперед, узгодити певні правила/протоколи спілкування онлайн [5].

Функція «Сесійні зали» дозволяє об'єднати учнів у пари або групи та здійснювати моніторинг виконання завдання кожною окремою парою або групою.

Розпочинаючи онлайн навчання, не залучайте учнів одразу до виконання складних проєктів. Спочатку переконайтеся, що учні вміють користуватися онлайн інструментами. Сплануйте декілька простих активностей, які мають на меті познайомитися із роботою платформи. Наприклад:

- *Дошка оголошень для спілкування.* Дайте учням завдання з читання «упорядкувати інструкції» щодо публікацій на дошці оголошень, а потім попросіть їх розмістити свої відповіді на дошці.

- *«Сесійні зали».* Попросіть учнів зайти у свою групу і разом із партнерами відповісти на короткий опитувальник «Знайомство» або «Зустріч після довгої перерви».

- *Електронна пошта для спілкування.* Почніть із короткого представлення або обговорення того, чим ви займалися від моменту останньої зустрічі дотепер. Переконайтеся, що учні знають про функцію «Відповісти всім».

- *Функція «Піднести руку».* Проведіть швидку розминку «Піднесіть руку, якщо...». Наприклад, «Піднесіть руку, якщо вам подобається кава», «Піднесіть руку, якщо ви встали до 7 ранку».

Ці завдання мають чіткі мовні цілі, тому учні все ще вмотивовані виконувати їх. Однак їх справжній намір – це допомогти учням призвичаїтися до роботи на онлайн платформі. Якщо з самого початку не переконатися в тому, що учні опанували онлайн інструменти, це може зашкодити подальшому навчанню, відволікаючи учнів на технічні питання.

Однією з особливостей онлайн-навчання є те, що багато хто почуває себе впевненіше, висловлюючись онлайн. Ті, хто, зазвичай, соромиться виступати навіть перед невеликою групою очно, може

викласти повідомлення у соцмережі для всього світу. Але це можна легко зруйнувати, якщо не бути обережним із зворотним зв'язком. Адже без взаємодії віч-на-віч, без заохочуючого виразу обличчя зауваги можуть сприйматися як різка критика. Тож будьте гуманними:

- поєднуйте загальну та особисту похвалу; навіть коротке миттєве повідомлення, на кшталт «Молодці! Справилися із ...» може сприяти підвищенню впевненості;

- уникайте негайних виправлень публічно, це можна зробити у приватних повідомленнях;

- заохочуйте взаємодію на дошці оголошень, ставлячи завдання, які потребують публікацій на дошці та відгуків на них;

- узгодьте з учнями етикет щодо спілкування і співпраці онлайн, особливо щодо взаємовиправлення та взаємооцінювання.

Необхідність надання чітких інструкцій може здаватися очевидною, але оскільки здійснювати моніторинг роботи учнів під час онлайн уроків набагато складніше, чіткі інструкції стають ще важливішими. Інструктуйте учнів не поспішаючи; переконайтеся, що всі зрозуміли завдання. Обговоріть з учнями намір активності; за можливості продемонструйте, що треба зробити/наведіть приклад; надавайте інструкції покроково, за можливості з візуальною підтримкою; обов'язково перевірте, як учні зрозуміли інструкції. Все це дозволить уникнути втрати мотивації, яка може виникати від того, що учні відчують, що вони витратили час, роблячи щось не так.

Однією із найпопулярніших нині платформ для дистанційного навчання є Google Classroom/Google Клас. Google Клас уможливорює вчителям швидко створювати, урізноманітнювати й упорядковувати завдання; встановлювати зворотний зв'язок; легко спілкуватися з усім класом та з кожним учнем/ученицею окремо. Всі виконані завдання учнів автоматично зберігаються на Google Диску, що дозволяє за потреби неодноразово переглядати їх [6].

У Google Класі можна працювати з Google Документами, Google Диском, Gmail, YouTube, завантажувати аудіо- та відеоматеріали. Вчителі можуть робити оголошення, ставити запитання, коментувати роботу учнів у реальному часі, а також відслідковувати виконання завдань, перевіряти та оцінювати роботу. Учні дізнаються, яку роботу їм потрібно виконати, на сторінці завдань. Для учнів Google Клас веде облік виконаних та не виконаних завдань, а також оцінок та коментарів.

Нині побутує достатня кількість сервісів обміну повідомленнями, як-от: WhatsApp, Viber, Messenger тощо. Будь-який з

них можна ефективно використати і для дистанційного навчання мови.

Пропонуємо кілька адаптованих порад від Oxford University Press щодо використання сервісу WhatsApp, зокрема функцій **текст, фото, відео, аудіо та смайлики**.

- Заповнення пропусків

Учень/учениця переглядає підручник і вибирає речення. Записує речення у WhatsApp повідомленні, але пропускає одне слово, поставивши знак підкреслення () на його місці. Потім надсилає повідомлення однокласнику/однокласниці. Адресанту потрібно надіслати у відповідь пропущене слово.

- Речення з помилками

Учень/учениця переглядає підручник і вибирає речення. Записує речення у WhatsApp повідомленні, але робить граматичну, орфографічну або лексичну помилку. Потім надсилає повідомлення однокласнику/однокласниці для перевірки. Адресанту потрібно надіслати у відповідь виправлене речення.

- Викресли зайве

Учень/учениця записує у WhatsApp повідомленні чотири слова, одне з яких відрізняється від інших трьох. Потім надсилає повідомлення однокласнику/ однокласниці. Адресанту потрібно надіслати у відповідь зайве слово і пояснити свій вибір.

- Дистанційне інтерв'ю

Учень/учениця робить аудіозапис запитань, які хоче поставити однокласникам. Потім надсилає запис однокласникам по черзі. Адресанти роблять аудіо запис відповідей на запитання.

- Аудіощоденник

Учні/учениці роблять аудіо записи розповідей про те, що вони роблять протягом дня. Прослухавши записи один одного, вони можуть порівняти до якої міри їхні заняття схожі чи не схожі.

- 30-секундна відеопрезентація

Учні/учениці готують і записують 30-секундну відео презентацію на обрану тему і надсилають однокласникам.

- Путівник

Учні/учениці записують коротке відео про місце, яке вони добре знають. Це може бути їхній будинок, мікрорайон, школа тощо. Разом із відео записуються коментарі.

- опиши процес

Учні/учениці вибирають добре знайомий процес, наприклад, приготування бутерброда. Фотографують кожний етап і описують його.

- Роби те, що я кажу

Учень/учениця записує та надсилає однокласникам аудіоінструкції до дій, які потрібно виконати. Однокласникам потрібно продемонструвати розуміння інструкцій, записавши селфі-відео дій, описаних в інструкціях.

- Історія у смайликах

Учні/учениці вибирають чотири смайлики і надсилають їх однокласникам. Адресантам потрібно написати дуже коротку розповідь, яка містить усі чотири слова/поняття, які відповідають цим смайликам [7].

Онлайн-навчання у багатьох аспектах відмінне від традиційного, але у підсумку дуже багато з того, що вчителі роблять на уроці в класі, можна перевести в режим онлайн. Все залежить від розуміння функціоналу платформи і підходів до навчання, які ці інструменти забезпечать.

В умовах зростання цифровізації та технічного прогресу у світі метою освітнього процесу є поєднання фахових знань та знання мови. Освітня методика **CLIL** – інтегроване навчання мови і предметів – ставить перед собою таку мету.

Завдяки урокам **CLIL** вчителі можуть поєднувати навчання фахового матеріалу з мовою. Перевага для учнів полягає у наступному: за допомогою цікавого контенту вони мотивуються до навчання іноземної мови та закладають мовну основу, на якій вони зможуть самостійно працювати пізніше, наприклад, в університеті. Окрім географії та мистецтва для впровадження цього підходу особливо підходять **STEM**-дисципліни: математика, інформатика, природничі науки та техніка.

У школі в учнів проявляється сильний інтерес до фахових знань, який можна і слід враховувати, використовуючи конкретний предметний матеріал. При цьому ми виходимо з припущення про навчання іноземної мови, яке детальніше розглядає певні науково-природничі або предметні теми та намагається поєднати їх з фаховими знаннями на науковій основі в процесі вивчення іноземної мови [8].

Європейська Комісія рекомендує використання модулів **CLIL**, оскільки вони є життєвою та комплексною формою навчання, менш абстрактними і тому легше сприймаються. Крім того, використання обмеженої фахової лексики робить матеріал легко зрозумілим.

Цікавою пропозицією, що може доповнити процес вивчення німецької мови з використанням освітньої методики **CLIL**, є можливість замовити валізи з експериментами для застосування на уроках. До кожної валізи додається інструкція, яка надає ідеї та

вказівки, як саме використовувати червону валізу на уроці CLIL. Замовити такі валізи у користування строком на 8 місяців можуть усі державні українські школи, де є вчитель німецької мови, а також вчитель-предметник, які працюють за методикою CLIL [9].

Здійснення контролю забезпечує своєчасне корегування навчального процесу з метою приведення його до рівня, заданого програмою й стандартом, що окреслюють очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Зміст навчання іноземної мови охоплює такі види мовленнєвої діяльності: рецептивні, продуктивні та інтеракційні. Для участі в них необхідні такі уміння: сприймання на слух; зорове сприймання; усне та писемне продукування; усна, писемна та онлайн взаємодія. Для виявлення рівня володіння кожним умінням розроблені відповідні критерії [10].

Мовленнєві уміння є основою для реалізації системи контролю над ходом і якістю засвоєння учнями змісту навчання іноземної мови.

Учні з самого початку навчання повинні знати, яких результатів їм потрібно досягти, і що від них очікують. У цьому полягає й певний стимул до підвищення якості власних знань і умінь. Оцінювання також є формальне та формувальне.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне (не поурочне), тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація.

Основною ланкою в системі контролю у закладах загальної середньої освіти є поточний контроль, що проводиться систематично з метою встановлення правильності розуміння навчального матеріалу й рівнів його опанування та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання.

Основна функція поточного контролю – навчальна. Запитання, завдання, тести спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою групи.

Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання. Окремого оцінювання для виставлення тематичних оцінок не передбачено. Під час виставлення тематичного балу результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Важливою ланкою в системі контролю є семестровий контроль, що проводиться періодично з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів семестру й підтвердження результатів поточних балів, отриманих учнями раніше. Семестровий контроль проводиться двічі на рік.

Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості, що дозволяє реалізувати диференційований підхід до навчання [10].

Семестровий контроль проводиться за всіма мовленнєвими вміннями. У журналі робиться, наприклад, такий запис:

5.12. Контроль аудіювання	18.12. Контроль говоріння	22.12. Контроль читання	25.12. Контроль письма
---------------------------------	---------------------------------	-------------------------------	------------------------------

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування.

Оцінка за семестр ставиться на основі поточного оцінювання (тематичного) та оцінок контролю з мовленнєвих умінь.

У початковій школі (1-4 класи) зошити перевіряються після кожного уроку у всіх учнів.

У 5-9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень.

У 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи але з таким розрахунком щоб один раз на місяць перевірялись роботи всіх учнів.

До виправлення помилок у письмових роботах вчителі можуть підходити диференційовано, враховуючи вікові особливості учнів та рівень сформованості відповідного вміння у конкретного учня/учениці: виправляти помилки власноруч; підкреслювати слово/вираз тощо з помилкою; підкреслювати саму помилку з метою самостійного виправлення її учнем/ученицею; позначати рядок, в якому є помилка, на полях з метою самостійного пошуку та виправлення помилки учнями.

Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу «Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета». Зошити підписуються виучуваною мовою.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>.

2. Наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2021/02/22/nakaz-mon-vid-19-02-2021-235-pro->

[zatverdzhennia-typovoi-osvitn-oi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/](#).

3. Наказ МОН «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2021/07/14/nakaz-mon-vid-12-07-2021-795-pro-nadannia-hryfa-rekomendovano-ministerstvom-osvity-i-nauky-ukrainy-model-nym-navchal-nym-prohramam-dlia-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>.

4. Тетяна Ткаченко, ZOOM. Сесійні кімнати для групової роботи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=p2Li2-fEsvA>.

5. Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В. Спілкування в Інтернеті. Етикет спілкування в мережах. URL: <https://youtu.be/68vEhiKEBOA>.

6. Користування Google Диск. URL: <https://uk.soringprepair.com/how-to-use-google-drive/>.

7. Oxford Teachers' Club, Oxford University Press. URL: <https://global.oup.com/?cc=ua>.

8. Предметно-мовне інтегроване навчання німецькою мовою. Гете-Інститут в Україні. URL: <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/unt/kum/ciu.html>.

9. CLIL в Україні. Гете-Інститут в Україні. URL: <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/unt/kum/ciu/kof.html>.

10. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.5.inozemni.movy.20.08.2022.pdf>.

Федорак В.Ф.,
методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної та історичної галузей
і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: v_fedorak@ukr.net

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІСТОРІЇ, ПРАВознавства,
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ
СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 2023/2024 Н.Р.**

У 2023-2024 навчальному році Нова українська школа завершує адаптаційний цикл, переходячи до вивчення освітніх дисциплін громадянської та історичної освітньої галузі у 6 класі. Паралельно освітні заклади, що визначені як пілотні для апробації навчально-методичного комплексу НУШ, переходять до його пілотування у 7 класі.

Пріоритети нашої роботи, серед яких збереження життя і здоров'я учнів та їхній усебічний розвиток, формування у здобувачів освіти рис відповідального громадянина зі сформованими життєвими компетентностями, ціннісними установками, прописані у тексті Закону України «Про повну загальну середню освіту», Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2020 №898 [1;2].

В умовах інформаційної війни проти України зростаюче значення має також і здатність молодого покоління до інформаційної гігієни та уміння дивитися на світ власними очима, а не через накинута ким-небудь окуляри (медіаграмотність), та діяти через призму питомо українських інтересів. Наразі таким загальноукраїнським інтересом є наближення перемоги над ворогом.

Нова українська школа (5-6 класи) працюватиме за обраними модельними програмами. Перелік затверджених до використання МОН України модельних навчальних програм громадянської та історичної навчальної галузі налічує 13 позицій. Він розміщений на сайті МОН України [3].

Нагадуємо, що розроблені на базі модельної програми освітня програма закладу і навчальна програма з предмета – це обов'язковий для виконання документ для учителя, тому необхідно ретельно

опрацювати пояснювальні записки до кожної із програм. Адже саме у них сформульовані мета, завдання, змістові лінії, структура і найголовніше – структуровано викладений компетентнісний потенціал навчальної дисципліни в усій його ієрархії та розкриті ресурси і способи його формування.

Освітній заклад в рамках базової школи може обирати інший варіант модельної навчальної програми з освітнього предмета.

Стосовно навчально-методичного комплексу, то його ядром завжди був, є і в доступному для огляду майбутньому залишиться підручник. Маємо обґрунтовані очікування на покращення у 2023/2024 навчальному році ситуації і на цьому напрямку. Підсумки вибору підручників для 6 класу Нової української школи підтверджують загальнодержавний тренд по закріпленню лідируючих позицій авторських колективів та відсів аутсайдерів. Це авторські колективи модельних навчальних програм курсів «Досліджуємо історію і суспільство» Пометун О.І., Ремех Т.О., курсів «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти» Щупак І.Я. Власова Н.С та ін. і Кафтан М.В., Костюк І.А. Новікова К.О. Явний фаворит серед прихильників курсу «Історія України. Всесвітня історія. Підручник для 6 класу» – авторський колектив Щупак І.Я. Бурлака О.В. та ін.

З текстами підручників для 5-6 класів НУШ можна ознайомитися на сайтах ІМЗО та видавництва, зокрема у навчально-методичній скарбниці НУШ. Громадянська та історична галузь [4]. Крім того у цій же скарбниці наведений перелік й інших складових НМК: календарно-тематичне планування, таблиці, електронні додатки, аудіо та відеофайли тощо. Не треба забувати, що невід'ємною складовою навчально-методичного комплексу є атласи і карти.

Стосовно вивчення історії в 7-11 класах, то для цих класів, то зберігають чинність програми курсів з історії України та всесвітньої історії, затверджені МОН України у 2022 році (наказ МОН України №898 від 03 серпня 2022 р.) із внесеними змінами та доповненнями.

Програми всіх курсів з історії зброшуровані і видані. На сайті МОН України оприлюднено їхня електронна версія [5].

Ще раз зафіксуємо позицію, що пріоритетним напрямом змін у змісті програм з історії є подальша деколонізація, декомунізація і дерусифікація українського освітнього та інфомедійного простору загалом, акцентування уваги на регіоналістику, зокрема кримсько-татарський фактор, та мотиви соборності України, формування в учнів мотивації та здатності захищати рідну землю, спираючись на знання історії.

Помітне місце у змісті програми, особливо історії ХХ-ХХІ ст. відведено і питанням **виховання української національної пам'яті** як основи української національної ідентичності (геноцидні практики тоталітарних властей, формування українського пантеону, використання українського національного історичного календаря тощо). Це і є реалізація політики декомунізації, прописаної у відповідних Законах про декомунізацію[6],[7],[8],[9]. Ці питання знаходяться в епіцентрі змін у змісті підручників з історії для Нової української школи, вони активно обговорюються і в публічному інформаційному просторі, зокрема у циклі вебінарів з учителями історії, які зініціював і провів Український інститут дослідження Голокосту «Ткума» [10].

Дружні поради щодо наповнення науково-методичного кейсу учителя історії

Джерелом важливої інформації для професійного розвитку учителя є сайт Українського інституту національної пам'яті, команда якого пропонує освітянам цілий ряд цікавих проєктів із малодосліджених сторінок нашої історії [11].

З цікавими напрацюваннями передових учителів у процесі викладання громадянської освіти, історії, правознавства можна ознайомитися і на сайті Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» [12].

Багато інформації для власного професійного розвитку може отримати учитель історії також і з публікацій В.В'ятровича [13]. Важко уявити сучасний науково-методичний кейс учителя історії і без наявності в ньому робіт таких відомих істориків і публічних інтелектуалів, як Ярослав Грицак [14], Іван Патриляк [15], Сергій Плохій [16], Тімоті Снайдер [17], які суттєво розширюють горизонти наукового пізнання минулого.

Стосовно того, **як** викладати історію в умовах війни, то назагал відповідь на таке питання може бути одна – це насамперед **дотримання вимог нормативної бази**. Крім того, варто дослухатися і до таких порад, як використання на уроках компетентнісного потенціалу підручника; творчий підхід до справи та пошук власного творчого почерку; доречне практикування інтерактивних методик навчання; переведення (у разі необхідності) навчання у цифровий формат або використання його елементів у режимі змішаного навчання; виконання учнівських проєктів; контроль і об'єктивне оцінювання роботи кожного учня, особливо у класах Нової української школи. Щодо оцінювання, то тут варто знайти консенсус з колегами і напрацювати єдині вимоги.

Неможливий сучасний освітній процес і без задіяння онлайн-інструментарію та відкритих інформаційних ресурсів, як от:

- **Застосунки і Google-додатки:**

Zoom: <https://zoom.us/>

Google Meet: <https://meet.google.com/>

Google Classroom: <https://classroom.google.com/>

- **Онлайн-дошки:**

Padlet: <https://uk.padlet.com/>

Jamboard: <https://jamboard.google.com/>

- **Youtube-канали:**

МОН України: <https://www.youtube.com/c/MONUKRAINE>

Інституту модернізації змісту освіти:
<https://www.youtube.com/channel/UCb99utEiwpGkESp19mxAfdg>

- **Освітні платформи:**

Всеукраїнська школа онлайн:
<https://www.youtube.com/channel/UCqSeppXKUO6x8FSCWiMD1zA/featured>

Навчальна платформа learningapps. Категорія «Історія»:
<https://learningapps.org/index.php?category=9&s=>

EdEra: [EdEra – студія онлайн-освіти \(ed-era.com\)](http://ed-era.com) (курси з історії та правознавства)

Prometheus: <https://prometheus.org.ua/> (різноманітні курси для особистісного розвитку)

Освіторія: <https://osvitoria.media/>

- **Електронні бібліотеки**

Електронна бібліотека ДІАСПОРИАНА. Історія:
<https://diasporiana.org.ua/category/istoriya/>

Електронна бібліотека Інституту історії НАН України:
<https://cutt.ly/9wphiZNT>.

Сайт Національного музею Голодомору-геноциду:
<https://holodomormuseum.org.ua/>

Сайт НРЕС (Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору): <https://www.holodomor-hrec.com/>

З методичної точки зору, головна зміна, для якої готується шкільна історична освіта, – це перехід від лінійного принципу подачі матеріалу паралельних курсів вітчизняної та світової історії до вивчення єдиного інтегрованого курсу історії на основі прийнятого у демократичному світі концентричного підходу.

Одним із ключових напрямів діяльності вчителя історії у школі та поза її межами є і **пошукова, історико-краєзнавча робота**. Адже

вона несе в собі величезний потенціал громадянського виховання та формування у школярів української національної ідентичності.

І її епіцентром у школі має бути сучасний **кабінет історії**. Нинішня ситуація створила унікальні умови для дослідження нами коріння своєї ідентичності, пізнання свого старого, і творення і пошанування нового українського пантеону національних героїв. Змішаний формат навчання дозволяє нам ширше використовувати у роботі з учнями екскурсії як наживо, так і в онлайн-форматі, проводити пошукові дослідницькі експедиції, активно долучатися до проєктів зі створення шкільних музеїв, писати літопис допомоги фронту, допомагати волонтерам свого освітнього закладу і населеного пункту наближати перемогу.

Тенденція внутрішнього звільнення від тоталітарного панциру закріплюється також у змінах навчальної програми курсу «Основи правознавства» [18]. Для України як воюючої держави, особливої уваги заслуговує імплементація до навчальних програм освітніх закладів спецкурсу **«Досліджуючи міжнародне гуманітарне право»** у старшій ланці школи. МГП як комплекс правових норм, спрямоване на захист жертв міжнародних та неміжнародних збройних конфліктів, має свій, особливий термінологічний апарат, як то комбатант, цивільна особа, військовий та цивільний об'єкт, військовополонений, окупована територія, евакуація, переміщені особи, воєнні злочини та кримінальна відповідальність за них тощо, і суттєво розширює кругозір як дорослих, так і підлітків. Фактично йдеться про ознайомлення учнівського контингенту як майбутнього мобілізаційного ресурсу держави з правилами ведення війни та виживання в зоні бойових дій.

У буденному житті підліток повинен не тільки знати, але й уміти скористатися правовими механізмами захисту прав людини.

При **викладанні інтегрованого курсу «Громадянська освіта»** [19] варто звертати особливу увагу на формування в учнів медіаграмотності. Оскільки йдеться про вміння учнів та учителів розрізняти спроби ворожої пропаганди медійного проникнення у нашу підсвідомість та недопустимість легковажного поширення учнями у відкритому інформаційному просторі різного роду символіки рашизму чи терпіти їхню присутність у кабінеті історії чи іншому публічному просторі.

Перелік викликів і завдань, які ставить перед нами життя, можна продовжити, однак зараз головне – повна мобілізація сил і ресурсів для найскорішої і повної перемоги над ворогом.

Список використаних джерел та літератури

1. Верховна Рада України. Офіційний портал. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
2. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України Постановою Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2020 року №898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
3. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.
4. Інститут модернізації змісту освіти. Офіційний сайт. Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи. Громадянська та історична освітня галузь. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMIln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=7959224715.
5. Міністерство освіти і науки. Офіційний сайт. Всесвітня історія. Історія України. 6-11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navch.progr.2022.WH.HU.6-11.pdf>.
6. Закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>.
7. Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>.
8. Закон України «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150316>.
9. Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150315?an=1>.
10. Сайт Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума». URL: <https://tkuma.dp.ua/ua/>.
11. Сайт Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/>.

12. Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба». Офіційний сайт. URL: <https://ww2.novadoba.org.ua/>.

13. В'ятрович В. Нотатки з «кухні переписування історії». Київ : Наш Формат, 2022. 528 с.; За лаштунками «Волині-43». Невідома польсько-українська війна та ін.; Історія з грифом «секретно».

14. Грицак Я. Подолати минуле: глобальна історія України: Київ : Портал, 2021. 432 с.; Подкасти Ярослава Грицака: URL <https://www.youtube.com/playlist?list=PLpXNW3lwgte8h2eIBMo-X2zhnh5HwKHGo>; <https://www.youtube.com/@HistoryShchupak>.

15. Патриляк І. Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939-1960 роках. Харків : КСД, 2015. 512 с.; Визвольна боротьба ОУН й УПА (1939-1960 рр.). Монографія. Київ : ВД «АДЕФ-Україна», 2020. 712 с.

16. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. 2-е вид. Харків : КСД, 2018, 496 с.; Ядерне безумство. Історія Карибської кризи. Харків : КСД, 2022. 368 с.; Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу. 512 с.; Ялта: ціна миру. Харків : КСД, 2019. 416 с.; Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи. Харків : КСД. 396 с.; Убивство у Мюнхені. По червоному сліду. Харків : КСД, 2017. 512 с.

17. Снайдер Тімоті. Чорна земля. Голокост як історія і застереження. Київ : Медуза, 2017. 394 с.; Перетворення націй. Польща. Україна. Литва. Білорусь. Київ : Дух і літера, 2014; Лекції з історії України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=OZlgAYG0uec>.

18. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для освітніх закладів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>.

19. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Громадянська освіта (Інтегрований курс) 10 клас. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>.

Іванова Л.І.,
методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної та історичної галузей
і міжнародної інтеграції
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: ivanova/liliya.i@gmail.com

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Нова українська школа має стати зорієнтованою на діяльнісне навчання, гармонійний розвиток і моральне виховання учнів, зокрема через їх прилучення до скарбниці художньої літератури різних країн та народів світу.

Вивчаючи зарубіжну літературу, учні мають можливість відкрити інші країни та культури крізь призму художніх творів, заглибитися у світ людських почуттів, пізнати життя природи та суспільства, відчутти силу творчої фантазії та людської думки, критично мислити й співпереживати разом із літературними персонажами, краще розуміти себе та інших, формувати гуманістичний світогляд і національну свідомість на основі громадянських пріоритетів і толерантності до інших народів [1;4].

У 2023/2024 навчальному році вивчення зарубіжної літератури у **5-6 класах** здійснюватиметься за Модельними навчальними програмами: «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Ніколенко О.М. та ін.); «Зарубіжна література. 5-9 класи» (авт. Ніколенко О.М. та ін.); «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Волощук Є.В.); «Зарубіжна література. 5-6 класи» (авт. Богданець-Білоskalенко Н.І. та ін.) [4].

На основі Модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, укладеної освітньої програми закладу освіти, учитель розробляє власну навчальну програму, яку затверджує педагогічна рада навчального закладу. На основі навчальної програми самостійно готує календарно-тематичне планування, враховує запропоновану кількість годин на вивчення тем, розподіляє години на вивчення художніх творів і види навчальної діяльності для досягнення здобувачами освіти очікуваних результатів навчання. Це дасть педагогу можливість вільно і творчо підійти до реалізації програми в кожному класі, врахувати інтереси й рівень

підготовки учнів, конкретні умови викладання (наявність художніх текстів; використання інформаційно-комунікаційних технологій; рівень володіння учнями іноземними мовами, знання української мови і літератури, історії та інших предметів; підготовка до оцінювання) [5;6].

Типовим навчальним планом для вивчення зарубіжної літератури в 5-6 класах передбачено 1,5 години на тиждень. При вивченні даного предмета слід органічно поєднувати компетентнісний, діяльнісний та інтегрований підхід. Цьому сприяє:

- залучення учнів до різних видів читацької діяльності та активний діалог з художнім текстом;

- виконання (самотійно або в групі/команді) творчих робіт на підставі прочитаних творів та їх обговорення (усно та письмово, зокрема в цифровому середовищі);

- постійне розширення кола читання за допомогою онлайн-сервісів [4;5;6].

Опираючись на Державний стандарт і Модельну навчальну програму, важливо реалізовувати сучасні підходи до вивчення літератури в школі. Особистісно орієнтоване навчання, діалогічний характер викладу матеріалу досягаються завдяки застосуванню новітніх педагогічних технологій [1;4]. Так, у нагоді можуть стати навчально-методичні посібники для 5 класу Нової української школи, які підготували учителі обласної динамічної творчої групи: **Алієва Т.І.**, учитель зарубіжної літератури Івановецького ліцею опорного ЗЗСО Кельменецької селищної ТГ (*«Інтерактивні командні ігри на уроках зарубіжної літератури НУШ»*), **Буряк О.І.**, учитель зарубіжної літератури Кельменецького ліцею-опорного закладу Кельменецької селищної ТГ (*«Використання інфографіки на уроках зарубіжної літератури як засобу унаочнення навчальної інформації у 5 класі НУШ»*), **Ковбиш Н.Г.**, учитель зарубіжної літератури Яблуніцької гімназії Конятинської СР (*«Сторітелінгові технології на уроках зарубіжної літератури для 5 класу у контексті НУШ»*). Матеріали розміщені на сайті Інституту післядипломної педагогічної освіти [2].

Пропонуємо до використання у роботі навчальні програми факультативів Пянковської В.І., учителя зарубіжної літератури Чернівецької гімназії №5 «Інтеграл» (*«Захоплюючий світ казки» (5 клас), «У вирі пригод» (6 клас)*); навчально-методичні посібники Баланюк С.О., учителя зарубіжної літератури ОЗО «Шиловецький ЗЗСО I-III ступенів» Клішковецької СР (*«Багаторівневе опитування на уроках зарубіжної літератури як шлях до ефективного навчання*

та оцінювання в умовах НУШ»), Сердюк І.О., учителя зарубіжної літератури Хотинського ліцею №5 – опорного ЗЗСО Хотинської МР («Формування життєвих компетентностей здобувачів освіти для розвитку самоефективної особистості в умовах інноваційного освітнього процесу»), Кокури М.Я., учителя зарубіжної літератури Виженської гімназії Вижицької МР («Тестові та творчі завдання з зарубіжної літератури. 7 клас»).

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» кожен учень має право на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання незалежно від виду та форми здобуття ним освіти.

Мета формувального оцінювання — покращувати якість навчання, а не забезпечувати підставу для виставлення оцінок. Вона, як і результати *формувального оцінювання* залежать від ефективності використання технік, які допоможуть досягненню таких цілей: формування позитивної самооцінки, визначення рівня індивідуального та групового поступу в навчанні, діагностування зони росту, ідентифікування слабких місць, вимірювання емоційної атмосфери класу.

Розрізняють *візуальні* техніки формувального оцінювання (допомагають унаочнити процес оцінювання за допомогою знаків, сигналів, карток тощо, легкі у застосуванні, а також містять величезний потенціал для самооцінювання. Ці техніки створюють безпечну атмосферу і дозволяють учням бути максимально чесними щодо своїх відповідей. Учитель може швидко визначити й оцінити як рівень індивідуального та групового поступу в навчанні, так і діагностувати зони росту та проблемні сфери), *письмові* (оцінюють розуміння та вміння учнів формулювати ідеї письмово. Здібності до продукування письмових текстів та дрібна моторика різні у різних учнів. Враховуйте це, особливо якщо ви обмежуєте виконання таких завдань часовими рамками), *усні* (спілкування віч-на-віч та взаємодія є одним з найкращих способів залучення та співпраці учнів), *креативні та рухові*.

Оцінюванню підлягає сформованість у здобувачів освіти наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти: читання з розумінням, висловлення власної думки усно й письмово, конструктивне керування емоціями, критичне й системне мислення, логічне обґрунтування позиції, творчість, ініціативність, конструктивне керування емоціями, оцінювання ризиків, ухвалення рішень, розв'язування проблем [2;3;7].

Вивчення зарубіжної літератури у **7-9 класах** здійснюватиметься за минулорічною програмою: Зарубіжна література. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів [3].

Звертаємо увагу, що відповідно до рішення (від 13 червня 2022 р., протокол №2) Робочої групи Міністерства освіти і науки України відбулося оновлення змісту навчальних програм для **7-9 класів та 10-11 класів**.

Рекомендована кількість видів контролю в процесі вивчення зарубіжної літератури в **7-9 та 10-11 класах** незмінна [3].

Основою для календарно-тематичного планування уроків зарубіжної літератури є чинні навчальні програми. Учитель має право самостійно розподіляти години на текстуальне вивчення творів, розвиток мовлення, позакласне читання, ураховуючи визначену кількість годин на опрацювання конкретного розділу. Він має змогу вільно і творчо підійти до організації навчальної діяльності на уроках зарубіжної літератури з урахуванням конкретних умов викладання, читацьких інтересів учнів.

У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Під час **оцінювання** зошита із зарубіжної літератури слід ураховувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог до оформлення орфографічного режиму).

Оцінку за ведення зошита із зарубіжної літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної [3].

Літературна освіта в основній школі спрямована на розвиток сформованих у початковій школі і формування нових компетентностей та компетенцій.

Із розширенням інформаційного простору в країні значно зменшився потяг школярів до книжки. Якщо раніше наша держава перебувала серед країн світу, населення якої читало чи не найбільше, то сьогодні про це вже не йдеться. Однією з важливих суспільних проблем є проблема того, що читають наші діти і як читають, а також як пишуть, розмовляють, спілкуються.

Об'єктом вивчення в курсі зарубіжної літератури є художній твір, його естетична природа та духовно-етична сутність. Аналіз та інтерпретація літературного твору мають спиратися на ґрунтовне знання тексту, докладний розгляд ключових епізодів, доречне цитування, виразне читання окремих творів або їх фрагментів.

На кожному уроці літератури педагог має працювати над розвитком усного і писемного мовлення учнів. Навчити підлітка монологічного викладу чи написання статті, оформляти повідомлення, доповідь та виголошувати їх – одне з основних завдань, яке стоїть перед учителем. На уроках літератури школярі вчать писати рецензію або відгук, брати інтерв'ю, вести репортаж, писати конспект або тези й опановувати багато інших видів робіт. Адже взаємини між людьми залежать від рівня і якості їхньої комунікації, що ставить на перше місце їхній рівень розвитку мови.

Майстерність учителя полягає головним чином у вмілому володінні методикою навчання і виховання, творчому застосуванні новітніх досягнень педагогіки і передового педагогічного досвіду, раціональному керівництві пізнавальною і практичною діяльністю учнів, їхнім інтелектуальним розвитком.

Проблеми майстерності вчителя, проблеми професійності завжди основні. Справжній вчитель, коли навчає інших, завжди навчається сам. По-перше, він перевіряє свої знання, тому що лише при доступному і зрозумілому поясненні іншій людині, можеш бути впевненим, що сам розумієш суть знання. По-друге, коли шукаєш форму чіткого опису того чи іншого питання, часто приходять нові ідеї. По-третє, часто наївні запитання, котрі задають учні, виключно стимулюють думку і примушують із абсолютно нової точки зору поглянути на те явище, до якого підходив стандартно. Все це разом допомагає мислити креативно. Саме від учителя значною мірою буде залежати, яким моральним принципам у майбутньому надаватиме перевагу учень.

Однією з найважливіших ланок роботи вчителя з обдарованими учнями є підготовка їх до участі у Всеукраїнських олімпіадах з зарубіжної літератури. Рівень готовності дітей до такого виду змагань дає можливість проаналізувати ефективність системи роботи з обдарованою учнівською молоддю в закладах освіти та визначити шляхи її вдосконалення.

Вітаємо переможців олімпіади. Дякуємо педагогам, які підготували цих учнів, за те, що прищеплюють любов до слова, вчать оригінально, нестандартно висловлювати думки, виховують творчу особистість, стимулюють прагнення до участі в творчих змаганнях.

Звертаємо увагу педагогів на вислів: *«Немає необдарованих дітей – є дорослі, які не займаються розвитком дитини, адже будь-які здібності, творчі також, потребують розвитку!»* (І.Мороз).

Сучасний вчитель-словесник, як агент освітніх змін, тьютор, фасилітатор, модератор, коуч, ментор, має стимулювати та скеровувати

процес самостійного пошуку інформації та спільної діяльності учнів, підтримувати їхнє прагнення до самореалізації, самовдосконалення та саморозвитку.

Радимо педагогам області скористатися методичним кейсом:

- Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Інформаційний сайт. «Нова українська школа». «Мовно-літературна освітня галузь. Зарубіжна література» <https://padlet.com/ivanovaliliyai/padlet-4bx6no5rctt8hhdb>.

- Методична платформа до підручника «Зарубіжна література. 5 клас» авторського колективу під керівництвом О. Ніколенко (К., ВЦ «Академія», 2022) <https://www.5klas.com.ua/>.

- Навчально-методичний путівник НУШ 5-6 клас https://docs.google.com/document/d/1752o_ItoEWcbYK5y7b7B3-zUah9XIYKQ/edit.

- Навчально-методична скарбничка НУШ https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=1559956736.

- Онлайн-платформа до підручника «Зарубіжна література. 6 клас» авторського колективу під керівництвом О. Ніколенко (К., ВЦ «Академія», 2023) <https://academia-nikolenko-6klas.com.ua/>.

- Оцінювання обов'язкових результатів навчання за новим Державним стандартом базової середньої освіти https://znayshov.com/News/Details/otsiniuvannia_oboviazkovykh_rezultativ_navchannia_za_novym_derzhavnym_standartom_bazovoi_serednoi_osvity.

- Посібник МОНУ «Ціннісні орієнтири сучасної української школи»: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentation-Roman-Stesichin.pdf>.

Рекомендуємо методичним спільнотам області:

- докладно опрацювати рекомендації МОНУ щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 н.р.;
- створити якісне безпечне освітнє середовище для розвитку учнів;
- використовувати дієві підходи до навчання та пошуки ефективного педагогічного інструментарію;
- систематично підвищувати кваліфікацію з питань теорії та практики впровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа».

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

2. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Інформаційний сайт. «Нова українська школа». «Мовно-літературна освітня галузь. Зарубіжна література». URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803.

3. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

4. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Модельні навчальні програми з зарубіжної літератури. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku2>.

5. Інститут модернізації змісту освіти. Інформаційний сайт. Підручники для 5 класу. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/5-klas-nush/movno-literaturna-galuz/zarubzhna-literatura/>.

6. Інститут модернізації змісту освіти. Інформаційний сайт. Підручники для 6 класу. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/6-klas/zarubzhna-literatura-dlya-zakladv-zagalno-seredno-osvti-6-klas/>.

7. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти». URL: <https://cutt.ly/mZvsrIt>.

Говорнян Л.С.,

методист науково-методичного центру
предметів мовно-літературної та історичної галузей
і міжнародної інтеграції ІППОЧО

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

e-mail: liliya.hovornyan@gmail.com

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ
РУМУНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ (РУМУНСЬКОЇ І
ЗАРУБІЖНОЇ) У 5-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.**

Мовно-літературна освітня галузь спрямована на всебічний розвиток дитини і формування в учнів НУШ однієї із найважливіших компетентностей – комунікативної. Уміння зв'язно висловлюватися потрібне кожній людині, незалежно від її професії. Володіння словом

дає можливість поділитися знаннями, власними думками та враженнями з людьми, відстоювати свої переконання, уникати непорозумінь.

На початку навчального року задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та/або дистанційного навчання пропонуємо приділити увагу повторенню вивченого матеріалу за минулий рік, запровадити «коригувальне навчання». Для цього варто, по-перше, провести діагностичні роботи (усні співбесіди), опитування в 5-11-х класах з метою визначення рівня засвоєння матеріалу учнями; по-друге, відповідно до результатів спланувати роботу (колективну або індивідуальну) щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та умінь, практичного їх закріплення тощо.

Забезпеченню необхідної якості освітніх послуг сприяє чітко спланована робота вчителя. На початку навчального року вчителів потрібно укласти свій оптимальний навчально-методичний кейс, комплекс для вивчення предметів: вибрати методи, прийоми, засоби та інструментарій для дистанційної, очної, змішаної форм навчання, визначитися, як саме проводити дистанційне навчання, які цифрові сервіси, навчальні матеріали використати та як організувати зворотній зв'язок з учнями.

Пріоритетним освітнім завданням закладів освіти у 2023/2024 навчальному році є формування у здобувачів освіти уміння якісно навчатися та використовувати ІКТ, а в учителів – уміння забезпечувати цей процес.

Організація освітньої діяльності у базовій школі здійснюватиметься насамперед відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням КМ України від 14.12.2016 №988-р); Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою КМ України від 23.11.2011 №1392. Виконання вимог зазначених державних стандартів є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форм власності [4].

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державними стандартами результатів навчання, є освітня програма закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО). Основою для розроблення освітньої програми є стандарт освіти відповідного рівня.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх технологій, методик компетентнісного навчання.

Основними завданнями мовно-літературної освіти у закладах загальної середньої освіти є формування гуманістичного і державного світогляду, активної громадянської позиції, почуття патріотизму в учнів, розширення їх культурно-пізнавальних інтересів, виховання поваги до традицій свого народу та толерантного ставлення до культури та традицій інших народів.

У 2023/2024 навчальному році вчителі-словесники закладів загальної середньої освіти, працюватимуть за Типовими освітніми програмами, затвердженими наказами Міністерства освіти і науки України.

Відповідно до Закону України «Про освіту» розширюються права закладів загальної середньої освіти, які, розробляючи свої робочі освітні програми на основі зазначених вище Типових освітніх програм, можуть самостійно вибудовувати конкретне співвідношення навчального часу та перелік предметів.

Робочі освітні програми закладів загальної середньої освіти затверджуються керівництвом освітнього закладу та не потребують погодження з відповідним органом управління освітою.

Типова освітня програма базової середньої освіти окреслює рекомендовані підходи до планування й організації закладом освіти єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти. Навчальні плани основної школи передбачають реалізацію освітніх галузей Базового навчального плану Державного стандарту через окремі предмети [4].

У 2023/2024 навчальному році 5 та 6 класи НУШ закладів загальної середньої освіти працюватимуть за «Модельною навчальною програмою «Румунська мова» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти з (класами/групами) румунською мовою навчання, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795 [1].

У 7-9 класах закладів загальної середньої освіти продовжують працювати за типовими навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804; у

10-11 класах – за наказом МОН від 23.10 2017 №1407 і розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України [5].

Навчальні програми та підручники до них розроблено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392, з урахуванням Державного стандарту загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20.04.2011 №462, та положень концепції «Нова українська школа» [4].

У 5-х та 6-х класах НУШ вивчається інтегрований курс «Румунська та зарубіжна література».

У 2023/2024 навчальному році 5 та 6 класи НУШ закладів загальної середньої освіти працюватимуть за «Модельною навчальною програмою інтегрований курс «Румунська та зарубіжна література» для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти з (класами/групами) румунською мовою навчання, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795 [2].

У 7-9 класах закладів загальної середньої освіти працюватимуть за типовими навчальними програмами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 №698 [5]; у 10-11 класах – за наказом МОН від 23.10 2017 №1407 і розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України.

У 10-11 класах навчальні предмети «Румунська мова» та інтегрований курс «Література» (румунська та зарубіжна) в закладах загальної середньої освіти за новим типовим навчальним планом на рівні стандарту (див. наказ МОН від 20.04. 2018 №408) трансформується в інтегрований курс «Румунська мова та література».

Звертаємо особливу увагу, що відповідно до наказу Міністерства від 01.09.2009 №806 «Про використання навчально-методичної літератури у закладах освіти» освітні заклади мають право використовувати в освітньому процесі лише ті підручники та навчально-методичні посібники, які щорічно зазначаються в переліках навчально-методичної літератури для основної і старшої школи на сторінках Інформаційного збірника МОН України та мають відповідний гриф [9].

Видами оцінювання навчальних досягнень учнів є поточне (обов'язково), тематичне, семестрове, річне та ДПА.

Під час оцінювання навчальних досягнень учнів необхідно керуватися Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти.

Під час визначення рівня навчальних досягнень учнів враховуються: характеристики відповіді: правильність, логічність,

обґрунтованість, цілісність; якість знань; сформованість загально/навчальних та предметних умінь і навичок; рівень володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки; виявляти проблеми та розв'язувати їх, формулювати гіпотези; самостійність оцінних суджень.

Оскільки Нова українська школа зорієнтована на особистість, розвиток творчості, створення індивідуальної траєкторії навчання кожного учня, то будь-яка робота з мовним матеріалом, художнім твором на уроках румунської мови та літератури (румунської та зарубіжної) має бути спрямована на розвиток критичного мислення, формування цінностей, вміння формулювати та аргументувати думку, підкріплювати її фактами з літературного твору, з історії, з життя. На уроках словесності потрібно розвивати ключову компетенцію – читання тексту з розумінням.

Пропонуємо використовувати у практичній діяльності упорядкованого каталогу рекомендованих джерел за компетентностями та напрямками підвищення кваліфікації, у т.ч. опрацювання джерел для формування предметно-методичної компетентності з мовно-літературної освітньої галузі розміщеним на сайті ІППОЧО [7, 8].

Пропонуємо використовувати у практичній діяльності упорядкованого каталогу рекомендованих джерел за компетентностями та напрямками підвищення кваліфікації, у т.ч. опрацювання джерел для формування предметно-методичної компетентності з мовно-літературної освітньої галузі [8].

Для забезпечення варіативної складової навчальних планів закладів ЗСО використовуються програми *спецкурсів та факультативних курсів*.

Пропоновані програми дають можливість вибору, варіювання курсів, а головне – спонукають учителів до творчої праці в навчанні румунської мови.

Отже, факультативні та спеціальні курси сприяють поглибленню й розширенню набутих учнями на уроках румунської мови та літератури знань, допомагають краще засвоїти матеріал основного курсу, удосконалювати навички аналізу різних форм мови, розширювати лінгвістичну ерудицію школярів, підвищувати рівень мовного чуття і формувати комунікативну компетенцію. При вивченні цих курсів учні розвивають творчі здібності, значно зростає роль самостійної, індивідуальної, диференційованої волі. Викладач факультативу чи спецкурсу, відбираючи дидактичний матеріал,

орієнтується на сильних, філологічно обдарованих дітей. У процесі факультативних занять чи занять із спецкурсу з'являється можливість ураховувати здібності кожного та вибирати для нього індивідуальні завдання.

Список використаних джерел та літератури

1. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Модельна навчальна програма «Румунська мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.programy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mod.navch.prohr.menshyn/Rumunska.mova.5-9-kl.Hovornyan.ta.in.17.03.2023.pdf>.

2. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс румунської та зарубіжної літератур. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.programy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mod.navch.prohr.menshyn/Intehr.kurs.rumunskoyi.ta.zarub.lit.5-9-klas.Hovornyan.ta.in.17.03.2023.pdf>.

3. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: www.mon.gov.ua.

4. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Державний стандарт загальної середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.

5. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Навчальна програма «Румунська мова для 6-9 класів» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.literatura-rumunska.ta.zarubizhna-6-9.21.09.2022.pdf>.

6. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Навчальна програма «Інтегрований курс Література (румунська та зарубіжна) для 6-9 класів» для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.programy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Mod.navch.prohr.menshyn/Intehr.kurs.rumunskoyi.ta.zarub.lit.5-9-klas.Hovornyan.ta.in.17.03.2023.pdf>.

7. Сайт ІППОЧО. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=6536.
8. Сайт ІППОЧО. Предметно-методичні компетентності з мовно-літературної освітньої галузі. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1tWbmtW0d1RsxyhMNrikc_ZbdcqptptgO.
9. Інститут модернізації змісту освіти. Офіційний сайт. URL: <https://imzo.gov.ua/>.

Білянina О.Я.,
методист науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: bilyanina@ukr.net

Білянin Г.І.,
професор кафедри методики викладання
природничо-математичних дисциплін
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат педагогічних наук, доцент
e-mail: biljanin@ukr.net

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 5-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Сьогоднішня ситуація в системі освіти характерна інтенсивними змінами, що відбуваються як у професійному педагогічному, так і в шкільному навчанні. Прискорення темпів розвитку сучасного суспільства призводить до того, що перед школою постає проблема давати не тільки знання, а й здатність оперувати ними в різних ситуаціях під час розв'язування проблем, що виникають у повсякденному житті. Звідки очевидною стає потреба в результатах освіти, які не обмежуються тільки якістю знань, умінь і навичок [1]. Тому пріоритетом сучасної школи у 2023/2024 навчальному році залишається *розвиток здібностей, нахилів та інтересів* школярів, які визначені у чинних нормативних документах, *та створення сприятливих умов для творчої діяльності дітей*, які б допомагали їм самореалізуватися у складній багатогранній соціокультурній

ситуації, формували потребу в подальшому творчому сприйнятті світу та розвивали їхні пізнавальні інтереси [2].

Математична освітня галузь, поряд з іншими галузями, виконує завдання всебічного розвитку особистості і є унікальним засобом формування не лише *освітнього*, але й *розвивального* та *інтелектуального* її потенціалу, адже це: чітка логічна схема міркувань, розсудливість, гнучкість розуму, точність, лаконічність мови, систематична послідовна аргументація, логічність думки і здатність прогнозувати певні ситуації наперед, що загалом сприяє вихованню розумової культури учнів, впливає на успішне вивчення всіх предметів, навіть гуманітарних.

У 2023/2024 навчальному році в закладах загальної середньої освіти Міністерством освіти і науки України рекомендовані для використання в освітньому процесі на рівні базової, профільної середньої освіти (5-11 класи) такі навчальні програми:

- **5-6 класи** – модельні навчальні програми, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом від 12.07.2021 №795 (зі змінами, внесеними у додаток наказами Міністерства освіти і науки України від 10.08.2021 р. №898, від 29.09.2021 р. №1031, від 13.12.2021 р. №1358, від 02.02.2022 р. №96, від 09.02.2022 р. №143, від 11.04.2022 р. №324);

- **7-9 класи** – навчальні програми, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 №698); – навчальні програми, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 №698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам»;

- **8-9 класи (поглиблене вивчення)** – навчальна програма для поглибленого вивчення математики в 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів»);

- **10-11 класи** – навчальні програми, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 №698); – навчальні програми, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом Міністерства освіти і науки України від

03.08.2022 №698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам».

Відповідно до навчального плану Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 №405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня», рекомендовано здійснити розподіл годин для вивчення математики у **7-9 класах так: 4 години на тиждень** – 2 години алгебри та 2 години геометрії, а для **8-9 класах (поглиблене вивчення) – 8 годин на тиждень** – 5 годин алгебри та 3 години геометрії.

У 10-11 класах розподіл годин на вивчення математики здійснюється відповідно до навчального плану Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 №408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня», так:

- **математика на рівні стандарту** (алгебра і початки аналізу та геометрія) – **3 години на тиждень** (I семестр – 2 години геометрії та 1 година алгебри і початків аналізу, II семестр – 1 година геометрії та 2 години алгебри і початків аналізу);

- **математика (профільний рівень)** – **9 годин на тиждень** (6 годин алгебри і початків аналізу та 3 години геометрії).

Для реалізації варіативної складової навчальних планів Типових освітніх програм закладів загальної середньої освіти II, III ступеня доцільно використовувати:

1) Навчальні програми факультативів та курсів за вибором, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році (<https://cutt.ly/OsvFSMM>):

- «Логіка. Програма факультативного курсу для 5-9 класів» (авт. Буковська О.І., Васильєва Д.В.);

- навчальна програма курсу за вибором «Логіка» для 10 класу (авт. Литвин Н.С.);

2) Навчальні програми факультативів та курсів за вибором, які раніше мали відповідний гриф Міністерства освіти і науки України й були включені до Переліків навчальної літератури та навчальних програм у попередні роки: «Збірник програм для допрофільної підготовки та профільного навчання» (у частині варіативної складової) (упорядники Прокопенко Н.С., Єргіна О.В., Вашуленко О.П.), причому обрані програми факультативів та курсів за вибором потрібно

затвердити рішенням педагогічної ради закладу загальної середньої освіти. Наголошуємо, що вчитель може самостійно корегувати розподіл годин між темами обраних курсів за вибором та факультативів. Однак зважте, що при цьому є обов'язкове поточне оцінювання учнів у процесі навчання та фіксацією відповідних записів у журналі. Форми оцінювання: індивідуальне, в парах, групах і фронтальне опитування, тестову форму контролю та оцінювання навчальних досягнень, різні види письмових робіт (математичні диктанти, самостійні та контрольні роботи). Якщо години варіативної складової відводяться на збільшення годин для вивчення математики у 7 класі, рекомендуємо використовувати:

- навчальна програма «Математика» для учнів 5-7 класів закладів загальної середньої освіти з класами математичного, економічного та інформаційного профілів (упорядники Яценко С.Є., Сіра Л.І., Цьома Т.І);

- навчальна програма «Математика» для учнів 5-7 класів закладів загальної середньої освіти з класами фізико-математичного профілю (авт. Харік О.Ю.).

Зазначимо, що у вищезазначених програмах визначено єдину мету базової освіти через наскрізні вміння, де головним є учень, а не предмет, якому навчають, тобто діє гасло: «від предметоцентризму до дитиноцентризму». Особливу увагу звертаємо на те, що навчальні програми націлюють педагогічну спільноту на досягнення результату, тому у них займають перше місце формулювання очікуваних результатів навчання у порівнянні із формулюванням змісту навчального матеріалу. Ними також сформовано відповідальність за виклики сьогодення, зрівноваженість між знанневими і компетентнісними компонентами змісту освіти. Практично, навчальні програми – це інструмент для запровадження інноваційних методик; функціональний документ для учнів, батьків і вчителів у пошуку відповіді на запитання «Для чого це вчити?».

Перелік навчальної літератури та навчальних програм, що мають грифи «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», «Схвалено для використання в освітньому процесі» або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах», постійно оновлюється і доступний на офіційному вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», що розміщено за покликанням: <https://cutt.ly/OsvFSMM>.

Акцентуємо увагу, що електронні версії підручників з математики для 5-11 класів розміщено на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua/>). Методичні

рекомендації щодо навчання математики у 7-11 класах, надані у листі Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 року №1/9530-22 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році», які наразі залишаються чинними і в 2023/2024 навчальному році.

Наразі чинним також залишається лист Міністерства освіти і науки України від 30.06.2022 №1/7322-22 «Про організацію 2022-2023 навчального року», згідно з яким освітній процес з математики у закладах загальної середньої освіти реалізується у трьох форматах: **очному, дистанційному та змішаному**. Практика доводить, що у процесі навчання математики, з метою ефективного формування та розвитку математичної компетентності учнів, варто використовувати **моделі змішаного навчання: ротаційна модель** (ротація за станціями, ротація за лабораторіями, перевернутий клас, індивідуальна ротація), *гнучка модель, модель самостійного змішування, поглиблена віртуальна модель* тощо.

Щодо форм організації освітнього процесу (структура та тривалість навчальних тижнів, днів, занять), то вони визначаються й надалі **педагогічною радою** закладу загальної середньої освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою, відповідно до обсягу навчального навантаження, установами навчальним планом, із урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку учнів 5-11 класів, безпекової ситуації кожного населеного пункту.

Зважмо, що в умовах воєнного стану необхідною умовою організації освітнього процесу є дотримання сигналів оповіщення «Повітряна тривога» та послідовність безпекових дій. У такому разі всі учасники освітнього процесу повинні організовано прослідувати до споруд цивільного захисту й перебувати в них до скасування сигналу. У разі скасування сигналу (відбою), повернутись до приміщення закладу освіти та продовжити заняття відповідно розкладу з урахуванням необхідного корегування [2].

Також звертаємо увагу на проведення **о 9:00 хвилини мовчання** – згадка про загиблих внаслідок збройної агресії російської федерації проти України (Указ Президента України Володимира Зеленського від 16.03.2022 №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання»), тут же не забуваймо про патріотичне виховання [3].

Рекомендуємо й надалі у 2023/2024 н.р. в організації використовувати сучасні технології навчання: **індивідуальне навчання, взаємонавчання** (в парах, малих групах – 3-5 учнів),

змішане та дистанційне навчання. При цьому ознайомитися із Положенням про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09. 2020 №1115, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 р. за №941/35224, за покликанням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n22> та відповідними методичними рекомендаціями щодо організації дистанційного навчання за покликанням: <https://mon.gov.ua/storage/app/media>.

Організація ефективного навчання залежить від правильності формування педагогом цілей. Рекомендуємо вчителю/викладачу математики систематично тримати в полі зору своєї діяльності два акценти:

1) Виділити з-поміж цілей вивчення математики такі рівноправні аспекти, які є цілісним поступальним процесом, що виражається у залученні суб'єктів навчання до соціального досвіду та засвоєння ними вже наявних у суспільстві форм і видів діяльності:

- *оволодіння учнів* комплексом математичних знань, умінь і навичок, необхідних у повсякденному житті та майбутній трудовій діяльності, достатніх для оволодіння іншими галузями знань і забезпечення неперервної освіти;

- *формування в учнів* уявлень про ідеї та методи математики, які побудовані на розвитку чіткої логічної схеми міркувань, розсудливості, гнучкості розуму, критичному мисленні;

- *виховання ставлення учнів* до ролі математичної компетентності, метою якої є пізнання дійсності наукового світогляду.

2) Співпрацювати з іншими колегами з метою ефективного виховання випускника – активного творця свого життя, при цьому систематично дбати про створення найнеобхідніших умов для виховання людини відкритого суспільства, враховуючи її розвиток, унікальність та індивідуальність.

Засобами досягнення вищевказаних цілей є сучасні підходи у навчанні (компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований), які закладені в чинних програмах, та форми, методи, технології навчання.

Зважмо, що програмами передбачено інтеграцію ресурсів змісту навчальних предметів та використання предметного потенціалу у формування ключових компетентностей учнів, а від самого вчителя/викладача залежить на скільки буде залучено учнів класу/групи до різних видів активностей навчально-пізнавальної та освітньої діяльності, і як сформується їхні знання, вміння, навички, ставлення та самостійність. При цьому радимо налагодити тісну співпрацю між

тими, хто навчає, та тими, хто навчається, якомога більше проявляти взаємодовіри та використання само- та взаємоперевірки та само- та самооцінювання, чим виховувати й розвивати добросовісність і відповідальність, формувати вміння оцінювати власний ресурс та бажання «хочу», «можу», «треба». Також з метою формування *практичної компетентності* учнів радимо систематично застосовувати методи дослідження ситуацій і математичне моделювання, розв'язування математичних задач та критичне оцінювання процедури їх розв'язування, їх вже реалізують у математичній освітній галузі у 5-6 класах Нової української школи (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>). Особливих умінь та навичок педагогів потребує *інтеграція в навчання з іншими предметами, чи міжпредметні зв'язки*, адже тут потрібні якісні застосування інформаційно-комунікаційних технологій, організація математичних експериментів, аналізу й дослідження, візуального інтерпретування, застосування методу проєктів. Отже, загалом, кожний/кожна вчитель/вчителька, викладач/викладачка мають дбати про свій рівень загальної, методичної та професійної компетентностей (формальної, неформальної та інформальної освіти без ризиків), які радимо вдосконалювати при **Інституті післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області** під час курсів за тематичними модулями чи іншими заходами. Повідомляємо, що цього року розроблено програму спецкурсу для вчителів математики «Методика побудови сучасного уроку математики із застосуванням діяльнісного підходу та технології розвитку критичного мислення», схвалено вченою радою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Протокол №2 від 21.06.2023 р.), *авторами* якої є Білянin Г.І. та Білянinа О.Я., а *рецензентами* – Бирка М.Ф, Харабара В.П.

Класний журнал – обов'язковий документ освітнього закладу, в якому вчитель/викладач фіксує результати навчальних досягнень учнів, відвідування ними занять, стан виконання навчальних програм тощо. Тому для них укладено вимоги, яких треба дотримуватися. Вони регламентуються наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.05.2011 №423 «Про затвердження єдиних зразків обов'язкової ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності» (зі змінами, унесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 01.06.2020 №725 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.05.2011 №423»). Зокрема, на лівій сторінці розгорнутого журналу в розділі «Облік навчальних

досягнень учнів» учитель веде щоденний облік навчальних досягнень і відвідування учнями занять з предмету, а на правій – записує дату проведення уроку, його зміст і завдання додому державною мовою [4], пастою синього кольору, чітко й охайно. Дата проведення уроку записується дробом (05/09), чисельник якого є датою, а знаменник – місяцем поточного року. У графі «Зміст уроку», відповідно до календарно-тематичного планування, стисло записується тема уроку, зазначаються види навчальної діяльності (математичний диктант, тест, самостійна робота, контрольна робота тощо). У графі «Завдання додому» стисло записується зміст завдання (розділи, параграфи, пункти, сторінки підручника, номери завдань (різнорівневі, зокрема завдання підвищеної складності позначаються *, наприклад: №24*), інші види робіт) і спосіб його виконання (*опрацювати, повторити, скласти* опорний конспект, ментальну карту тощо). Ще звертаємо увагу педагогів на **обсяг домашніх завдань**, вимоги до яких подані у листі Міністерства освіти і науки України від 29.10.2021 №1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів» [5].

Нагадаємо, що в 10-11 класах, які навчаються за рівнем стандарту, є особливості щодо оцінювання та ведення сторінок журналу!

Зазвичай учитель/викладач проводить тематичне оцінювання в кінці кожної теми, окремо – з алгебри і початків аналізу та окремо – з геометрії, виставляючи тематичні оцінки (ними враховано всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми); далі – семестрове оцінювання, яке здійснюється на підставі тематичного, з алгебри і початків аналізу та з геометрії. **ОДНАК** у цих класах виставляється ще одна **семестрова оцінка з математики** – середнє арифметичне семестрових оцінок з двох математичних курсів (алгебри і початків аналізу та геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа $(7+8):2=7,5\approx 8$, тобто, семестрова оцінка з математики – **8**). Таку оцінку виставляють без дати до класного журналу на сторінку з алгебри і початків аналізу в стовпчик з надписом «I семестр. Математика», «II семестр. Математика» та на сторінку зведеного обліку. Зазначаємо, що **семестрова оцінка може підлягати коригуванню** відповідно до «Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03 червня 2008 року №496. Коригована семестрова оцінка з математики виводиться як середнє арифметичне скоригованих семестрових оцінок з двох математичних курсів (алгебри і початків

аналізу та геометрії) та здійснюється округлення до цілого числа за наведеним вище прикладом. Виставляється коригована семестрова оцінка з математики також на сторінку з алгебри і початків аналізу.

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок з математики. Річна оцінка з математики виставляється на сторінку з алгебри і початків аналізу в стовпчик з надписом «Річна. Математика». На сторінку зведеного обліку навчальних досягнень учнів річна оцінка з математики виставляється у стовпчик «Математика».

Оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів Нової української школи здійснюється у 5-6 класах відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти», урахуваючи загальні критерії оцінювання результатів навчання учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (додаток 2 наказу). Зазначаємо, що основними видами оцінювання результатів навчання учнів тут є *формувальне, поточне та підсумкове* (тематичне, семестрове, річне). При чому заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання за рішенням педагогічної ради [6]. У такий спосіб він може визначити у 5 класі адаптаційний період, упродовж якого НЕ ЗДІЙСНЮВАТИ поточного та тематичного оцінювання. У цьому разі учителі математики при заповненні журналу фіксують облік відвідування учнями навчальних занять предмета «Математика», здійснюють запис дати проведення уроку, його зміст і завдання додому. Загалом, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове) оцінювання учнів у 5-6 класах рекомендуємо здійснювати відповідно до вимог щодо обов'язкових результатів навчання учнів з математичної освітньої галузі, зазначених у додатку 8 Державного стандарту базової середньої освіти. Зокрема, оцінку за семестр виставляти за результатами *тематичного оцінювання та контролю груп* загальних результатів, визначених у свідоцтві досягнень (додаток 1 наказу Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти»). Це три групи: як учень:

- *опрацьовує проблемні ситуації та створює математичні моделі;*

- розв'язує математичні задачі;
- критично оцінює результати розв'язання проблемних ситуацій.

Результати контролю груп загальних результатів (рівневі або бальні) фіксуються обов'язково у класному журналі в окремій колонці без дати після теми останнього уроку семестру [7]. Фіксація запису семестрового оцінювання проводиться в окремій колонці без дати з написом «І семестр», «ІІ семестр». Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12. Наводимо приклад у таблицях 1-4.

Таблиця 1

Приклад заповнення лівої сторінки класного журналу у разі визначення I семестру адаптаційним періодом (без оцінювання)

<u>Математика</u> (назва предмета)		Облік навчальних досягнень учнів															
№ з/п	Місяць і число Прізвище Та ім'я учня (учениці)												I семестр	Скоригована			
		01 / 09	02 / 09	...	Зошит	Тематична	...	Зошит	Тематична	...	Зошит	Тематична			MAO 1	MAO 2	MAO 3
1.	Банах Степан		н										Д	Д	В	10	
2.	Вороний Георгій	н											Д	В	В	11	
3.	Кравчук Михайло			н									В	В	В	12	

Таблиця 2

Приклад заповнення лівої сторінки класного журналу у разі визначення адаптаційним періодом – вересень (без оцінювання) за умови бального оцінювання

<u>Математика</u> (назва предмета)		Облік навчальних досягнень учнів															
№ з/п	Місяць і число Прізвище Та ім'я учня (учениці)												I семестр	Скоригована			
		01 / 09	02 / 09	...	Зошит	Тематична	28 / 10	Зошит	Тематична	...	Зошит	Тематична			MAO 1	MAO 2	MAO 3
1.	Банах Степан		н				10	10	10		9	10	9	10	10	10	
2.	Вороний Георгій	н					9	10	10		8	11	11	11	10	11	
3.	Кравчук Михайло			н			11	9	11		7	12	10	10	9	12	

Таблиця 3

Приклад заповнення лівої сторінки класного журналу семестрове і річне оцінювання

Математика

(назва предмета)

Облік навчальних досягнень учнів

№ з/п	Місяць і число Прізвище Та ім'я учня (учениці)																
		21 / 05	22 / 05	25 / 05	26 / 05	27 / 05	28 / 05	29 / 05	...	Зошит	Тематична	МАО 1	МАО 2	МАО 3	II семестр	Скоригована	Річна
1.	Банах Степан	10	н		11		10		10	10	10	9	10	10	10		10
2.	Вороний Георгій	н		10	9	11	9		10	10	11	11	11	10	11		11
3.	Кравчук Михайло		9	н	12		11		9	11	12	10	10	9	12		12

Таблиця 4

Приклад заповнення правої сторінки журналу

№ з/п	Дата	Зміст уроку	Завдання додому
1.	01/09	Письмове додавання та віднімання багатоцифрових чисел.	Повторити додавання (віднімання) у стовпчик. Завдання іншого варіанту СР, №5*
2.	02/09	Письмове множення та ділення багатоцифрових чисел.	Повторити множення (ділення) у стовпчик. Завдання ін. варіанту СР
3.	05/09	Розв'язування вправ на арифметичні дії з багатоцифровими числами. <i>Самостійна робота.</i>	Повт. Властивості арифм. Дій. Завдання «Матіфік в Україні» (покликання...), №№7-9
4.	06/09	Розв'язування текстових задач на застосування арифметичних дій з багатоцифровими числами.	Завдання іншого варіанту із Самостійної роботи. Скласти задачу на зустрічний рух (мал).
5.	07/09	Розв'язування задач прикладного спрямування на застосування арифметичних дій з багатоцифровими числами.	Завдання іншого варіанту СР. Завдання «Матіфік в Україні» (покликання...), №15*
6.	08/09	Розв'язування текстових компетентнісно-орієнтовних задач. СР.	Попрацювати над задачами за покликанням: https://learningapps.org/10614874

7.	09/09	Буквені позначення чисел і величин. Рівняння, компоненти рівнянь.	Завдання іншого варіанту СР. Завдання «Матіфік в Україні» (покликання...), або №№25-26
8.	12/09	Звичайні дроби. Задачі на обчислення дроби від числа та числа за його дробом.	Завдання іншого варіанту СР. Завдання «Матіфік в Україні» (покликання...), або №№35-36
9.	13/09	Розв'язування комплексу задач і вправ на повторення за курс початкової школи.	Розв'язати 2 задачі (вайбер-група). Тренування обчислення. №№39, 41
10.	14/09	Діагностична <i>контрольна робота</i> з теми: «Актуалізація досвіду і опорних знань за початкову школу».	Завдання парного (непарного) варіанту контрольної роботи, №24*
...	
	МАО 1	Опрацьовує проблемні ситуації та створює математичні моделі.	—
	МАО 2	Розв'язує математичні задачі.	—
	МАО 3	Критично оцінює результати розв'язання проблемних ситуацій.	—

На допомогу вчителю математичної освітньої галузі НУШ **80 провідними вчителями області** із різних територіальних громад області – членами Волонтерського освітнього проєкту «Агенти Нової української школи: математична освітня галузь» (наказ ІППОЧО №64 від 22.08.2022 р.; координатор – Біляніна О.Я.) розроблено впродовж 2022/2023 н.р. **164 уроки** у формі презентацій, у тому числі **17** уроків-проєктів (подорожі Буковиною математично-компетентних п'ятикласників та інтегровані з іншими освітніми галузями), окрім того, **11** діагностичних контрольних робіт у чотирьох варіантах, у тому числі одна – на залишок компетентностей, а одна – підсумкова, до кожної з 11 тем, що разом складає **175 уроків** (тижневе навантаження – **5 годин**). Зауважуємо, що на сайті ІППОЧО є закладка «Нова українська школа», де вміщено також окремі навчально-методичні електронні посібники, схвалені науково-методичною радою ІППОЧО (http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9854). Зокрема: «Поради вчителю Нової української школи», «Десять подорожей математично-компетентних п'ятикласників Буковиною», «Діагностичні контрольні роботи з математики», «Орієнтовне

календарно-тематичне планування з математики в 5 класі», «Орієнтовне календарно-тематичне планування з математики в 6 класі» (Протоколи №2 від 20.06.2023 р.). також зауважмо, що орієнтовне календарно-тематичне є універсальним для всіх чинних модельних програм (відхилення не більше 15%), його розглянуто у спільноті Волонтерського освітнього проєкту «АВОП: МАО» та схвалено НМР ІППОЧО, тому ними можуть користуватися вчителі у своїй педагогічній діяльності, за ними розроблено також уроки.

Окремої педагогічної уваги потребує тематичний контроль, адже тут важливо, як сам зміст тематичного контролю навчальних досягнень учнів, так і засіб управління освітнім процесом: до кожної теми система контролю включає самостійні роботи та *тематичну (діагностичну) контрольну роботу*, які бажано укладати у тестовій формі на основі розробленої матриці та шаблону тестових завдань закритої форми, напіввідкритої та відкритої. Зважмо, що валідність тесту контрольної роботи також залежить від ступеня надійності, точності й об'єктивності. Від таких умінь залежить результативність незалежного тестування, який другий рік поспіль проводиться у формі національного мультипредметного тесту з математики із застосуванням комп'ютерної техніки. Одразу зазначаємо, що цього року на основній сесії 34 абітурієнти отримали 200 балів – це випускники міських сільських освітніх закладів, передвищої освіти та тих, які закінчили раніше. Зазначаємо, НМТ без розгорнутої відповіді, однак ним охоплено всю програму ЗНО. Нагадуємо, що на допомогу вчителю та абітурієнту, **учителями Буковини, агентами підвищення якості математичної освіти**, розроблено систему для формування швидкої знаннєвої та діяльнісної математичної компетентності, сформовану в наступності та взаємозв'язку – узагальнені, згруповані та систематизовані матеріали – **170 уроків з математики у формі презентацій**. Вони розміщені на сайті ІППОЧО в закладці «Підготовка до ЗНО», «МАТЕМАТИКА», «Самоосвіта» (http://ippobuk.cv.ua/?page_id=4716). Це **«КОМПЛЕКСНА ПІДГОТОВКА до ЗНО/ДПА/НМТ з МАТЕМАТИКИ»**, що містить 10 розділів. Також, з метою швидкого й багаторазового повторення, підготовлено «Термінологічний словник з математики на допомогу старшокласнику та абітурієнту» (навчальний посібник, схвалений науково-методичною радою ІППОЧО, Протокол №2/1056 від 20.06.2023 р.; автори-упорядники: Григорій Білянін, Ольга Біляніна; рецензенти: Аркадій Семчук, Ольга Ілащук).

З метою підтримки учня різного рівня навченості, рекомендуємо ввести обов'язковий елемент навчання – *індивідуальні завдання з*

теми, адже їх перевіряє та оцінює вчитель/викладач, а захищає – учень/учениця. Окрім того, вчитель отримує шанс виділити у такий спосіб здібних та обдарованих учнів, які представляють освітній заклад під час різних олімпіад, конкурсів. Саме завдання учнівських олімпіад з математики, конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт і турнірів є стимулом для творчого самовдосконалення дитини. Відрадно, що у 2023 році із шести учасників IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади із математики троє учнів Чернівецького ліцею №1 стали переможцями. Це двоє учнів 10 класу: **Ковбасюк Євгеній Леонідович** (диплом II ступеня) та **Лещук Андрій Віталійович** (диплом III ступеня) – вчитель: **Кінашук Наталія Леонідівна**, та одна учениця 9 класу: **Морарян Амалія Віталіївна** (диплом III ступеня) – вчитель: **Онуфрійчук Тетяна Вікторівна**. Принагідно висловлюємо велику вдячність тренерам відбірково-тренувальних зборів кафедри математичного аналізу факультету математики та інформатики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича професорам, докторам фізико-математичних наук Олені Олексіївні Карловій та Володимирі Васильовичу Михайлюку; асистентам цієї ж кафедри, кандидатам фізико-математичних наук Денису Павловичу Онипі та Василю Сергійовичу Мельнику. Окрему подяку висловлюємо Едварду Йозефовичу Туркевичу, приватному підприємцю, багаторічному тренеру чернівецьких команд до всеукраїнських турнірів та олімпіад з математики, у якого хобі – олімпіадні задачі і який знаходить час для наших учнів.

Учні 2-11 класів освітніх закладів області та I-II курсів професійно-технічної освіти цьогоріч мали можливість взяти участь у безкоштовному Міжнародному математичному конкурсі «Кенгуру» двічі, реалізуючи минулорічну втрату через війну, проведеному в онлайн-режимі. Обласний координатор (**Ольга Ярославівна Біляніна**) зуміла організувати масову участь у цих змаганнях: **6052 осіб** взяли участь у грудневому конкурсі – **четверте рейтингове місце на Україні**, та **12486 осіб** – у березневому – **третє рейтингове місце на Україні**. Зазначаємо, що з-поміж освітніх закладів області, **I рейтингове місце** зайняв **Опорний заклад «Романковецький ліцей імені академіка К. Ф. Поповича» Сокирянської міської ради (398 учасників)**, **II – Тарасовецький ліцей Ванчиковецької ТГ (383 учасники)**, **III – Кам'янський ліцей Кам'янської ТГ (343 учасники)**. Окремо рейтингуємо освітні заклади ПТО: **I рейтингове місце** зайняло **Вище професійне училище № 3 м.Чернівці (140 учасників)**, **II – Глибоцький професійний ліцей (55 учасників)** та

III – Чернівецький професійний машинобудівний ліцей (53 учасники).

Нагадуємо, що з метою підвищення якості математичної підготовки учнів 1-6 класів, кожний ЗЗСО Чернівецької області може взяти участь у *міжнародному освітньому проєкті з математики – Матіфік*, що працює по всьому світу та перекладений близько сорока мовами світу (обласний координатор – *Аркадій Романович Семчук*). Австралійською освітньою організацією Матіфік надається **безоплатний** сучасний освітній електронний контент для вивчення математики в 1-6 класах в ігровій формі для всіх закладів освіти, які виявлять бажання використовувати його у процесі навчання. Більш детальна інформація на сайті «Матіфік в Україні» (реєстрація закладів: <https://www.marketing.matific.com/ukraine-page>).

Для оснащення навчальних кабінетів необхідно керуватися Типовим переліком засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій, затвердженим наказом МОН України №574 від 29.04.2020 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#Text>).

Отже, кінцевим результатом навчання математики за курс середньої школи мають бути сформовані відповідні компетентності, які сприятимуть здатності випускника застосовувати свої знання в реальних життєвих ситуаціях, нести відповідальність за свої дії, брати повноцінну участь в житті суспільства. Функція вчителя/викладача освітнього закладу полягає в його умінні організувати навчання, побудоване на компетентнісному підході в поєднанні з технологіями розвитку критичного мислення з реальним забезпеченням інтегрованості в змісті. Адже забезпечити якісне викладання математики зуміє той педагог, який у своїй діяльності буде професійно компетентним та професійно вирішуватиме ряд важливих завдань.

Вивчення математики – нелегка праця, але якості особистості, які формує математика, потрібні кожному/кожній у ринкових умовах, тому в комплексі з розумінням, відповідальністю і бажанням учня/учениці вчитися, пропонуємо ці методичні рекомендації. **Рекомендуємо педагогам математичної спільноти обрати орієнтиром професійної діяльності у 2023/2024 н.р. вислів: «Апробую нові підходи, методи та технології навчання та максимально популяризирую їх ефективність!»**, з метою підвищення якості освітнього процесу математичної освітньої галузі в освітніх закладах області та успішного опанування цілою низкою важливих

компетентностей для математики, економіки та затребуваних спеціальностей суспільства.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо розглянути подані матеріали на засіданнях професійних методичних спільнот вчителів/викладачів математики в місті, ОТГ та прийняти відповідні рекомендації стосовно підвищення ефективності викладання математики у 2023/2024 навчальному році.

Список використаних джерел та літератури

1. Закони України №2145-VIII від 05.09.2017 «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://base.kristti.com.ua/?p=5895>, https://urst.com.ua/download/act/pro_povnu_zagalnu_serednyu_osvitu.

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України в сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» (№7325 від 28.04.2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna>.

3. Указ Президента України від 16 березня 2022 року №143 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України».

4. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

5. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394.

6. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. №988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року».

7. Заповнюємо класний журнал у 5-х класах НУШ. URL: <https://osvitoria.media/experience/zapovnyuyemo-klasnyj-zhurnal-u-5-h-klasah-nush/>.

Климюк І.І.,
методист науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: klym_903@ukr.net

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ГЕОГРАФІЇ У 6-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

У 2023-2024 навчальному році освітній процес з географії має здійснюватися з урахуванням ситуації, пов'язаної з військовою агресією російської федерації в Україні, що, у свою чергу, потребує від учителів активізації пошуку інноваційних форм і способів здійснення освітньої діяльності, які відповідають вимогам часу. При цьому необхідно врахувати методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, затверджених наказом МОНУ від 15.05. 2023 №563 [7].

Географія у закладах загальної середньої освіти – це предмет світоглядного характеру, що формує в учнів цілісне, комплексне, системне уявлення про Землю як планету людей. Метою географічної освіти є оволодіння учнями системою географічних знань, умінь, навичок, а також можливостями їх застосування у різних життєвих ситуаціях [2, с. 4].

Відповідно до визначеної мети передбачено реалізувати такі завдання:

- формувати у школярів/школярок дослідницькі уміння, опанувати доступні способи пізнання предметів і явищ природи та суспільного життя (практична робота, спостереження, моделювання, дослідження, проєкт, встановлення зв'язків і залежностей у природі та суспільстві, між станом довкілля та діяльністю людини, вимірювання, систематизація, класифікація, критична оцінка побаченого (почутого);

- оволодіти умінням використовувати різні джерела географічної інформації: науково-популярні тексти, картографічні, статистичні, геоінформаційні ресурси – для пошуку, інтерпретації та демонстрації різноманітних географічних даних та формування в учнів/учениць на цій основі ключових компетентностей;

- розуміти та пояснювати основні географічні поняття, закономірності розвитку природних і суспільних процесів та явищ, взаємозв'язки між природними компонентами, населенням і господарством різних територій світу й України, усвідомлювати наслідки природокористування та зміни навколишнього середовища;

- розвивати ціннісне ставлення до природи та її пізнання, толерантність у соціальній комунікації, інші соціальні навички у взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;

- виховувати активну громадянську позицію та патріотичне ставлення до пізнання природи свого краю й України в цілому;

- створити умови для самовираження та самореалізації учнів/учениць у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості;

- виховувати екологічну культуру, національну свідомість, толерантне ставлення до інших народів, повагу до природних і культурних цінностей різних регіонів і країн світу;

- формувати здатність і готовність до використання географічних знань і вмінь у повсякденному житті для соціально відповідальної поведінки в навколишньому середовищі, його збереження, адаптації до умов проживання на певній території, самостійного оцінювання рівня впливу людини на природу, безпеки довкілля як сфери життєдіяльності людини; вирішення конкретних практичних завдань;

- розвивати пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності учнів/учениць у процесі географічних спостережень, вирішення проблемних завдань, самостійного пошуку й здобуття нових знань із географії [2, с. 8].

Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898, застосовується з 1 вересня 2022 р. для 5-их класів і відповідно з 1 вересня 2023 для 6-х класів

Базова середня освіта має такі цикли, як адаптаційний (5-6 класи) та базового предметного навчання (7-9 класи), що дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями [3].

Викладання географії у 6-х класах у 2023/2024 навчальному році здійснюватиметься за модельними навчальними програмами «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти:

1. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В.,

Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.) [11];

2. Модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М.) [11].

У модельних навчальних програмах відсутній розподіл навчальних годин у розрізі розділів, тем тощо. Кількість годин, необхідна для вивчення тієї чи іншої теми (розділу, модуля тощо), визначається вчителем/вчителькою у навчальній програмі в межах загальнорічної кількості годин, передбаченої навчальним планом закладу освіти на вивчення цього предмета/інтегрованого курсу, та з урахуванням очікуваних результатів навчання, визначених навчальною програмою. Розробляючи навчальну програму педагоги можуть вносити зміни у пропонований модельною навчальною програмою зміст навчального предмета, відповідно до підготовленості класу, регіональних особливостей, робочого навчального плану школи, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, в яких відбувається освітній процес, зокрема: доповнювати зміст програми, включаючи регіональний компонент; розширювати/поглиблювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем, модулів тощо) програми зважаючи на потреби учнів, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків, громади тощо; доповнювати тематику практичних/творчих робіт; вилучати окремі питання, з метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу. Загальний обсяг таких змін може досягати 20%. Також учитель може змінювати послідовність вивчення тем, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання.

На основі навчальної програми предмета вчитель складає календарно-тематичний план, який має орієнтувати в послідовності розгортання програмового змісту і формування очікуваних результатів навчання, забезпечуючи при цьому цілісність і системність навчання. Головним завданням для вчителя є врахування обов'язкових результатів навчання, визначених Держаним стандартом для адаптаційного циклу (5-6 класи), і надання змоги досягти запланованих результатів.

Обов'язкові результати навчання описуються у Державному стандарті (Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у природничій освітній галузі Додаток 10 до Державного стандарту ст. 225) через конкретні результати та відповідні орієнтири для

оцінювання і мають бути досягнуті протягом двох років опанування навчального предмета чи інтегрованого курсу освітньої галузі.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання учнів 6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, у семестровому оцінюванні враховуються результати контролю груп загальних результатів навчання. Тому вважаємо за доцільне у календарно-тематичному плані визначити відповідність кожного очікуваного результату, якого необхідно досягти на уроці, певній групі загальних результатів, визначеній Державним стандартом. Календарно-тематичне планування здійснюється вчителем у довільній формі і може бути об'єднано з навчальною програмою в один документ.

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, відповідно до законодавства, є формувальне, поточне (не поурочне) та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. Заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання. Формувальне (поточне формувальне) оцінювання може здійснюватися у формі оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо). Під час формувального оцінювання важливо формувати в учнів 6 класу вміння здійснювати самооцінювання та взаємооцінювання. Тематичне оцінювання може здійснюватися на основі поточного оцінювання із урахуванням проведеної для оцінювання проміжних результатів навчання діагностичної (контрольної) роботи. Під час виставлення оцінки за тему результати перевірки робочих зошитів, як правило, не враховуються.

Семестрове оцінювання здійснюється на основі результатів тематичного оцінювання та результатів контролю груп загальних результатів навчання, відображених у Свідоцтві досягнень. Річне оцінювання здійснюється на основі загальних оцінок результатів навчання за I та II семестри. Окремі види контрольних робіт, як правило, не проводяться. У Свідоцтві досягнень у графі «Рік» ставиться одна оцінка – загальна оцінка результатів навчання за рік. Оцінки за групи результатів навчання у графі «Рік» не виставляються, оскільки вони мають бути враховані в оцінках за семестри. Оцінки за I та другий семестри можуть бути скореговані.

Облік результатів тематичного, семестрового, річного оцінювання, оцінювання груп результатів навчання проводиться в класному журналі в окремих колонках без дати [8].

Рекомендуємо слідкувати за матеріалами необхідними для викладання в 5-6-х класах на інформаційному сайті ІППОЧО [10].

Також рекомендуємо сторінку «Навчально-методична скарбничка НУШ 5-6 класи» на інформаційному сайті Інституту модернізації змісту освіти [11].

У 2023/2024 навчальному році учні 7-9 класів продовжать вивчати географію за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 03.08.2022 №698, та навчальною програмою для 8-9 класів з поглибленим вивченням географії, рекомендованою Міністерством освіти і науки України (лист МОН від 25.08.2020 №1/11-5718). У старшій школі учні 10-11 класів вивчатимуть географію на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень – 10 клас; 35 годин, 1 година на тиждень – 11 клас) оновленою навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 03.08.2022 р. №698, та на профільному рівні (175 годин, 5 годин на тиждень) за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 23.10.2017 №1407 [4; 5].

Курс «Географія. Материка і океани» для 7-го класу є логічним продовженням курсу географії шостого класу й значною мірою базується на його матеріалі. Головною метою вивчення географії у 7-му класі є формування географічних знань про природу материків та океанів, їх цілісність і диференціацію, про населення та його життєдіяльність у різних природних умовах. Водночас розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнями ролі географічної оболонки у житті людей і впливу суспільства на природні умови.

У програмі 7-го класу передбачено виконання *12 практичних робіт*, 4 з яких є обов'язковими для оцінювання. Більшість практичних робіт виконується на основі використання різноманітних тематичних карт атласу та контурних карт. Уміння працювати з різними за змістом картами є одним з найважливіших показників якості підготовки учнів під час вивчення географії материків та океанів. Програмою передбачені також різноманітні дослідження, виконання та оцінювання яких здійснюється вибірково – за бажанням учителя та учнів.

Вивчення географії у 8-му класі (*Україна у світі: природа, населення*) спрямоване на формування науково-географічної картини своєї держави як складника світової спільноти держав на основі комплексного її вивчення. Цей курс допомагає учневі усвідомити себе громадянином України, сформуванню знання про природу та населення країни, свого регіону, виховати повагу до українського народу, його культури, відчувати себе справжнім патріотом своєї держави. Програма

курсу розрахована на 70 годин (2 години на тиждень), з яких 6 годин становлять резерв часу. Важливим принципом побудови змісту курсу є інтеграція, що реалізується у поєднанні фізико- та суспільно-географічних складників під час вивчення природних комплексів і населення України та свого регіону з урахуванням уже здобутих знань про природу материків і океанів, населення країн світу з курсу географії, що вивчався у 7 класі. Зокрема, вивчення населення України здійснюється на основі тем про населення світу в курсах географії у 6 та 7 класах та внаслідок поглиблення їх змісту. Особлива роль географії у 8 класі полягає у значному її світоглядному потенціалі й тісних взаємозв'язках змісту із сучасністю та особистим досвідом учнів.

Програмою передбачено виконання 12 практичних робіт, з яких 4 є обов'язковими для оцінювання. Вони спрямовані на розвиток умінь та навичок роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації; виявлення зв'язків природи і суспільства в межах України, їх взаємного впливу, що сприятиме подальшому розвитку в учнів навчально-пізнавальної компетенції і формуванню ціннісно-сислової та соціально-професійної компетенцій. Запропоновано також завдання творчого характеру (дослідження), які, як і в попередніх курсах, можна оцінювати вибірково.

Програма **поглибленого вивчення** географії у 8-му класі (Географія України: природа, населення, господарство) спрямована на формування цілісної науково-географічної картини своєї держави на основі комплексного її вивчення

Основними змістовими блоками програми, на вивчення яких планується 105 годин (3 години на тиждень) є блоки «Природа», «Населення», «Господарство», які розділені на окремі теми. Програма передбачає виконання 23-х практичних робіт підсумкового характеру, вісім з яких (2, 4, 6, 9, 13, 16, 21, 23) оцінюються обов'язково, решта – на вибір учителя. Практичні роботи спрямовані на відпрацювання умінь та навичок роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації, на виявлення зв'язків природи і суспільства в межах України, їх взаємний вплив, чим значно підсилюється навчально-пізнавальна компетенція і формується ціннісно-сислова та соціально-професійна компетенції. Пропонується також кілька дослідницьких робіт творчого характеру, які оцінюються вибірково.

На курс «Україна і світове господарство» у **9-му класі** відведено 52 години (1,5 години на тиждень). Провідною метою є формування знань про тенденції розвитку національного та світового господарства й визначення місця України в сучасному світі. Зазначена мета

передбачає реалізацію таких завдань: сформувати нові поняття й базові знання про суспільну географію та особливості розвитку сучасного господарства в Україні і світі; ознайомити із структурою світового господарства та її відображенням в економіці України, найважливішими глобальними проблемами людства; навчити виявляти та аналізувати економічні, соціальні й екологічні процеси та явища на глобальному, регіональному і локальному рівнях; показати роль міжнародного співробітництва у розв'язуванні глобальних проблем людства; розвивати в учнів пізнавальний інтерес, інтелектуальні та творчі здібності, самостійну навчальну діяльність шляхом пошуку та опрацювання географічної і статистичної інформації з різних джерел.

Важливим принципом побудови змісту географії у 9 класі є інтеграція, яка реалізується через поєднання суспільно-географічних складових під час вивчення особливостей розвитку та розміщення господарства в світі, Україні та своєму регіоні.

Курс має чітко визначену практичну спрямованість, яка реалізується в ході виконання практичних робіт, аналітичних завдань та досліджень. Програмою передбачено виконання 8 практичних робіт, з яких 4 є обов'язковими для оцінювання. Вони спрямовані на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації. Завдання творчого характеру учні виконують за бажанням, а вчитель оцінює їх за власним вибором.

Курс «Соціально-економічна географія світу» (9 клас, **поглиблене вивчення**) покликаний сформувати в учнів цілісне уявлення про навколишній світ, показати глибокий взаємозв'язок природи, населення і господарства земної кулі, навчити просторовому мисленню, виховати повагу і любов не тільки до своєї Батьківщини, але й до історії та культури інших країн і народів. Учні ознайомляться зі змінами, які відбуваються у світі, викликані зростанням кількості населення, розширенням економічних зв'язків країн, мереж глобальних комунікацій тощо. У цих умовах даний курс набуває колосального значення. У ньому посилюється культурно-гуманістична спрямованість предмета, збільшується час на вивчення географії країн світу, народів, релігій, мов, культур інтеграційних процесів.

Курс географії в **10 класі «Географія: регіони та країни»** (52 години, 1,5 години на тиждень), спрямований на формування в учнів знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах, умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах.

Загальною метою географії в 10 класі є формування в школярів

географічної картини світу на прикладі вивчення систем розселення та просторової організації економічної діяльності в окремих регіонах і країнах з урахуванням сучасних геополітичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів.

Програмою в 10 класі на рівні стандарту передбачено виконання 7 практичних робіт. Обов'язковими для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя.

Курс географії в **11 класі «Географічний простір Землі»** (35 годин, 1 година на тиждень) розкриває сутність географічної науки в цілому; інтегрує знання про природу, людину і господарську діяльність; формує в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу з метою забезпечення сталого розвитку.

Курс безпосередньо пов'язаний не тільки з попередніми курсами географії, він також інтегрує знання, здобуті на заняттях з економіки, історії, інформатики тощо.

Програмою в 10 класі на рівні стандарту передбачено виконання 10 практичних робіт. Обов'язковими для оцінювання в кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя.

Курс «Географія», що пропонується для **профільного навчання** в 10 і 11 класах, завершує географічну освіту в загальноосвітній школі і відповідає логіці пізнання світу. Таким чином, система географічної освіти узгоджується з теорією природничих і суспільних наук, загальною географією, регіоналізацією, країнознавством, краєзнавством і має українознавчу спрямованість.

Загальна мета курсу – вдосконалити уявлення учнів про географічну картину світу, утверджувати поняття про географію як конструктивну науку і формувати географічне мислення на основі історичного, просторового, комплексного, типологічного, проблемного і конструктивного підходів. Провідні ідеї програм – гуманізація, соціологізація, екологізація, економізація, залучення учнів до соціально корисної практичної діяльності засобами сучасної географії.

Практичні роботи, є важливою й обов'язковою складовою уроку географії. Вони передбачають розв'язування географічних, екологічних і соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-досліджень, дискусій, круглих столів, ділових ігор, моніторингових досліджень, підготовку презентацій, написання есе, творчих робіт, створення індивідуальних і колективних проектів. Мета проведення таких робіт може бути різною – мотиваційною, узагальнювальною, контролюючою тощо. У 10 класі передбачено

виконання **25 практичних робіт**, в 11 класі – **54**, які є обов'язковими для всіх учнів класу. Учитель обов'язково оцінює п'ять практичних робіт на вибір у кожному семестрі.

До більшості розділів курсу запропоновано орієнтовні теми творчого характеру для проведення досліджень. Учитель оцінює таку роботу під час її захисту чи презентації.

Оцінювання учнів 7-11 класів у 2023-2024 навчальному році здійснюється за Критеріями оцінювання та Орієнтовними вимогами оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо. Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися: важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; динаміка особистих навчальних досягнень учня/ учениці з предмета протягом року; уміння застосовувати учнем/ученицею набутих протягом навчального року знань тощо. Семестрова і річна оцінки можуть підлягати коригуванню.

Письмові роботи з географії, у тому числі тематичні, що виконуються протягом семестру, після завершення вивчення теми можуть виконуватися у різному форматі. Підсумкова (контрольна) робота (одна на рік) готується вчителем, виконується письмово і є обов'язковою. Рекомендовано тестовий формат з картографічним завданням. Для запобігання перевантаженню учнів, час проведення підсумкових (контрольних) робіт визначається загальношкільним графіком, складеним заступником директора освітнього закладу за погодженням із вчителем [6].

Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників [9], які можуть бути використані під час вивчення географії, рекомендації щодо використання сучасних інформаційних та інноваційних технологій на уроках географії, програми курсів за вибором для профільного навчання, анотації нової навчально-методичної літератури, поради щодо організації роботи з обдарованими дітьми, розробки уроків та позакласних заходів досвідчених учителів та інше друкуються на державному рівні – в

журналі «Географія та економіка в сучасній школі» Міністерства освіти і науки України та газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм», розміщуються на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки України, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», ІППОЧО, ДОН ЧОВДА.

Для підвищення ефективності оволодіння учнів теоретичними знаннями слід використовувати структурно-логічні схеми, опорні конспекти, таблиці та картографічні матеріали, відеофільми тощо. Для набуття практичних умінь і навичок варто пропонувати школярам різноманітні практичні роботи навчального, тренувального, підсумкового характеру.

Виконання аналітичних завдань та досліджень, спрямованих на розвиток навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації, розв'язання географічних, екологічних й соціально-економічних задач є важливим засобом перевірки та оцінювання обов'язкових результатів навчання учнів. Із запропонованої тематики досліджень учень за бажанням може обрати 1-2 дослідження та виконати їх індивідуально або в групі впродовж року. Оцінюється така робота під час її захисту чи презентації. Також під час уроків учитель має використовувати нагоду навчати школярів критично аналізувати та перевіряти інформацію.

Важливою складовою навчання школярів є робота з комп'ютерними симуляціями та імітаційними параметризованими моделями. За допомогою геосервісів Wikimapia, Google Maps, Google Earth можна ознайомлюватися з різними країнами світу і навіть віртуально подорожувати, шукати різні об'єкти на карті Землі, переглядати, коментувати, доповнювати світлинами наш інформаційний час.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Київ, 16.01.2020 №463-IX). URL: <https://cutt.ly/OXrduYl>.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>

4. Міністерство освіти і науки України інформаційний сайт. Географія. 6-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів.

5. Міністерство освіти і науки України інформаційний сайт. Навчальні програми для 10-11 класів. Географія.

6. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти». URL: <http://surl.li/csinr>.

7. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05. 2023 №563 «Методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні».

8. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. №289. URL: <https://osvita.cv.ua/wp-content/uploads/2022/04/Dodatok-do-nakazu-MON-vid-1.04.22r.-289.pdf>.

9. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою. URL: <https://numl.org/.908961>.

10. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області інформаційний сайт. Навчально-методичне забезпечення НУШ. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=9803.

11. Інститут модернізації змісту освіти інформаційний сайт. Навчально-методична скарбничка НУШ. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/06/v-instytuti-modernizatsii-zmistu-osvity-pidhotovleno-resurs-navchal-no-metodychna-skarbnytsia-nush-5-6-klasy/>.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІКИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Сучасна шкільна економічна освіта розвивається за двома напрямками. Перший з них представлений формуванням у учнів економічних понять, знань, умінь, що відповідають вимогам часу та сприяють формуванню загальних та предметних економічних компетентностей у учнів, підвищують рівень економічної свідомості у

суспільстві, здатність оперувати економічними знаннями та застосовувати їх.

Другий напрям – це формування компетентностей підприємливості та фінансової грамотності як важливих якостей, необхідних для втілення ідей свободи вибору, самостійності прийняття рішень та самореалізації учнів у подальшому житті [3].

Перший напрям значною мірою забезпечується вивченням економіки в школі, другий – вивченням предмету «Фінансова грамотність», як вибірково- обов'язкового, що може вивчатися у закладі освіти за наявності належних умов у старшій школі (наказ МОН від 28.11. 2019 №1493 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня») [6].

У 2023/2024 навчальному році економіка викладатиметься тільки на профільному рівні. Учні **10-11 класів** вивчатимуть економіку на профільному рівні (105 годин, 3 годин на тиждень) за навчальною програмою, що затверджена наказом МОН України від 23.10.2017 №1407. Змістом пояснювальної записки до навчальної програми визначено компетентнісний потенціал предмета, мета і основні завдання курсу економіки у старшій школі [5].

Під час навчання економіки в педагогічній діяльності важливим залишається проведення обов'язкового оцінювання навчальних досягнень учнів: поточне, тематичне і підсумкове, а основним видом оцінювання – тематичне. На основі тематичних оцінювань, що є результатом поточного оцінювання, виставляється семестрова оцінка, а на основі семестрових – річна, при цьому оцінюються реальні досягнення учня, а не його середній бал [4].

Практичні роботи з економіки є особливою формою, способом і засобом перевірки та оцінювання результатів навчання. За змістовою тематикою у 10 класі учням пропонується виконання 5, а в 11 класі – 8 практичних робіт. Обов'язковими для оцінювання є 2 практичні роботи за семестр. Письмові роботи з економіки, у тому числі тематичні, що виконуються протягом семестру, після завершення вивчення теми можуть виконуватися у різному форматі. Підсумкова робота (одна на рік) виконується письмово і є обов'язковою. Рекомендуємо у письмову роботу включати тестові завдання та економічні задачі. Завдання письмової роботи добираються вчителем.

У 2023/2024 навчальному році учні 10 класу продовжать вивчати економічні питання за інтегрованою навчальною програмою «Громадянська освіта» (Розділ Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту), що затверджена наказом МОН від 23.10.2017 №1407 [5].

У 2023/2024 навчальному році у 10 (11) класах предмет «Фінансова грамотність» вивчатиметься як вибірково-обов'язковий предмет (наказ МОН від 28.11.2019 №1493) за навчальними програмами «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?» (35 годин, 1 година на тиждень або 105 годин, 3 години на тиждень) для 10(11) класів закладів загальної середньої освіти (листи МОН від 28.05.2019 №1/11-4995 та від 28.05.2019 №1/11-4962), а також за підручником «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?» для 10(11) класів закладів загальної середньої освіти // За ред. Смовженко Т.С. (лист МОН від 28.05.2019 №1/11-4963). Учні 5-9 класів мають можливість вивчати фінансову грамотність як варіативний курс за програмами: «Родинні фінанси» для 5 класу, «Фінансово грамотний споживач» для 6 класу, «Фінансова культура» для 7 класу, «Прикладні фінанси» для 8 класу, «Економіка & фінанси» для 9 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Довгань А.І., Часнікова О.В., та ін. за заг. ред. Смовженко Т.С.) [3].

Навчально-методичний комплект для учнів 5-9 класів включає: навчальну програму, навчальний посібник для учня, навчально-методичний посібник для вчителя, робочий зошит для учня. Матеріали оновлено і розміщено на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» [7].

Також інформуємо, що на цьому сайті у розділі «Електронна бібліотека», окрім електронних версій підручників з економіки, розміщено посібник серії «Шкільна бібліотека» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти «Основи споживчих знань. Споживча етика» (авт.: Овчарук О.В. Пужайчерета Л.М.), «Основи споживчих знань. Обираємо культуру здорового споживання» посібник серії «Шкільна бібліотека» для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Криховець-Хом'як, Сампара О.В., Чарторинська Л.І., Миколів І.М.) та «Економіка і я» посібник серії «Шкільна бібліотека» для 7 класу закладів загальної середньої освіти (авт. Длугопольський О.В., Вірковська А.А.) [8].

Водночас повідомляємо, що експерти з фінансової грамотності Національного банку України вбачають необхідність у висвітленні серед учнівської молоді тем про платіжне шахрайство та культуру благодійності. Ними підготовлено комплекти навчальних матеріалів для проведення уроків у початковій, середній та старшій школах з цієї теми, а саме:

1) уроки з протидії фінансовому шахрайству та платіжної безпеки: «Готівкові та безготівкові гроші», «Правила платіжної безпеки. Види шахрайства», «Поради з кібербезпеки та схеми

шахрайства у воєнний час». Кожен комплект включає: план-конспект уроку для вчителя та тематичну презентацію [9].

2) урок з фінансової грамотності та культури благодійності на тему: «Добро перемаже». План-конспект для вчителя розміщено за посиланням [10].

Підсилити формування економічної, фінансової та підприємницької компетентностей учнів можна за рахунок використання і реалізації завдань курсів за вибором, перелік яких розміщено на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Пропоновані курси за вибором можуть викладатися за рахунок варіативного компонента змісту освіти для забезпечення пізнавальних і освітніх потреб старшокласників та використовуватися незалежно від обраного профілю навчання й стати актуальними для учнів основної школи. Суттєву допомогу для підвищення фахового рівня та в підготовці до уроків з економіки та фінансової грамотності вчителям надають науково-методичний журнал «Географія та економіка в рідній школі» Міністерства освіти і науки України та науково-методичний журнал «Економіка в школах України», Інтернет-ресурси (наприклад, «Портал споживача» www.consumerinfo.org.ua, «Державна служба статистики України» www.ukrstat.gov.ua, «Національний банк України» www.bank.gov.ua), авторські творчі майстерні учителів.

Список використаних джерел та літератури

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Київ, 16.01.2020 №463-IX). URL: <https://cutt.ly/OXRduYl>.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.
3. Національна стратегія фінансової грамотності. Презентація. Офіційний сайт НБУ України. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/strategiya-finansovoyi-gramotnosti>; <https://bank.gov.ua/news/all/natsionalniy-bank-prezentuvav-bachennyastrategiyifinansovoyi-gramotnosti>.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти». URL: <http://surl.li/csinr>.
5. Наказ МОН України від 23.10.2017 №1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів

загальної середньої освіти». URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.

6. Наказ МОН від 28.11.2019 №1493 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня».

7. Інформаційний сайт Інституту модернізації змісту освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/kurs-finansova-gramotnist/elektronni-versiyiposibnikiv-spetskursu>.

8. Інформаційний сайт Інституту модернізації змісту освіти «Електронна бібліотека». URL: <https://lib.imzo.gov.ua/posbniki-ser-shklna-bloteka/osnovispozshivchikh-znan-obiramo-kulturu-zdorovogo-spoysivannya-posbnik-ser-shklnabloteka-dlya-7-klasu-zakladv-zagalno-seredno-osvti>.

9. Уроки з протидії фінансовому шахрайству та платіжної безпеки. URL: <https://cutt.ly/AH8ON5c>.

10. Урок з фінансової грамотності та культури благодійності на тему: «Добро перемаже». URL: <https://cutt.ly/yH8PjJA>.

Фабіянова І.В.,

методист науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

e-mail: fabianova.ivanna@gmail.com

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ ТА ЕКОЛОГІЇ У 2023/2024 Н.Р.

Зміни у шкільній біологічній освіті відбуваються у контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» і «Закону України «Про освіту» . Основу цих документів складає підвищення якості освіти в цілому і біологічної, зокрема, а також ідея виховання компетентної особистості, здатної до саморозвитку й самонавчання в умовах глобальних змін і викликів. Під час організації освітнього процесу в умовах запровадженого воєнного стану (Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні») рекомендуємо вчителям біології сконцентрувати увагу на психологічній підтримці учнів, а також виконанні ними навчальної

програми з біології (6-9 кл.), формуванні та розвитку в них ключових і предметної компетентностей.

Виконання вимог зазначених державних стандартів є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Сучасна біологічна освіта наділена значним потенціалом у формуванні світогляду людини нового тисячоліття, збереженні здоров'я населення планети, розв'язанні актуальних екологічних проблем. В основі вирішення проблем – міцні біологічні знання, які дає сучасний урок біології, що базується на засадах компетентнісного, системно-діяльнісного підходів, реалізації наскрізних змістових ліній.

У 2023/2024 навчальному році навчання біології в закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

• Біологія:

- **7-9 класи** – Навчальна програма з біології для 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (оновлена), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804. Програму розміщено на офіційному вебсайті МОН України [4].

- **8-9 класи з поглибленим вивченням біології** – Навчальна програма з біології для 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням біології, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 №983 [4].

• Біологія і екологія:

- **10-11 класи** – Навчальна програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти: рівень стандарту, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407 [3].

- **10-11 класи** – Навчальна програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти: профільний рівень, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407. Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України [3].

Заклад освіти обирає на свій розсуд будь-який варіант програми. Обираючи зазначений курс заклади освіти мають враховувати, що він реалізовує мінімальні вимоги державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, і рекомендований учням, для яких природничі предмети не є профільними.

На основі навчальної програми предмета/інтегрованого курсу вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, територіальної громади є неприпустимим.

Програми факультативів та курсів за вибором з біології та екології, рекомендовані Міністерством для використання в закладах загальної середньої освіти: 7-11 класи – Збірник навчальних програм курсів за вибором та факультативів з біології для допрофільної підготовки та профільного навчання [11].

Звертаємо увагу, що у 2019 році дію грифа на зазначений збірник програм було продовжено без внесення змін у перелік і зміст програм. Тому у навчальному процесі може використовуватись збірник програм 2009, 2014, 2019 років видання. Зміст програм курсів за вибором і факультативів, як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учитель може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, ураховуючи кількість годин, виділених на вивчення курсу за вибором (факультативу), інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчально-матеріальної бази навчального закладу. Окремі розділи запропонованих у збірнику програм можуть вивчатися як самостійні курси за вибором. Слід зазначити, що навчальні програми курсів за вибором можна використовувати також для проведення факультативних занять і навпаки, програми факультативів можна використовувати для викладання курсів за вибором.

Зміст навчальних програм «Біологія» (6-9 класи) та «Біологія і екологія» (10-11 класи) відображає підходи, визначені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (2011 р.), Концепції Нової української школи (2016 р.), Концепції екологічної освіти України (2001 р.) [2,8,9]. А саме:

- оптимізовано навчальне, психологічне і фізичне навантаження учнів за рахунок скорочення описового, складного для засвоєння матеріалу, що не має світоглядного значення, перенесення складних теоретичних понять з основної школи в старшу;

- реалізовано діяльнісний і компетентнісний підходи, що дозволяє акцентувати увагу педагогів на формування конкурентноздатної, всебічно розвиненої особистості учня за рахунок включення в зміст біологічної освіти

певних способів діяльності та розвитку ключових компетентностей;

- екологізовано зміст всіх розділів біології;
- запроваджено дослідницький підхід та проєктні технології, як основного інструмента формування природничо-наукової компетентності;

- передбачено формування інформаційної компетенції, як предметної (вміння знаходити, структурувати інформацію, перетворювати її з однієї форми в іншу), так і комунікаційної (здатність встановлювати і підтримувати контакти, щоб успішно орієнтуватися на сучасному ринку праці);

- посилено практико- і особистісно-орієнтований напрям змісту біологічної освіти та виховний потенціал за рахунок включення відомостей прикладного характеру. В основній та старшій школі (на рівні стандарту) передбачається засвоєння знань про живу природу як цілісну систему, що має відповідні рівні організації (молекулярний, клітинний, організмовий, популяційний, екосистемний, біосферний) з притаманними їм ознаками життя; застосування узагальненого підходу для пояснення процесів життєдіяльності, розуміння біологічної картини світу, формування екологічної, генетичної і гігієнічної грамотності, оцінювання ролі знань з біології для сталого розвитку.

Рекомендовані онлайн-інструменти/ресурси для організації ефективного навчання і зворотнього зв'язку від учнів:

Онлайн-платформи:

- Google Classroom: <https://classroom.google.com/>
- Мій Клас: <https://miyklas.com.ua/info/uciteliam>

Сервіси для проведення онлайн-уроків:

- Zoom: <https://zoom.us/>
- Google Meet: <https://meet.google.com/>
- Google Hangouts: <https://hangouts.google.com/>

Віртуальні дошки:

- Padlet: <https://padlet.com/>
- Jamboard: <https://jamboard.google.com/>

Освітні платформи:

- EdEra: [EdEra – студія онлайн-освіти \(ed-era.com\)](http://ed-era.com)
- Khan Academy: <https://uk.khanacademy.org/>
- Prometheus: <https://prometheus.org.ua/>

Рекомендації, як зробити цікавим та ефективним урок біології, – за покликаннями: <http://osvita.ua/school/method/80075/>; <https://www.youtube.com/watch?v=VTyytikQ5Ec>.

Сучасним онлайн-ресурсом для змішаного та дистанційного навчання учнів середньої та старшої школи з матеріалами, що пройшли експертизу та відповідають державним освітнім стандартам є Всеукраїнська школа онлайн [1].

Для збереження якості освітнього процесу з біології рекомендуємо оцінювати лабораторні і практичні роботи у всіх учнів. При цьому оцінюванню підлягають перш за все практичні уміння, визначені метою роботи: уміння налаштовувати мікроскоп, виготовляти мікропрепарат, порівнювати, тобто знаходити спільні і відмінні ознаки біологічних об'єктів, уміння розрізняти отруйні гриби, визначати які кімнатні рослини можна вирощувати в приміщенні з певними характеристиками середовища. Відпрацювання пропущених учнем лабораторних, практичних робіт є недоцільним. Оцінка за ведення зошитів з біології не виставляється.

Ціннісні орієнтири НУШ, нові державні стандарти освіти вимагають нових підходів не лише до організації освітнього процесу, але й до оцінювання навчальних досягнень учнів. Формувальне оцінювання – це зворотний зв'язок, який здобувач освіти регулярно отримує впродовж проходження курсу. Мета – дати здобувачеві освіти (та викладачеві) інформацію про поточний рівень навчальних досягнень та шляхи їх покращення. Через зворотний зв'язок можна не лише показати здобувачеві, що вже виходить добре та на що варто звернути увагу.

Формувальне оцінювання як «оцінювання для навчання» складається з певних елементів, серед яких насамперед:

- ✓ вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання;
- ✓ надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей;
- ✓ коригування вчителем навчального процесу відповідно до результатів і навчального поступу учнів [5].

**Кількість годин на вивчення предмета «Пізнаємо природу»/
«Природничі науки»/ «Довкілля»**

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 №235 (додаток 3 до Типової освітньої програми для 5-9 класів ЗЗСО) предмет *«Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля»* викладається у 5-6 класах з рекомендованою кількістю годин на тиждень – 2 години на тиждень.

Звертаємо особливу увагу вчителів біології, що у 2023-2024 навчальному році (і в наступних роках) предмет «Біологія» у 6 класі не

вивчається, а продовжується вивчення предмета «Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля».

Кількість годин на вивчення біології

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої **наказом МОН України від 20.04.2018 №405**, у всіх закладах загальної середньої освіти біологія вивчається:

- у 7 класі – 2 години на тиждень;
- у 8 класі – 2 години на тиждень;
- у 9 класі – 2 години на тиждень.

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої **наказом МОН України від 20.04.2018 № 408**, біологія і екологія вивчається:

- на рівні стандарту в 10 класі – 2 години на тиждень;
- на профільному рівні в 10 класі – 5 годин на тиждень;
- на рівні стандарту в 11 класі – 2 години на тиждень;
- на профільному рівні в 11 класі – 5 годин на тиждень;
- на академічному рівні – 1,5 години на тиждень.

Допомогти педагогам здійснювати якісну соціально-психологічну підтримку здобувачів освіти покликані практичні психологи і соціальні педагоги, які є в кожній освітній установі. Отримати необхідні знання, поради з цього питання також можна у психологів ЦПРПП та ІППОЧО.

Педагогам пропонуємо ознайомитися та використовувати наступні інформаційно-психологічні ресурси:

- *Відеозаписи 5-ти навчально-методичних коворкінгів, які були проведені на базі НМЦ ППСР ІППОЧО, у яких представлено теорію і практику психологічної допомоги, яку можна використовувати на уроках та у позаурочний час (сайт ІППОЧО, вкладка «Психологічна допомога педагогам») [10].*

- *Посібник «Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості дітей у освітніх навчальних закладах» [7].*

Список використаних джерел та літератури

1. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.

3. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 10-11 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

4. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 6-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.

5. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. №6. С. 45-57.

6. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Нова українська школа. Інформаційна сторінка. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=7783.

7. Підготовка вчителів до розвитку життестійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах / С.О. Богданов, А.М. Гірник, О.В. Залеська, І.В. Іванюк, В.В. Соловійова, В.А. Чернобровкіна, В.М. Чернобровкін. Київ : Пульсари, 2017. 208 с.

8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>.

9. Про концепцію екологічної освіти в Україні. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>.

10. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Психологічна допомога педагогам. Інформаційна сторінка. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=8745.

11. Фіцайло С.С. Збірник навчальних програм курсів за вибором та факультативів з біології для допрофільної підготовки та профільного навчання. Кам'янець-Подільський : ПП «Аксіома». 246 с.

Чухненко П.С.,
завідувач кафедри методики викладання
природничо-математичних дисциплін
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат хімічних наук
e-mail: polina_stoyan@ukr.net

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«ПІЗНАЄМО ПРИРОДУ»/ «ПРИРОДНИЧІ НАУКИ»/
«ДОВКІЛЛЯ» У 2023/2024 Н.Р.**

У 2023/2024 навчальному році в закладах загальної середньої освіти продовжується поетапне впровадження інтегрованого курсу «Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля» для учнів **5-6 класів за модельними навчальними програмами, у змісті яких реалізуються концептуальні засади нового Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898.** Модельні навчальні програми розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: <http://surl.li/aacbo>.

Станом на червень 2023 року до переліку модельних навчальних програм природничої освітньої галузі, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», входять:

1) модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795.

2) модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Коршевнік Т.В.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795.

3) модельна навчальна програма «Пізнаємо природу. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Шаламов Р.В., Каліберда М.С., Григорович О.В., Фіцайло С.С.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795.

4) модельна навчальна програма «Пізнаємо природу. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бобкова О.С.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки

України від 12.07.2021 №795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки від 13.12.2021 №1358).

5) модельна навчальна програма «Довкілля. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Григорович О.В.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки від 13.12.2021 №1358).

б) модельна навчальна програма «Природничі науки. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Білик Ж.І., Засекіна Т.М., Лашевська Г.А., Яценко В.С.). Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795.

Якщо виклад матеріалу провадиться за однією із перших п'яти модельних навчальних програм «Пізнаємо природу» або «Довкілля» у 5-6 класах, то в 6-му класі є обов'язковим до вивчення предмет «Географія». Якщо виклад ведеться за модельною навчальною програмою «Природничі науки» в 5-6 класах, тоді в 6-му класі нема окремого предмету «Географія», оскільки змістові питання географічного складника державного стандарту базової освіти включено до програми «Природничі науки».

Обравши модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти на 5 клас, вчитель продовжує працювати за обраною програмою і в 6 класі.

Інтегрований курс «Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля» для 5-6 класів є продовженням курсу «Я досліджую світ» початкової школи й водночас є пропедевтичною основою вивчення природничих наук у циклі базового предметного навчання (7-9 класи). У Державному стандарті початкової загальної освіти закладається стратегічна мета природничої освітньої галузі, якою є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку. У Державному стандарті базової середньої освіти ця мета уточнюється і полягає у формуванні особистості учня/учениці, який/яка знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального досвіду

усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, здатен оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства та можливі наслідки людської діяльності у природі, відповідально взаємодіє з навколишнім природним середовищем.

Інтегрований курс «Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля» розрахований на навчальне навантаження 2 год. на тиждень (рекомендована кількість годин на вивчення) і реалізує вимоги до обов'язкових результатів навчання в адаптаційному циклі базової середньої освіти у природничій освітній галузі протягом 5 та 6 класів. Запропоновані модельні навчальні програми дещо різняться за структурою, змістом та розподілом тем.

Для здійснення оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти, учителям 5-6 класів варто опрацювати **Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. № 289.** У даному нормативному документі в додатку 2 наведено загальні критерії оцінювання, які можна взяти за основу для розробки конкретизованих критеріїв оцінювання за природничою освітньою галуззю (наприклад, конкретизувати об'єкти вивчення, методи досліджень тощо). Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне (у т.ч. поточне), діагностичне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне). За вибором закладу освіти оцінювання може здійснюватися за системою оцінювання, визначеною законодавством, або за власною шкалою. Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12. За рішенням педагогічної ради (за потреби) заклад освіти може визначити адаптаційний період впродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання. Однак, варто пам'ятати, що адаптаційний період не має бути затягнутим у часі, адже оцінка за I семестр у 5 класі має виставлятися у балах. Підсумковим оцінюванням установлюють відповідність досягнутих учнями результатів, які означені у модельній навчальній програмі як очікувані результати навчання, а в Державному стандарті базової середньої освіти як орієнтири для оцінювання. Формувальне оцінювання стосується оцінювання процесу навчання учнів: набуття ними навчального досвіду, динаміки розвитку компетентностей та особистісного розвитку. На його основі відбуватиметься адаптація здобувачів освіти після 4 класу до вимог

освітнього процесу у 5 класі та розвиток здатності учнів до співпраці і рефлексії. Формувальне оцінювання, окрім рівневого або бального, може здійснюватися у формі самооцінювання, взаємооцінювання досягнень учнів, оцінювання вчителем із використанням окремих інструментів (карток, шкал, щоденника спостереження вчителя, портфоліо результатів навчальної діяльності учнів тощо). Оцінювання (підсумкове та поточне формувальне) здійснюють, використовуючи як традиційні, так і цифрові технології. Перед виставленням семестрової оцінки установлюють навчальний прогрес учня / учениці за групами результатів (у рівнях або балах). З природничої освітньої галузі є 4 групи результатів. У 5 класі допускається оцінювання сформованості перших трьох груп результатів навчання. На завершення 6 класу в учнів мають бути сформовані компетентності за всіма 4 групами результатів:

1. Пізнання світу природи засобами наукового дослідження.
2. Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту.
3. Усвідомлення розмаїття та закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства.
4. Розвиток наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці).

Для запису на сторінках журналу груп результатів допускаються скорочення: ПРО 1 – означає першу групу результатів природничої освітньої галузі тощо. Нагадуємо, що семестрові оцінки підлягають коригуванню. Річна оцінка виставляється на основі семестрових.

Для формування висновків щодо рівня досягнення учнем/ученицею обов'язкових результатів навчання за певний інтервал часу (семестр, навчальний рік) за групами результатів вчитель розробляє завдання з урахуванням вимог Державного стандарту базової середньої освіти на основі матеріалу відповідних тем модельних навчальних програм за якими здійснюють освітній процес. Групи результатів можна оцінювати і за підсумками виконання практичних робіт (наприклад, групу результатів «Пізнання світу природи засобами наукового дослідження» можна оцінити за результатами виконаної учнями практичної роботи/практичних робіт (спостереження, експеримент), тематика якої/яких означена модельною навчальною програмою). Одним з видів діяльності учня/учениці, що може оцінюватися підсумковим оцінюванням є проєктна діяльність. Учні/учениці оцінюються за відповідними критеріями, з якими учні / учениці ознайомлюються заздалегідь.

Оцінюванню також підлягає сформованість в учениць/учнів наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти: читання з розумінням, висловлення власної думки усно й письмово, конструктивне керування емоціями, критичне й системне мислення, логічне обґрунтування позиції, творчість, ініціативність, конструктивне керування емоціями, оцінювання ризиків, ухвалювання рішень, розв'язування проблем, співпраця з іншими. У подальшому ці відомості заносяться до свідоцтва навчальних досягнень учня.

Акцентуємо увагу, що заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання відповідно до рішення педагогічної ради, а також визначати адаптаційний період впродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання.

Теми досліджень у 5-6 класах тісно пов'язані з повсякденним життям, тому важливим елементом кожного досліду є формулювання висновків відповідно до його гіпотези (припущення). Саме так учні встановлюватимуть закономірності перебігу певних явищ і процесів та навчатимуться застосовувати їх під час розв'язування навчальних і життєвих проблем. Під час виконання досліджень і розв'язання проблем учителям/вчителькам необхідно розвивати медіаграмотність учнів – уміння оцінювати надійність інформаційних джерел, достовірність і науковість інформації тощо та перетворювати її (інтерпретувати схеми, графіки, діаграми, інфографіку, табличні дані, та навпаки: на підставі текстової інформації або числових даних створювати графіки, діаграми тощо). Учитель може комбінувати певні дослідження, самостійно визначати порядок їх виконання та час (оскільки запропоновано дослідження нетривалі і довготривалі), проте виконання експерименту є обов'язковим. Теми дослідницьких проєктів – орієнтовні. Академічна свобода вчителя полягає в тому, що він може змінити предмет дослідження. Однак робота над певною методикою дослідження та проблематикою має відповідати програмі. Так, наприклад, моделювання будови квітки може бути замінене на моделювання іншого об'єкту живої природи відповідної складності (наприклад, членистоногої тварини), але не на теоретичне вивчення будови квітки, опосередковане спостереження за нею або вимірювання її параметрів. Варто запропонувати теми проєктних робіт з урахуванням пізнавальних інтересів здобувачів освіти, матеріально-технічного забезпечення навчального закладу, територіальних особливостей, потреб громади тощо.

Для якісного впровадження інтегрованого курсу «Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля» рекомендуємо опрацювати матеріали:

- Сайт ІППОЧО вкладка НУШ «Навчально-методичне забезпечення природничої освітньої галузі» (https://drive.google.com/drive/folders/1jqmRdD5I34UqNH-6uxe7VVWWvprl_y2A);

- Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи» (<https://imzo.gov.ua/2022/04/06/v-instituti-modernizatsii-zmistu-osvity-pidhotovleno-resurs-navchal-no-metodychna-skarbnytsia-nush-5-6-klasy/>);

- «Нова українська школа: путівник для вчителя 5-6 класів» (<https://drive.google.com/file/d/1p9yEcZm2Z66tDnOWRK7Yq-y6tSnxIj41/view>);

- Навчально-методичний путівник НУШ 5 клас (https://docs.google.com/document/d/1752o_ItOEWcbYK5y7b7B3-zUah9XIYKQ/edit);

- Вправи НУШ за предметами (<https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox>);

- Презентації модельних навчальних програм для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (<https://imzo.gov.ua/prezentatsii-model-nykh-navchal-nykh-prohram-dlia-5-6-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>).

Для більш глибокого розуміння суті викладання предметів «Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля» у 2023/2024 навчальному році пропонуємо вчителям детально опрацювати Додаток 7 до листа Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 р. №1/9530-22 <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-predmetiv-pryrodnychoyi-osvitnoyi-galuzi-u-2022-2023-navchalnomu-rotsi/>

Враховуючи вище викладене, пропонуємо розглянути подані матеріали на засіданнях професійних методичних спільнот учителів предметів природничої освітньої галузі та прийняти відповідні рекомендації стосовно викладання інтегрованого курсу «Пізнаємо природу»/ «Природничі науки»/ «Довкілля» у 2023/2024 навчальному році, стежити за інформацією на сайтах МОН, ІМЗО, ДОН, ІППОЧО, яка може бути оновлена.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ХІМІЇ У 7-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Під час викладання хімії у 2023/2024 н.р. рекомендуємо педагогам звернути увагу на наступні аспекти:

- Використовувати чинні навчальні програми для організації освітнього процесу з хімії, затверджені Міністерством освіти і науки України [1]. Переглянути або розробити календарно-тематичне планування із урахуванням можливості *самостійно визначати* послідовність і логіку викладу матеріалу, *вести розподіл години* на вивчення тої чи іншої теми.

- Для організації ефективного навчання і зворотного зв'язку від учнів, у тому числі й у разі проведення уроків у дистанційному форматі, рекомендуємо використовувати можливості електронних журналів, платформу [Google клас](#), онлайн-дошки [Jamboard](#), [Padlet](#), сайт [Всеукраїнської школи онлайн](#), освітні платформи «[На урок](#)», «[Всеосвіта](#)» тощо, сервіси створення інтерактивних вправ [Wordwall](#), [LearningApps](#), мобільні застосунки [AR Book](#), [Book VAR](#), [PhET](#), [AtomVisualizer](#), [QuickChem](#), розробки ГО «[Майстерня освітніх інновацій ЛІКО](#)».

- Приділити належну увагу проведенню інструктажів з безпеки життєдіяльності здобувачів освіти на уроках хімії та заповненню журналів реєстрації інструктажів. За потреби оновити інструкції (1 раз на 5 років). Зі зразками інструкцій можна ознайомитися за покликанням [2].

- Підготувати та оновити документацію щодо початку навчального року (паспорт кабінету хімії, план роботи кабінету, перспективний план роботи, провести за потреби інвентаризацію (та/або списання) обладнання, технічних засобів навчання, реактивів, витратних матеріалів тощо. Із орієнтовними зразками можна ознайомитися за відповідним покликанням [3].

- Впроваджувати STEM-підходи до викладання матеріалу згідно з Концепцією розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), ознайомитися зі змістом концепції та статтями із цього напрямку можна за покликаннями [4, 5].

- Звернути увагу на інформаційну безпеку при використанні різних джерел інформації, у т.ч. перевіряти адреси сайтів, які будуть рекомендовані для навчання здобувачам освіти.

- Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснювати відповідно до орієнтованих вимог до оцінювання, затверджених

наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

- Ознайомлювати здобувачів освіти із критеріями оцінювання. Врахувати диференціацію щодо оцінювання практичних робіт, навчальних проєктів, лабораторних дослідів, розв'язання розрахункових задач. З орієнтовними критеріями можна ознайомитися за відповідним покликанням [6].

- Застосовувати формувальне оцінювання в освітньому процесі, зокрема здійснювати безперервний зворотній зв'язок з учнями, роз'яснювати, що саме виконано вірно, а що не вірно, як вдосконалити роботу тощо. Під час перевірки письмових робіт показувати правильний шлях розв'язання завдання. Після виконання тестових завдань та контрольних робіт проводити аналіз і роботу над помилками. Використовувати різноманітні техніки та прийоми формувального оцінювання (самооцінювання, взаємооцінювання, індекс-картки, елективний тест, формативний тест, перевірку хибності розуміння, сигнали рукою, письмові коментарі тощо).

- Для організації інформальної освіти використовувати упорядкований каталог рекомендованих джерел за компетентностями та напрямками підвищення кваліфікації, розміщеним на сайті ІППОЧО за покликанням [7], у т.ч. опрацювати джерела для формування предметно-методичної компетентності з хімії.

- Спланувати підвищення кваліфікації, у т.ч. за програмою підвищення кваліфікації учителів хімії, схваленою ІППОЧО.

З метою отримання додаткової інформації користуватися персональним сайтом Чухненко Поліни Сергіївни <https://polynachukhnenko.blogspot.com/>.

Під час організації освітнього процесу в умовах запровадженого воєнного стану (Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні») рекомендуємо вчителям хімії опрацювати методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 №563 [8].

Допомогти педагогам здійснювати якісну соціально-психологічну підтримку здобувачів освіти покликані практичні психологи і соціальні педагоги, які є в кожній освітній установі. Отримати необхідні знання, поради з цього питання також можна у психологів ЦПРПП та ІППОЧО.

Пропонуємо вчителям хімії ознайомитися та використовувати у роботі наступні інформаційно-психологічні ресурси:

- Відеозаписи 5-ти навчально-методичних коворкінгів, які були проведені на базі НМЦ ППСР ІППОЧО, де представлено теорію і практику психологічної допомоги, яку можна використовувати на уроках та у позаурочний час (сайт ІППОЧО, вкладка «Психологічна допомога педагогам» [9]).

- Посібник «Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості дітей в освітніх навчальних закладах» [10].

- Посібник «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни» [11].

Список використаних джерел та літератури

1. Освітні програми. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.

2. Інструкції з БЖД на уроках хімії. URL: <https://drive.google.com/file/d/1KmMxaoaie65p9f8j2rAVQvN8uPXclOAP/view>.

3. Паспорт кабінету хімії. URL: https://drive.google.com/file/d/1oQOaNQ3Oglxq8odvyEjvn9_7kjjwPZ0_9/view.

4. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05 серпня 2020 р. №960-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>.

5. Методична система навчання основам технології та робототехніки як складової STEM-освіти: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 листопада 2021 р. / за заг. ред. Білянна Г.І. Чернівці, 2021. 149 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1hjxvMnBRjKO1adsE4M4dSIlIn6Agtxul/view>.

6. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ATRnuTZjQ8HblatbUxMWRfyD17JiV5Ts/view>.

7. Каталог рекомендованих джерел для організації інформальної освіти педагогічних працівників за компетентностями та напрямками підвищення кваліфікації. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=6536.

8. Наказ МОН «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» №563 від 15 травня 2023 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/89142/.

9. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Психологічна допомога педагогам. Інформаційна сторінка. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=8745.

10. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості дітей в освітніх навчальних закладах. URL: https://lib.iitta.gov.ua/707663/1/Bohdanov2017_1.pdf.

11. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни. URL: <https://drive.google.com/file/d/1r0qbJVj-IXfSjLtvzvJDeicK5YFI6wZL/view>.

Борча В.К.,

методист науково-методичного центру
предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: bvk72@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ У 2023/2024 Н.Р.

У 2023/2024 навчальному році навчання фізики в 7-9 класах буде здійснюватися за навчальною програмою, що укладена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804 [1;3].

У ЗЗСО з поглибленим вивченням фізики навчання здійснюватиметься за навчальною програмою «Фізика. 8-9 класи» [3].

У 10-11 класах пропонують два варіанти (на вибір вчителя) навчальних програм, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України №1539 від 24.11. 2017:

I. Навчальна програма для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти, «ФІЗИКА і АСТРОНОМІЯ» (авторський колектив під керівництвом Ляшенка О.І.)

II. «ФІЗИКА», навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (авторський колектив під керівництвом Локтєва В.М.)

Якщо вчитель обрав II варіант («ФІЗИКА», навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (авторський колектив під

керівництвом Локтева В.М.), то предмет «Астрономія» вивчається окремо за навчальною програмою:

«АСТРОНОМІЯ», навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів (авторський колектив під керівництвом Яцківа Я.Я.).

Ці програми доступні на офіційному сайті МОН України [4].

Вибір навчальних програми з фізики та астрономії з запропонованих варіантів здійснюється вчителем та затверджується рішенням педагогічної ради навчального закладу і відображається в освітній програмі закладу освіти і навчальному плані.

У цих програмах відсутній орієнтовний розподіл годин на вивчення тем, тобто вчитель самостійно визначає необхідну кількість годин для вивчення даної теми чи розділу.

Програма «Фізика і астрономія. 10-11 класи», авторського колективу під керівництвом Ляшенка О.І. поєднує фізичний і астрономічний компоненти, не втрачаючи при цьому своєрідності кожного з цих складників. Враховуючи це, можливе послідовне або паралельне(інтегроване) вивчення фізичного і астрономічного складників, а розподіл годин між ними здійснюється відповідно до навчальної програми; у навчальному плані зазначається один предмет (фізика і астрономія); у додаток до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти виставляється одна оцінка [4].

У разі послідовного вивчення астрономічний складник вивчається після вивчення фізичного як окремий розділ, за який виставляється одна або кілька тематичних оцінок (за рішенням вчителя). У класному журналі зміст уроків записують на одній сторінці «Фізика і астрономія». Семестрові оцінки є середнім арифметичним оцінок за всі теми, що вивчаються у відповідному семестрі. Річна оцінка виставляється на підставі семестрових.

У разі паралельного(інтегрованого) вивчення впродовж навчального року окремо вивчаються фізичний і астрономічний складники. У класному журналі записують зміст уроків на окремих сторінках для кожного складника: «Фізика і астрономія: фізичний складник», «Фізика і астрономія: астрономічний складник». Семестрова оцінка виставляється на сторінці «Фізика і астрономія: фізичний складник». При виставленні семестрової оцінки враховуються тематичні оцінки і за фізичний і за астрономічний складник. Кількість тематичних оцінок певного складника має співвідноситись з кількістю годин, виділених на його вивчення. Річна оцінка виставляється на підставі семестрових на сторінці «Фізика і астрономія: фізичний складник».

Ті заклади освіти, що обрали навчальні програми «Фізика. 10-11 класи» авторського колективу під керівництвом В.М. Локтева та «Астрономія. 10-11 клас» авторського колективу під керівництвом Яцківа Я.Я. в робочих навчальних планах і журналах записують окремі предмети «Фізика» і «Астрономія», розподіляючи навчальний час у такий спосіб:

- у 10 класі: 3 год. фізика (рівень стандарту);
- у 11 класі: 3 год. фізика і 1 год астрономія (рівень стандарту)

[4].

У додатку до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти зазначається два предмети: «фізика» і «астрономія».

Державна підсумкова атестація у формі зовнішнього незалежного оцінювання здійснюється з предмета «Фізика» незалежно від того, за якими

навчальними програмами навчалися учні.

У навчальній програмі для 7-9 класів закладів загальної середньої освіти визначено завдання предмета у досягненні мети базової загальної освіти, спрогнозовано портрет випускника основної школи. Тим самим змінено акценти у навчанні – від суто предметного до цілісного й системного здобуття базової освіти учнем як основним суб'єктом навчально-пізнавальної діяльності [3].

Удосконалено застосування компетентнісного підходу до навчання фізики. Зважаючи на те, що кожен навчальний предмет окрім формування предметних компетентностей вносить свій внесок у формуванні ключових, у пояснювальній записці упорядковано таблицю, в якій кожен ключову компетентність скорельовано з предметним змістом і навчальними ресурсами для її формування.

Особливу увагу потрібно приділити реалізації наскрізних змістовних ліній «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність», які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання й виховання [2]. Наскрізні змістові лінії є засобом інтеграції навчального змісту, оскільки вони спільні для всіх навчальних предметів, і корелюються з ключовими компетентностями.

На перше місце в структурі програми поставлено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учня. За такого підходу чітко видно, якими компетентностями має оволодіти школяр при вивченні теми. Змістова частина програми в даному разі стає похідною результативної частини. Така структура концентрує увагу не на змісті

матеріалу: «що вивчати», а на тому «для чого це потрібно вивчати», що по суті і є основою компетентнісного підходу. У навчальній програмі прописані ключові компетентності і складники предметної компетентності, якими має оволодіти учень і під ці компетентності організовується навчально-пізнавальна діяльність учнів.

«Очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів» структуровано за трьома компонентами предметної компетентності: знаннєвим, діяльнісним і ціннісним [3].

Надано більшу свободу вчителю щодо вибору тем і форм виконання навчальних проєктів, лабораторних робіт. Зазначений у навчальній програмі розподіл годин між розділами є орієнтовним. За необхідності, і виходячи з наявних умов навчально-методичного забезпечення, учитель має право самостійно змінювати обсяг годин, відведених програмою на вивчення окремого розділу, в тому числі змінювати порядок вивчення розділів, але слід враховувати те, що під час визначення тематики завдань до II та III етапів олімпіад члени предметно-методичної комісії будуть користуватись тим порядком розділів, що зазначений в даних програмах [3].

Ефективним засобом формування предметної й ключових компетентностей учнів у процесі навчання фізики є **навчальні проєкти**.

Рекомендації щодо організації проєктної діяльності однакові для 7-9 і 10-11 класів і детально описані в пояснювальних записках до навчальних програм [3;4]. Теми й види навчальних проєктів, форми їх представлення учні обирають самостійно або разом із учителем. Учитель здійснює управління цією діяльністю, допомагає у визначенні теми, мети та завдань навчального проєкту, орієнтовних прийомів дослідницької діяльності та пошуку інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних задач.

Упродовж року учень обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий). Окрім цього, учні можуть брати участь і виконувати за бажанням кілька проєктів.

Презентація й обговорення (захист) проєктів відбувається на спеціально відведеному уроці або під час уроку з певної теми. Робота кожного виконавця проєкту оцінюється за його внеском, індивідуально за критеріями, з якими учнів ознайомлюють заздалегідь. У зв'язку з цим оцінки за навчальні проєкти виконують стимулюючу функцію, можуть фіксуватися в портфоліо і враховуються при виведенні тематичної оцінки. Враховуючи, що виконання деяких навчальних проєктів передбачає інтеграцію знань і носить міжпредметний характер, то за рішенням засідання спільноти учителів природничих

предметів оцінки за виконання таких робіт можуть виставлятися одночасно з цих предметів або залежно від змістового розподілу і розподілу виконавців проєкту: до прикладу, одним учням за біологічну складову, іншим – за фізичну.

Навчальний фізичний експеримент як органічна складова методичної системи навчання фізики забезпечує формування в учнів необхідних практичних умінь, дослідницьких навичок та особистісного досвіду експериментальної діяльності. Перелічені в програмі демонстраційні досліди й лабораторні роботи є необхідними й достатніми щодо вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Проте залежно від умов і наявної матеріальної бази фізичного кабінету вчитель може замінювати окремі роботи або демонстраційні досліди рівноцінними, використовувати різні їхні можливі варіанти. Учитель може доповнювати цей перелік додатковими дослідженнями, короткочасними експериментальними завданнями, об'єднувати кілька робіт в одну залежно від обраного плану уроку.

Окремі лабораторні роботи можна виконувати вдома або як учнівські навчальні проєкти, а також за умови відсутності обладнання за допомогою комп'ютерних віртуальних лабораторій. Разом з тим, модельний віртуальний експеримент має поєднуватися з реальними фізичними дослідженнями й не заміщувати їх [4].

Залежно від виду, призначення та рівня складності лабораторної роботи окремі з них учитель може не оцінювати: «Ознайомлення з вимірювальними приладами. Визначення ціни поділки шкали приладу», «Дослідження коливань нитяного маятника», «Вимірювання маси тіл методом зважування», «Дослідження пружних властивостей тіл», «Складання та випробування електромагніту», «Вивчення характеристик звуку» тощо.

У програмах старшої школи «Фізика» (авторський колектив під керівництвом Локтева В.М.) та «Фізика і астрономія» (авторський колектив під керівництвом Ляшенко О.І.) навчальний експеримент реалізується у формі демонстраційного та фронтального експерименту, робіт лабораторного практикуму, практичних робіт, дослідів та спостережень, які учні виконують удома самостійно. У програмах немає чіткого розподілу, які роботи виконувати фронтально, а які у формі фізичного практикуму (вчитель визначає самостійно в залежності від стану забезпечення шкіл навчальним обладнанням, його кількості та якості) [4].

Перелік навчальних демонстрацій, наведений у програмах, є орієнтовним і може бути змінений учителем залежно від обставин, у

яких здійснюється навчання, наявності обладнання, устаткування, можливостей навчального кабінету тощо. Загалом тематику та зміст окремих лабораторних і практичних робіт та робіт фізичного практикуму (із запропонованого переліку), кількість часу на їх виконання, тематику окремих експериментів, демонстрацій тощо учитель може обирати самостійно та замінювати на рівноцінні, з урахуванням рівня забезпечення освітнього процесу навчальним обладнанням, рівня підготовки школярів та місцевих особливостей побудови процесу навчання. Загальна кількість виконаних учнями робіт не має бути меншою, ніж їх мінімальна кількість, передбачена відповідними програмами, а саме:

Мінімальна кількість експериментальних робіт з фізики (лабораторного практикуму, фронтальних лабораторних, практичних), яку повинні виконати учні, подано в таблиці. У цю кількість входять і роботи, що виконані в рамках навчальних проектів, які передбачали експериментальне дослідження, домашні досліди і спостереження [4].

Рівень стандарту	I семестр	II семестр
10 клас	4	4
11 клас	4	4
Профільний рівень		
10 клас	7	7
11 клас	7	7

Оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними уміньми та навичками здійснюється не лише за результатами виконання фронтальних лабораторних робіт, а й за іншими видами експериментальної діяльності (експериментальні завдання, домашні досліди й спостереження, навчальні проекти, конструювання, моделювання тощо), що дають змогу їх виявити. Тому, якщо учень був відсутній на уроці, на якому виконувалась фронтальна лабораторна робота, відпрацювати її в позаурочний час необов'язково.

Практична частина програми з астрономії (авторський колектив під керівництвом Яцківа Я.Я.) є обов'язковою їх складовою. У програмі вказано орієнтовний перелік практичних робіт [4]. У програмі рівня стандарту з трьох варіантів запропонованих практичних робіт можна вибирати по одному з кожної теми.

Особливо важливим для курсу астрономії є виконання спостережень небесних світил. Астрономічні спостереження можна

проводити впродовж усього навчального року. Важливо наперед показати ті об'єкти і явища, які належить вивчати. Під час підготовки і виконання спостережень потрібно пояснити учням, як користуватись «Шкільним астрономічним календарем» чи «Астрономічним календарем» та рухомою картою зоряного неба. Варто заохочувати учнів до самостійного проведення астрономічних спостережень.

Навчальні екскурсії та уроки серед природи є необхідними складниками освітнього процесу з фізики [2]. Кількість екскурсій (як мінімум одна на рік) та час їхнього проведення визначаються вчителем за погодженням з адміністрацією закладу освіти. Оцінювання навчальних досягнень учнів за результатами таких екскурсій здійснюється на розсуд учителя.

Ефективним засобом, що забезпечує формування предметної та ключових компетентностей учнів, є **розв'язування фізичних задач** [2]. Розв'язуючи компетентісно орієнтовані фізичні задачі, – від найпростіших, які потребують елементарних пізнавальних зусиль учня, до дослідницьких, розв'язання яких вимагає значних інтелектуальних зусиль та багато часу, – учні розвиватимуть вміння застосовувати теоретичні знання на практиці.

Дидактичні вимоги до змісту та способів розв'язування компетентісно орієнтованої системи задач полягають в тому, що:

- завдання мають бути тісно пов'язані зі змістом навчального матеріалу курсу фізики, доповнювати його конкретними прикладами та відомостями, спрямованими на ознайомлення учнів з об'єктивними науковими фактами, методами пізнання природи;

- потрібно здійснювати дослідження конкретних об'єктів і явищ, дотримуватися однозначності вхідних і кінцевих величин, запитань та відповідей;

- інформація, що міститься в умові задачі, а також процес її розв'язування мають ґрунтуватися на засвоєних раніше знаннях і відповідати розумовим здібностям учнів певної вікової групи;

- кількість компетентісно орієнтованих завдань має бути достатньою для організації самостійної роботи школярів і охоплювати основні розділи курсу фізики, під час їх добору мають ураховуватися індивідуальні особливості учнів, матеріальна база фізичного кабінету тощо;

- у процесі складання компетентісно орієнтованих фізичних завдань мають розкриватися зв'язки в системах «природа – людина», «природа – техніка», «людина – техніка»;

- система задач має містити завдання, спрямовані на набуття учнями вмінь моделювати різноманітні виробничі й життєві ситуації;

- розв'язування різними методами із застосуванням математичного апарату і прийомів науково-дослідницької роботи компетентнісно орієнтованих завдань, має сприяти формуванню обчислювальних, експериментальних, творчих та дослідницьких компетентностей [2].

Одним з дієвих способів формування ціннісного ставлення учнів до фізичного знання є розкриття здобутків вітчизняної фізичної науки та висвітлення внеску українських учених у розвиток природничих наук, оскільки конкретні приклади досягнень українських учених, особливо світового рівня, мають вирішальне значення в національному вихованні учнів, формуванні в них почуття гордості за свою Батьківщину й український народ.

У процесі навчання фізики в основній школі варто на прикладі життя й діяльності вчених-фізиків показати що і як вони робили, аби досягнути успіху в певній науковій галузі знання.

Оцінюючи навчальні досягнення учнів, учитель у своїй діяльності керується **орієнтовними вимогами оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України №1222 від 21.08.2013 [7]**. При цьому слід враховувати, що впровадження компетентнісного підходу зумовлює переосмислення технологій контролю й оцінювання: з оцінювання предметних знань, умінь і навичок до оцінювання компетентностей – готовності й здатності учнів застосовувати здобуті знання й сформовані навички у своїй практичній діяльності.

Контроль навчальних досягнень учнів здійснюється у вигляді поточного, тематичного, семестрового, річного оцінювання та державної підсумкової атестації.

Формами поточного оцінювання є індивідуальне та фронтальне опитування; тестова форма контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів; виконання лабораторних робіт; різних видів письмових робіт. Поточне оцінювання учнів проводиться безпосередньо під час навчальних занять або за результатами виконання домашніх завдань, усних відповідей, письмових робіт тощо. Інформація, отримана на підставі поточного контролю, є основою для коригування роботи вчителя на уроці.

Тематичному оцінюванню навчальних досягнень підлягають основні результати вивчення теми. У структурі викладу теми рекомендуємо підтримувати проведення уроку узагальнення знань, умінь, навичок та уроку корекції знань, умінь, навичок (після контрольної роботи).

У процесі вивчення значних за обсягом тем можливе проведення декількох проміжних тематичних оцінювань.

Під час тематичного оцінювання з фізики мають бути враховані результати навчальних досягнень учнів із трьох напрямів: із знання теорії, вмінь розв'язувати задачі та виконувати лабораторні роботи. При цьому логічним буде проведення контрольної роботи, короткочасної самостійної роботи, усного заліку тощо по закінченні вивчення теми чи її частини.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом року; важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо [2].

Перед початком вивчення чергової теми вчитель повинен ознайомити учнів з тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов'язкових робіт і термінами їх проведення; умовами оцінювання. До обов'язкових видів робіт можуть належати: лабораторні роботи, роботи фізичного практикуму, залік, конференція, самостійна та контрольна роботи тощо.

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо [2]. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, ОТГ чи області є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальні матеріали) визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Під час роботи в кабінеті фізики доцільно керуватися наказом Міністерства освіти і науки України №304 від 18.04.2006 зі змінами відповідно до наказу №1514 від 22.11.2017 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України», інструктивно-методичними матеріалами «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладах» (лист Міністерства освіти і науки України від 01.02.2012 №1/9-72), «Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів» [5], затверджених наказом Міністерства надзвичайних ситуацій України №992 від 16.07.2012 та «Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності» (Лист МОН №1/9-319 від 16.06.2014) [6].

- первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності на початку занять у кабінеті учнів, на якому потрібно ознайомити з інструкцією з безпеки для кабінету фізики, яка розміщена на стенді, затверджена директором школи і повинна оновлюватись не рідше як один раз на 5 років. Його реєстрація проводиться в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі про запис змісту уроку (№1) та у спеціальному журналі реєстрації інструктажів

- первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності здійснюється перед початком кожної лабораторної роботи, роботи фізичного практикуму, який реєструється на сторінці предмета класного журналу в графі «Зміст уроку», де робиться запис: «Інструктаж з БЖД» (без зазначення номера інструкції). Вчитель при проведенні

даного інструктажу наголошує учням на ті питання інструкції, які стосуються даної лабораторної роботи чи роботи фізпрактикуму);

- позаплановий інструктаж із безпеки життєдіяльності у разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж, у разі нещасних випадків за межами закладу освіти під час проведення екскурсій. Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів, що зберігається в кожному кабінеті;

- цільовий інструктаж із безпеки життєдіяльності з учнями у разі організації позашкільних заходів (олімпіади, екскурсії). Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється у журналі реєстрації інструктажів.

У разі оснащення кабінету сучасними технічними засобами навчання (комп'ютер, мультимедійний проектор, проекційний екран, інтерактивна дошка) рекомендуємо опрацювати інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення навчальних занять у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій» (лист Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 №1/9-497).

В умовах карантину та військового стану, залишається актуальним використання технологій дистанційного/мобільного навчання [2]. Сучасні смартфони містять велику кількість датчиків і можуть стати своєрідною «мобільною цифровою лабораторією». За допомогою особистого смартфона здобувачі освіти можуть вимірювати різні параметри навколишнього середовища й проводити аналіз та статистичну обробку отриманих результатів за допомогою спеціальних додатків. Пропонуємо перелік деяких за стосунків для смартфонів:

- Physics at school (Фізика в школі);
- Фізика;
- Smart tools;
- Sensor kinetics;
- Physics toolbox;
- PhysicsToolboxSuite;
- SkyView;
- Star Walk2 планетарій.

На сайті Віртуального STEM-центру Малої академії наук України (<https://stemua.science/>) розміщено методики використання смартфонів для проведення експериментальних досліджень. Крім того, ресурс містить у розрізі розділів фізики та астрономії розробки лабораторних робіт з використанням цифрових лабораторій [2].

Найпоширеніші вебресурси, які використовуються для дистанційного навчання:

- платформа дистанційного навчання **Moodle** (<https://moodle.org/>);
- сервіс для створення віртуальних класів **Google Classroom**;
- сервіси для проведення відео конференцій **ZOOM, Microsoft Teams, Google Meet, Skype**;
- інструмент для оцінювання роботи класу **ClassDojo** (<https://www.classdojo.com/uk-ua/signup/>);
- платформа для аналітики навчального процесу **Classtime** (<https://www.classtime.com/uk/>);
- онлайн-сервіс для створення інтерактивних вправ **LearningApps.org** ([LearningApps.org](https://www.learningapps.org/));
- віртуальна дошка **Padlet.com**.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо розглянути подані матеріали на засіданнях професійних методичних спільнот учителів фізики та астрономії, прийняти відповідні рекомендації стосовно підвищення ефективності викладання фізики та астрономії у 2023/2024 навчальному році, стежити за інформацією на сайтах МОН, ІМЗО, ДОН, ІППОЧО, яка може бути оновлена.

Список використаних джерел та літератури

1. Верховна рада України. Офіційний сайт. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#n9>.
2. Міністерство освіти та науки України. Офіційний сайт. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у 2021/2022 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni-rekomendaciyi>.
3. Міністерство освіти та науки України. Офіційний сайт. Навчальні програми для 6-9 класів. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.html>.
4. Міністерство освіти та науки України. Офіційний сайт. Навчальні програми для 10-11 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
5. Верховна рада України. Офіційний сайт. Правила безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів

(лист МОН України від 01.02.2012 №1/9-72). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v9_72736-12#Text.

6. Верховна рада України. Офіційний сайт. Про використання Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-319729-14#Text>

7. Верховна рада України. Офіційний сайт. Орієнтовні вимоги оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти, наказ Міністерства освіти і науки України №1222 від 21.08.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1222729-13#Text>.

Мусурівський В.І.,
методист НМЦ предметів природничо-математичної
та інформаційно-технологічної галузей
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат фізико-математичних наук, доцент
e-mail: victor_musa@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАТИКИ У 2023/2024 Н.Р.

У 2023/2024 навчальному році вивчення інформатики у 7-11 класах основної та старшої школи закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за типовими освітніми та навчальними програмами, що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України [1-3].

● 10-11 класи. Рівень стандарту. Профільний рівень

Реалізація змісту освіти в 10-11 класах, визначеного Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392, відповідно до навчальних планів Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН від 20.04.2018 №408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 №1493), забезпечується в тому числі й вивченням «Інформатики» як вибірково-обов'язкового предмета.

Щодо викладання інформатики у 10-11 класі на рівні стандарту як вибірково-обов'язкового предмета та профільному рівні діють методичні рекомендації 2022-2023 років.

● 7-9 класи

Програма з інформатики у **7-8 класах** залишається без змін, пропонується використовувати нові підручники, які згідно з наказом МОН від 22.02.2021 №243 отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», а саме:

■ підручники «Інформатика» для 7-8 класу закладів загальної середньої освіти авторських колективів:

- Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В.;

- Морзе Н.В., Барна О.В.;

- Бондаренко О.О., Ластовецький В.В., Пилипчук О.П., Шестопалов Є.А.;

- Коршунова О.В., Завадський І.О., Стасюк З.Р.;

- Казанцева О.П., Стеценко І.В.

■ та підручник з поглибленим вивченням інформатики авторського колективу Руденко В.Д., Речич Н.В., Потієнко В.О.

Вивчення інформатики на рівні стандарту здійснюється за навчальною програмою вибірково-обов'язкового предмету **10-11 класів** (рівень стандарту), затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 №408. Ця програма розрахована на вивчення інформатики в **10-11 класах** загальноосвітніх навчальних закладів як вибірково-обов'язкового предмету навчального плану в обсязі 105 годин, з яких 35 годин складає інваріантний базовий модуль.

Основою навчання інформатики в 10-11 класах є **базовий модуль**, зміст якого може бути розширений за рахунок вибірових модулів. Базовий модуль, на вивчення якого відводиться 35 годин, завершує формування в учнів предметних і ключових компетентностей в області використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій на рівні, визначеному Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти. Цей модуль є **мінімально допустимою нерозривною** структурною одиницею програми [2].

Базовий модуль складається з 4 тем.

► Метою теми «**Інформаційні технології в суспільстві**» є ознайомлення учнів із тими технологіями, тенденціями, проблемами, яким не приділялася достатня увага в основній школі через вікові особливості сприйняття матеріалу або через те, що вони стали актуальними лише в останні кілька років.

► Тема **«Моделі і моделювання. Аналіз та візуалізація даних»** може опрацьовуватися з використанням як табличного процесора, так і більш спеціалізованих програмних засобів. У разі використання табличного процесора основний наголос має бути зроблено не на функції та особливості середовища (адже принципи роботи в ньому мали бути засвоєні в основній школі), а на застосуванні здобутих в основній школі компетенцій до розв'язання практично значущих задач із обробки даних, які можуть постати в різних сферах людської діяльності. Задачі, які учні розв'язують під час вивчення цієї теми, можуть бути поділені на 3 типи: комп'ютерне моделювання, виявлення тенденцій у даних, оптимізаційні та розрахункові задачі. Передбачається, що учні мають набути таких компетенцій, як планування та проведення навчальних досліджень і комп'ютерних експериментів з різних предметних галузей, створення інформаційної моделі для розв'язування задач із різних предметних галузей, вибір методів та засобів візуалізації даних, тобто навчитися самостійно планувати дослідження та добирати засоби їх проведення.

► Під час вивчення теми **«Системи керування базами даних»** в учнів формуються основи структурного мислення. Це досягається насамперед у процесі створення семантичних моделей предметних областей, на основі яких потім проектуються бази даних. Рекомендується виконувати таке моделювання спочатку без застосування програмних засобів, щоб мінімізувати вплив інтерфейсної особливості середовища тієї чи іншої СКБД на сутність процесу моделювання. Іншою важливою компетенцією є вміння формулювати та реалізовувати в СКБД запити на вибірку даних. Якщо тема вивчається в обсягах, передбачених у базовому модулі, то доцільно використовувати графічні засоби складання запитів на основі бланку запиту, однак не рекомендується обмежуватися складанням запитів за допомогою спеціальних майстрів, оскільки вони не дають змоги зрозуміти призначення і основні складові запиту до реляційної бази даних.

► У темі **«Мультимедійні та гіпертекстові документи»** формується така предметна компетентність, як вміння створювати, ергономічно наповнювати даними, публікувати в Інтернеті та просувати вебсайти. Ознайомлення з мовою гіпертекстової розмітки відбувається на оглядовому рівні, а основна увага має приділятися створенню вебресурсів за допомогою автоматизованих систем керування вмістом, що відповідає сучасній світовій тенденції, ергономічному розміщенню даних на вебсторінках та їх художньо-естетичному оформленню, а також пошуковій оптимізації вебресурсів.

У випадку, якщо на вивчення інформатики як вибірково-обов'язкового курсу, навчальним планом передбачається більше ніж 35 годин, базовий модуль доповнюється чи розширюється вибілковими (варіативними) модулями з відповідною кількістю годин (наведені в програмі). Вибіркові модулі для розширення курсу учитель добирає відповідно до профілю навчання закладу освіти, запитів, індивідуальних інтересів і здібностей учнів, регіональних особливостей, матеріально-технічної бази та наявного програмного забезпечення.

Важливо дотримуватись різноманітності методологічних принципів шляхом зміни форм роботи (індивідуально, у малих групах, парах), а також технологій і стратегії навчання. Тематика завдань має охоплювати інші шкільні дисципліни, таким чином реалізуючи інтеграцію змісту навчання й сприяючи формуванню компетентностей.

Таблиця 1

Вибіркові модулі

№ з/п	Вибірковий модуль	Кількість годин	Тема базового модуля, яка розширюється вибілковим
1.	Графічний дизайн	35	
2.	Комп'ютерна анімація	35	
3.	Тривимірне моделювання	35	
4.	Математичні основи інформатики	35	
5.	Інформаційна безпека	17	
6.	Web-технології	35	Мультимедійні та гіпертекстові документи
7.	Основи електронного документообігу	17	
8.	Бази даних	35	Системи керування базами даних
9.	Формальна логіка	35	
10.	Комп'ютерні технології опрацювання звукової інформації	35	
11.	Креативне програмування	35	

Вибіркові модулі для розширення курсу учитель добирає відповідно *профілю* закладу ЗСО, запитів, індивідуальних інтересів і

здібностей учнів, регіональних особливостей, матеріально-технічної бази та наявного програмного забезпечення. Реалізація профільного навчання під час викладання курсу може здійснюватися як шляхом розширення змісту окремих тем, так і завдяки добору профільно-орієнтованих навчальних проєктів.

Слід окремо зазначити, що для предмета «Технології» один з модулів обирається як базовий, тобто такий, зміст навчання якого має узагальнюючу спрямованість у межах обраного профілю навчання. Таким модулем можуть бути «Основи підприємницької діяльності», навчання якого слугуватиме формуванню ключових компетентностей, необхідних суб'єктам навчання практично всіх профілів.

Інші два модулі, зміст та передбачувані результати навчання яких вписуються в обраний профіль навчання й визначаються ним, мають добиратися з урахуванням наявності матеріального та інтелектуального забезпечення закладу освіти (наявність підручників та інших засобів навчання, рівня кваліфікації вчителів тощо).

Таким чином у десятому й одинадцятому класах можуть вивчатися або предмет «Технології», або предмет «Інформатика», **базовий модуль** якого (що виокремлено явно – інформатика, або обрано з огляду на його найбільшу відповідність цілям навчання у межах обраного профілю – технології) доповнено **двома модулями** за вибором.

Важливо зазначити, що планування освітнього процесу має здійснюватися **не на окремий навчальний рік, а на два навчальних роки.**

Вчителі інформатики мають право розробляти та використовувати й власні вибіркові модулі за умови проходження ними експертизи у відповідній комісії Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України згідно з Порядком надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв (наказ МОН України від 20.07.2020 №931 Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2020 р. за №1119/35402).

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим. Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи

свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання. Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників [1-3].

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудувувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем, але враховуючи, що на вивчення змістової лінії «Алгоритми та програми» має приділятися не менше 40% загального навчального часу в 7-8 класах і не менше 30% навчального часу в 9 класі [1].

Орієнтовне календарно-тематичне планування

Вчителі інформатики можуть користуватися лише літературою, що має гриф МОН України. (лист МОН України №1/9-484 від 09.08.2021 «Про переліки навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2023/2024 н.р.» <http://surl.li/acezo>) [5-8].

Методика проведення кожного уроку з інформатики визначається вчителем з урахуванням того, що обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів з індивідуальним доступом кожного учня до роботи з персональним комп'ютером.

При плануванні та підготовці до уроків учителю варто зважати на основні принципи шкільної інформатики:

- Застосування на практиці отриманих знань та навичок, розвиток предметних та ключових компетентностей учнів.
- Спрямованість на реальне життя та інтеграцію з іншими предметами.
- Активне навчання та творчість.
- Інновації як в освіті, так і в технологіях.

- Спільна навчальна діяльність завдяки роботі в парах та малих групах.

- Створення нових інформаційних продуктів та пошук нових знань.

- Вільний вибір програмних засобів та онлайн-сервісів для навчальної та практичної діяльності, зокрема можливість використання вільно поширюваного програмного забезпечення як альтернативи пропрієтарним програмним продуктам.

- Використання безпечних вебсередовищ та дотримання конфіденційності мережевої особистості учнів.

- Дотримання авторських прав розробників програм, доброспорядне використання контенту.

Важливим чинником розвитку ключових компетентностей є інтегрованість змісту уроку інформатики, що передбачає:

- проблемну орієнтованість пропонованих на уроках завдань, що стимулює дискусію, обговорення, пошук різноманітних джерел інформації, зіткнення думок і переконань;

- пов'язаність змісту уроку з реальним життям;

- практичну значущість інформації, що знаходить підтвердження через реальні факти та в змодельованих на уроці ситуаціях.

Ключові компетентності можна розвивати завдяки відповідним формам роботи, які відображають комунікативно-діяльнісний підхід до навчального процесу.

Звертаємо увагу, що хоча з програми вилучені розділи узагальнення та повторення матеріалу, а також резервні години, учитель може передбачити необхідний, на його думку, час для повторення як на початку, так і наприкінці навчального року або півріччя.

Усі уроки курсу інформатики передбачають практичну роботу учнів за комп'ютером. У практичних завданнях слід передбачати використання актуального для учнів змістового матеріалу й завдань з інших предметних галузей. Проектну діяльність та розв'язування компетентнісних задач у програмі інформатики можна застосовувати під час вивчення різних тем. Виконання навчальних проектів дозволяє вчителю розширити рамки теми, а учневі – проявити свої творчі здібності. Проектні завдання в курсі інформатики виконуються в невеликих групах, а компетентнісні – індивідуально. Таким чином, учням надається можливість практичного використання отриманих у межах теми (курсу) вмінь. Результати означеної діяльності необхідно представити у вигляді закінченого інформаційного продукту для того, щоб учні могли порівнювати свої

роботи і навчатися один в одного у процесі публічної презентації виконаних робіт перед класом.

Умови навчання повинні забезпечувати ефективне засвоєння учнями програмового матеріалу та відповідати вимогам щодо безпеки життєдіяльності учасників навчального процесу. Програмою не обмежується використання вчителем різних видів апаратного та програмного забезпечення за умови відповідності його вимогам чинного законодавства, нормативних документів та даної Програми.

Зміст усіх практичних робіт має добиратися таким чином, щоб тривалість роботи за комп'ютером відповідала чинним санітарно-гігієнічним нормам.

Методика проведення кожного уроку визначається вчителем.

Обов'язковою передумовою успішного виконання вимог програми є практична діяльність учнів на кожному уроці, необхідною передумовою якої є **індивідуальний доступ кожного учня до роботи з персональним комп'ютером** та підключення комп'ютерного класу до швидкісного Інтернету (має бути передбачено поділ на групи з урахуванням принципу «один учень – один комп'ютер»).

Обладнання має відповідати вимогам, викладеним у «Положенні про кабінет інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій навчання загальноосвітніх навчальних закладів», з урахуванням оновлених нормативів, чинних з 1 січня 2021 року, викладених у документі **«Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти»**, наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25 вересня 2020 року №2205 [4], технічним специфікаціям навчального комп'ютерного комплексу кабінету інформатики, навчального комп'ютерного комплексу (мобільного) та інтерактивного комплексу (інтерактивної дошки, мультимедійного проектора) для загальноосвітніх навчальних закладів.

Згідно нового **санітарного регламенту** при використанні технічних засобів навчання під час проведення навчального заняття потрібно чергувати види навчальної діяльності. **Безперервна тривалість навчальної діяльності з ТЗН упродовж навчального заняття повинна бути:**

- для учнів 6-7 класів – не більше 20 хвилин;
 - для учнів 8-9 класів – 20-25 хвилин;
 - для учнів 10-11(12) класів на 1-й годині занять до 30 хвилин, на 2-й годині занять – 20 хвилин.
- При здвоєних навчальних заняттях для учнів 10-11(12) класів – не більше 25-30 хвилин на першому навчальному занятті та не більше 15-20 хвилин на другому навчальному занятті.

Наказом МОЗ від 01.08.2022 р. №1371 внесено зміни до санітарного регламенту МОЗ для шкіл.

▪ У змінах зазначено, що в умовах воєнного стану, для учнів, які перебуваючи **за кордоном** здобувають освіту у другу зміну, **початок занять повинен бути не пізніше 16:00.**

▪ В умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації іншого характеру безперервна тривалість навчальних занять при організації **дистанційного навчання у синхронному форматі не повинна перевищувати** для учнів:

● **7-9 класів** – 2 навчальних занять по 45 хвилин, або 3 – по 40 хвилин, або 4 – по 30 хвилин, або 5 – по 25 хвилин;

● **10-11 класів** – 3 навчальних занять по 45 хвилин, або 4 – по 35 хвилин, або 5 – по 30 хвилин, або 6 – по 25 хвилин.

Після занять із застосуванням ТЗН проводяться вправи з рухової активності та вправи гімнастики для очей. Не дозволяється одночасна робота за одним комп'ютером двох і більше учнів незалежно від їх віку. Вимоги до комп'ютерного обладнання, яким комплектуються навчальні приміщення, призначені для роботи з персональними комп'ютерами визначені у Типовому переліку комп'ютерного обладнання для закладів дошкільної, загальної середньої та професійної (професійно-технічної) освіти, затвердженому наказом Міністерства освіти і науки України від 02 листопада 2017 року №1440, зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 15 січня 2018 року за №55/31507.

Відповідно до листа МОН від 17.07.2013 №1/9-497 «Про використання інструктивно-методичних матеріалів з питань створення безпечних умов для роботи у кабінетах інформатики та інформаційно-комунікаційних технологій загальноосвітніх навчальних закладів» щороку перед початком роботи учнів у кабінеті інформатики учитель проводить **первинний інструктаж** з безпеки життєдіяльності, який знайомить учнів з правилами поведінки в кабінеті інформатики.

Оскільки обладнання кабінету інформатики (майстерень з технологій) може суттєво відрізнятись від нині прийнятих мінімальних стандартів, при обранні змісту навчання зазначене також має обов'язково враховуватися, оскільки для навчання за певним профілем обов'язковою є наявність відповідного програмно-апаратного забезпечення.

Використання неліцензійних примірників програмного забезпечення забороняється. Допускається використання програмного забезпечення лише на основі ліцензій вільного поширення відповідно до законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, із

дотриманням вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» до користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм.

На уроках інформатики при відсутності ліцензії на пакет офісних програм MS Office та іншого програмного забезпечення альтернативним може стати вільне програмне забезпечення, яке можна завантажити з офіційних сайтів.

Оцінювання результатів навчання учнів у закладах загальної середньої освіти урегульовано такими документами:

- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 17);
- Порядок переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України 14.07.2015 №762 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 08.05.2019 №621), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.07.2015 за №924/27369.

При виставленні **тематичної оцінки** враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом року; важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

Формами оцінювання в інформатиці можуть бути:

- виконання завдань практичного змісту;
- тестування за допомогою програмних засобів або онлайн-сервісів;
- врахування особистих досягнень в опануванні інформаційних технологій;
- співбесіда (інтерв'ю) як доповнення до тестування або практичної роботи;

- взаємоконтроль учнів у парах або групах та самооцінка.

У класному журналі дата проведення уроку записується дробом, чисельник якого відповідає даті календарного планування (03/09). У разі будь-яких змін в організації освітнього процесу першочергово вносяться зміни до календарного планування.

Відсутність учня на уроці позначається тільки буквою **н**. **Відсутність учнів, які навчаються індивідуально, на предметних сторінках не фіксується.**

Оцінювання різних видів діяльності та контролю роблять у формі називного відмінка: I семестр, II семестр, Скоригована, Річна.

У змісті уроку відповідно до календарного планування записується його тема. Якщо вона дуже велика, то можна робити окремі скорочення слів, які дають змогу повністю зрозуміти зміст теми. Проведення всіх навчальних занять (незалежно від режиму проведення) датується відповідно до календарно-тематичного планування.

Враховуючи, що класний журнал є документом фінансової звітності, записи про проведені уроки повинні бути зроблені у день проведення уроку відповідно до календарного планування, **запис тем та дат проведення уроків проводити наперед категорично забороняється.** Завдання додому записується в основному відповідно до запланованого поурочним планом. Його запис має чітко вказувати на зміст (параграф, пункт параграфу, конспект, сторінку тощо) та спосіб виконання (прочитати, вивчити), скласти план, розв'язати, написати вправу, підготувати розповідь, дати відповіді на запитання.)

Список використаних джерел та літератури

1. Міністерство освіти і науки України, офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/informatika.docx>.
2. Міністерство освіти і науки України, офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatikastandart-10-11.docx>.
3. Міністерство освіти і науки України, офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11profilniy-riven.docx>.
4. Міністерство охорони здоров'я України, офіційний вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>.
5. Завадський І. Інформатика. 7-9 клас, 10-11 клас базовий модуль, вибіркові модулі «Креативне програмування» (Python),

«Креативне програмування» (Lazarus), «Блочне програмування», «Бази даних». URL: <http://surl.li/aceyd>.

6. Пасічник О. Інформатика. 10-11 клас базовий модуль, вибіркові модулі «Креативне програмування», «Графічний дизайн», «Веб-технології», «Бази даних». URL: <http://surl.li/acdbl>.

7. Морзе Н., Барна О. Інформатика. 7 клас. URL: <http://surl.li/accnx>; Інформатика. 8 клас. URL: <http://surl.li/accmt>.

8. Ривкінд Й.Я. Інформатика. 7 клас. URL: <http://surl.li/accrf>; Інформатика. 8 клас. URL: <http://surl.li/accrn>.

Коцур Т.О.,

методист науково-методичного центру
предметів природничо-математично
та інформаційно-технологічної галузей

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

e-mail: tana_kocur@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ОСНОВИ ЗДОРОВ'Я» У 2023/2024 Н.Р.

Державний стандарт базової середньої освіти визначає для соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі (далі – СЗО) компетентнісний потенціал, що позначає здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень, базові знання (додаток 15) і обов'язкові результати навчання учнів, об'єднані у чотири групи, що охоплюють споріднені загальні результати (додаток 16): турбота про особисте здоров'я та безпеку, уникання факторів ризику, реагування на фактори і діяльність, що становить загрозу для власного і суспільного життя, здоров'я, добробуту; визначання альтернативи, прогнозування наслідків, прийом рішення для власної безпеки та безпеки інших осіб, здоров'я і добробуту; усвідомлення цінностей та дотримання здорового способу життя, аналіз та оцінка наслідків і ризиків для здоров'я і суспільства; виявлення підприємливості та поведження етично для поліпшення здоров'я, безпеки і добробуту власного та інших осіб [3].

Головне завдання навчання основам здоров'я – вплинути педагогічними методами на свідомість і поведінку учнів шляхом розвитку у них життєвих і спеціальних навичок, сприятливих для здоров'я, безпеки і гармонійного розвитку.

Результатом навчання має бути розвиток здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти у аспекті ціннісного ставлення до життя та зміцнення здоров'я, поглиблення навичок та умінь (зокрема, прийняття рішень, розв'язання проблем, творчого та критичного мислення, спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання емоцій та стресу, розвиток співчуття і відчуття себе як громадянина), усвідомлення учнями необхідності відповідати за своє життя і здоров'я.

Особливість методики проведення уроків предмета «Основи здоров'я» полягає в тому, що оволодіння сприятливими для здоров'я і розвитку особистості життєвими навичками потребує багаторазового вправляння, насамперед у процесі групової взаємодії.

Постійної уваги вчителя заслуговує співпраця з батьками, дорослими членами сім'ї. Варто звернути увагу учнів і батьків на співпрацю під час виконання завдань, спрямованих на моделювання навичок безпечної та здорової поведінки дітей.

У 2023/2024 навчальному році вивчення предмета «Основи здоров'я» у 7-9 класах розпочинаємо за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 07.06.2017 №804 [5].

З 1 вересня 2023 року учні 5-6 класів продовжать навчатися за новою освітньою програмою. Реалізація ключової освітньої реформи Нова українська школа у базовій середній школі передбачає ґрунтовне опрацювання нормативної бази, використання дієвих підходів до навчання та пошук ефективного педагогічного інструментарію [2].

Метою наймасштабнішої освітньої реформи НУШ є розвиток ключових компетентностей та якісні результати навчання школярів. Для її реалізації на законодавчому рівні видано низку нормативних документів, зокрема:

1. Стандарти освіти, якими затверджено базовий навчальний план та вимоги до обов'язкових результатів навчання.
2. Типові освітні програми, що містять типові навчальні плани та перелік модельних програм (кожна з яких містить орієнтовний зміст, види навчальної діяльності й очікувані результати) [4].

Метою соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі є розвиток особистості учня, який здатний до самоусвідомлення, гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії, спрямованої на збереження власного здоров'я та здоров'я інших осіб, дбає про безпеку, виявляє підприємливість та професійну зорієнтованість для забезпечення власного і суспільного добробуту.

Базовим навчальним планом визначено річний діапазон кількості годин для вивчення кожної освітньої галузі. У 5-6-х класах закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання для реалізації соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі встановлено обсяг у межах:

- **мінімального показника, який становить 70 годин;**
- **максимального – 210 годин;**
- **рекомендованого – 105 годин.**

У 5-6-х класах закладів загальної середньої освіти з навчанням мовою корінного народу або національної меншини/ з українською мовою навчання і вивченням мови корінного народу або національної меншини для реалізації соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі встановлено обсяг у межах:

- **мінімального показника, який становить 70 годин;**
- **максимального – 210 годин;**
- **рекомендованого – 70 годин.**

Згідно з **Типовим навчальним планом (Наказ МОН від 19.02.2021 року №235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти»)** діапазон тижневого навчального навантаження цієї освітньої галузі становить від 1 до 2 годин (рекомендовано – 1,5 години). Кількість годин розподілено на вивчення:

- **інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» – 1 година;**
- **Етики/Культури добросусідства/Інших курсів морального спрямування – 0,5 годин.** За вибором закладу освіти вивчається один із цих предметів або вони можуть вивчатись у межах інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» [4].

Резерв навчальних годин (різниця між рекомендованою та мінімальною кількістю годин) становить 0,5 години, який може бути розподілений між обов'язковими для вивчення та вибірковими освітніми компонентами (Навчально-методичне забезпечення) [8].

Державна служба якості освіти у співпраці з ініціативою «Система забезпечення якості освіти», що впроваджується в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), та командою підтримки реформ Міністерства освіти і науки України розробили поради щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану:

- Відновлення навчання з предметів «Здоров'я, безпека та добробут» (5 клас НУШ) і «Основи здоров'я» (5-9 класи) доречно розпочинати з опрацювання або ж повторення тем, які стосуються емоційного здоров'я.

- Тематику безпечної поведінки у надзвичайних ситуаціях, допомоги собі та іншим варто повторювати з учнями відповідно до їхнього віку та потреб. Це можна робити при опрацюванні тем щодо соціального здоров'я, у яких увага присвячується вивченню чинників, що впливають на соціальний добробут людини та правил безпечної поведінки у навколишньому середовищі.

- Важливим результатом навчання за визначеними напрямками є формування в учнів життєвих умінь, зокрема щодо ухвалення рішень, розв'язання проблем, розвитку творчого та критичного мислення, комунікації, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливу, подолання негативних емоцій та стресу, а також співчуття і відчуття себе громадянином.

Незмінними залишаються два основних види оцінювання результатів навчання учнів – надання зворотного зв'язку та супроводу дітям (формувальне оцінювання) і визначення якості результатів навчання (поточне та підсумкове оцінювання) (Наказ МОН від 01 квітня 2022 р. №289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти») [5].

Формувальне оцінювання залишається важливим засобом підтримки учнів у навчанні. Йдеться про надання усного (переважно) та письмового зворотного зв'язку, індивідуальні та групові консультації щодо допомоги у виправленні типових помилок, надання порад щодо подальшого навчання.

Підсумкове оцінювання в умовах нестабільного доступу учнів до освітнього процесу, їх стресового стану, слід здійснювати на підставі поточного оцінювання. Проведення письмових контрольних робіт з основ здоров'я не передбачено.

Реалізація освітньої траєкторії учнями може бути організована за схемою «знання» – «уміння» – «ставлення» – «життєві навички», що сприятиме формуванню мотивації учнів щодо здорового способу життя.

Використання на уроках інтерактивних вправ та онлайн-сервісів – дієвий інструмент для набуття практичних умінь і формування ставлення учнів до здорового способу життя, усвідомлення знань щодо збереження здоров'я і уникнення небезпеки (Учителю основ здоров'я – на допомогу в організації процесу навчання учнів під час карантинних заходів) [9].

Освітній процес укотре зазнає змін. Насамперед. Більш актуальними стають питання безпечного простору та освітнього

середовища для перебування учнів і працівників. МОН пропонує алгоритм дій для вчителів на той випадок, коли під час занять в школі пролунає сигнал повітряної тривоги. Алгоритм складено на основі рекомендацій ДСНС України [12].

Важливим є проведення систематичної роз'яснювальної та інформаційної роботи щодо мінної небезпеки, правил поведінки у разі виявлення небезпечних предметів. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій спільно з видавництвом «Ранок» розмістило у відкритому доступі книжку «Мінна безпека не без ПЕКА» [13].

Міністерство внутрішніх справ України запустило у Telegram чат-бот «ДійПротиНасильства» щодо протидії домашньому насильству, який надасть максимально вичерпну інформацію про домашнє насильство, підтримку та допомогу в цьому питанні [14].

Особливо актуальною у 2022/2023 н.р. буде профілактична робота щодо протидії торгівлі людьми (Лист МОН №1/3663-22 від 25.03.2022 року «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії») [16]. Адже в умовах воєнного стану спостерігається розширення групи ризику людей, які можуть потрапити у торгівлю людьми, до неї додалися внутрішньо переміщені особи, біженці, діти без супроводу, багатодітні та малозабезпечені сім'ї, самотні матері, люди з особливими потребами, самотні люди похилого віку. А особливо прикро, що до групи ризику потрапили неповнолітні діти, адже в умовах військової агресії діти могли без батьків переміщуватися в Україні і перетинати кордон. З метою підвищення обізнаності населення про злочин торгівлі людьми в умовах воєнного стану Координатор проєктів ОБСЄ спільно з партнерами розробили чат-бот «Залишайся в безпеці» [17].

Запобігання вживання дітьми та учнівською молоддю наркотичних та психотропних речовин також повинно займати належне місце в організації освітнього процесу. Звертаємо увагу на лист МОН від 13.05.2022 №1/15119-22 «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» [6].

Інтернет відіграє важливу роль в житті сучасного учня. Адже ця глобальна мережа – необмежений ресурс, який використовують як для навчання, так і для відпочинку та спілкування з друзями. Але Інтернет може бути небезпечним та становити певний ризик, особливо для дітей, тим більше в умовах воєнного стану. Корисним для використання у роботі буде буклет для освітян і батьків: «Дезінформація та правила реагування на неї», розроблений експертами освітнього проєкту #stop_sexтинг, у якому зібрані

практичні поради, як українцям вберегти себе під час гібридної війни та захистити дітей, що довгий час проводять в мережі.

Також діти отримують багато інформації з розмов батьків, телебачення або в соціальних мережах. Деякі з цих даних можуть бути неточними. Актуальними будуть вправи на розвиток медіаграмотності [19].

З огляду на існуючу загрозу психічному здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії російської федерації, команда МОН створила методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» для педагогічних працівників, психологів і соціальних педагогів закладів освіти» [20].

Російсько-українська війна змінила наше звичне життя. Освітній процес відбувається переважно в дистанційному режимі. Тому, сьогодні перед педагогом стоїть завдання – не просто навчити, дати знання з предмета «Основи здоров'я», забезпечити виконання програми, а заспокоїти, порадити, дати життєві орієнтири. Необхідно навчити дітей справлятися з невизначеністю та складністю, умінню вчитися самостійно, підтримувати фізичне та емоційне благополуччя своє власне та родини, співпереживати і дипломатично вирішувати конфлікти, допомагати дітям з числа ВПО, долучатись до підтримки ЗСУ.

Список використаних джерел та літератури

1. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (16.01.2020 №463-IX). URL: <https://cutt.ly/OXrduYl>.

2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.

3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

4. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Модельні навчальні програми для 5-9 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

5. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів

5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. №289. URL: <https://osvita.cv.ua/wp-content/uploads/2022/04/Dodatok-do-nakazu-MON-vid-1.04.22r.-289.pdf>.

6. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Лист МОН від 13.05.2022 р. №1/15119-22 «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні».

7. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Основи здоров'я. 5-9 класи. Наказ МОН України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>, <https://bit.ly/3rsvIbp>.

8. Інститут модернізації змісту освіти. Інформаційний сайт. Навчально-методичне забезпечення. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush/navchal-no-metodychne-zabezpechennia-5-9-kl-nush/>.

9. Учителю основ здоров'я – на допомогу в організації процесу навчання учнів під час карантинних заходів. URL: <http://surl.li/cqdbg>.

10. Психологічна допомога педагогам. Сайт ІППОЧО. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=8745.

10. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 №563 «Методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні».

11. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Перелік підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 6-9 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою.

URL: <https://mon.gov.ua/>

URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy-dlia-5-9-klasiv-nush/>,

підручники: URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

URL: <https://numl.org/.908961>

електронні версії підручників:

URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/elektronni-versiyi-pidruchnikiv/>

12. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Рекомендації ДСНС України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga>
13. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Мінна безпека не без ПЕКа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/minna-bezpeka-ne-bez-peka-posibnik-dlya-ditej-pro-pravila-povedinki-z-vibuhonebezpechnimi-predmetami>
14. Міністерство внутрішніх справ України. «ДійПротиНасильства» щодо протидії домашньому насильству. URL: https://t.me/police_helpbot.
16. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Лист МОН №1/3663-22 від 25.03.2022 року «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії».
17. Координатор проєктів ОБСЄ. «Залишайся в безпеці». URL: https://t.me/stay_in_safe_ua_bot.
18. «Дезінформація та правила реагування на неї». URL: <https://stop-sexting.in.ua/wp-content/uploads/2022/07/dezinformacziya-1.pdf>.
19. Вправи для формування медіаграмотності учнів. URL: <https://naurok.com.ua/vpravi-dlya-formuvannya-mediagramotnosti-uchniv-159559.html>.
20. Методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» для педагогічних працівників, психологів і соціальних педагогів закладів освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-persha-psihologichna-dopomoga-algoritm-dij>.
21. Ресурси дистанційного навчання для вчителів:
URL: <https://ilearn.org.ua>
URL: <https://www.ed-era.com/zno>
URL: <https://prometheus.org.ua/zno>
URL: <https://gioschool.com>
URL: <https://www.mindomo.com>
URL: <https://www.mindmeister.com>
URL: <https://coggle.it>
URL: <https://www.canva.com>
22. Інструменти взаємодії з учнями:
URL: <https://classroom.google.com>
URL: <https://www.google.com/intl/uk/docs/about/>
URL: <https://padlet.com>
23. «Організація дистанційного навчання в школі» (упорядник І. Коберник). URL: <https://cutt.ly/MynTay>.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ, ТЕХНОЛОГІЙ ТА КРЕСЛЕННЯ У 2023/2024 Н.Р.

У 2023/2024 навчальному році в освітній процес закладів загальної середньої освіти в 5-6 класах впроваджується навчальний предмет «Технології», який цілісно реалізовує вимоги технологічної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти. Відповідно до типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти на вивчення предмета «Технології» у 5-6 класах рекомендовано 2 години на тиждень, мінімально допустима кількість – 1 година та максимально допустима кількість – 3 години на тиждень. На основі Державного стандарту та Типової освітньої програми розроблено чотири модельні навчальні програми для базового навчального предмета «Технології. 5-6 класи», які мають гриф Міністерства освіти і науки та розміщені на сайті [4].

Відповідно до мети технологічної освітньої галузі, метою навчального предмету технології, є розкриття та розвиток творчого потенціалу особистості учня, здатності застосовувати знання на практиці, розв'язувати практичні завдання в побуті через практичне засвоєння основ дизайну, технологій та декоративно-ужиткового мистецтва.

Державним стандартом передбачено, що учні мають опанувати базові знання технологічної освітньої галузі за такими напрямками: проєктування, основи графічної грамотності, технології виготовлення виробу, оцінювання і презентація результатів, декоративно-ужиткове мистецтво, сучасна техніка і технології, самозарадність у побуті [3].

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у технологічній освітній галузі визначено в додатку 12 до Державного стандарту і передбачають, що учень:

- формулює ідею та втілює задум у готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності;
- творчо застосовує традиційні і сучасні технології;
- ефективно використовує техніку, технології та матеріали без заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу;
- турбується про власний побут, задоволення власних потреб та потреб інших осіб [3].

Навчальний предмет «Технології» має практико-орієнтовану спрямованість, навчання відбувається з опорою на освітній досвід учнів, зокрема отриманий на рівні початкової технологічної освіти, їхні потреби, інтереси, вікові особливості й індивідуальні можливості.

Акцентується увага на мотивації навчання, груповій і самостійній роботі учнів, взаємодопомозі, дотриманні правил безпечної праці і санітарно-гігієнічних вимог, доцільному використанні цифрових пристроїв, електронних освітніх ресурсів тощо.

Створення освітнього середовища навчання технологій передбачає вихід за межі шкільної майстерні, класу, інтеграцію навчання на культурологічній основі:

- узгодження потреб й інтересів учнів, закладу освіти, місцевої громади;

- дотримання родинного, шкільного, народного, державного календарів;

- відвідування місцевих музеїв, виставок тощо;

- дотримання родинного, шкільного, народного, державного календарів, проведення майстер-класів, ярмарок, виставок, зокрема й віртуальних;

- перенесення навчання технологій у міжгалузеві, загальношкільні, міжшкільні, громадські, міждержавні проекти;

- залучення до освітнього процесу батьків, народних майстрів, фахівців у галузі дизайну й технологій, місцевих бізнесменів тощо [7].

Слід зазначити, що у центрі змодельованого освітнього середовища має бути учень. Саме за його участі та з урахуванням його інтересів і здібностей варто конструювати і добирати всі складові освітнього процесу, максимально гнучко добирати методи і форми організації як за межами класно-урочної системи так і на уроках технологій.

Навчання відбувається на основі формувального оцінювання. Оцінюванню підлягають очікувані результати навчання у формі освітніх продуктів, які учні створюють у процесі навчальної діяльності:

- зовнішні освітні продукти – самостійно знайдені і презентовані факти, сформульовані ідеї, гіпотези, закономірності, створені вироби, послуги, результати практичних робіт, проєктів тощо;

- знання, уміння, освоєні способи діяльності, індивідуальний рівень сформованості ключових і предметної проєктно-технологічної компетентностей тощо [5].

Створені в навчальній діяльності особистісні зовнішні освітні продукти дають змогу здійснити підсумкове оцінювання, оцінити внутрішні особистісні зміни й здобутки учня, його рівень володіння способами проєктно-технологічної діяльності, ключовими і предметною компетентностями.

Формувальне і підсумкове оцінювання зорієнтовані на виявлення поступу учнів у досягненні обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом [3].

Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів НУШ, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, вміщено у наказі Міністерства освіти і науки України 01 квітня 2022 р. №289, лист МОН №4/5-230321 про формувальне оцінювання (46 технік оцінювання) та навчально-методичне забезпечення предмета «Технології», лист МОН №1/54-15-22 від 23.05.22 [5].

У 2023/2024 н.р. вивчення трудового навчання у 7-9 класах здійснюватиметься за навчальною програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 №804 [9].

Відповідно до типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти на вивчення предмета трудове навчання у 7-9 класах відводиться – 1 год. на тиждень. Кількість годин трудового навчання в усіх класах може збільшуватися за рахунок годин варіативної складової навчальних планів, передбачених на навчальні предмети, факультативи, індивідуальні заняття та консультації. За рахунок таких годин також можливе впровадження курсів за вибором технологічного спрямування. У разі використання варіативної години на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми, додається програма цього курсу. Звертаємо увагу, що програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входити до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання у закладах загальної середньої освіти [7].

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється на основі об'єктів проєктної діяльності, а не технологій. Це дає змогу одночасно проєктувати та виготовляти один і той самий виріб за допомогою різних основних та додаткових технологій, що є особливо зручним у класах, які не поділяються на групи.

Відповідно до навчальної програми з трудового навчання для учнів 6-9 класів орієнтовний перелік об'єктів проєктно-технологічної діяльності учнів – це навчальні та творчі проєкти учнів, які можна виконувати за допомогою будь-якої технології з представлених у змісті програми, з відповідним добором конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу від творчого задуму до його практичної реалізації.

Результатом проектно-технологічної діяльності учнів має бути проєкт (спроєктований і виготовлений виріб чи послуга). Так, у 5-6 класах учні опановують 4-8 проєктів, у 7-8 класах – від 4 до 6 проєктів, у 9-му класі – 2 проєкти (плюс 2 проєкти з технології побутової діяльності та самообслуговування в 5-8 класах та 1 проєкт у 9 класі).

Поступове зменшення кількості проєктів зумовлене кількістю годин, відведених на вивчення предмета в різних класах, і потребою в ускладненні виробів та технологій. Враховуючи вікові особливості, учням 5-6 класів пропонується виконувати прості проєкти (за конструкцією, поєднанням технологій виготовлення, тощо), що дасть змогу їм за короткий період часу побачити результати власної діяльності. Для учнів 7 та 8 класів проєкти можуть бути складнішими. Необхідно зазначити, що об'єкти проектно-технологічної діяльності учнів повинні ускладнюватися як упродовж навчального року, так і всього процесу вивчення предмета. У 9 класі проєкт виконується з урахуванням уже засвоєних технологій і відповідних знань, умінь і навичок, набутих учнями у попередніх класах. Навчальна цінність поєднання відомих технологій полягає в тому, що необхідно враховувати наслідки таких «поєднань»: особливості організації роботи, пов'язаної з комплексним використанням технологій, послідовності виконання окремих операцій, застосування раніше вивчених технологій на більш високому рівні майстерності тощо. У процесі проєктування учні 9 класу мають виконати необхідні кресленики або інші зображення деталей (ескізи, схеми, викрійки, технічні рисунки тощо), які необхідні для виготовлення виробу, що проєктується. За потреби в готові кресленики або інші зображення учні вносять необхідні зміни. З цією метою вчитель повинен актуалізувати раніше засвоєні знання та вміння з основ графічної грамоти та передбачити необхідну кількість годин на опанування відповідного матеріалу [7].

Кількість годин на опанування проєкту вчитель визначає самостійно залежно від складності виробу та технологій обробки, що застосовуються під час його виготовлення. Важливим критерієм вибору проєкту є його значущість для учня (можливість використання виробу в побуті, для власного хобі або реалізації виробів на шкільних ярмарках, аукціонах тощо). Неприпустимим є проєктування та виготовлення виробу тільки для опанування технології. Виконані проєкти (вироби) повинні використовуватися за призначенням. Для забезпечення рівних можливостей учнів для вибору об'єкта проектно-технологічної діяльності у класах, що не поділяються на групи, варто

планувати не менш як дві основні технології (крім об'єктів, виготовлення яких передбачає застосування однієї технології: писанка, гарячі напої тощо). При плануванні освітнього процесу учитель самостійно формує теми, які учням необхідно засвоїти, зважаючи на обрані для виготовлення об'єкти проектування, визначає і планує необхідну кількість навчальних годин, необхідних учням для вивчення відповідних процесів з обробки матеріалу тощо. Така академічна автономія учителя «обмежена» лише запланованими очікуваними результатами навчально-пізнавальної діяльності учнів, які визначають логіку його підготовки до навчального року, семестру, розділу чи окремого уроку [7].

Для складання календарно-тематичного планування, визначення змісту навчального матеріалу рекомендуємо дотримуватися такого алгоритму:

- обрати об'єкти проектно-технологічної діяльності учнів (проекти) та визначити їх кількість;
- обрати основні та, за потреби, додаткові технології для проектування й виготовлення кожного обраного виробу;
- спланувати очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- визначити орієнтовну кількість годин, необхідних для виконання кожного проекту;
- сформулювати теми та зміст уроків із проектування та виготовлення кожного об'єкта проектно-технологічної діяльності учнів;
- спланувати теми та зміст уроків із технології побутової діяльності та самообслуговування [7].

Технології 10-11 класи (рівень стандарту)

У 10-11 класах Типовими освітніми програмами навчальний предмет технології віднесено до вибірково-обов'язкових. Якщо школа обрала технології, то на освоєння предмета відводиться 105 годин в 10 чи 11 класах. Можливі також варіанти, за якими ці 105 годин освоюються в 10 і в 11 класах (70+35 чи 35+70). Навчання здійснюється за програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407 [6].

Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково вибірково навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три, для вивчення упродовж навчального року (двох): «Дизайн предметів інтер'єру», «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва»,

«Дизайн сучасного одягу», «Краса та здоров'я», «Кулінарія», «Ландшафтний дизайн», «Основи підприємницької діяльності», «Основи автоматики і робототехніки», «Комп'ютерне проектування», «Креслення». Навчальний модуль, за своїм змістовим наповненням, є логічно завершеним навчальним (творчим) проектом, який учні виконують колективно або за іншою формою, визначеною учителем. Кількість годин, що відводиться на вивчення кожного з трьох обраних модулів, учитель визначає самостійно з урахуванням особливостей проектної діяльності учнів, матеріальних можливостей школи тощо [6].

Технології 10-11 клас (профільний рівень)

Типовими освітніми програмами передбачається по 6 годин на вивчення предмета «Технології» у 10 та 11 класах [6]. Навчання здійснюється за однією з профільних програм, що розміщені на офіційному сайті МОН, чи за програмами професійного навчання, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки від 23.09.2010 р. №904 з використанням, за потреби, часу навчальної практики у 10 класі. Здійснення професійно-технічного навчання в закладах загальної середньої освіти та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (міжшкільних ресурсних центрах) можливе і за іншими професіями, за умови дотримання вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти. У випадку, коли кількість годин на опанування професії менша передбаченої навчальними планами, рекомендуємо запроваджувати профільні курси та курси за вибором профорієнтаційного спрямування, які мають відповідний гриф Міністерства. Змістове наповнення технологічного профілю також може складатися з декількох курсів за вибором «Професійні проби». Такі курси освоюються учнями послідовно. Програми таких курсів повинні мати відповідний гриф МОН України. Курси за вибором «Професійні проби» можуть освоюватися за рахунок варіативної складової навчальних планів учнями, які навчаються за будь-яким профілем [6].

Креслення

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання ними основ графічної грамоти. Вивчення курсу креслення можливе в 11 класах технологічного профілю в обсязі 2 год. на тиждень за навчальною програмою «Креслення. 11 клас» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 25.09.2018р. №22.1/12-Г-906) [9].

У 8-11 класах креслення може вивчатися як курс за вибором за навчальною програмою «Креслення» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 08.11. 2019 р. №22.1/12-Г-10550), або, за наявної технічної можливості, за програмою курсу за вибором «Професійні проби» для учнів 8-11 класів «Технічне креслення на базі комп'ютерних програм» (лист ІМЗО від 09.06.2020р. №22.1/12-Г-346). Креслення вивчається в 7-8 класах спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу. Вивчення предмета здійснюється за навчальною програмою «Креслення. 7-8 класи» (лист ІМЗО від 25.09.2018 №22.1/12-Г-904) [9].

Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, ОТГ чи області стандартів таких документів є неприпустимим. Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників. Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчителю/вчительці необхідно самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в обраному ними підручнику. Учитель може самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Провідним завданням учителя є реалізація очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, які виписані таким чином, щоб вони були спільними для учнів, які навчаються в класах із поділом на групи і без такого поділу. При цьому, шлях досягнення результатів визначає учитель відповідно до матеріально-технічних можливостей шкільної майстерні, інтересів і

здібностей учнів, фахової підготовки самого учителя. Очікувані результати мають бути досягнуті на кінець навчального року. Вчитель може планувати їх досягнення чи при опрацюванні одного проєкта, чи поетапне їх досягнення при виконанні окремих проєктів [7].

Поділ класів на групи технічних і обслуговуючих видів праці відбувається за бажанням учнів та здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.02 р. №128, а саме, за наявності в класі більше 27 учнів для міських шкіл та більше 25 для сільських. Якщо кількість учнів у класі не дає змоги здійснити поділ на групи, можна скористатись іншими варіантами формування груп: з паралельних чи наступних класів; поділ на групи за рахунок варіативної складової навчального плану. Також, згідно з рішеннями місцевих органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, класи можуть ділитися на групи і при меншій наповнюваності від нормативної за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів. Під час роботи в навчальній майстерні на кожному уроці необхідно звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни, навчати їх тільки безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму. В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на офіційному вебсайті [15].

У разі виникнення потреби в організації дистанційного навчання, у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників [10,12]. Отже, під час дистанційного навчання, учителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. Для організації дистанційного навчання рекомендуємо скористатися методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (упорядник І. Коберник), розробленими за підтримки МОН України [10,12].

Список використаних джерел та література

1. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (16.01.2020 №463-IX). URL: <https://cutt.ly/OXrduYl>.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
4. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Модельні навчальні програми для 5-9 класів НУШ. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.
5. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01 квітня 2022 р. №289. URL: <https://osvita.cv.ua/wp-content/uploads/2022/04/Dodatok-do-nakazu-MON-vid-1.04.22r.-289.pdf>.
6. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Навчальні програми для 10-11 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.
7. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів Трудове навчання. 5-9 класи. Наказ МОН України від 07.06.2017 №804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів». URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>.
8. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05. 2023 №563 «Методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні». URL: <https://numl.org/.908961>.
9. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Навчальна програма з креслення. URL: <https://bit.ly/2V1LaiH>.
10. Ресурси дистанційного навчання для вчителів:

URL: <https://ilearn.org.ua>
URL: <https://www.ed-era.com/zno>
URL: <https://prometheus.org.ua/zno>
URL: <https://gioschool.com>
URL: <https://www.mindomo.com>
URL: <https://www.mindmeister.com>
URL: <https://coggle.it>
URL: <https://www.canva.com>

3. Інструменти взаємодії з учнями:

URL: <https://classroom.google.com>
URL: <https://www.google.com/intl/uk/docs/about/>
URL: <https://padlet.com>

12. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. «Організація дистанційного навчання в школі» упорядник І. Коберник.
URL: <https://cutt.ly/MynTay>.

13. Інститут модернізації змісту освіти. Інформаційний сайт. Навчально-методична скарбничка НУШ. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/04/06/v-instytuti-modernizatsii-zmistu-osvity-pidhotovleno-resurs-navchal-no-metodychna-skarbnytsia-nush-5-6-klasy/>.

14. Психологічна допомога педагогам. Сайт ІППОЧО. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=8745.

15. Міністерство освіти і науки України. Інформаційний сайт. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою.

URL: <https://mon.gov.ua/>
URL: <https://numl.org/.908961>
URL: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

Юзькова В.Д.,
доцент кафедри методики викладання
природничо-методичних дисциплін
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат хімічних наук
e-mail: uzkovav@ukr.net

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗЗСО ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Успішність та конкурентоспроможність держави в умовах сучасної економіки значною мірою залежить від рівня розвитку інноваційних, наукоємних та високотехнологічних галузей, в тому числі, як прогнозують футурологи, синергії нано-, біо-, інформаційних та когнітивних технологій (NBIC або NBICS- конвергенція) [1, с.16]. Розвиток вказаних технологій визначається, в першу чергу, людським капіталом, який у сучасному світі є найвищою цінністю. Підвищити рівень людського капіталу та, як наслідок, забезпечити швидку та якісну повоєнну відбудову України, допоможуть інвестиції спільних зусиль, часу та коштів у розвиток STEM-освіти.

Відповідно природничо-математична освіта (STEM-освіта) – цілісна система природничої і математичної освітніх галузей, метою якої є розвиток особистості через формування компетентностей, природничо-наукової картини світу, світоглядних позицій і життєвих цінностей з використанням **трансдисциплінарного підходу** до навчання, що базується на практичному застосуванні **наукових (S** озн. «science» - «наука»), **математичних (M** озн. «math» - «математика»), **технічних (T** озн. «technology» – «технології») та **інженерних знань (E** озн. «engineering» – «інженерія») для розв’язання **практичних проблем** для подальшого використання цих знань і вмінь у професійній діяльності [5].

Основними завданнями та перспективними результатами впровадження STEM-освіти є [5]:

- формування найбільш затребуваних на світовому ринку праці навичок (критичного та аналітичного мислення, креативності, когнітивної гнучкості, здатності до комплексного розв’язання проблем, організаційних, комунікаційних, лідерських навичок та вміння працювати в команді, допитливості, технологічних та

дизайнерських навичок, використання штучного інтелекту та баз даних тощо);

- всебічний розвиток особистості шляхом виявлення її нахилів та здібностей;

- оволодіння засобами пізнавальної, пошуково-дослідницької та практичної діяльності;

- формування готовності до навчання впродовж життя, свідомого вибору та оволодіння професією;

- формування цілісного наукового світогляду;

- розвиток ключових компетентностей здобувачів освіти.

Варто зауважити, що хоча впровадження STEM-освіти найбільше стосується предметів природничої, математичної, технологічної та інформатичної освітніх галузей, проте в освітньому процесі з навчальних предметів та курсів, що належать до інших освітніх галузей також рекомендується застосовувати елементи (методичні прийоми) STEM-освіти. Відзначимо, що STEM-освіта має значний компетентнісний потенціал, оскільки тренд «STEM-освіта» та акроніми похідні від STEM (STEAM, STREAM, E-STEM тощо) відкривають унікальні можливості для розвитку всіх ключових компетентностей, якими має володіти здобувач освіти [8, с.644].

Розвиток STEM-освіти у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році здійснюватиметься відповідно до:

- законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», «Про культуру»;

- Державних стандартів початкової та базової середньої освіти [4];

- Концепції «Нова українська школа» на період до 2029 року;

- Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) від 05 серпня 2020 року №960-р;

- Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року від 13.01.2021 року №131-р;

- Плану заходів щодо популяризації природничих наук та математики до 2025 року від 14 квітня 2021 року №320-р;

- Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності;

- наказу МОН України від 16.10.2019 №1303 «Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування»;

- наказу МОН України від 29.04.2020 №574 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій» та інших законодавчих актів.

Моделі та напрями впровадження STEM-освіти у ЗЗСО

STEM-освіта у закладах загальної середньої освіти може впроваджуватися відповідно до однієї з трьох моделей, які умовно назвемо «однопредметна», «наскрізна» та «комплексна»:

- **однопредметна** – введення в освітню програму окремого курсу STEM (відповідно до модельних навчальних програм для [5-6 класів](#) та 7-9 класів) та/або [Робототехніка](#);

- **наскрізна** – використання підходів, методів, прийомів STEM-освіти у рамках всіх предметів у поєднанні з позакласною та/або гуртковою роботою за STEM-напрямами;

- **комплексна** – включення окремого курсу STEM у поєднанні з становленням STEM як інтегруючої основи освітнього процесу у ЗЗСО, що полягає в оновленні змісту, технологій, форм навчання тощо.

Напрями впровадження STEM-освіти у ЗЗСО:

- **STEM-проекти, хакатони** – міжгалузеві чи міжпредметні (об'єднують не менше 3-х STEM-дисциплін) коротко- та довгострокові проекти, для консолідованого планування та втілення яких в освітній процес бажано об'єднатися як мінімум кільком педагогам різних фахів та організувати роботу учнів над проектами на уроках з різних предметів (інтегрованих курсів). Слід зазначити, що не виключається також діяльність одного вчителя з організації роботи учнів над міжпредметним проектом в межах уроків з однієї дисципліни. У рамках проекту можуть вирішуватися завдання та проблеми, які мають «безліч» рішень;

- **STEM-уроки** – інтегровані уроки, під час яких основну частину заняття учні працюють (зазвичай, у групах) над виконанням міжпредметного інженерно-технічного, дослідницько-пошукового завдання або мініпроект, здобуваючи знання через практичну діяльність (передбачається створення певного «продукту»), а вчитель виступає у ролі модератора, ментора тощо. «STEM-проектний» та «STEM-урочний» напрями є, на думку автора статті, найбільш вдалими для початку впровадження STEM у освітній процес ЗЗСО, оскільки вони не вимагають від учителя специфічних знань та вмій (наприклад програмування чи робототехніки), не потребують обов'язкової наявності STEM-лабораторії та посилять співпрацю між

вчителями різних предметів, що спрятиме більш цілісному баченню освітнього процесу;

- **Мейкерство** – створення з різних матеріалів (паперу, пластиліну, дерева, пластику, конструкторів Lego і т.д.) різноманітних аплікацій, лепбуків, моделей, конструкцій, пристроїв тощо. Мейкерством учні можуть займатися в рамках уроків з різних предметів або під час гурткової діяльності. Роботи учнів можуть презентуватися під час заходів, приурочених предметним тижням, STEM-тижням, на наукових пікніках, фестивалях з мейстерства тощо;

- **3D-моделювання та 3D-друк** – створення цифрових моделей об'ємних об'єктів (математичних фігур; природних об'єктів, що вивчаються на уроках природничих дисциплін; ужиткових предметів різних історичних епох тощо) та їх друк за допомогою 3D – принтера, за умови його наявності у STEM-лабораторії закладу освіти. Цей напрям можна розглядати як відгалуження мейкерства;

- **Освітня робототехніка, інтернет речей та мехатроніка** – впровадження предмету «Робототехніка» та/або гуртків з основ робототехніки. Конструювання та програмування роботів, розумних будинків, розумних теплиць, метеостанцій, систем автоматичного поливу тощо засобами наборів Lego, Make-block, Arduino, Micro:Bit, Tetrix, Vex та ін.; моделювання різних виробничих процесів за допомогою мехатронних систем; складання дронів та управління ними. Процес створення робота (чи іншого продукту) містить зазвичай такі етапи: моделювання; вибір матеріалів; створення міжкомпонентного інтерфейсу; конструювання; дизайн; програмування; тестування; діагностика. Під час створення «продукту» учить застосовує на практиці здобуті міжпредметні знання, оволодіває навичками інженерії та засвоює методику наукових досліджень;

- **Цифрові лабораторії та метеостанції** – планування та здійснення експериментів (досліджень), реалізація проєктів на уроках з дисциплін природничої освітньої галузі засобами цифрових лабораторних комплексів;

- **Віртуальна (VR) та доповнена реальність (AR)** – використання мобільних додатків для проведення природничих експериментів у VR або AR; застосування VR та AR для ознайомлення та роботи з віртуальними об'ємними об'єктами на уроках з різних предметів; створення 3D-голограм та саморобних проєкторів для їх перегляду; виготовлення окулярів VR з картону тощо;

- *Веб- та геймдизайн, мультиплікація* – моделювання засобами комп'ютерної графіки (напр., в середовищі Minecraft Education Edition), створення мультфільмів тощо.

- *Заходи у рамках партнерства з батьками учнів, ЗВО, ІППО, ДОН, позашкільними закладами.*

Слід відзначити, що жоден із зазначених напрямів не існує у чистому вигляді, а певним чином пов'язаний з іншими. Подана класифікація напрямів не є строгою чи вичерпною, а має на меті сприяти систематизації знань педагогів про можливості реалізації STEM-освіти у ЗЗСО.

Міжгалузевий курс STEM

ЗЗСО можуть на основі модельної навчальної програми (МНП) розробляти навчальні програми зі STEM-інтегрованих курсів, що мають містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж передбачено Державним стандартом та/або відповідною МНП. Такі навчальні програми затверджуються Педагогічною радою закладу освіти.

Метою вивчення міжгалузевого інтегрованого курсу «STEM. 5-6 класи» за відповідною [МНП](#) (1 год на тиждень), є інтегроване вивчення природничої, математичної, технологічної, інформатичної, соціальної та здоров'язбережувальної освітніх галузей та рання профорієнтація здобувачів освіти, зокрема у сферу STEM-професій, через теоретичне та практичне ознайомлення з діяльністю, що стосується кожної із 5 сфер діяльності людини: «людина-людина», «людина-природа», «людина-образ», «людина-знак», «людина-техніка» [6]. Курс включає 5 модулів впродовж року, кожен з яких присвячений одному типу професій. Вивчення кожного модуля супроводжується реалізацією групового STEM-проєкту. Теми проєктів заплановані так, що їх зміст певним чином пов'язаний з іншими предметами, які учні вивчають приблизно в той самий часовий проміжок. Проєкти, заплановані у курсі, не вимагають наявності специфічного обладнання. Для їх втілення в життя достатньо скористатися підручними засобами, матеріалами та віртуальними середовищами (Tinkercad, Blender тощо).

Завданнями курсу є формування у здобувачів освіти когнітивних навичок, навичок обробки інформації, інженерного, технічного, алгоритмічного та критичного мислення, науково-дослідницьких навичок, креативності, комунікативних навичок; цілісного уявлення про світ; здобуття досвіду в мейкерстві, моделюванні, конструюванні, винахідництві та програмуванні.

У якості навчально-методичних матеріалів автори курсу пропонують:

- зошит-конспект учня «STEM lab», з фрагментом якого можна ознайомитися [тут](#), а купити, наприклад, [тут](#);

- [методичні рекомендації](#) щодо особливостей викладання курсу на 2022-2023 рік (рекомендації на 2023-2024 н.р. будуть розміщені на [сайті STEM на Дніпрі](#) у розділі навчально-методичні матеріали;

- календарне планування на [5](#) та [6 класи](#).

Оцінювання навчальних досягнень учнів під час вивчення курсу STEM відбувається відповідно до [методичних рекомендацій](#), затверджених наказом МОН України №298 від 01.04.2022 року «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти».

Рекомендується, щоб кожен(а) учень(учениця) упродовж вивчення інтегрованого курсу виконував(ла) різні види діяльності у рамках проєктної роботи у змінних групах. Для того, щоб вчитель міг модерувати цей процес, можна ставити відмітки в таблицю:

№	Тема проєкту	Прізвище ім'я учня (учениці)	Виокремлює проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів	Створює інформаційний продукт	Пошук і аналіз інформації	Проектує та виготовляє вироби	Робота в команді
---	--------------	------------------------------	---	-------------------------------	---------------------------	-------------------------------	------------------

Також можна скористатися технологічною карткою проєкту, наведеною в розділі «Як організувати роботу над STEM-проєктом?»

Як підготувати та провести STEM-урок?

Орієнтовні етапи підготовки вчителя до STEM-уроку:

1. Обговоріть ідеї уроку з колегами – вчителями тих предметів, які інтегруються на вашому уроці.

2. Сформулюйте проблемні питання (або одне питання), які будуть цікавими для учнів відповідного віку.

3. Сформулюйте мету уроку та чіткі завдання, що відповідають віковим особливостям учнів.

4. Підберіть форму проведення уроку (можливо, це буде урок-квест, урок-подорож, урок-ділова гра, урок-дослідження?), методичні методи, прийоми тощо.

5. Визначте необхідні для роботи матеріали (якщо урок буде відбуватися онлайн, то продумайте використання доступних підручних матеріалів, які є вдома у учнів та заздалегідь попросіть учнів їх підготувати).

6. Якщо планується використання певних мобільних додатків, то запропонуйте учням попередньо їх завантажити.

7. Обдумайте та запишіть (для себе) кінцевий результат, якого прагнете досягнути.

Етапи роботи з учнями під час STEM-уроку:

1. Встановлення правил роботи в групах.

2. Створення проблемної ситуації та її колективне обговорення.

3. Обговорення та дослідження в робочих групах (якщо це онлайн-урок, то може бути дослідження засобами онлайн-ресурсів, мобільних застосунків, доповненої реальності, а об'єднання у групи здійснюється за допомогою віртуальних кімнат у zoom).

4. Колективне обговорення та пошук шляхів удосконалення досягнутих результатів (для онлайн-уроку можна використати на цьому етапі padlet, jamboard та інші віртуальні дошки).

5. Самооцінювання, підведення підсумків, рефлексія.

Поради для створення якісного STEM-уроку:

1. Обов'язково радьтеся з вчителями інших предметів щодо обрання теми STEM-уроку.

2. Зробіть тему уроку цікавою для учнів, стимулюючою допитливість, креативність.

3. Пропонуйте учням для вирішення реальні практичні проблеми, які потребують знань з різних предметів (бажано пов'язаних з тими темами, які учні вивчають або нещодавно вивчали).

4. Формулюйте (бажано спільно з учнями) чіткі критерії до завдань.

5. Створіть позитивну атмосферу на уроці з толерантним ставленням до помилок.

6. Модеруйте ефективну командну роботу, що залучатиме всіх учнів класу та включатиме досліди, мейкерство тощо. На наступному STEM-уроці змініть склад команд.

7. Продумайте використання мультимедійних, цифрових засобів, мобільних додатків тощо для роботи з інформацією.

8. Рухайтесь від вирішення конкретних завдань до формування загальних рішень, понять, теорій.

Розробки STEM-уроків для учнів різного віку можна знайти, наприклад, на сайті Всеукраїнського конкурсу [«Кращий гендерно-](#)

чутливий STEM-урок» у вкладках *Кращі STEM-уроки* та *STEM-майстерня*.

Як організувати роботу над STEM-проєктом?

STEM-проєкт має відповідати певним **принципам (ознакам)**:

- трансдисциплінарність;
- науковість (використання наукових методів);
- практична спрямованість (орієнтація на практичну цінність результатів);
- узгодженість теми з навчальними програмами;
- наявність простору для творчості (немає однозначного вирішення);
- безпечність (мінімальні ризики);
- небанальність (проєкт має бути новим та цікавим для учнів);
- наявність продукту проєкту (матеріальна чи віртуальна модель, виріб, пристрій, лепбук, аплікація, мультфільм, конструкція апарату для експерименту тощо; результатом STEM-проєкту не повинна бути просто звичайна комп'ютерна презентація чи малюнок).

Діяльність педагога в організації роботи учнів над проєктом:

- мотивація дітей до дослідницької, проєктної діяльності;
- організація дослідницької діяльності учнів;
- допомога у визначенні проблеми дослідження та постановки завдань;
- консультування під час підбору методів дослідження;
- допомога з пошуком інформації, наукове консультування;
- контроль за дотриманням техніки безпеки під час здійснення експериментів.

Роботу учнів над проєктом рекомендуємо організовувати відповідно до **моделі 7П** (традиційна модель 5П [10] дещо видозмінена, зокрема додано етапи «Перевірки» та «Пропозицій щодо удосконалення», які важливі для формування у учнів основ наукового мислення):

1. Проблема (визначення проблеми, яку варто дослідити; мети проєкту).
2. Пошук (робота з літературою, онлайн-ресурсами) та обговорення в групі.
3. Планування (вибір оптимального рішення проблеми та визначення шляху його втілення в життя).
4. Практична діяльність (виготовлення продукту).
5. Перевірка (чи працює як було задумано; чи відповідає результат проєкту поставленій проблемі).

6. Презентація проєкту (пояснення проведеного дослідження).

7. Пропозиції (висловлення пропозицій щодо удосконалення).

Для оцінювання STEM-проєкту можна скористатися орієнтованою технологічною карткою оцінювання або розробити на її основі свою:

Критерій	Початковий рівень	Достатній рівень	Високий рівень
Формулювання мети, завдань, гіпотези	Разом з педагогом формулює мету, завдання, гіпотезу дослідження	За часткової підтримки педагога формулює мету завдання, гіпотезу	Самостійно формулює мету завдання, гіпотезу дослідження
Пошук та опрацювання інформації	Частково опрацьовано недостатню кількість ресурсів	Частково опрацьовано достатньо ресурсів або якісно опрацьовано недостатню кількість ресурсів.	Якісно опрацьовано достатню кількість ресурсів
Планування	План частково відповідає меті	План переважно відповідає меті	План повністю відповідає меті
Якість проведення експерименту (виготовлення продукту та його апробація)	Експеримент проведено (продукт виготовлено) з видимими порушеннями	Частково порушені вимоги до проведення експерименту (недоцільне обрання матеріалів, технічних засобів для створення продукту або неякісна перевірка його функціонування)	Експеримент проведено відповідно до вимог (продукт виготовлено достатньо доцільними засобами, методами з доцільних матеріалів та перевірено його функціональність)
Представлення результатів дослідження	Результати представлені не повністю; не обґрунтовані	Результати представлені, але не обґрунтовані	Логічне, послідовне висвітлення результатів, що забезпечує цілісне уявлення про проєкт
Оцінювання власних результатів	Визначає досягнуті результати,	Усвідомлює недоліки роботи та досягнуті	Коректно оцінює результати проєкту, виокремлюючи та

дослідження. Пропозиції щодо удосконалення	але не пропонує ніяких удосконалень	результати; пропонує удосконалення, але вони не дуже доцільні	аргументуючи переваги та недоліки, пропонує та обґрунтовує доцільні удосконалення (перспективи подальшої роботи)
--	-------------------------------------	---	--

Онлайн-ресурси для пошуку STEM-ідей

Ідеї для STEM-проектів та розробки STEM-уроків можна знайти на наступних онлайн-ресурсах:

1. [Віртуальний STEM-центр Малої академії наук України](#) – у розділі *Дослідницькі роботи* можна обрати предмет та знайти відповідні розробки занять, проектів, практичних робіт і т.д. Для кожної розробки зазначено необхідне обладнання (від підручних матеріалів, смартфона і до високопрофесійного наукового обладнання).

2. [Scientix](#) – англomовна онлайн-платформа, що містить розробки STEM-уроків, проектів, заходів; методичні і дидактичні матеріали з природничих та інших дисциплін (вкладка [Ресурси](#)); а також інформує європейську освітянську спільноту про інноваційні освітні конкурси – Європейський STEM-тиждень (STEM Discovery Week) і STEM Ahead Competition.

3. [Портал GoLab](#) – портал містить найбільшу колекцію онлайн-лабораторій та випробувальних інтерактивних додатків (більшість англійською мовою, деякі українською.) [Наприклад, Graphing of Motion Lab](#)

4. [Phet](#) – платформа інтерактивних природничих симуляцій.

5. TryEngineering – на сайті представлено плани [STEAM-уроків англійською мовою](#).

6. [STEM-клуб «Наука навколо нас»](#): фрактали ([презентація](#)); центр тяжіння твердого тіла; оптичні ілюзії; пневматичний ліфт; День Гідності та Свободи ([відео](#)); електроліз; будова атому; стан речовини; винаходи Леонардо ([відео](#)); магнітне поле ([відео](#)).

7. [Steamexperiments.com](#) – англomовний ресурс з цікавими ідеями STEM-досліджень, проектів, заходів. Можна знайти матеріали для учнів різного віку шляхом пошуку за ключовими словами.

8. Електронні збірники, в яких можна знайти розробки STEM-уроків, проектів та різноманітних івентів:

- [Збірник матеріалів зимової дистанційної сесії «STEM-школа – 2020»](#)

- [Збірник матеріалів «STEM-школа – 2021»](#)
- [Збірник матеріалів «STEM-школа – 2022»](#)
- [Збірник матеріалів «STEM-тиждень – 2020»](#)
- [Збірник матеріалів «STEM-тиждень – 2021»](#)
- [Збірник матеріалів конференції зі STEM і робототехніки \(Чернівці, 2021\)](#)
- [Анотований каталог «STEM-освіта: проблеми та перспективи»](#)

STEM-простір

Важливу роль в забезпеченні успішного впровадження елементів STEM в освітній процес відіграє **STEM-простір (STEM-середовище)**, що включає відповідне обладнання, посібники та методичний супровід фахівців. Основою **STEM-простору** може стати STEM-лабораторія.

STEM-лабораторія – навчальний кабінет або приміщення закладу освіти, оснащене сучасними засобами навчання та обладнанням для залучення здобувачів освіти до дослідницької, конструкторської, винахідницької та пошукової діяльності (реалізації проєктів) відповідно до стандартів освіти, освітніх програм.

Відповідно у STEM-лабораторії бажано мати наступне обладнання: 3D принтер, 3D сканер, 3D ручки, цифровий фрезерувальний верстат, токарний та лазерний верстати з числовим програмним управлінням та витратними матеріалами, програмовані електронні модулі, навчальні роботи, фото-відео студію, мехатронні системи/станції, комплекти для моделювання, тренувальні поля для занять з робототехніки, вишивальну машину (машину для в'язання) з комп'ютерним управлінням, окуляри (шолом) віртуальної реальності, додаткові засоби навчання та обладнання для проведення фізичних та хімічних дослідів та здійснення проєктної діяльності [7].

У STEM-лабораторії можна облаштувати окремі куточки (зони), напр.:

- Куточок робототехніки – поле для занять робототехнікою, полиці з роботами та деталями для них.
- Куточок мейкерства – конструктори, мехатронні станції, приладдя для моделювання та інженерії.
- Фото-відео студія – зелений екран, обладнання для звукозапису та відеозапису.
- Науково-дослідницький куточок – хімічне, біологічне, фізичне обладнання або міжпредметний цифровий вимірювальний комплекс.
- Інфомедійний куточок – навчальна література, ламінатор багатофункціональний пристрій, кольоровий принтер.

У закладах освіти також можна створювати **мейкерські STEM-простори**, де здобувачі освіти зможуть у вільний час займатися технічним конструюванням, інженерною справою, моделюванням, дизайном, дослідженнями тощо. Такий простір – це своєрідна лабораторія що оснащена меблями, матеріалами для дизайну та конструювання, різноманітними конструкторами тощо. Відмінність мейкерського STEM-простір від STEM-лабораторії полягає в тому, що у STEM-лабораторії учні зазвичай працюють разом із вчителем під час уроків чи занять гуртка, реалізуючи певні STEM-проекти на задану тематику чи виконуючи завдання, а у межах мейкерського простору вони можуть працювати самостійно над реалізацією власних задумів. Проте, можливим є варіант об'єднання STEM-лабораторії та мейкерського STEM-простору.

Освітнє STEM-середовище школи може також включати **пришкільну ділянку** для проведення ботанічних, астрономічних і метеорологічних спостережень, дослідів тощо.

Дещо детальніше з порадами щодо облаштування STEM-середовища можна ознайомитися у методичних рекомендаціях щодо створення STEM-кабінетів/лабораторій у ЗЗСО [9]

Профорієнтація у сферу STEM-професій

Однією з цілей STEM-освіти у ЗЗСО є профорієнтація здобувачів освіти у сферу STEM-професій. Інформацію щодо профорієнтації (у сферу STEM і те тільки) можна знайти на наступних ресурсах:

- [Сайт Всеукраїнського проєкту з профорієнтації та побудови кар'єри](#) – тут можна пройти профорієнтаційне тестування з отриманням сертифікату, безкоштовно отримати професійну консультацію кар'єрного радника, пройти мультимедійні курси про тренди ринку праці в Україні та світі.

- Експертна платформа [Career Hub](#), де можна ознайомитися з Гайдом перспективних професій [«На кого вчитись після школи»](#); онлайн-курсом [«Кар'єра в енергетиці – це круто»](#); посібником для освітян [«Коли світ на межі змін: стратегії адаптації»](#), картами професій [«Твоє майбутнє у сфері інформаційних технологій»](#), [«Твоє майбутнє у електроенергетиці»](#) та багатьма іншими буклетами з картами професій, до кожного з яких є методичні матеріали для занять.

- Англomовний ресурс – сайт <https://tryengineering.org/uk/>, де можна у розділі *Студентам/Поля STEM* дізнатися досить детальну інформацію про те чим конкретно займаються різні STEM-фахівці: агроінженери, біомедичні інженери, хіміки-інженери, фахівці в галузі

комп'ютерної інженерії і т.д. Така інформація може бути дуже корисною для учнів, які розглядають можливість обрання STEM-професії, але уявлення не мають чим же займаються STEM-фахівці і за яким фахом потрібно вчитися, щоб здобути відповідну професію. На сайті є також методичні матеріали для вчителів.

- Сайт проєкту [Дівчата STEM](#), на якому можна знайти матеріали, покликані привернути увагу дівчат (і не тільки) до обрання STEM-професій. Зокрема, у розділі [Круті ресурси/корисні матеріали](#) є гайди сучасних STEM-професій на основі науки, технологій, математики та інженерії з коротким оглядом діяльності фахівця кожного фаху. Фейсбук-сторінка проєкту – <https://www.facebook.com/divchataSTEM/>

- Публікація [100 професій майбутнього](#) Українського інституту майбутнього.

- Посібник [Атлас нових професій України](#), де можна дізнатися про тенденції у розвитку ринку праці, ознайомитися з переліками професій, що зникають; актуальних професій; професій майбутнього тощо.

Всеукраїнські заходи, до яких може долучитися або організувати заклад освіти:

- Всеукраїнський [STEM-тиждень](#) (інформація про строки та умови проведення [STEM-тижня-2024 з'явиться на початку весни на сайті ІМЗО](#)).

- Проєкт [Flowers for school](#): <https://flowers4school.com/>.

- Марафон STEM-уроків.

- [Наукові пікніки](#) (вересень, травень).

- Дні науки <http://dni-nauky.in.ua/> (третя субота травня).

- Фестивалі з мейкерства, науково-технічної творчості.

- STEM-квести – інтелектуальні змагання, що охоплюють набір проблемних завдань з елементами рольової гри.

- Хакатони, під час яких команди працюють над розв'язанням певного проблемного питання та представляють результат журі.

Яким має бути STEM-вчитель та де йому дізнатися більше або презентувати свій досвід?

STEM-вчитель – умотивований вчитель, який викладає предмети STEM, спираючись на інтеграційну взаємодію з усіма навчальними компонентами, всебічно розвинена творча особистість, яка володіє знаннями, вміннями, навичками з теорії предмета і технологій навчання, обізнана у сфері ІКТ, готова до здійснення

науково-дослідницької діяльності, здатна критично переосмислювати свій досвід у світлі сучасної науки [3, с.108].

STEM-вчитель виступає на уроці в нових ролях, які передбачені також реформою НУШ (новатор, фасилітатор, ментор, партнер, тьютор тощо); застосовує інтегрований, практико-орієнтований, компетентнісний та особистісно-орієнтований підходи; організовує проектну діяльність учнів, інтегровані (STEM) уроки, дослідницько-пошукову діяльність учнів тощо; створює та використовує STEM-простір. В такому середовищі учень все частіше є дослідником і розвиває в процесі навчання не тільки знання, уміння, навички, а і компетентності та здобуває певний досвід, який стане йому корисним у професійній діяльності у дорослому житті.

Заходи для підвищення кваліфікації педагогів зі STEM-освіти та представлення власного досвіду та напрацювань:

- [соціальний освітній проєкт «WEB-STEM-школа 2023»](#).
Посилання на матеріали всіх попередніх сесій <https://imzo.gov.ua/stem-shkola/>;

- [заходи у рамках фестивалю «STEM-весна»](#);
- всеукраїнський конкурс: [«Кращий гендерночуливий STEM-урок»](#);

- [«Всеукраїнський захід «Краща STEM-публікація»](#);
- Всеукраїнська онлайн-конференція «STEM-світ інноваційних можливостей» (щорічно);

- Всеукраїнська науково-практична конференція «STEM-освіта: науково-теоретичні аспекти, досвід впровадження, перспективи розвитку» (щорічно);

- Всеукраїнська конференція «Освітня робототехніка» (щорічно).

Професійні фейсбук-спільноти STEM-педагогів та блоги, інформаційні ресурси:

- [відділ STEM-освіти ДНУ ІМЗО](#) (фейсбук-сторінка) та сайт (<https://imzo.gov.ua/pro-imzo/struktura/viddil-stem-osviti/>) (анонси Всеукраїнських та регіональних STEM-подій, досвід впровадження у закладах освіти, корисні STEM-ресурси, розробки тощо);

- блог Ірини Пахомової <https://educationpakhomova.blogspot.com/>
– багато корисної інформації та матеріалів щодо STEM-освіти, змішаного навчання, онлайн-інструментів та освітнього процесу з фізики. У телеграмі – канал [Pakhomova_Education](#);

- сайт Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (сайт, [вкладка STEM](#))/, [фейсбук сторінка](#);

- [Майстерня STEM-LAB НУШ](#) (науково-методична підтримка STEM-програм – повідомлення про семінари, вебінари, STEM-школи тощо);
- [Дівчата STEM](#) – сторінка для об'єднання дівчат і жінок, які працюють, навчаються та зацікавлені у STEM галузі (анонси заходів, конкурсів тощо);
- [STEM on the river Dnipro](#) (регіональний досвід впровадження STEM у Дніпропетровській області, анонси подій);
- [BCE PRO STEM](#) (регіональний досвід впровадження STEM у Київській області, дописи про корисні онлайн-ресурси для STEM-освіти);
- [STEM-освіта в Україні – все про STEM](#) (огляди онлайн-ресурсів, штучного інтелекту та цифрових технологій в освіті);
- [НУШ + STEM- Навчальне обладнання та сучасна дидактика для шкіл.](#)

Партнерство у впровадженні STEM

Для успішного впровадження STEM у освітній процес ЗЗСО важливо організувати партнерство з:

- Інститутом післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області для навчання педагогів на курсах підвищення кваліфікації, що включають STEM-тематику та за програмами відповідних спецкурсів; консультування з фахівцями інституту; одержання актуальної інформації про регіональні та всеукраїнські STEM-освітні події тощо [2, с.6-7];
- позашкільними закладами (Обласним та міським центрами науково-технічної творчості учнівської молоді, Обласним та міським центрами еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді) для проведення спільних заходів та участі учнів у івентах, що проводяться позашкільними закладами;
- закладами вищої освіти ЧНУ, БДМУ (проект «Мобілаб» Інституту біології, хімії на біоресурсів ЧНУ);
- батьками учнів – батьки, які працюють у сфері STEM-професій, можуть проводити профорієнтаційні зустрічі та майстер-класи з учнями; допомагати в організації і проведенні STEM-уроків та заходів; допомагати дітям у реалізації STEM-проектів (або навіть керувати STEM-проектами); долучатися до організації STEM-фестивалів тощо;
- Буковинською малою академією наук та Малою академією наук України (Віртуальний STEM-центр <https://stemua.science/>, який

пропонує дистанційну й очну фахову методичну і технологічну допомогу в організації STEM-навчання учнівської молоді України);

- громадськими організаціями (цього року у результаті партнерства ДОН ЧОВА з ГО Фонд «Буковина інноваційна» було організовано десятки проствітницьких шкіл «Професії майбутнього STEM» у ЗЗСО області).

Список використаних джерел та літератури

1. STEM-освіта: основні дефініції [Електронний ресурс] / О.Є. Стрижак, І.А. Сліпухіна, Н.І. Полісун, І.С. Чернецький // Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. Т. 62, №6. С. 16-33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2017_62_6_4.

2. Білянін Григорій, Юзькова Валентина. Професійний розвиток педагогів з питань STEM-освіти у Чернівецькій області // Методична система навчання основам технології робототехніки як STEM-освіти: збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. Чернівці, 2021. С. 6-8.

3. Гончарова Н. Понятійно-категоріальний апарат з проблеми дослідження аспектів STEM-освіти. *Наукові записки Малої академії наук України. Серія: Педагогічні науки*. 2017. № 10. С. 104-114.

4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898. URL: <https://tinyurl.com/2d76uj7o>.

5. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 №960-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2020-%D1%80#Text>.

6. Модельна навчальна програма «STEM. 5-6 класи (міжгалузевий інтегрований курс)» (авт. Бутурліна О.В., Артем'єва О.Є.). URL: <https://tinyurl.com/263t8sp7>.

7. Типовий перелік навчально-методичного забезпечення, засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій (наказ МОН №574 від 29.04.2020) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0410-20#n17>.

8. Чухненко П.С., Юзькова В.Д., Шепенюк І.М. STEM-освіта та медіаграмотність як необхідні компоненти професійного зростання вчителів природничо-математичних дисциплін нової української школи // Матеріали V Усеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної

освіти»: збірник наукових статей (27 травня 2021 року) – Суми, 2021. – С. 631-637.

9. Юзькова В.Д. Методичні рекомендації щодо створення STEM-кабінетів/лабораторій у ЗЗСО. URL: <https://tinyurl.com/2dyf9krl>.

10. Як організувати цікавий навчальний проєкт та правильно його оцінити: практичні поради. URL: <https://tinyurl.com/23yn5dl8>.

Старовойт П.С.,
методист науково-методичного центру
виховної роботи та культури здоров'я
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: p.star@i.ua

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПИТАНЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023-2024 Н.Р.

Відповідно до статті 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-ІХ у закладах освіти виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу і має ґрунтуватися на загальнолюдських, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини громадянина тощо [8]. Єдність навчання, виховання і розвитку учнів забезпечується спільними зусиллями всіх учасників освітнього процесу.

Нормативно-правові документи щодо організації виховної діяльності в освітніх закладах:

- Конституція України;
- Конвенція про права дитини (ратифікована Постановою ВР від 27.02.91 №789-ХІІ);
- Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року;
- Державний стандарт базової середньої освіти;
- Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року;
- Стратегія національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки;

● **Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі;**

● **Закони України:**

- «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 №2402-III;
- «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX;
- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2018 р. №2657-VIII
- «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 №3739-VI;
- «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» від 09.04.2015 №314-VIII;
- «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» від 09.04.2015 №315-VIII;
- «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 09.04.2015 №317-VIII.

Російський напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу життю й добробуту 7,5 млн українських дітей.

Унаслідок військових дій 3 млн дітей в Україні та понад 2,2 млн дітей у країнах, котрі приймають біженців із неї, потребують невідкладної гуманітарної допомоги. Внутрішнє й зовнішнє (за межі України) переміщення торкнулося кожних двох дітей із трьох.

Війна впливає на психічне здоров'я кожного громадянина України. Одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна психологічна допомога та емоційна підтримка учасників освітнього процесу.

Особлива роль в організації виховної діяльності в закладі освіти належить **класним керівникам**. Діяльність класного керівника регламентується «Положенням про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти», затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 6 вересня 2000 року № 434, затвердженим в Міністерстві юстиції України 26 вересня 2000 року за №659/4880 (зі змінами).

Національно-патріотичне виховання

Наказом МОН України від 06.06.2022 №527 затверджено Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року [10].

Серед основних складових національно-патріотичного виховання в Концепції виокремлені **громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання**.

Успішність національно-патріотичного виховання в освітніх закладах області значно підвищиться, якщо ми навчимося протидіяти маніпулятивним впливам. Ми живемо в умовах потужної інформаційної боротьби. Щодня, щогодини та щохвилини на нас впливає величезна кількість різноманітної інформації – тривожної, шкідливої, маніпулятивної, обнадійливої тощо. Кількість повідомлень, яку ми «перетравлюємо», незрівнянна ні з чим та зростає щодня.

Формування ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості у дітей та молоді повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності та державності, зокрема, від княжої доби, українських козаків, Українських Січових Стрільців, армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки, української повстанської армії, учасників антибільшовицьких селянських повстань, загонів Карпатської Січі, Української повстанської армії, українців-повстанців у Сталінських концтаборах, учасників дисидентського руху, Героїв російсько-української війни.

Складовою частиною патріотичного виховання, яка в часи воєнної загрози набуває пріоритетного значення, є військово-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючій особистості готовності до захисту України, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози. Робота з військово-патріотичного виховання має проводитися комплексно, спільними зусиллями органів державної влади та місцевого самоврядування, а також закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, Збройних Сил України, інших силових структур.

Окремими напрямками є:

- виховання дітей молоді на прикладах героїзму воїнів Української повстанської армії;

- створення сприятливих умов, встановлених на законодавчому рівні, для діяльності молодіжних організацій, дитячих та молодіжних громадських об'єднань, що беруть участь в процесі національно-патріотичного виховання;

- розроблення та упровадження системи заходів з метою реалізації Концепції національно-патріотичного виховання;

- реалізація положення про Всеукраїнську дитячо-юнацьку військово-патріотичну гру «Сокіл» («Джура»), активне долучення освітніх закладів області до участі у грі.

З метою вшанування світлої пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули унаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, відповідно до Указу Президента України від 16 березня 2022 року №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», **щоденно о 9 годині 00 хвилин долучатись до загальнонаціональної хвилини мовчання.**

25 травня 2020 року Указом Президента України схвалена **Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі за №195/2020.**

Освітній процес укотре зазнає змін. У першу чергу більш актуальними стають питання безпечного простору та освітнього середовища для перебування учнів і працівників. МОН пропонує **алгоритм дій для вчителів на той випадок, коли під час занять в школі пролунає сигнал повітряної тривоги.** Алгоритм складено на основі рекомендацій ДСНС України [11].

Протидія булінгу

Відповідно до статті 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX у закладах освіти виховний процес є невід'ємною складовою освітнього процесу і має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях, культурних цінностях Українського народу, цінностях громадянського (вільного демократичного) суспільства, принципах верховенства права, дотримання прав і свобод людини і громадянина тощо [12].

Закон України «Про освіту», зокрема стаття 53, визначає право здобувачів освіти на захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти.

Законом України від 18.12.2018 №2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» внесено зміни до Закону України «Про освіту» щодо визначення поняття булінгу (цькування), його типових ознак.

Згідно із Законом України від 15.07.2021 №1658-IX визначено

зміст поняття безпечне освітнє середовище, як сукупність умов у закладі освіти, що унеможлиблюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможлиблюють вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

На сайті МОН під рубрикою «Антибулінг» розміщений банк методик інструментарію [13].

Наголошуємо, що на доступному місці у закладі освіти варто розмістити контактну інформацію про керівників та педагогічних працівників закладу освіти, до яких, відповідно до посадових обов'язків, можуть звертатися учасники освітнього процесу для оперативного вирішення питань, що стосуються збереження життя чи здоров'я, а також захисту прав та інтересів дитини; номер телефону **1547** Урядової гарячої лінії з попередження домашнього насильства; телефонні номери Національної дитячої «гарячої» лінії **0 800 500 225** або **116 111** (для дзвінків з мобільного).

Для використання в профілактичній роботі в закладах освіти на сайті МОН розміщений у вільному доступі банк педагогічних технологій у рубриці «Корисні посилання щодо теми антибулінгу»: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/korisni-posilannya-shodo-temi-antibulingu>.

Міністерство внутрішніх справ України запустило у Telegram чат-бот «ДійПротиНасильства» щодо протидії домашньому насильству, який надасть максимально вичерпну інформацію про домашнє насильство, підтримку та допомогу в цьому питанні.

Особливо актуальною у 2022/2023 н.р. буде профілактична робота щодо протидії торгівлі людьми (лист МОН №1/3663-22 від **25.03.2022 року «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії»**). Адже в умовах воєнного стану спостерігається розширення групи ризику людей, які можуть потрапити у торгівлю людьми, до неї додалися внутрішньо переміщені особи, біженці, діти без супроводу, багатодітні та малозабезпечені сім'ї, самотні матері,

люди з особливими потребами, самотні люди похилого віку. А особливо прикро, що до групи ризику потрапили неповнолітні діти, адже в умовах військової агресії діти могли без батьків переміщуватися в Україні і перетинати кордон. З метою підвищення обізнаності населення про злочин торгівлі людьми в умовах воєнного стану Координатор проєктів ОБСЄ спільно з партнерами розробили чат-бот «Залишайся в безпеці». [14].

Профілактика шкідливих звичок та девіантної поведінки

Запобігання вживання дітьми та учнівською молоддю наркотичних та психотропних речовин повинно займати належне місце в організації виховного процесу закладу освіти.

Просимо в межах компетенції:

- впроваджувати апробовані передовою міжнародною та вітчизняною практикою профілактичні стратегії формування життєвих навичок, розробляти нові й удосконалювати чинні програми та методики розв'язання наркотичних і алкогольних проблем згідно з вимогами МОН до наукових, науково-методичних та освітніх видань;

- формувати в дітей, учнівської та студентської молоді життєві навички, уміння протистояти ризикам і загрозам, пов'язаним з наркотиками.

Сприяння розвитку учнівського самоврядування

Варто зосередити увагу на питаннях щодо активізації суспільно-значущої діяльності та розвитку учнівського самоврядування в закладах освіти.

Відповідно до статей 28 та 70 Закону України «Про освіту» в закладах освіти функціонують органи учнівського самоврядування, діяльність яких спрямована на створення сприятливих умов повноцінного становлення особистості, її успішної інтеграції у суспільне життя, залучення до участі дітей у державно-громадському управлінні закладом на принципах прозорості і відкритості.

Рекомендуємо формувати пріоритети та стратегічні напрямки у роботі з дітьми та учнівською молоддю, підтримувати соціально-активні програми, ініціативи та проєкти органів учнівського самоврядування; удосконалювати механізми урахування думки дитини під час вирішення питань, що стосуються її життя; забезпечувати ефективну взаємодію між громадськими організаціями та органами державної влади, органами місцевого самоврядування. **Креативно до роботи учнівського самоврядування підійшли у Хотинському**

опорному ЗЗСО (цікавий досвід менторки учнівського самоврядування Тетяни Юрчак)

Радимо використовувати під час організації виховної роботи з учасниками освітнього процесу листи, накази та інші матеріали, надіслані Міністерством освіти і науки України, зокрема:

1. «Щодо діяльності психологічної служби у системі освіти в 2022/2023 навчальному році» від 02.08.2022 р. №18794-22.

2. «Щодо запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному зі збройною агресією російської федерації на території України» від 22.06.2022 р. №1/6885-22.

3. «Про Рекомендації щодо усунення ризиків торгівлі людьми у зв'язку з війною в Україні та гуманітарною кризою» від 14.06.2022 р. №1/6355-22.

4. «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України» від 10.06.2022р. №1/6267-22.

5. «Про запобігання та протидію домашньому насильству в умовах воєнного стану в Україні» від 30.05.2022 №1/5735-22.

6. «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» від 13.05.2022 р. №1/5119-22.

7. «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» від 29.03.2022 р. №1/3737-22.

8. «Щодо запобігання торгівлі людьми в умовах воєнної агресії» від 25.03.2022 р. №1/3663-22.

Дистанційне виховне середовище. У складний для всієї держави час, діти як ніколи потребують підтримки й уваги дорослих. Ідеться не лише про батьків, а й про вчителів, яким вони довіряють і до яких прислухаються.

Перед педагогічним колективом стоїть нелегке завдання – наповнити дистанційний освітній процес виховним змістом національно-патріотичного спрямування і таким, що дасть дітям відчуття стабільності у теперішній реальності, зможе відволікти їх і розважити, що необхідно для позитивного фізичного і психоемоційного стану дітей.

Форма проведення виховних онлайн-заходів може бути різноманітною: тематичні уроки, лекції, вебінари, круглі столи, літературні вечори, флешмоби, челенджі, квести, конкурси малюнків на патріотичну тематику, написання листів-подяк ЗСУ. Актуальним буде організація віртуальних екскурсій [15].

З огляду на існуючу загрозу психічному здоров'ю учасників освітнього процесу внаслідок збройної агресії російської федерації,

команда МОН створила методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» для педагогічних працівників, психологів і соціальних педагогів закладів освіти» [16].

У зв'язку з тим, що освітні заклади набули автономного статусу, планування виховної діяльності здійснюється відповідно до специфіки та традицій закладу, особливостей розвитку громади. Не існує єдиних підходів до написання планів з виховної роботи. Найважливіше – це дієвість планування, реальність виконання виховних заходів, емоційне забезпечення виховного впливу на сучасного школяра.

Основне, щоб виховна система освітнього закладу була самодостатньою та ефективною, адже під час проведення інституційного аудиту Державна служба якості освіти використовує метод опитування учнів вчителів та батьків на предмет комфорту дитини в освітньому закладі. Особлива роль належить класним керівникам, особливо в час воєнного стану, адже багато батьків та учнів нині перебувають за кордоном і завдання класного керівника утримувати зв'язок учня зі школою. Важливу роль класним керівникам слід проявити до учнів із сімей вимушених переселенців щодо адаптації їх у класних колективах. Заступнику директора з виховної роботи необхідно забезпечити співпрацю педагогічного колективу із психологами та соціальними педагогами.

Список використаних джерел та літератури

1. ГО «Ла-Страда – Україна»: вебсайт. URL: <https://la-strada.org.ua/>.
2. ED-ERA: студія онлайн-освіти: вебсайт. URL: <https://courses.ed-era.com>.
3. Керівництво щодо соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті: вебсайт. URL: <https://betterinternetcentre.org/?p=64>.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>.
5. Міністерство освіти і науки України: вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti>.

6. Міністерство цифрової трансформації України: вебсайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses>.

7. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 №463-IX, із змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

8. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

9. Про затвердження Положення про класного керівника навчального закладу системи загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0659-00#Text>; <https://ips.ligazakon.net/document/RE12665>.

10. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>.

11. Алгоритм дій для вчителів на той випадок, коли під час занять в школі пролунає сигнал повітряної тривоги. На основі рекомендацій ДСНС України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-osvitnye-seredovishe-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga>.

12. Стаття 15 Закону України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

13. Банк методик інструментарію «Антибулінг». URL: <https://iiKoi.gov.ua/ii/osvita/zagalna-serechnya-osvita/proticliya-bulingu>.

14. Чат-бот «Залишайся в безпеці». URL: https://t.me/stay_in_safe_ua_bot.

15. Організація віртуальних екскурсій. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1FzGOW6LQXeHoivQV1eBO3iGYu5hVP4ab?usp=sharing>.

16. Методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» для педагогічних працівників, психологів і соціальних педагогів закладів освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-metodichni-rekomendaciyi-persha-psihologichna-dopomoga-algoritm-dij>.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023-2024 Н.Р.

Міністерством освіти і науки України для використання в освітньому процесі в закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 н.р. на рівні базової, профільної середньої освіти (5-11 класи) рекомендовані такі навчальні програми: 5-6 клас – Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 17.08.2022 року №752 [7]; 6-9 класи – Навчальна програма «Фізична культура. 6-9 клас» для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 03.08.2022 №698; 10-11 класи – Навчальна програма «Фізична культура. 10-11 клас. Рівень стандарт» для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 03.08.2022 №698; 10-11 класи – Навчальна програма «Фізична культура. 10-11 клас. Профільний рівень» для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 03.08.2022 №698 [8]; навчальні програми, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» наказом МОН України від 03.08.2022 №698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам».

Метою освітньої галузі фізичної культури є гармонійний фізичний розвиток особистості учня, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою і спортом. Інваріантна складова Базового навчального плану базової освіти, до якої входить навчальний предмет «Фізична культура», сформована на державному рівні і є однаковою для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування та форми власності.

У 2023/2024 н.р. на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено: 5-6 класи (за програмою НУШ) – 3 год., 6-9 класи – 3 год.; 10-11 класи (Рівень стандарт) – 3 год.

Навчальні програми з фізичної культури для ЗЗСО побудовані за модульною системою, характеризується спрямованістю на реалізацію принципу варіативності, який передбачає планування навчального матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів, їхніх інтересів, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу (спортивний зал, спортивні пришкольні майданчики, стадіон, басейн),

кадрового забезпечення і практично кожен вид спорту може бути представлений у вигляді варіативного модуля.

Вчителю фізичної культури варто використовувати різноманітні форми і методи організації освітньої діяльності учнів: уроки диференційованого навчання, інтегровані та уроки-тренінги, уроки-змагання, сюжетно-рольові, проєктні уроки тощо. А це вимагає творчого підходу до проведення уроків. Сучасні уроки фізичної культури повинні відповідати трьом основним правилам: створення умов для оптимальної рухової активності учнів; по-друге, бути цікавими учнівській молоді; по третє, сприяти педагогічному контакту з учнями.

З 1 вересня 2022 року у 5-х класах освітніх закладах Чернівецької області впроваджено в освітній процес варіативні модулі: Петанк, Корфбол, Флорбол, Бадмінтон, Фітбол, Панна, Доджбол, Футзал, Настільний теніс, Рухливі ігри, Дитяча легка атлетика, Алтимат Фрізбі, Регбі-5, Лакрос, Cool Games та інші.

Під час проведення занять вчитель повинен створити умови щодо формування в учнів/учениць компетентностей та базових знань визначених Державним стандартом базової середньої освіти. Виконуючи завдання навчального предмета, вчитель реалізує вимоги до обов'язкових результатів навчання освітньої галузі фізичної культури, зазначених в додатку 22 Державного стандарту базової середньої освіти, які передбачають, що учень/учениця: формує власну психічну та соціально-психологічну сфери особистості засобами фізичного виховання; систематично займається фізичною культурою, володіє технікою виконання фізичних вправ; усвідомлює значення рухової активності для підтримання стану здоров'я. **Варто звернути увагу, що нормативи фізичної підготовленості пішли в минуле.** Натомість визнається унікальна роль вчителя фізичної культури у формуванні фізично розвиненої особистості, яка володіє оптимальними способами виконання фізичних вправ, життєво необхідними руховими уміннями та навичками, свідомо ставиться до фізичної активності і веде активний спосіб життя.

Наступність у навчанні фізичної культури зберігається також у вимогах програми до очікуваних результатів навчання. Логіка навчального матеріалу структурована таким чином, щоб зберегти наступність і послідовність вивчення тем від 5 до 6 класу. Навчальна програма 5-6 класів НУШ побудована за модульною системою. Вона містить інваріантну (обов'язкову) та варіативну складову. До інваріантної частини належать модуль: теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка. Програма кожного варіативного модуля

містить методичні вказівки щодо використання його засобів. Тобто варіативні модулі структурують засоби фізичної культури і не являються окремими темами для вивчення.[7]. **Змістове наповнення варіативної складової освітній заклад добирає самостійно із 60 модулів, запропонованих модельною програмою.** На вибір учнів (за допомогою письмового опитування учнів вивчення варіативних модулів упродовж навчального року) має бути запропоновано 12-16 варіативних модулів (у 5-6 класах за програмою НУШ), 5-8 модулів (у 6-9 класах), 4 модулі (у 10-11 класах – Рівень стандарт).

Для добору варіативних модулів урахується наявність матеріально-технічної бази, регіональні традиції, кадрове забезпечення, гендерність, рівень безпеки, а також сезонність, коли заняття проходять на відкритих майданчиках чи у спортивних залах. При цьому, для занять в зимовий період у спортивних залах слід обирати варіативні модулі, які передбачають використання меншої площі. Варіативні модулі протягом навчального року повторюватися не можуть. Повна зміна варіативних модулів відбувається кожної чверті/триместра. Вибір варіативного модуля учнем/ученицею відбувається завчасно до початку кожної чверті/триместра (5-6 класах – за програмою НУШ) або на початку навчального року (6-9 класах), запропонованих після попереднього ознайомлення з їх особливостями (під час проведення Всеукраїнського олімпійського уроку, Олімпійського тижня, Дня фізичної культури, спортивних турнірів, змагань, знайомства із тренерами та спортсменами певних видів спорту тощо). Належний стан фізичного виховання в школі можливий за активної участі в ньому адміністрації, класних керівників, вчителів фізичної культури у тісному контакті з медпрацівником школи, інакше кажучи, за повноцінної співпраці педагогів та лікаря. Необхідно, щоб всі заходи з фізичного виховання проводилися з урахуванням фізичного стану і вікових особливостей учнів.

Учитель фізичної культури повинен постійно здійснювати контроль за станом виконання фізичних вправ учнями на уроці, їх дозування, правильність виконання та рівень фізичного навантаження. Вибудовуючи урок, необхідно визначити, яка навчальна інформація чи способи дії та на якому рівні мають бути засвоєні.

Вимоги до уроку, які необхідно враховувати:

1. Урок повинен передбачати не тільки виклад матеріалу, змісту, але й завдання, що передбачають засвоєння, застосування навчальної інформації на практиці.

2. Частина знань і вмінь повинна бути отримана учнями у процесі самостійного пошуку шляхом вирішення завдань та опанування способів діяльності.

3. Виклад навчального матеріалу на уроці може і повинен бути варіативним. В одних випадках викладається готова інформація у формі пояснення, практичного показу і виконання вправ. В інших – матеріал вивчається шляхом постановки вчителем проблеми та розкриття шляхів і видів навчальної діяльності учнів для її доказового рішення.

На уроці фізичної культури в 5-11 класах здійснюються формування і розвиток компетентностей учнів за допомогою відтворення знань, вправ, умінь, навичок, шляхом виконання завдань та їх застосування у нестандартних ситуаціях. На уроці доцільно застосовувати класну, групову, індивідуальну форми організації, цілеспрямовану розмаїтість структури і форм проведення уроку, практико-орієнтовані завдання, раціональні форми зворотного зв'язку «учитель – учень», відсутність шаблону, високу моторну щільність уроку (без невиправданих пауз і витрачання надмірного часу на пояснення тощо).

Наприкінці кожної чверті/триместра в закладі освіти проводяться фізкультурно оздоровчі масові заходи за програмою Всеукраїнської учнівської ліги «Здорова Україна», далі – Ліга (ігри, змагання, челенджі, квести тощо), які охоплюють усіх учнів/учениць закладу освіти і спрямовані на закріплення і вдосконалення вивчених варіативних модулів. Заходи Ліги передбачають об'єднання і залучення усього контингенту учнів та учениць закладу освіти, а також залучення вчителів та батьків до фізкультурно-оздоровчої діяльності без попереднього відбору. Більше інформації про особливості організації фізкультурно-оздоровчих заходів Всеукраїнської учнівської ліги «Здорова Україна» можна почерпнути у модельній навчальній програмі 5-6 клас [9].

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться закладом, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. **Рекомендуємо у 2023/2024 н.р. за рішенням педагогічної ради та наказом директора ЗЗСО збільшити період адаптації здобувачів освіти до фізичних навантажень до жовтня поточного року, враховуючи вплив на учнів/учениць умов воєнного стану.** За рішенням педагогічної ради закладу загальної середньої освіти поточне оцінювання, під час адаптаційного періоду, в 5 класах може бути замінене вербальним оцінюванням (похвалою) або жестами. Протягом першого

триместру/семестру підсумкове оцінювання учнів/учениць 5-х класів може оцінюватись за рівнями (середній, достатній, високий). **Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання учнів/ учениць 6-9 та 10-11 класах здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають виставленням підсумкової оцінки числовим значенням (цифрами від 1 до 12).** Свідоцтво досягнень відображає результати навчальних досягнень учня/ учениці 5-6 класу з фізичної культури, визначених освітньою програмою закладу освіти. Рекомендується у класних журналах і в Свідоцтві перед виставленням підсумкової оцінки у відповідних графах результатів навчання зазначати першу літеру («В», «Д», «С», «П»), що відповідає назві рівня досягнень орієнтовних критеріїв оцінювання результатів навчання з предметів (Високий, Достатній, Середній, Початковий) або за допомогою виставлення відповідних балів. Семестровий контроль може бути комплексним, проводиться у формі тестування тощо. Оцінка за семестр ставиться за результатами поточного (формульованого) оцінювання та контролю загальних результатів. Річне оцінювання здійснюється на підставі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестри (враховуємо скориговану оцінку за I та II семестри). Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються орієнтовні навчальні нормативи, які розроблено для кожного року. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до календарно-тематичного планування. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (6-11 класів) із фізичної культури затверджені наказом МОН України від 05.05.2008 №371 [9]. **Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюють відповідно до індивідуальної програми розвитку, де зазначено труднощі функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я, що можуть впливати на ефективність застосування певних форм оцінювання. Добір форм оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюють індивідуально з обов'язковим урахуванням їх можливостей функціонування, життєдіяльності та здоров'я [9].**

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 р. за №518/674, учні/учениці розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи. Для основної медичної групи навчання проводиться в повному обсязі, згідно з навчальними програмами, з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини. Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури та

опановують навчальний матеріал відповідно до вимог цієї модельної навчальної програми [7]. **Участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря.** Учні/учениці, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, відвідують обов'язкові уроки фізичної культури, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані. Учні/учениці, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів/учениць, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює учитель фізичної культури. Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. Не допускати на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження. Враховуючи загальнодержавні карантинні заходи, можуть бути доповнення щодо медичного обстеження учнів. Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні/учениці отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на формування компетентностей, підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. Самостійні заняття для учнів/учениць за індивідуальною програмою надають додаткові бонуси при оцінюванні освітніх досягнень.

Для реалізації варіативної складової навчальних планів на підставі рішення педагогічної ради заклад освіти може використовувати в освітньому процесі навчальні програми факультативів та курсів за вибором, які раніше мали відповідний гриф МОН і були включені до Переліків навчальної літератури та навчальних програм у попередні роки. У закладах освіти щоденно о 9 годині 00 хвилин має проводитись **загальнонаціональна хвилина мовчання** за співвітчизниками, загиблими внаслідок збройної агресії російської федерації проти України (стаття 2 Указу Президента України №143 від 16 березня 2022 року «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», лист МОН України від 16.03.2022 №1/3472-22). Освітній процес організовується в безпечному освітньому середовищі.

Організуючи дистанційне навчання, вчителі можуть скористатися методичними рекомендаціям «Організація дистанційного навчання в школі» або перейти за покликанням на семінар-практикум «Вдосконалення дистанційних уроків фізичної культури» [10]. Під час проведення онлайн-уроків фізичної культури рекомендується залучати

учнів і учениць до здорового способу життя, організації на уроках фізкультури нових видів спорту (петанк, фрізбі, workout, чирлідінг, хортинг та інших), стимулювання учнів до участі у Всеукраїнському проєкті «Junior» для вчителів фізичної культури «Онлайн-уроки з Junior» та учнів/учениць. Онлайн-уроки містять вправи, які відповідають різним варіативним модулям навчальних програм з фізичної культури. Це дозволяє вчителям моделювати процес фізичного виховання максимально наближено до їх календарних планів.

За цим покликанням можна ознайомитись із онлайн-уроками фізичної культури: [11]. Усі онлайн-уроки і тренування доступні на YouTube за покликанням: [12]. Форма організації освітнього процесу може змінюватися впродовж навчального року в залежності від безпекової ситуації у населеному пункті. Запровадження та організація освітнього процесу в певному режимі, у тому числі у разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення, здійснюється відповідно до листа МОН від 30.06.2022 №1/732222 «Про організацію 2022/2023 навчального року». З метою методичної та практичної допомоги вчителю фізичної культури працюють інформаційні ресурси: сторінка на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» – «Освітня галузь «Фізична культура»: поради, документи, досвід роботи» [13]. Telegram-канал з оперативною інформацією про освітні та інші події для вчителів [14]. Telegram-бот Комітету фізичної культури і спорту України: цікава та корисна інформація для вчителів фізичної культури, методистів, тренерів, спортсменів (нормативно-правові документи: державні програми, концепції, рекомендації, модельні навчальні програми, інклюзивне навчання на уроках фізичної культури; методична робота: семінари, вебінари; всеукраїнські та міжнародні спортивно-масові заходи: положення про учнівські, студентські змагання, турніри, фестивалі) за покликанням: відео всеукраїнських семінарів та вебінарів марафону освітніх практик для вчителів і фахівців фізичної культури: [15].

Міністерство цифрової трансформації створило для учнів освітній серіал із фізичної культури. Теми уроків охоплюють присідання та випади, планку, згинання, розгинання, біг на одному місці, йогу, стрибки, прес, набивання м'яча та багато іншого [16].

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку

фізичних якостей, учитель, разом із учнем, **складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять**, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання.

З метою побудови безпечного та здорового освітнього середовища у Новій українській школі для забезпечення прав дітей на освіту, охорону здоров'я, створення умов для надання учням якісних освітніх та медичних послуг розроблена Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі (Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020), яка обумовлює формування безпечного та здорового освітнього середовища та сприятиме кращій реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні.

Список використаних джерел та літератури

1. Вимоги до сучасного уроку фізичної культури в початковій школі згідно нової програми за державним стандартом. URL: <http://surl.li/cqgcu>.
2. Державний стандарт базової середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
3. Методичні рекомендації для розроблення модельних навчальних програм для 5-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/03/25/metod.pdf>.
4. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Педан О.С., Коломоєць Г.А., Боляк А.А., Ребрина А.А., Деревянко В.В., Стеценко В.Г., Остапенко О.І., Лакіза О.М., Косик В.М. та інші). К., 2022.
5. Навчальні програми для учнів 6-9 класів та 10-11 класів. URL: <http://surl.li/abjwi>.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

7. Інструкція про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затверджена наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 р. за №518/674. URL: <https://bit.ly/3D1VJGA>.

8. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом МОН України від 03.08.2022 №698. URL: <https://bit.ly/3Qq56Tf>.

9. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів (6-11 класів) із фізичної культури, наказ МОН України від 05.05.2008 №371. URL: <https://bit.ly/3D2P0ft>.

10. Організація дистанційного навчання в школі. URL: <https://bit.ly/3wZGytJ>.

11. Онлайн-уроки з фізичної культури. URL: <https://bit.ly/3cOttf>.

12. Онлайн-уроки і тренування. URL: <https://bit.ly/3D34iRo>.

13. Освітня галузь «Фізична культура»: поради, документи, досвід роботи. URL: <https://imzo.gov.ua/osvitnia-haluz-fizychna-kulturaporady-dokumentydosvid-roboty>.

14. Telegram-канал з оперативною інформацією про освітні та інші події для вчителів. URL: <https://bit.ly/3QjdCni>.

15. Відео всеукраїнських семінарів та вебінарів марафону освітніх практик для вчителів і фахівців фізичної культури. URL: <https://bit.ly/3REvPwv>.

16. Діджитал-фізкультура для учнів за участю зірок спорту. URL: <http://surl.li/crjy>.

Пономаренко О.М.,

методист науково-методичного центру
виховної роботи та культури здоров'я

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

e-mail: ponomareero_om@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ КУРСІВ, ПРЕДМЕТІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Успішна розбудова незалежної української держави, її повноправна інтеграція до європейської та міжнародної спільноти вимагають належної уваги до виховання молодого покоління українців.

Навчальні курси, предмети духовно-морального спрямування формують базис духовного розвитку вихованців і мають право бути включені до внутрішньої системи забезпечення якості освіти закладів загальної середньої освіти. Становлення особистості значною мірою залежить від духовно-морального виховання, визначаючи рівень могутності та безпеки незалежної України, духовно-моральний та інтелектуальний стан громадянського суспільства. Все це сприятиме сталому моральному та інтелектуальному розвитку громадянського суспільства, що у свою чергу визначає рівень могутності та безпеки держави [13, 27].

Європейський Центр ім. Вергеланда разом із Радою Європи розробив посібник «Дороговкази. Політика і практика вивчення релігій і нерелігійних світоглядів в інтеркультурній освіті», мета якого – допомогти розробникам освітньої політики, школам, педагогічним навчальним закладам, а також усім іншим учасниками освітнього процесу втілити Рекомендації CM/Rec(2008)12 Комітету Міністрів країн-членів Ради Європи з релігій і нерелігійних переконань в інтеркультурній освіті в житті в конкретних державних, регіональних та місцевих контекстах [26].

У 2023/2024 навчальному році здійснюватиметься духовно-моральне виховання учнів у початковій школі в контексті реалізації реформи Нової української школи, практикуватиметься інтеграція курсів духовно-морального спрямування з іншими предметами, а також у процесі реалізації виховної роботи, годин групового спілкування тощо. Зазначеній інтеграції цілком сприяє використання програми «Нова українська школа» [23,24].

Навчальні програми «Основи християнської етики» і «Біблійна історія та християнська етика» рекомендовані вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України» (протокол засідання вченої ради ДЗВО «Університет менеджменту освіти НАПН України» №7 від 16 червня 2021 р.) та вченою радою Національного університету «Острозька академія» (протокол засідання вченої ради Національного університету «Острозька академія» №13 від 24 червня 2021 р.) для використання у закладах загальної середньої освіти.

Згідно з таблицею 13 Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти II ступеня (наказ МОН від 20.04.2018 №405) у 6 класах може вивчатись предмет «Етика» або курси духовно-морального спрямування. Тобто предмет «Основи християнської етики» може вивчатись за рахунок інваріантної складової. У початковій школі, а також у 7-11 класах курси духовно-морального спрямування можуть вивчатися за рахунок варіативної складової.

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18 травня 2019 р. № 286 [27], духовно-моральне виховання є однією з основних складових національно-патріотичного виховання, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовних цінностей українського народу. Розвиток духовності і моральності у суспільстві визначаються як одна з актуальних потреб у сфері національно-патріотичного виховання, а впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування – як основи формування особистості та підґрунтя для національно-патріотичного виховання, а саме як один з основних напрямів досягнення мети Стратегії. Ухвалення Концепції у нинішній редакції є надзвичайно важливим для ініціювання та проведення відповідних заходів, спрямованих на забезпечення духовно-морального виховання здобувачів освіти як складової національно-патріотичного виховання.

Введені з ініціативи Міністерства освіти і науки України до навчальних планів закладів загальної середньої освіти світські курси духовно-морального спрямування («Школа подружнього життя», «Етика», «Основи християнської етики» для учнів 1-11 класів, «Біблійна історія і християнська етика», «Християнська етика в українській культурі» тощо) є важливим ресурсом навчання і виховання активних і добропорядних громадян незалежної України. Викладання курсів «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики» тощо може здійснюватися у 1-11 класах за рахунок годин варіативної складової за згодою батьків та за наявності підготовлених педагогічних кадрів і відповідної навчально-методичної бази. Сьогодні ми говоримо про формування за допомогою такого роду курсів, предметів у системі освіти області наскрізної програми громадянського, духовно-морального виховання учнівської молоді.

Заклад освіти обирає на свій розсуд будь-який варіант програми.

Зазначені курси є дисциплінами світоглядного, культурного та освітньо-виховного спрямування. Вони не включають релігійних обрядів, не ставлять за мету залучення до певної конфесії, не є вченням віри. Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших конфесій, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо. Викладання предметів передбачає виховання в учнів поваги до свободи совісті, релігійних та світоглядних переконань інших людей; здатності до співжиття в полікультурному та поліконфесійному українському суспільстві.

Вчителю необхідно обговорювати з учнями повсякденні правдиві новини, вчити критично мислити, надавати можливість ділитися своїм ставленням до подій, що відбуваються в Україні та на особливу роль волонтерства.

Необхідно враховувати ситуацію, коли не всі діти відвідують зазначені курси. У такому випадку ці заняття повинні бути в розкладі першим або останнім уроком. Предмети духовно-морального спрямування слід викладати в тісній співпраці з батьками, інформувати батьківську громадськість про особливості християнської етики, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи. Доречно враховувати при викладанні міжпредметні та міжгалузеві зв'язки. Зважаючи на актуальність педагогіки партнерства у сучасній шкільній реформі, доцільним є проведення у рамках духовно-морального виховання учнів годин спілкування за участю учнів, їхніх батьків, педагогів та залученням психологів [11, 12].

Деякі види діяльності можуть бути рекомендовані, як творче домашнє завдання або позаурочна активність. Тематику для таких годин могли б бути:

- у початковій школі: сімейні цінності, розвиток здібностей та талантів учнів;

- в основній школі: моральні цінності (любов, милосердя, доброта, співчуття, відповідальність тощо) та їх практичне застосування у щоденному житті людини;

- у старшій школі: вибір професії, християнський підхід до праці, співпраці, конкуренції, моральні цінності та створення сім'ї.

Цей перелік видів діяльності є орієнтовним. Вчителі можуть обирати види навчальної діяльності з тих, що запропоновані в програмі, додавати нові або свої рекомендовані види роботи щодо потреб здобувачів освіти й особливостей організації освітнього процесу. Під час викладання курсу можна впроваджувати практичні роботи й дослідження, справи інтерактивні й спостереження, передбачати роботу з різними джерелами інформації. Необхідно впроваджувати основні методи щодо навчання в НУШ та базуватися на власному досвіді здобувача освіти й членів їх родин.

Доцільно впроваджувати інтегровані заняття з курсів духовно-морального спрямування, трудового навчання, предметів художньо-естетичного циклу, які б включали, наприклад, виготовлення подарунків, писанок, вітальних листівок напередодні великих релігійних свят (Свята Миколая, Різдва Христового, Великодня). Учні старших класів можна запропонувати розробляти соціальні проєкти, наприклад, «Я – волонтер», «Зробимо місто.(село) екологічно

чистим», «Великодній кошик для всіх» та ін. Реалізація таких проєктів потребує більше часу, тому для цього найкраще вибрати період канікул, час свят, які відзначаються на державному рівні (Різдво Христове, Воскресіння Господнє тощо).

Реалізація запропонованих ідей сприятиме вихованню здобувачів освіти як високоморальних громадян і патріотів України задля забезпечення успішного розвитку й процвітання нашої держави.

Під час викладання курсів, предметів духовного спрямування дітей та молоді в освітніх закладах області рекомендується провести **Тиждень духовності**. Це тиждень щодо підвищення якості духовно-моральних цінностей учнів у закладах області. Упродовж тижня необхідно організувати й провести низку орієнтовних заходів, завдяки яким його учасники, покликані стати шкільною родиною і вчитися взаємодопомозі та взаємній співпраці, проявляти милосердя й співчутливість, до тих, хто цього потребує, виховувати поважне ставлення до батьків, вчителів, людей старшого та похилого віку. Тиждень духовності варто провести із застосуванням сучасних інноваційних педагогічних, виховних, психологічних методик, забезпечивши максимальний позитивний результат діяльності кожного, отримати задоволення від результату своєї праці. Через створену атмосферу психологічного благополуччя, емоційного комфорту для кожного члена колективу стимулювати креативну діяльність, формувати почуття впевненості, підвищувати самооцінку, отримувати моральне задоволення від зроблених учнями, вчителями корисних справ.

Мета Тижня духовності:

- забезпечити духовне зростання особистості засобами проведених заходів, сприяти популяризації учнівських знахідок, досягнень; вдосконалювати вміння застосовувати свій духовний потенціал для формування християнського середовища під час освітнього процесу; знаходити свіжі ідеї, оригінальні вирішення повсякденних проблем;

- створити духовну атмосферу, емоційний комфорт для кожного учасника учнівського, вчительського, батьківського колективу;

- формувати почуття впевненості та вміння отримувати задоволення від виконання універсального морального закону.

Виховний процес повинен орієнтуватися на загальнолюдські цінності. Виховання не повинно бути винесеним в окремі «заняття з моралі». Формування характеру можливе лише через наскрізний досвід. Усе життя Нової української школи має бути організованим за моделлю поваги до прав людини та демократії [23].

Невід'ємною складовою всього освітнього процесу, як зазначено у Концепції Нової української школи, є виховний процес, зорієнтований на загальнолюдські цінності. Переживаючи війну, природні катастрофи, політичні потрясіння чи інші події в Україні, необхідно орієнтувати на правильне сприйняття учнями цих ситуацій та застосування моральних переконань, які поступово формують систему цінностей наших учнів, які вчать гідно поводитися під впливом численних факторів на прикладі власних батьків, вчителів. Необхідно упроваджувати в ЗЗСО рекомендовані МОНУ тренінгові програми з розвитку сімейних цінностей [2], усвідомлення цінності життя та здоров'я: для учнів 7-х класів – «Сімейна розмова» для учнів 9-10 класів – «Дорослішай на здоров'я». Використовувати в повсякденній роботі досвід кращих вчителів області, переможців обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року» у номінації «Предмети духовно-морального спрямування».

Освітні системи країн Європи мають сильну національну ідентичність, бо постають з історичного та суспільного контекстів, культурних традицій, менталітету країни. Тому вкрай важливо зберігати власну ідентичність, розвивати мережу шкільних музеїв, кабінетів українознавства, «Світлиць духовного сходження молоді», перетворювати їх на центри виховної роботи у школі та історико-краєзнавчі комплекси, використовувати як важливий засіб збереження української ідентичності.

Очікувані результати: збагачення цікавим педагогічним досвідом, використання інноваційних технологій у практиці роботи вчителів освітнього закладу; надання змоги кожному учневі бути активним учасником в різних ділянках спільної праці, конкурсах, творчості з питань духовності та моралі; перевірка прагнення учнів продемонструвати свої знання та вміння з предмету «Основи християнської етики» та курсів духовно-морального спрямування, застосовувати свої позиції в життєвих ситуаціях; формувати партнерські стосунки загальнолюдських цінностей моральності між учнями, вчителями; посилення ролі сім'ї у патріотичному дусі дітей, зміцнення її взаємодії з освітніми закладами; сприяння розвитку дитячих і молодіжних громадських організацій як центрів становлення патріотів України.

У травні пропонується провести День Біблії [4]. Це день вшанування книги книг. У рамках Дня Біблії варто відзначати учасників, призерів та переможців обласного та Всеукраїнських конкурсів «Знавці Біблії» та «Юні Знавці Біблії». Метою є морально-духовне зростання молодого покоління. Основними

завданнями конкурсів є соціальне становлення учнів України як свідомих громадян суспільства та держави на засадах біблійних цінностей; упровадження досвіду вчителів закладів загальної середньої освіти, які ефективно використовують сучасні форми і методи виховної роботи, інноваційні технології; зміцнення психологічних та емоційних стосунків між учителем, учнями та батьками; виховання глибокої поваги до Біблії, любові до своєї держави.

Для налагодження кращої взаємодії з батьками педагог може скористатися програмою та методичними рекомендаціями «Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно» наскрізного інтегрованого курсу «Культура добросусідства» [15].

Відповідно до українського законодавства щодо викладання зазначених курсів в закладах загальної середньої освіти є можливим лише за умови письмової згоди батьків, наявності підготовленого вчителя, який має педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки.

Міністерством освіти і науки України затверджено «Типову освітню програму для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» [16].

Порядок надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам, затверджений наказом МОН від 20.07.2020 р. №931 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 11 листопада 2020 р. за №1119/35402), передбачає надання грифів лише модельним навчальним програмам, відтак навчальні програми з курсів, що викладаються як курси за вибором та факультативи, можуть реалізовуватися без наявності грифу Міністерства.

Модельні навчальні програми слугують основою для розроблення навчальних програм, навчальної та навчально-методичної літератури для 5-9 класів і уможливають реалізацію закладами освіти академічної свободи [4].

Ці програми та навчально-методичне забезпечення до них розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України [2] й офіційному вебсайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» [1].

Оскільки всі модельні навчальні програми для 5 і 5-6 класів є авторськими, то їхні підходи втілюються в авторських підручниках та додаткових навчально-методичних матеріалах. Вільний доступ до цих матеріалів відкрито на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» у рубриці «Навчально-методична скарбниця НУШ 5-6 класи» [20].

Усі навчальні програми розміщено у відповідній рубриці офіційної вебсторінки Міністерства освіти і науки України [3].

У Типовій освітній програмі для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, розробленій на підставі Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898, курси морального спрямування віднесені до освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна». Там для 5-6 класів, окрім інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут», пропонуються курси на вибір учнів: «Етика», «Культура добросусідства» та інші курси морального спрямування.

Для належного виховання високоморальних громадян української держави пропонується навчальна програма для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти «Духовність і мораль в житті людини і суспільства». Вона спрямована на реалізацію ідей Концепції Нової української школи (2016 р.) і визначає орієнтовну послідовність досягнення зафіксованих у Державному стандарті базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898), а також має на меті виконання Закону України «Про освіту» (2017) і Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) [7,8,23]. Основним засобом в освітньому процесі навчального предмету «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» є навчальний посібник «Духовні і моральні основи в житті людини. 5 клас» (авт. Жуковський В., Сіданіч І., Рогова О., Грищук Д., Губеня І., Лахман Н., Мудрик Л., Черепова І.) («Схвалено для використання в освітньому процесі», лист ІМЗО МОН України №21/10-29 від 07.11.22; зареєстрований у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам за №3.06.04-2022); підручник «Духовні і моральні основи в житті суспільства. 6 клас» (авт. Сіданіч І., Рогова О., Сурело Є.) (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (протокол №3 від 10.05.2023)).

Відповідно до модельної навчальної програми «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (автори Жуковський В.М., Сіданіч І.Л., Грищук Д.Г., Губеня І.І., Лахман Н.М.), рекомендованої Міністерством освіти і науки України, створені навчальні посібники [10].

Додаткові ресурси для реалізації змісту предмета (зошити, календарно-тематичне планування, поурочні методичні розробки, презентації до уроків, анімаційні ролики тощо) учитель/вчителька може знайти в каталозі надання грифів за 2022 р. [7,9].

Навчальний посібник «Духовні і моральні основи в житті людини» для здобувачів освіти 5 класу закладів загальної середньої освіти підготовлено за модельною програмою «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» (гриф МОН протокол №1 від 20.01.2022).

Методичний посібник «Духовні та моральні основи в житті суспільства» для 6 класів, що підготовлено за модельною програмою «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» (наказ МОН №143 від 09.02.2022), покликаний надати методичну й практичну допомогу вчителям курсів духовно-морального спрямування «Етика», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства», «Основи християнської етики» та ін. і допоможе вчителю методично правильно підготуватися до уроків, урізноманітнити та оптимізувати діяльність здобувачів освіти під час вивчення курсу «Духовність і мораль в житті суспільства».

Модельна навчальна програма соціальної та здоров'язбережувальної галузі «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» для 5-6 класів закладів загальної середньої освіти (автори Жуковський В.М., Сіданіч І.Л., Грищук Д.Г., Губеня І.І., Лахман Н.М.), рекомендована Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 року №143), спрямована на реалізацію ідей Концепції Нової української школи (2016 р.) і визначає орієнтовну послідовність досягнення зафіксованих у Державному стандарті базової середньої освіти обов'язкових, загальних і конкретних освітніх результатів (Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. №898), а також має на меті виконання Закону України «Про освіту» (2017) і Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) [8,7,10,19].

У програмі пропонується дворічний курс (5-6 класи), який має стати основою для духовних і моральних знань, розвитку учнівських умінь і навичок, а також передбачає широке поєднання формування світогляду і здатності та готовності застосовувати відповідний комплекс знань

«Духовність і мораль в житті людини і суспільства» може викладати педагог, який працює з предметами соціальної і здоров'язбережувальної освітніх галузей. За умови проходження відповідного навчання, предмет також може викладати класний керівник (учитель-предметник будь-якого фаху). Відповідно до Типового навчального плану для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОН України від 19.02.2021 №235, навчальне навантаження на тиждень для вивчення предмета «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» передбачає

0,5 годин. Тож це може бути **1 година на два тижні** або викладання щотижня упродовж одного семестру (рекомендовано саме в першому семестрі, враховуючи адаптаційну спрямованість предмету). Однак рішенням педагогічної ради може бути визначено і **більшу кількість годин**.

Реалізація програми ґрунтується на ціннісних орієнтирах, прописаних у Державному стандарті базової середньої освіти: здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими; формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови; плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля [17, 25].

Навчальний посібник допомагає здобувачам освіти знайти відповіді на запитання: як виник навколишній світ і як він улаштований, як виникла людина і чим вона керується у повсякденному житті, що означають поняття «духовність», «бездуховність», «мораль», «аморальність», «моральне виховання», «духовно-моральне виховання». Найважливіший матеріал за темою уроку для зручності подаються в рубриках ТОПінформація [26].

Медіапідтримку посібника забезпечують різноманітні завдання за QR-посиланнями [17]. Методичний посібник допоможе учителю методично правильно підготуватися до уроків, урізноманітнити та оптимізувати діяльність здобувачів освіти під час вивчення курсу «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» [9].

До навчального посібника «Духовні і моральні основи в житті людини» для учнів 5 класів закладів загальної середньої освіти розроблено зошит для 5 класу.

Підручник «Духовні і моральні основи в житті суспільства» для 6 класу допомагає знайти відповіді на запитання здобувачів освіти. Підручник має певну структуру і різноманітні пізнавальні завдання. Організація навчання передбачає моделювання проблемних життєвих ситуацій в родині, громаді, суспільстві та навколишньому середовищі. На кожному уроці пропонується велика кількість практичних завдань з метою надання вчителю можливості вибору практичних вправ відповідно до потреб та можливостей конкретного класу.

Посібник містить критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, розробки уроків, методичні рекомендації щодо роботи за підручником: очікувані результати, ключові компетентності, структуровані плани-конспекти уроків для здобувачів освіти 6 класу [6,14].

У модельній навчальній програмі відсутній розподіл навчальних годин за розділами. У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати час для роботи над кожним розділом програми, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності. Діяльність учителя з оцінювання учнів за обраною модельною програмою має здійснюватися шляхом поточного і підсумкового оцінювання.

Методика оцінювання має відповідати меті та методиці викладання курсу. Зміст предмета спрямований на роботу з духовними і моральними цінностями, розвиток особистих якостей і відпрацювання поведінкових навичок, що передбачає системну і тривалу співпрацю педагога з дітьми.

Для досягнення очікуваних результатів навчання програми запропоновано розлогий перелік видів навчальної діяльності й високий рівень їхньої конкретизації. Деякі види діяльності можуть бути рекомендовані як творче домашнє завдання або позаурочна активність, як ідеї для проведення цікавих інтерактивних ранкових зустрічей і годин спілкування, спільних заходів з батьками. Зазначений перелік видів навчальної діяльності є орієнтовним. Педагоги на свій розсуд можуть обирати види навчальної діяльності з тих, що запропоновані в Програмі, додавати нові або адаптувати рекомендовані види діяльності відповідно до потреб здобувачів освіти та особливостей організації освітнього процесу. Очікувані результати уроку мають корелюватися з орієнтирами для оцінювання вимог до обов'язкових результатів навчання учнів.

Заповнення журналу здійснюється відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, зокрема до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 №496 «Про затвердження Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» [14,28].

Під час викладання «Духовність і мораль в житті суспільства» рекомендуємо застосовувати оцінювання, яке передбачає надання учням підтримки. Поглиблене вивчення предмету має заохочуватися та відзначатися високими оцінками. Не припускається зниження оцінки за незнання матеріалу, що відсутній у модельній навчальній програмі.

Програми і методичні посібники курсу дають змогу широко використовувати технології активного навчання учнів (тренінги, дискусії, ділові ігри, кейс-стаді та ін.), а також організувати інтерактивне навчання через дистанційні форми за допомогою онлайн платформ та різних онлайн інструментів. Детальніше з усіма матеріалами можна ознайомитися на сайті «Слово вчителю» [26].

Згідно з частиною четвертою статті 38 Закону України «Про повну загальну середню освіту» організація освітнього процесу та діяльності закладу загальної середньої освіти належать до повноважень його керівника [3].

Відповідно до частин першої, третьої та четвертої статті 10 Закону України «Про повну загальну середню освіту» освітній процес у закладах освіти організовується відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», інших актів законодавства, освітньої програми закладу освіти. Тож у межах академічної автономії питання організації виконання освітньої програми, навчального плану та освітнього процесу є внутрішнім питанням кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників.

Допомогти педагогам здійснювати якісну соціально-психологічну підтримку здобувачів освіти покликані практичні психологи і соціальні педагоги, які є в кожній освітній установі. Отримати необхідні знання, поради з цього питання також можна у психологів ЦПРПП та ІППОЧО.

Педагогам пропонуємо ознайомитися та використовувати наступні інформаційно-психологічні ресурси:

- Відеозаписи 5-ти навчально-методичних коворкінгів, які були проведені на базі НМЦ ППСР ІППОЧО, у яких представлено теорію і практику психологічної допомоги, яку можна використовувати на уроках та у позаурочний час (сайт ІППОЧО, вкладка «Психологічна допомога педагогам») [11];

- Посібник «Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості дітей у освітніх навчальних закладах» [24].

Список використаних джерел та літератури

1. Вебсайт Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/hromadians-ka-ta-istorychna-osvitnia-haluz/>.

2. Тренінгові програми з розвитку сімейних цінностей. URL: <https://vseosvita.ua/library/trening-simejni-cinnosti-zanatta-1-542925.html>

3. Вебсторінка Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua>.

4. День Біблії. URL: <https://drive.google.com/file/d/1umxhEubiiVGjfDkxKLRD0dMfTsoj-ni/view>.

5. Всеукраїнська школа онлайн. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>.

6. Духовність і мораль в житті людини і суспільства. 6 клас. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/86383/>.

7. Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/zagalna-serednya-osvita>; mon.gov.ua <https://mon.gov.ua> > [app](#) > [Navchalni.prohramy](#).

8. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). URL: <https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-sypilstva/>.

9. Зміст предмета «Духовність і мораль в житті людини». 5 клас. URL: imzo.gov.ua <https://imzo.gov.ua> > [bibliote](#).

10. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20orecomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.5.inozemni.movy.20.08.2022.pdf>.

11. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Психологічна допомога педагогам. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=8745.

12. Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Нова українська школа. URL: http://ippobuk.cv.ua/?page_id=7783.

13. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р). URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs>.

14. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів. URL: <https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-sypilstva/>.

15. Культура добросусідства. URL: <https://kdukraine.com/metodichna-pidtrimka/batkivski-zbori-po-novomu-aktualno-interaktivno-korisno/>.

16. Міністерство освіти і науки України. Навчальні програми для 5-9 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas16>.

17. Медіапідтримка посібника за QR-посиланнями. URL: <https://dk-books.com/book/212529/>

18. Методичний посібник «Духовність і мораль у житті людини і суспільства» для 5-6 класів. URL: <https://mandrivets.com/duhovnist-i-moral-v-zhitti-ljudini-i-suspil-stva-konspekti-urokiv-5-klas.html>;

<https://slovovchitelyu.org/author/lahman/duhovnist-i-moral-v-zhitti-lyudini-i-syspilstva/>.

19. Модельні програми МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

20 Навчально-методична скарбниця НУШ. 5-6 класи. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJAv/edit#gid=795922471.

21. Наказ МОН «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2021/02/22/nakaz-mon-vid-19-02-2021-235-pro-zatverdzhennia-typovoi-osvitn-oi-prohramy-dlia-5-9-klasiv-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>.

22. Наказ МОН «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/2021/07/14/nakaz-mon-vid-12-07-2021-795-pro-nadannia-hryfa-rekomendovano-ministerstvom-osvity-i-nauky-ukrainy-model-nym-navchal-nym-prohramam-dlia-zakladiv-zahal-noi-seredn-oi-osvity/>.

23. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.

24. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах / С.О. Богданов, А.М. Гірник, О.В. Залеська, І.В. Іванюк, В.В. Соловійова, В.А. Чернобровкіна, В.М. Чернобровкін. Київ : Пульсари, 2017. 208 с.

25. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п#Text>.

26. Посібник «Дороговкази. Політика і практика вивчення релігій і нерелігійних світоглядів в інтеркультурній освіті». URL: <https://www.schools-for-democracy.org/biblioteka/posibnyky-rady-yevropy-z-prav-liudyny-ta-aktyvnoi-uchasti-dlia-molodi/dorogovkazi>.

27. Стратегія національно-патріотичного виховання. Указ Президента України №286. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/>.

28. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. №6.

Венгринюк О.В.,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології та теорії управління освітою
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: estetmetod@gmail.com

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ
ПРЕДМЕТІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ НОВОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.**

У 2023/2024 н.р. продовжується впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 №898, в якому окреслено мету, вимоги до результатів навчання здобувачів освіти на кожному циклі навчання в межах освітньої галузі, зокрема, мистецької освітньої галузі та новими модельними навчальними програмами з навчальних предметів та інтегрованих курсів, визначених Типовою освітньою програмою (наказ МОН від 19.02.2021 № 235), що реалізують цей стандарт освіти [2]. Відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти, формату «Нової української школи» на період до 2029 року, почнуть працювати учні 6-х класів усіх закладів загальної середньої освіти України [4].

У Державному стандарті базової середньої освіти перший цикл навчання у базовій школі (5-6 класи) визначено як адаптаційний. Адаптація дитини до навчання в базовій школі відбувається поступово, відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини. Адаптаційний період надає дитині можливість безболісно пристосуватися до нових умов навчання та знизити рівень стресу. Зважаючи на це, рекомендуємо упродовж навчання у першому циклі (5-6 класи) створювати максимально сприятливі умови для адаптації дитини у базовій школі.

Мистецьку освітню галузь реалізують 4 модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» 1 програма міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр» [5].

Програми розміщено на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки України та сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»[5.].

Звертаємо увагу на те, що Типовою освітньою програмою на реалізацію мистецької освітньої галузі, а також інтегрованого курсу «Мистецтво» рекомендовано **2 години** [7].

Враховуючи те, що програма інтегрованого курсу представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного та образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компонента змісту програм.

Якщо даний предмет викладають два вчителі, тоді педагоги на основі модельної навчальної програми створюють навчальну програму, де виокремлюється дві складові за видами мистецтва, із зазначенням відповідної кількості годин: «Мистецтво: музичне мистецтво» (**1 година на тиждень**), «Мистецтво: образотворче мистецтво» (**1 година на тиждень**).

У класному журналі для кожної складової відводяться окремі сторінки, на яких після назви інтегрованого курсу через двокрапку прописується уточнення: «Мистецтво: музичне мистецтво», «Мистецтво: образотворче мистецтво».

Звертаємо увагу на те, що для реалізації завдань мистецької освітньої галузі необхідною умовою є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту та результатів навчання з різних видів мистецтва. Тому необхідною умовою є впровадження інтегрованого курсу «Мистецтво» протягом усього навчального року, не виокремлюючи його складові (музичну, образотворчу) в окремі навчальні періоди (семестри).

Модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» повною мірою охоплюють результати навчання, які зазначені в Державному стандарті базової середньої освіти [5].

Модельна навчальна програма міжгалузевого інтегрованого курсу «Драматургія і театр» охоплює результати навчання двох освітніх галузей – мовно-літературної та мистецької – реалізує частково. Відповідно міжгалузевий інтегрований курс може впроваджуватися в закладі освіти одночасно з інтегрованим курсом «Мистецтво», а не замість нього – для поглиблення і поширення внутрішньогалузевих і міжгалузевих зав'язків, більш детального ознайомлення учнів з одним із видів мистецтва – театрального. Тому в навчальному плані закладу освіти не рекомендовано замінювати

інтегрований курс «Мистецтво» міжгалузевим інтегрованим курсом «Драматургія і театр».

У Концепції Нової української школи іде мова про те, що навчання учнів має відбуватися на основі компетентнісного та діяльнісного підходів до навчання. Адже сьогодні недостатньо просто засвоїти окремі знання, набути певні уміння, важливо навчитись їх застосовувати як у типових, так і в нестандартних, нових для дитини ситуаціях. Це дає змогу сформувати ціннісне ставлення до цих знань, навчитись адаптуватись та шукати шляхи ухвалення рішень у різноманітних ситуаціях. Зазначимо, що для реалізації цих завдань у дитини мають системно і послідовно формуватись предметні мистецькі (музичні, образотворчі тощо) компетентності – мистецькі знання, уміння і ставлення, які дитина вільно могла би застосовувати у житті [3].

Саме тому державні стандарти освіти і модельні навчальні програми не визначають кількісну чи якісну складову інформації (мистецького змісту), яку дитина має засвоїти в процесі навчання. Провідними є результати навчання, які мають проявлятися через певні дії учнів – як вияв сформованості у них визначених умінь, розуміння мистецьких понять, виявлення емоційного ставлення. Вчитель самостійно обирає освітні технології, види мистецької діяльності учнів, мистецькі твори для сприймання (орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості), визначає обсяг годин для опанування розділу (теми) програми і досягнення учнями очікуваних результатів навчання тощо.

Для учнів 6-го класу різними авторськими колективами створено підручники інтегрованого курсу «Мистецтво», що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Їх електронні версії розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти», а також для оптимізації пошуку програмового і навчального контенту для 6-х класів на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» у розділі «Нова українська школа» розміщено «Навчально-методичну скарбницю», де з кожної освітньої галузі систематизовано модельні навчальні програми та новостворене навчально-методичне забезпечення [5].

Реалізація діяльнісного підходу в адаптаційному циклі (5-6 класи) на уроках мистецтва відбувається через різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, співі в ансамблі та хорі), інструментальному

музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо, де виявляється творчість, ініціативність, формується і розвивається здатність співпрацювати з іншими людьми. Діяльність на уроках мистецтва – це також обговорення творів мистецтва, виявлення емоційно-ціннісного ставлення до них, аналіз їхнього змісту тощо. У процесі цього виду діяльності ефективно формуються і розвиваються такі наскрізні вміння, як уміння висловлювати власну думку, здатність логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити тощо. Саме тому під час конструювання кожного уроку, педагогу необхідно залучати різні прийоми і форми роботи щодо сприймання та аналізу-інтерпретації творів мистецтва.

Інтегрований підхід в освітньому процесі це має бути збалансовано і педагогічно доцільно. Досвід упровадження інтегрованого підходу в загальній мистецькій освіті засвідчив, що під час конструювання уроку мистецтва для розкриття, емоційного посилення певної світоглядної теми навколо домінантного виду мистецтва (зазвичай, це музичне і образотворче мистецтво) «залучаються» твори інших видів мистецтва. Таким чином, на уроці певна тема щонайперше розкривається завдяки мові одного (домінантного) виду мистецтва, а твори (або види діяльності) з інших видів доповнюють і збагачують загальне сприйняття.

Оцінювання досягнень учнів в галузі мистецької освіти необхідно здійснювати у площині формувального та підсумкового видів оцінювання (наказ МОН № 289 від 01.04. 2022 року) [8].

Враховуючи провідний принцип Нової української школи – дитиноцентризм, оцінювання має бути особистісно-орієнтованим, і віддзеркалювати динаміку розвитку дитини, визначати її особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності. Саме на це спрямовує формувальне оцінювання, яке орієнтує вчителя на спостереження за навчальним поступом кожного учня/учениці. Такий вид оцінювання триває постійно упродовж навчання дитини у школі. Формувальне оцінювання – це один з педагогічних інструментів у реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті. Формувальне оцінювання може здійснюватися у формі само- та взаємооцінювання.

Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є очікувані результати навчання учнів, визначені модельною навчальною програмою. Їх використовують для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навичок, що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня (учениці).

У мистецькій освітній галузі рівень досягнення обов'язкових результатів навчання Державного стандарту базової середньої освіти і, відповідно, в модельних навчальних програмах як досягнення очікуваних результатів навчання на певний період навчання встановлюється через:

- вияв обізнаності учня/учениці у сфері мистецтва, зокрема розуміння особливостей того чи того виду мистецтва (мови, жанрів тощо);

- демонстрацію учнями/ученицями практичних умінь у галузі мистецтва;

- виявлення учнями/ученицями естетичного ставлення – емоційного, оцінного, критичного, до творів мистецтва, різних мистецьких явищ повсякдення, власної творчості та творчості інших.

Саме тому оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі визначено за критеріями: **пізнання та аналіз інтерпретація творів мистецтва; практична мистецька діяльність; емоційне ставлення до мистецтва**, показники яких узгоджено з результатами навчання Державного стандарту базової середньої освіти.

Група результатів навчання	Рівень досягнення результатів навчання			
	Початковий рівень	Середній рівень	Достатній рівень	Високий рівень
Пізнає, аналізує та інтерпретує твори мистецтва	розрізняє види мистецтва, але не визначає виражальні засоби різних видів мистецтва	розрізняє види мистецтва і називає окремі виражальні засоби різних видів мистецтва	розрізняє види мистецтва, характеризує основні виражальні засоби різних видів мистецтва	розрізняє види мистецтва, інтерпретує виражальні засоби при аналізі творів мистецтва
	бере участь в обговоренні творів мистецтва, не пояснює свою позицію, не	бере активну участь в обговоренні творів мистецтва, але не пояснює свою позицію,	бере активну участь в обговоренні творів мистецтва, пояснює свою	бере активну участь в обговоренні творів мистецтва, пояснює свою

	застосовує термінологію	не застосовує термінологію	позицію, частково застосовує мистецьку термінологію	застосовує мистецьку термінологію
Здійснює практичну мистецьку діяльність	демонструє практичні вміння у мистецькій діяльності (з допомогою вчителя)	демонструє практичні уміння у мистецькій діяльності (переважно з допомогою вчителя)	демонструє вміння у самостійній мистецькій діяльності	демонструє вміння у самостійній мистецькій діяльності, виявляє ініціативність, оригінальність
	використовує цифрове середовище лише в окремих ситуаціях	ситуативно використовує цифрове середовище, потребує допомоги вчителя	регулярно використовує цифрове середовище, але потребує допомоги вчителя	самостійно використовує цифрове середовище
	бере участь у колективній мистецькій діяльності лише в окремих ситуаціях	бере участь у колективній мистецькій діяльності	бере активну участь у колективній мистецькій діяльності	бере активну участь у колективній мистецькій діяльності, виявляє ініціативу
Виявляє естетичне ставлення: емоційне, оцінне, критичне	виявляє емоційне ставлення лише в окремих ситуаціях	виявляє емоційне ставлення, але не може схарактеризувати емоції	виявляє емоційне ставлення, пояснює емоції	виявляє емоційне ставлення, пояснює і аргументує його

Оскільки Державний стандарт передбачає повне досягнення результатів на цикл навчання (зокрема, на кінець 6 класу), а логіка та поступ у процесі досягнення результатів можуть суттєво відрізнятись залежно від програми, обраної закладом освіти, доцільно поєднувати загальні рекомендації з очікуваними результатами навчання, наведеними в обраній модельній навчальній програмі.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту і результатів навчання. Тому результати підсумкового оцінювання кожного учня/учениці мають бути інтегровані з урахуванням усіх видів діяльності на уроках з усіх видів мистецтва – пізнання та аналіз-інтерпретація творів мистецтва, практична діяльність в галузі мистецтва, виявлення естетичного ставлення (емоційного, оцінного, критичного), види комунікації через мистецтво.

У разі викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» двома вчителями і наявності відмінності рівнів очікуваних результатів навчання зі складових інтегрованого курсу, під час підсумкового оцінювання обидва вчителі мають враховувати динаміку особистих навчальних досягнень учня /учениці з різних видів мистецтва та узгоджено встановлювати підсумковий рівень досягнень очікуваних результатів навчання на користь учня. Загальна підсумкова оцінка з інтегрованого курсу, узгоджена між двома вчителями, має виставлятися на кожній із двох відповідних сторінок журналу.

Список використаних джерел та літератури

1. Гумінська О.О. Уроки музики в загальноосвітній школі: Методичний посібник. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2003. 104 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>.
3. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. №988-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>.
5. Навчально-методичне забезпечення Нова українська школа базової середньої освіти. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/nush/navchalno-metodychne-zabezpechennia-5-9-kl-nush/>.
6. План заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (розпорядження Кабінету

Міністрів України від 13 грудня 2017 р. №903-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-%D1%80#Text>.

7. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf>.

8. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового державного стандарту базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-navchalnih-dosyaghen-uchniv-5-6-klasiv-yaki-zdobuvayut-osvitu-vidpovidno-do-novogo-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osviti>.

Додаткова література

9. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі : Навч.-метод. Посібник. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2000. 216 с.

10. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти : Навч.-метод. Посібник. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2011. 640 с.

11. Теорія і практика мистецької освіти: збірник наукових праць. Ч. II / ред.-упор. Л.В. Обух (відп. Ред.), М.А. Моїсеєва. Житомир : О.О. Євенок, 2021. 186 с.

12. Фіцула М.М. Педагогіка : Навч. посіб. Вид.2-ге, випр., доп. Київ : Академвидав, 2007. 560 с.

Равлюк Л.Р.,

методист науково-методичного центру
дошкільної, початкової освіти
та предметів мистецької галузі,

КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»

e-mail: muzykametod@gmail.com

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В 7-11 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 2023/2024 Н.Р.

Організація освітньої діяльності з дисциплін освітньої галузі «Мистецтво» у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024

навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та за програмами: «Мистецтво. 7-9 класи» (2017, оновлена) <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>; «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>. Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН [1].

Характерною особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є варіативність художнього наповнення змісту: учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

На допомогу вчителю, як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького матеріалу, методичного інструментарію тощо, можуть бути підручники, розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво») [3-21].

В основній школі, а саме 7-й клас, зміст освітньої галузі «Мистецтво» (у відповідності до навчальної програми) може реалізовуватися як через інтегрований курс «Мистецтво», так і через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво». Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою закладу освіти.

У 8-9 класах та в старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Навчальна та методична література з мистецької освітньої галузі зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України. Також зазначимо, що електронні версії підручників розміщено в електронній бібліотеці Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» <https://lib.imzo.gov.ua/>.

Навчальні програми «Мистецтво» для 10-11 класів логічно продовжують ознайомлення учнів з мистецтвом на прикладі мистецтва культурних регіонів світу (європейського, далекосхідного, арабо-

мусульманського, індійського, африканського, американського). Програми розміщено на офіційному сайті: «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи» «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» [1].

Основними видами діяльності учнів у процесі опанування мистецтва у старшій школі є сприймання, інтерпретація й оцінювання художніх творів; пізнання явищ мистецтва, художньо-творче самовираження, які мають бути збалансованими між собою.

Провідними видами діяльності на уроках мистецтва в 10-11 класах є пізнання мистецтва, яке відбувається через сприймання, інтерпретацію і оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст та *творче самовираження* здобувача освіти, що реалізується через виконання мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних) та задоволення потреб учнів у співі, образотворчій діяльності, конструюванні, фото- та відеозйомці тощо, що сприятиме ефективному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою [2].

Важливо збалансувати різні види діяльності учнів під час навчання і не перевантажувати учнів зайвою інформацією, а наповнити його завданнями художньо-практичного спрямування. Інформації для засвоєння учнями має бути небагато, не варто її нагромаджувати, зокрема, історичним, світоглядним та іншими контекстами, переліками імен митців, назвами творів, дат тощо, адже наперед відомо, така інформація засвоюється тимчасово. Доцільно зосередити увагу на найголовнішому – на видах мистецтва, їх специфічних унікальних особливостях, які презентують саме той чи той культурний регіон світу.

У процесі планування освітньої діяльності вчитель має використовувати різноманітний методичний інструментарій, діалогічні форми подачі матеріалу. Серед методів навчання мистецтву слід звертатися до словесних, наочних, діяльнісних, проблемних методів, і прийомів стимулювання асоціативно-образного мислення, виявлення міжвидових мистецьких аналогій, порівнянь тощо), що зумовлено спільним тематизмом, який об'єднує навчальний матеріал різних видів мистецтва тощо.

Зазначаємо, що у чинних програмах з мистецтва – Типових освітніх програмах для 5-9 класів (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>), навчальних програм для 10-11 класів (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni->

[programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv](#)) – не зазначається мистецький контент, рекомендований для вивчення на уроках.

Конкретні твори мистецтва представлено у підручниках, які реалізують завдання програм і пропонують шляхи досягнення очікуваних результатів навчання через певний мистецький матеріал.

Звертаємо увагу на те, що у навчальних програмах зазначено, що «програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, поурочного розподілу навчального художнього матеріалу.

Заклади загальної середньої освіти, незалежно від обраної форми навчання, продовжують реалізувати ті освітні програми, які були обрані і затверджені для організації навчання в новому навчальному році.

Для тимчасово переміщених учнів, які навчались за освітніми програмами, які відмінні від тієї, яку реалізують у закладі освіти, у тому числі працювали за іншими підручниками, учитель адаптує навчальний матеріал з урахуванням того, що вже опановано учнем.

З метою індивідуалізації навчання рекомендуємо учителю у зручний для нього і методично доцільний спосіб (під час спостережень за роботою учня на перших уроках/заняттях, під час співбесіди в позаурочний час тощо) визначити готовність учня до подальшого опанування освітньої програми.

Для вирішення проблеми забезпечення тимчасово переміщених учнів підручниками (за умови, якщо паперових підручників не вистачає) рекомендуємо користуватися електронними версіями чинних підручників для учнів 7-9, 10-11 класів.

Ураховуючи, що в умовах воєнного часу інтернет може працювати нестабільно, електронні версії підручників можна завантажити на носій інформації.

Дистанційне навчання учитель може здійснювати в синхронному й асинхронному режимах з використанням електронних освітніх платформ (Google Workspace, Google Classroom, Нові Знання, HUMAN.UA) і комунікаційних онлайн сервісів та інструментів (Zoom, Skype, Team, базові сервіси Google: Gmail, Календар, Meet, Jamboard, Chat, Hangouts, YouTube та інші). В умовах воєнного часу особливістю дистанційного навчання є ймовірність під час онлайн-зустрічей ситуацій, коли вмикається сигнал «Увага всім! Повітряна тривога». У таких випадках рекомендуємо під час онлайн-уроку спокійно повідомити учням, що оголошено сигнал «Увага всім! Повітряна тривога», зацентувати увагу учнів фразою «Ви йдете в безпечне місце, яке встановлено вашою родиною», пропонуєте учням натиснути

кнопку «вийти з конференції» та кнопку «вимкнення комп'ютера»; дочекатись, щоб усі учні вийшли з онлайн конференції.

Для учнів, які з певних обставин не можуть долучитися до навчання під керівництвом педагогів, підготовлено Всеукраїнський єдиний розклад (<https://mon.gov.ua/ua/vseukrayinskij-rozklad>), у якому систематизовано навчальні загально-розвивальні матеріали для самостійного опрацювання.

На допомогу вчителю мистецтва знадобляться конспекти уроків мистецтва до підручників, електронна база даних ІМЗО, навчальні і методичні матеріали, посібники електронної платформи «Нової української школи», майстер-класи платформи «Всеосвіта» тощо.

Список використаних джерел та літератури

1. Інститут модернізації змісту освіти України. Інформаційний сайт. Програми профільного рівня та рівня стандарту. Програма «Мистецтво» профільний рівень та рівень стандарту. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

2. Інститут модернізації змісту освіти України. Інформаційний сайт. Навчальна програма «Мистецтво» для 10-11 класів (Державний стандарт Базової повної загальної середньої освіти (рівень стандарту)). URL: <https://mon.gov.ua/osvita/navchalni-programi>;

3. Масол Л.М., Гайдамака О.Б., Кузьменко Г.В., Лемешко Н.А. Мистецтво. 7 клас. Київ : Світанок, 2020, 260 с.

4. Масол Л.М., Аристова Л.С. Музичне мистецтво. 7 клас. Харків : Сиція, 2016. 268 с.

5. Масол Л.М., Аристова Л.С., Музичне мистецтво. 7 клас. Харків : Сиція, 2015. 200 с.

5. Желесняк С.М., Ламонова О.В. Образотворче мистецтво.

6. Рубля Т.Є. Образотворче мистецтво. 7 клас. Київ, Ірпінь : Перун, 2014. 200 с.

7. Федун С.І., Чорний О.В. Образотворче мистецтво. 7 клас. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2015. 192 с.

8. Масол Л.М. Мистецтво. 8 клас. Київ : Генеза, 2021. 216 с.

9. Севастьянова Л.О., Мерзлікіна М.М. Мистецтво. 7 клас. Харків : Оберіг, 2017. 256 с.

10. Гайдамака О.В. Мистецтво. 8 клас. Київ : Генеза, 2021. 216 с.

11. Назаренко Н.В., Чен Н.В., Галегова Д.О. Мистецтво. 8 клас.

12. Кондратова Л.Г. Мистецтво. 8 клас. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2016. 288 с.

13. Масол Л.М. Мистецтво. 9 клас. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2017. 224 с.

14. Гайдамака О.В. Мистецтво. 9 клас. Київ : Генеза, 2017. 168 с.
15. Масол Л.М. Мистецтво. 10(11) профільний рівень. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 224 с.
16. Гайдамака О.В. Мистецтво. 10(11) рівень стандарту профільний. Київ : Генеза, 2019. 224 с.
17. Климова Л.В. Художня культура. 10 клас. Київ : Генеза, 2019. 224 с.
18. Масол Л.М., Миропольська Н.С., Гайдамака О.В. Художня культура. 10 клас рівень стандарту академічний. Київ, Ірпінь : Перун, 2019. 224 с.
19. Назаренко Н.В., Чен Н.В. Мистецтво. 10 клас. Київ, Ірпінь : Перун, 2019. 224 с.
20. Комаревська О.А., Миропольська А.Є., Ничкало С.А., Руденко І.В. Мистецтво. 10(11) рівень стандарту профільний рівень. Харків : Ранок; 2018. 192 с.
21. Масол Л.М. Мистецтво. 11 клас. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2018. 224 с.

Романовська Д.Д.

завідувач науково-методичного центру
практичної психології та соціальної роботи
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»,
кандидат психологічних наук
e-mail: diana_roma@ukr.net

Гречко Р.І.

методист науково-методичного центру
практичної психології та соціальної роботи
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: chernivtsi23@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ У 2023/2024 Н.Р.: ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД НУШ, СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна війна, яку росія веде проти України, змушує суспільство перебувати у сильному напруженні. Учасники освітнього процесу відчують та переживають стресові реакції внаслідок

бомбардувань, інформаційних впливів, пережитих травматичних подій та втрат. За таких умов істотно зростає роль психологічної служби системи освіти, фахівці якої надають підтримку і допомогу педагогічним працівникам, здобувачам освіти, батькам та внутрішньо переміщеним особам [16]. Учасники освітнього процесу зараз є постраждалими від війни, серед здобувачів освіти з сімей ВПО, військовослужбовців можуть бути особи із травматичним досвідом: усім потрібна якісна психологічна допомога, або скерування до інших фахівців.

Практичні психологи та соціальні педагоги закладів освіти протягом останнього року мобілізували свою роботу в напрямку надання психологічної підтримки і допомоги усім учасникам освітнього процесу та організації необхідної їм корекційної, реабілітаційної і соціально-педагогічної допомоги задля подолання пережитого травматичного досвіду воєнних подій, особливо внутрішньо переміщеним особам та сім'ям військовослужбовців і сил територіальної оборони [17].

Для організації роботи у 2023-2024 н.р. рекомендуємо використати методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України:

- Перша психологічна допомога. Алгоритм дій (лист МОНУ від 04.04.2022 №1/3872-22) [\[9\]](#).

- Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 н. р. (лист МОНУ від 10.08.2022 №1/9105-22, додаток 2 «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу під час війни) [\[10\]](#).

- Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні (лист МОНУ від 29.03.2022 №1/3737-22) [\[12\]](#).

Не менш актуальним залишаються напрямки роботи, зазначені у ст. 76 Закону України «Про освіту», «Положенні про психологічну службу у системі освіти України», серед яких є: забезпечення своєчасного і систематичного вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їх поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей, сприяння створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти, соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорона психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам освітнього процесу [4]. Станом на червень 2023 року, зберігає чинність лист МОНУ від 24.07.2019 №1/9-477 «Про типову

документацію працівників психологічної служби у системі освіти України» [11].

Відповідно до нормативних документів МОНУ, ІМЗО, УНМЦ ППСР НАПНУ, «Стратегії психологізації освіти на період до 2025 року» ДОН ЧОДА науково-методичний центр практичної психології та соціальної роботи КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області» визначив пріоритетними наступні напрямки психологічного та соціально-педагогічного супроводу освітнього процесу, які є обов'язковими складовими плану роботи працівників психологічної служби у 2023/2024 н. р.:

1. Психосоціальна допомога учасникам освітнього процесу в період війни.

2. Протидія та запобігання булінгу, домашньому насильству.

3. Психолого-педагогічний супровід впровадження НУШ та вивчення психологічної готовності до НУШ в ЗДО.

4. Запобігання формуванню суїцидальної поведінки у підлітків, молоді.

5. Профілактика залучення здобувачів освіти до вживання психоактивних речовин (ПАР), запобігання розвитку залежностей.

6. Психоедукація УОП щодо збереження ментального здоров'я та виявлення ознак психічних розладів (порушення сну, розлади харчової поведінки, соціальна тривога, депресія, гіперактивність, ПТСР та ін.).

7. Психологічний супровід, соціально-педагогічний патронаж дітей з ООП.

Практичні інструменти щодо організації роботи по даним напрямкам ви знайдете у «Методичних рекомендаціях щодо діяльності практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти у 2022/2023 н.р.» [17].

Фахівцям психологічної служби рекомендуємо додати до плану роботи на 2023/2024 н.р. просвітницько-профілактичні заходи, приурочені до таких дат:

- 10 вересня – Всесвітній день запобігання самогубства;
- 10 жовтня – Всесвітній день психічного здоров'я;
- 16 листопада – Міжнародний день толерантності;
- з 25 листопада до 10 грудня – Всеукраїнська кампанія «16 днів проти насильства»;
- 1 грудня – Всесвітній день боротьби із СНІДом.

Розглянемо детальніше важливі методично-практичні аспекти за окремими напрямками професійної діяльності фахівців психологічної служби.

■ **Психолого-педагогічний супровід впровадження НУШ та вивчення психологічної готовності дитини до НУШ в ЗДО**

Залишається актуальним вивчення та супровід адаптаційних процесів в учнів 1, 5, 6 класів ЗЗСО та адаптаційного періоду у вчителів, які впроваджують нові державні стандарти в 6 класах або пілотних 7 класах – використовуємо минулорічні рекомендації [17, с. 10-12].

Для практичних психологів ЗДО рекомендуємо використовувати інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи за допомоги методики «Чарівні перетворення», розробленої у лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України [5].

КДЗ «Чарівні перетворення» застосовується у форматі індивідуальної ігрової взаємодії дорослого із дитиною старшого дошкільного віку. Присутність батьків не передбачається, але якщо у них є запит, то можна за умови виключно спостереження, без втручання до дій дитини. Тривалість взаємодії: 15-20 (25) хвилин. Методика складається із трьох ігрових завдань: «Придумай гру з іграшкою», «Шлях до чарівної скриньки» «Чарівні перетворення фігури», які об'єднані в сценарій – чіткий алгоритм дій підготовки, проведення та узагальнення результатів.

За результатами проведення діагностики оформлюються 4 протоколи, відповідно до кількості діагностичних завдань, шаблони яких подано у методичній розробці. Для обрахунку результатів діагностичного оцінювання використовується спеціальна інструкція, в якій зазначено як здійснювати розрахунок балів та як визначити рівні готовності дитини до школи [5].

■ **Соціально-педагогічний патронаж дітей з ООП**

(з досвіду роботи Білик Л.Г., соціального педагога КЗ «ЧО НРЦ «Родина»)

Звертаємо увагу, що для ефективної роботи **соціального педагога** з учнями, які мають особливі освітні потреби (ООП) та створення належних умов для навчання, виховання та розвитку під час освітнього процесу, перед складанням плану соціального супроводу дитини, необхідно зібрати як найбільше інформації про дитину та її оточення. Зібравши необхідну інформацію можна виявити соціальні питання, які потребують негайного вирішення та, відповідно до *Наказу «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти»* від

08.06.2018 №609 [13], долучитись до роботи Команди супроводу (мультидисциплінарної групи). Однією з організаційних форм діяльності Команди супроводу є засідання її учасників, яке проводиться не менше трьох разів протягом навчального року.

Основними функціями соціального педагога в роботі з дітьми з ООП:

- соціально-педагогічний патронаж дитини з ООП та її батьків;
- виявлення соціальних проблем, які потребують негайного вирішення, при потребі, направлення до відповідних фахівців з метою надання допомоги;
- вивчення соціальних умов розвитку дитини з ООП;
- соціалізація дитини з ООП, адаптація її у новому колективі;
- інформування дитини з ООП та її батьків про мережу закладів позашкільної освіти, залучення дитини до участі в гуртках, секціях з урахуванням її можливостей;
- надання рекомендацій учасникам освітнього процесу щодо шляхів ефективної інтеграції дитини з ООП в колектив однолітків, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі, подолання особистісних, міжособистісних конфліктів;
- захист прав дитини з ООП, за відповідним дорученням представлення її інтересів у відповідних органах та службах.

Вище зазначені функції будуть доречними і при здійсненні соціально-педагогічного патронажу дітей, сімей, яким необхідна допомога і підтримка.

Під час супроводу дитини з ООП в закладі освіти соціально-педагогічна допомога надається також і сім'ї в якій виховується дитина. Це завжди сімейно зорієнтована практика, що спрямована на соціалізацію дитини.

Завданням соціально-педагогічної підтримки сім'ї є:

- підвищувати рівень педагогічної компетентності батьків;
- сприяти у формуванні позитивних взаєностосунків між членами сім'ї дитини з ООП та створення комфортного сімейного середовища для неї;
- сприяти активній участі батьків у вихованні та навчанні дітей;
- інформування батьків про соціальні гарантії та виплати дітям з інвалідністю;
- інформування батьків про можливості та перспективи дитини.

Також, важливим у наданні підтримки сім'ї, яка виховує дитину з ООП є формування у батьків навичок збереження свого психічного здоров'я через оволодіння навичками саморегуляції та активізації особистісних ресурсів. У вирішенні даного питання ефективним є

створення в закладі освіти клубу «Взаємопідтримки та психологічного розвантаження» для батьків. З метою налагодження позитивних та довірливих стосунків між учасниками освітнього процесу на зустрічі учасників клубу варто запрошувати педагогів та адміністрацію закладу, а також фахівців інших закладів та організацій (за запитом батьків). Під час чаювань та виконання цікавих вправ, завдань учасники можуть поділитися власним досвідом, думками, отримати корисну для себе інформацію.

■ *Психосоціальна допомога в період війни*

Психосоціальна допомога являє собою комплекс діагностичних, корекційних, консультативних та психоедукаційних заходів, спрямованих на якнайшвидше відновлення оптимального психічного стану й соціальної життєдіяльності, підвищення рівня психологічної стійкості особистості.

Пластичність психіки та «психологічний імунітет» дозволяє більшості дітей та дорослих самостійно впоратись з наслідками стресу. Водночас, незначний відсоток (5-15%) будуть мати ознаки психологічного травмування і будуть потребувати нашої професійної допомоги.

Пропонуємо *алгоритм надання якісної психосоціальної допомоги* в закладі освіти а в умовах сьогодення [8; модиф. Автора]:

1. Проведення психоедукації педагогічного колективу щодо психоемоційних та/або поведінкових проблем у дітей в наслідок психотравмівних подій, або при тривалому стресі.

2. Спостереження разом з вчителем за класним колективом та окремими дітьми під час уроків та позаурочної діяльності за відповідними критеріями.

3. Обговорення з вчителем результатів спостереження, виявлення здобувачів освіти, які мають ознаки психоемоційних та поведінкових проблем.

4. Проведення психологічної консультації з вчителем (вчителями) з метою обговорення виявлених ним під час спостереження ознак емоційних/поведінкових проблем дитини.

5. Уточнення отриманого запиту й прийняття рішення про подальше поглиблене вивчення психологічного стану дитини та соціального середовища.

6. Проведення зустрічі з батьками. Інформування батьків про виявлені ознаки, що можуть свідчити про можливі проблеми. Отримання поінформованої згоди щодо подальшої корекційної роботи. Вивчення життєвої історії дитини.

7. Здійснення поглибленої психодіагностики дитини з метою вивчення виявлених поведінкових та психоемоційних порушень за обраними методиками. Діагностика стану соціального середовища дитини в сім'ї, класі, школі.

8. Аналіз результатів діагностики щодо встановлення зв'язку її результатів з травматичною (стресовою) подією. Заповнення протоколів діагностики.

9. Реалізація заходів з батьками і вчителем щодо супроводу дитини:

- обговорення результатів діагностики з вчителем та батьками;
- надання рекомендацій вчителю та батькам щодо комплексної психосоціальної підтримки дитини;
- проведення психологічної просвіти для вчителя (вчителів) та батьків щодо підвищення стресостійкості дитини, створення умов для гармонійного розвитку в класі та вдома;
- забезпечення консультаційного супроводу батьків та вчителя з метою визначення динаміки змін у дитини та надання рекомендацій щодо створення підтримувального середовища;
- здійснення супервізійної підтримки вчителя (вчителів), який здійснює психологічну підтримку дитини в освітньому процесі.

10. Розробка та проведення психокорекційної програми з дитиною у індивідуальній та/або груповій формах з урахуванням виявлених поведінкових та психоемоційних порушень.

11. Спостереження за дитиною під час уроків та в позаурочний час із зазначенням динаміки змін у поведінці та психоемоційному стані дитини: заповнення журналу картки) спостереження (щоденно протягом місяця, потім за спадною схемою на поступове зменшення в залежності від динаміки змін).

12. Проведення повторної діагностики після завершення психокорекційної програми для оцінювання ефективності психологічної інтервенції:

12.1. *погіршення результатів* – інформування батьків щодо необхідності отримання спеціалізованої психологічної допомоги поза школою (у невролога, дитячого психіатра, психотерапевта). У разі згоди батьків перенаправити дитину до відповідального спеціаліста.

12.2. *покращення результатів* – консультування вчителя та батьків, обговорення шляхів подальшої підтримки дитини.

Перенаправлення (скерування) як складова збереження психічного здоров'я. Для забезпечення якісної допомоги постраждалим дітям в закладі освіти повинна бути запроваджена система перенаправлення. Перенаправлення – це система організації

взаємодії фахівців різного профілю (вчителів, психологів, медиків) у наданні кваліфікованої допомоги учасникам освітнього процесу, які пережили психотравмуючі події [19]. Йдеться про психічні проблеми, які не можуть бути вирішені з допомогою практичних психологів, соціальних педагогів навчальних закладів, зокрема, значні симптоми посттравматичних стресових розладів, депресії, тривоги тощо [8].

Пропонуємо вам до використання алгоритм перенаправлення, з яким необхідно ознайомити педагогічних працівників, щоб навчити їх скеровувати дітей, батьків до вас, як до фахівців психологічної служби (фахівців із збереження психічного здоров'я). Також цей алгоритм буде і вам у нагоді для перенаправлення (у складних випадках) до психіатрів, психотерапевтів (або до більш досвідчених фахівців психологів). Якщо таких не знаєте – звертайтеся персонально до завідувачки НМЦППСР ІППОЧО (Романовської Д.Д.).

Алгоритм успішного перенаправлення [19, мод. Автора]:

1. Розпізнати ознаки стресового стану в учасників освітнього процесу.

2. Підтримати дитину (або батьків), створити комфортний простір для розмови, встановити контакт та чітко окреслити прояви у поведінці людини, які ви бачите, використовуючи «Я-твердження»[⊗] «Я бачу, що ти переживаєш через те, які обставини склались у країні, я теж хвилююсь», «Що тебе турбує? Чим я можу допомогти?», або «Я бачу, що ваша дитина переживає через те, які обставини склались у країні, я теж хвилююсь, і це нормально», «Чи помічали ви, що ваша дитина занадто стурбована (інші ознаки стресу...), і має ознаки стресу? Чим я можу допомогти вашій дитині? Хто міг би допомогти? Я би хотіла, щоб ваша дитина почувалася краще»).

3. Визначити, яка установа, організація чи спеціаліст може надати фахову допомогу (якщо психолог, тоді сам може окреслити свої можливості).

4. Зв'язатись із фахівцем чи установою для визначення специфіки надання ними допомоги, особливостей роботи і (якщо психолог сам буде здійснювати корекційну роботу (соціально-психологічну допомогу) бажано перед початком проконсультуватися з своїм супервізором, або наставником).

5. Надати інформацію батькам чи особам, які їх замінюють про можливе перенаправлення (надати інформацію про наявні сервіси, послуги та пояснити батькам причини та процес перенаправлення: Які послуги надаються? Де знаходиться відповідний фахівець/установа? Як туди можна дістатись та отримати послуги? Чому ви рекомендуєте

перенаправити? Варто врахувати принцип добровільності та те, що батьки можуть відмовитись – тоді бажано пояснити чим це буде корисне для дитини).

6. Перенаправити (надати контактну інформацію приймаючої особи чи установи батькам дитини).

7. Моніторити (чи отримала дитина/сім'я заплановані послуги; яким був результат; чи були задоволені процесом перенаправлення; визначити які наступні дії необхідні).

8. Зберігати інформацію та конфіденційність (уся інформація з перенаправлення, протоколи індивідуальних консультацій з учасниками освітнього процесу повинні зберігатись в документації практичного психолога/соціального педагога до завершення навчання учня в школі, задля забезпечення безпечного та етичного збору даних та зберігання інформації).

Психоемоційна стабілізація та відновлення стану.

Практичним психологам та соціальним педагогам закладів освіти варто і далі продовжувати свою роботу в напрямку надання психологічної підтримки і допомоги усім учасникам освітнього процесу, зокрема, рекомендуємо користуватися минулорічними *«Методичними рекомендаціями щодо діяльності практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти у 2022/2023 н.р.»*, розробленими працівниками НМЦ практичної психології та соціальної роботи [17], де розміщено:

- алгоритм діяльності працівника психологічної служби в умовах війни;
- детальні інструкції до технік та методів стабілізації психоемоційного стану, релаксацій, дихальних практик та інше;
- корисні електронні ресурси для зниження рівня травматичного досвіду подій у дітей та стабілізації їх емоційного стану, відновлення почуття безпеки, моделювання спокійної та контрольованої поведінки, зокрема фахівцями НМЦ ППСР ІППОЧО на сайті ІППОЧО створено та наповнено вкладку *«Психологічна допомога педагогам»* (http://ippobuk.cv.ua/?page_id=8745), де розміщено інструментарій для використання у роботі не лише працівниками психологічної служб закладів освіти, але і педагогами.

Для здобувачів освіти старшого шкільного, студентів закладів професійної фахової передвищої та вищої освіти рекомендуємо використовувати відео Всеукраїнського проекту *«Скажи чесно, ти як?»*, який розроблено за підтримки ВООЗ у межах ініціативи першої леді Олени Зеленської зі створення Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Головною ідеєю проекту є

формування культури піклування про ментальне здоров'я. В рамках проєкту «Скажи чесно, ти як?», зірки діляться застосуванням швидких технік, які допомагають їм подолати стрес та які можна застосовувати у повсякденному житті. Покликання добірку на відео проєкту «Скажи чесно, ти як?» на YouTube-каналі ГО «Безбар'єрність»: <https://www.youtube.com/@bezbarjernist/videos>.

Нормативні стандарти психологічної та соціальної роботи.

Варто зазначити, що психологічна допомога та емоційна підтримка у закладі освіти в умовах воєнного часу має проводитись систематично і поетапно, починаючи із закладу дошкільної освіти [17]. Однієї консультації чи одного заняття недостатньо для того, щоб відбулися зміни в психоемоційному стані дитини. Мінімальна кількість зустрічей/годин при якій можна сподіватися на результативність консультаційної, корекційної, соціопсиходопоміжної роботи фахівців – 8-12 занять з дитиною/групою з інтервалом 1-2 рази в тиждень (інтервал зустрічей через тиждень і більше немає доведеної ефективності). Якщо є ознаки психічних розладів – то підтримуючий чи корекційний супровід має тривати не менше 20-30 занять.

Казкотерапія та методичні комплекси для дошкільників та молодших школярів. Пропонуємо практичним психологам, зокрема і закладів дошкільної освіти, використовувати у своїй фаховій діяльності казкотерапію, як ефективний напрям роботи з дітьми. Спроба завести пряму розмову з дитиною, яка переживає кризову ситуацію, нерідко може призвести до її замкнення і втечі від розмови. А слухати історію – це зовсім інша справа. Дитині не читають настанови, її не звинувачують і не змушують говорити про свої проблеми, вона просто слухає розповідь про дівчинку чи хлопчика, таку саму, як і вона чи він. Діти мають можливість дізнаватися щось нове, щось зіставляти і порівнювати без неприємних психологічних наслідків. Завдяки казці вдається створити зону безпеки для малюка. Дитина ототожнює себе з головним героєм, але коли розповідь доходить до болючої теми, стає на позицію спостерігача, таким чином отримавши можливість спостерігати за своїм двійником, не даючи збентеженню взяти гору над розумом. Історії дозволяють дитині відчувати, що вона не самотня в своїх страхах і переживаннях, що інші переживають те ж саме. Це діє заспокійливо. Дитина позбавляється від комплексу неповноцінності, в неї закріплюється впевненість у собі [14]. Для підлітків – використовуємо історії, притчі, художні твори.

Рекомендуємо використовувати методичний посібник з казкотерапії для гармонійного розвитку та розв'язання дитячих проблем *«Казки які надихають»* (схвалений та рекомендований до

друку вченою радою ІППО Чернівецької області, протокол №5 від 22.12.2023), який розроблений колективом авторів (19) фахівців психологічної служби міста Чернівці та вміщує 36 авторських терапевтичних казок для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

На допомогу практичному психологу, вихователю ДНЗ, батькам дошкільнят, сімейний і дитячий психолог Світлана Ройз разом із UNICEF Ukraine, Міністерством освіти і науки України створили методичну розробку *«Іскорки суперсил»*. Це ляльковий театр із 10 розробленими сценаріями з безпеки, здорового харчування, знаннями про емоції, про світ та країну, тощо. В розробці подаються усі супутні матеріалами для вистави, які варто використовувати, створюючи свою власну історію чи гру. *«Іскорки»* – це цікаві персонажі, у кожній свій характер, особливі якості та таланти, які «запалюють» і надихають дитину досліджувати ці якості в собі. Завантажити сценарії, усі додаткові матеріали та шаблони героїв *«Іскорки суперсил»* можна з Інтернету за покликанням, зазначеним у списку літератури [6].

Також, нагадуємо про розроблені Світланою Ройз, ГО «Смарт освіта» за підтримки UNICEF Ukraine *«Картки сил»*, які допоможуть дитині відчути свою силу та знизити рівень стресу. Картки можна використовувати як діагностичний чи терапевтичний інструмент, а також як гру [7].

Розвиток стресостійкості/резилієнтності.

В умовах сьогодення ми спостерігаємо, що деякі учасники освітнього процесу справляються самостійно з дуже важкими обставинами, тоді коли інші здаються і втрачають надію. Так відбувається, бо стресостійкість/резилієнтність у кожній людини різна.

Стресостійкість схожа до м'язів: ми усі з нею народжуємося, усі можемо її розвивати. Як і у спорті – м'язи можна тренувати під різні завдання: під спринт, під марафон, під багатоборства. Так і зі стійкістю – у житті є різні виклики і нам потрібні різні види резилієнтності. У війні теж різні випробування. Спочатку ворог планував блицкриг, а тепер це перетворилось у війну на виснаження. Перехід з моделі «спринту» на модель «марафону» є дуже на часі і вкрай важлива, бо абсолютно зрозуміло, що в умовах тривалих випробувань спроба викласти і викинути усі сили на «короткій дистанції» приведе до катастрофічного наслідку – ми виснажимося і випадемо зі строю.

Резилієнтність розуміємо як здатність впоратися і адаптуватися до викликів долі, або/і відновитися після травмуючої події. Резилієнтність пов'язана з гнучким способом мислення і сприйняттям

стресових подій. Вона полягає у сприйнятті того, що відбувається, вмінні розпізнати, на які ситуації можна впливати, а на які – ні, вправності використати стратегію вирішення проблем там, де це необхідно [3].

Працівникам психологічної служби пропонуємо до використання в індивідуальній роботі дієвий КПТ *алгоритм розвитку резилієнтності*, який складається з 4-х професійних кроків [3, модиф. Авторів]:

Крок перший: Пошук сильних сторін (1-3 зустрічі).

Сильні сторони – це усі внутрішні засоби: переконання, стратегії, особисті характеристики (реалістичний оптимізм, відчуття власної цінності, почуття гумору, відчуття сенсу і мети життя) якими людина доволі легко може скористатися для побудови позитивних якостей, в цьому випадку резилієнтності. Важливо підкреслити, що до зміцнення резилієнтності веде багато шляхів і не потрібно навчати людину нових здібностей, переконань чи емоційних реакцій. Вистачить відкрити і використати ті сильні сторони, які вже вона має.

Опираємося на твердження, що кожна людина є резилієнтною в якійсь сфері свого життя. Це може бути сфера пов'язана з хобі, волонтерством, опікою над іншими людьми чи виконанням щоденних обов'язків. В більшості випадків буває так, що люди не є свідомі того, що проявляють сильні сторони і вміють діяти тоді, коли життя приносить виклики.

Завдання психолога/соціального педагога – допомогти відкрити сильні сторони і побачити, що сприяє резилієнтності конкретної людини. Для досягнення цієї мети корисними є запитання, зокрема такі як: *Які речі робиш кожного дня, тому що дуже це любиш/ це Твої обов'язки/ це пов'язане з Твоїми цінностями? Які труднощі зустрічаєш, коли робиш ці речі? Які проблеми трапляються найчастіше? Що допомагає Тобі не зупинятись і діяти, особливо, коли зустрічаєш труднощі/проблеми?*

Фахівець дає позитивний фідбек, допомагає підкреслити сильні сторони і в кінці разом з учасником освітнього процесу утворює список сильних сторін.

Крок другий: Створення особистої моделі резилієнтності (1-3 зустрічі).

Після відкриття і озвучення сильних сторін, потрібно створити особисту модель резилієнтності (ОМР). Фахівець говорить: *«Можливо, ти задумалась, звідки моє зацікавлення тим, як справляєшся з домашніми обов'язками. Я зауважив, що проявляєш багато резилієнтності, коли це робиш. Розумієш, що маю на увазі?»*

Ми можемо попрацювати над тим, як Тобі стати більш резиліентною в інших сферах Твого життя, коли напишемо, що допомагає Тобі долати труднощі у виконанні щоденних обов'язків».

ОМР складається з трьох елементів:

1. Сильні сторони людини, присутні в одній зі сфер життя;
 2. Більш загальні стратегії, які можна використати в інших ситуаціях;
 3. Метафори чи образи, які асоціюються з сильними сторонами.
- Використання метафор допомагає запам'ятати модель, тому що вони містять більше емоції і діють сильніше, ніж слова.

Обговорюємо і просимо учасника освітнього процесу одночасно заповнити табличку (3-х стовпчиків – 3 елементи), яка і буде ОМР клієнта на найближчий час.

Крок третій: Втілення в життя ОМР (кількість зустрічей індивідуальна – але не менше 3, треба опрацювати не менше 3 ситуацій).

На цьому етапі роботи фахівець запитує «Як можеш використати ОМР, щоб бути резиліентним в тих сферах життя, в яких зустрічаєш труднощі?». Треба разом записати всі виклики і стресові ситуації, після того проаналізувати, що з ОМР може допомогти витримати труднощі, або допомогти прийняти те, чого не можна змінити. Важливим моментом є те, що метою ОМР не є навчити людину як вирішувати проблеми або як їх подолати, а як не здатись та встояти перед ними.

Крок четвертий: Практика резиліентності (3 і більше зустрічей).

На цьому етапі отримувач соціально-психологічних послуг вже готовий, щоб перевірити як його ОМР працює в реальній ситуації і наскільки вона буде корисною. Для цього психолог/соціальний педагог разом з клієнтом планують поведінковий експеримент, який полягає в тому, що потрібно записати певні дії, які той буде робити та наслідки своєї поведінки, які він передбачає. Людина робить припущення відносно своєї резиліентності (як довго я зможу слухати образи однокласника, критику керівника, як буду почуватись і що буду думати в цей момент, чи вдасться бути резиліентним під час розмови?).

Якщо виявиться, що обрані стратегії не допомагають бути резиліентним, знову переглядаємо, що саме з ОМР може бути більш корисне.

Втілення в життя і практика ОМР допомагає учасникам освітнього процесу сприймати стресові ситуації, як простір для плекання резиліентності, тоді вони починають бачити в негативних

подіях шанс навчитись чогось нового. Такий підхід – **win-win** (від автора: «перемога-перемога» за Е. Берном) – часто допомагає подолати стратегію уникнення. Отже, якщо все в житті відбувається легко, я перемагаю, і якщо щось іде в супереч моїй думці, я також перемагаю, тому що можу використати це як шанс ставати резилієнтним [3].

Ще на початку 2023 року в Україні зафіксували майже 6 500 дітей, які під час повномасштабної війни залишилися без батьківського піклування з різних причин (позбавлення батьківських прав, батьки зникли безвісти, залишилися на окупованій території чи перебувають в полоні). З них 1 233 дитини втратили одного або обох батьків. Втрата когось із рідних може по-різному впливати на дітей: від проявів пригніченого стану та відстороненості до агресії та імпульсивності. Однією з ознак, що дитина втратила когось із близьких, є її різка зміна поведінки. Наприклад, раніше дитина була весела, активна вдома, на уроках чи перервах, а тепер не хоче спілкуватися з однолітками та дорослими, стала апатичною, замкненою, у неї знизилась успішність. Школа є одним із тих місць, які допомагають дітям повернутися до рутини та відчутти стабільність. Тож учням, які переживають втрату, важливо відчутти підтримку, але при спілкуванні з ними потрібно знайти баланс між гіперопікою та ігноруванням втрати [2].

Практичним психологам та соціальним педагогам закладів освіти варто проконсультувати педагогічних працівників про ознаки втрати в поведінці дитини, важливість моніторингу психоемоційного стану дітей та вчасного звернення по допомогу до шкільних психологів.

Рекомендуємо створити з педагогами *«педагогічні кейси слів підтримки»* та використовувати їх у спілкуванні з дитиною, яка переживає втрату, та обговорити чого не варто говорити (скласти *«стоп-речення»*).

Часто буває так, що про втрату рідних когось з однокласників учні та вчителі дізнаються досить швидко (соцмережі, медіа або знайомі). У такому випадку, коли дитина прийшла через якийсь час до школи, не потрібно на весь клас розповідати про втрату й публічно її жаліти. *Варто просто прийняти дитину, як завжди, – нехай вона сяде на своє звичне місце, поруч із друзями, і в такий спосіб повернеться в шкільну рутину. А потім на перерві шкільний психолог, соціальний педагог може індивідуально поговорити з учнем. В розмові варто запитати, яка допомога потрібна дитині, та наголосити, що вона завжди може звернутися до вас у разі потреби.* Не варто боятися

відверто говорити сам на сам із дітьми. Горювання – це процес, і ми маємо дозволити психіці дитини його пройти. Ми можемо запропонувати їй розповісти про близького, якого вона втратила. Так ми даємо місце: і горю дитини, і її любові. *Якщо ж ігнорувати стани дітей, це може ускладнити процес переживання втрати* [2].

Дайте напрям розмові: *«Розкажи мені про...(померлого), «А пам'ятаєш, як ви...?»*. Теплі й позитивні спогади наповнюють зсередини і полегшують страждання людини в горі. Якщо людина поміж іншим згадує й неприємні історії – не зупиняйте, дайте місце тим почуттям. Не бійтесь, що розмова про померлого ще більше засмутить дитину чи дорослого. На правду, розмови завдають набагато меншого болю, ніж мовчазне «переварювання» того, що сталося [15].

Важливими етапами роботи практичного психолога чи соціального педагога зі здобувачами освіти, які проживають втрату, є знаходження нею власних ресурсів для подолання почуття горя; вираження емоцій та переживань, пов'язаних із втратою близької людини; усвідомлення та прийняття втрати; засвоєння методів самопомоги та стабілізації в скорботі (техніки, що скеровані на саморегуляцію емоцій, управління власними думками, дихання, «заземлення», «центрування»); зміцнення взаємодії між членами родини та створення кола підтримки; відновлення віри в майбутнє, планування подальшого повноцінного життя. Основними методами можуть бути арттерапія (ізотерапія, робота з пластичними матеріалами, пісочна терапія, казкотерапія), тілесно-орієнтована психотерапія, психогімнастика [1].

Також здобувача освіти варто навчити простим технікам *заспокоєння*: «Обійми метелика», «Квадратне дихання», «Квітка та свічка»; «М'язова релаксація Джекобсона», «Дерево», техніки заземлення і майндфулнес тощо. Ефективними в роботі з учасниками освітнього процесу будуть і методики, вправи, техніки з гармонізації психічного здоров'я, розвиток життєстійкості, стресостійкості учасників освітнього процесу [18].

Важливо такі вправи тренувати з дітьми й до кризового моменту. Нехай вони стануть для них рутиною, тоді їх ефективність буде значно вищою [2].

Список використаних джерел та літератури

1. Гицак Л.А. Соціально-психологічний супровід дітей учасників АТО в умовах загальноосвітнього закладу. Вінниця, 2016. 48 с.

2. Дитина втратила рідних через війну: як поводитися та які слова підтримки підібрати однокласникам і вчителям. URL: <http://surl.li/hzaky> (дата звернення 01.06.2023).

3. Дядуш Є. Модель плекання резилієнтності у когнітивно-поведінковій терапії. Люблін, 2020. URL: <http://surl.li/hzajo> (дата звернення 16.05.2023).

4. Закон України «Про освіту» редакція від 28 травня 2023 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 07.06.2023).

5. Інструментарій оцінювання готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи : методичні рекомендації. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 36 с.

6. Іскорки суперсил: безплатна розвивальна гра для дошкільнят. URL: <https://nus.org.ua/news/iskorky-supersyl-bezplatna-rozvyvalna-gra-dlya-doshkilnyat/> (дата звернення 31.05.2023).

7. Картки сили для дітей: завантажуйте й через гру допомагайте дітям ставати міцнішими. URL: <https://nus.org.ua/news/kartky-syly-dlya-ditej-zavantazhujte-j-cherez-gru-dopomagajte-dityam-stavaty-mitsnishymy/> (дата звернення 31.05.2023).

8. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір» (2017) : навчально-методичний посібник. Київ : НаУКМА, ГЛІФ Медіа. 368 с.

9. Лист Міністерства освіти і науки України від 04.04.2022 №1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій». URL: <http://surl.li/csvyi> (дата звернення 15.05.2023).

10. Лист МОН України від 10.08.2022 №1/9105-22 «Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 н.р.» (Додаток 2 «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу під час війни»). URL: <http://surl.li/csvyi> (дата звернення 15.05.2023).

11. Лист МОН України від 24.07.2019 №1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України». URL: <http://surl.li/bepf> (дата звернення 07.06.2023).

12. Лист МОН України від 29.03.2022 №1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». URL: <http://surl.li/btdgg> (дата звернення 15.05.2023).

13. Наказ МОН України від 08.06.2018 №609 «Про затвердження примірною положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі

загальної середньої та дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text> (дата звернення 07.06.2023).

14. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 3. Київ, 2018. 236 с.

15. Панграці А. Допоможи мені сказати прощай: Взаємодопомога в жалобі за померлим та при інших втратах / пер. Наталії Чернявської; за ред. Романа Скакуна. Львів : Видавництво Українського католицького університету, 2015. 144 с.

16. Романовська Д.Д. Розвиток емоційної саморегуляції педагогів рід час війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Психологія: №3 (2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.3.15>. С. 76-79.

17. Романовська Д.Д., Гречко Р.І. Методичні рекомендації щодо діяльності практичних психологів та соціальних педагогів закладів освіти у 2022/2023 н.р. URL: <http://surl.li/hsstt> (дата звернення 07.06.2023).

18. Романовська Д.Д., Швачій Р.А. Гармонізація психічного здоров'я, розвиток життєстійкості, стресостійкості учасників освітнього процесу: методичний комплекс для подолання наслідків пандемії COVID-19 працівниками психологічної служби в закладі освіти. Чернівці, 2021. 110 с.

19. Форми та настанови з міжвідомчого перенаправлення. Референтна група МПК з питань психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в умовах надзвичайних ситуацій. Київ, 2017. 14 с. URL: <http://surl.li/hzawm> (дата звернення 13.06.2023).

Анатійчук М.О.,
завідувач ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: maryna69@ukr.net

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2023/2024 Н.Р.**

З урахуванням реалій сьогодення та дій правового режиму воєнного стану питання щодо надання освітніх послуг та забезпечення

підтримки дітей з особливими освітніми потребами (далі – дітей з ООП) під час організації інклюзивного навчання залишаються пріоритетними в 2023-2024 навчальному році, оскільки вони є найбільш вразливою категорією серед усіх здобувачів освіти. Освітній процес у закладах дошкільної і загальної середньої освіти, в яких навчаються діти з ООП, організовується відповідно до законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту» «Про повну загальну середню освіту» та інших актів законодавства з урахуванням безпекової ситуації в кожній окремій територіальній громаді.

Організація інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти регламентується постановою КМУ від 10.04.2019 №530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти», зі змінами (далі – Порядок) [1]. З метою забезпечення права осіб з ООП на здобуття освіти в умовах воєнного стану Кабінетом Міністрів України було внесено ряд змін до нормативно-правових актів, які регулюють організацію освітнього процесу для таких дітей. Листами МОН від 15.06.2022 №1/6435-22 «Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами» та від 06.09.2022 №1/10258-22 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році» надано роз'яснення про зазначені вище зміни, з урахуванням яких має здійснюватися організація освіти дітей з ООП [3; 4].

Однак нагадуємо, що керівник закладу дошкільної освіти на підставі заяви батьків (одного з батьків) або інших законних представників дитини з ООП та висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини в обов'язковому порядку створює інклюзивну групу та організовує інклюзивне навчання відповідно до рівня підтримки, рекомендованого інклюзивно-ресурсним центром. Отож у випадках, коли дитина з ООП потребує від II до V рівня підтримки, завжди створюється інклюзивна група і забезпечуються відповідні умови інклюзивного навчання. Рівні підтримки залежать від ступеня прояву індивідуальних труднощів/потреб дитини з ООП. Компоненти рівнів, критерії визначення та умови їх забезпечення встановлюються відповідно до додатку 2 Порядку. Також дітям дошкільного віку, у яких під час навчання у закладі виявлено незначні, поодинокі труднощі, може надаватись підтримка першого рівня. Перший рівень підтримки – це перший крок до інклюзивного навчання. Дітям, яким надається підтримка першого рівня, не організовується інклюзивне навчання та відповідно не створюється інклюзивна група. Радимо керівникам та педагогічним працівникам ЗДО використовувати

розроблені МОН та Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України за підтримки Представництва ЮНІСЕФ в Україні Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку, у яких висвітлюється:

- алгоритм визначення категорій освітніх труднощів у дітей з ООП раннього й дошкільного віку та порядок забезпечення їх підтримки в закладі дошкільної освіти;

- маркери для визначення освітніх труднощів (рівнів) у дітей раннього віку (2-3 років) та дошкільного віку (3-6 років);

- опитувальник для визначення I рівня підтримки здобувача дошкільної освіти; - діагностичний мінімум для визначення рівнів підтримки у дітей раннього віку (2-3 років) та дошкільного віку (3-6 років);

- картки досягнень дошкільників та інші матеріали, які стануть у нагоді не лише педагогічним працівникам, але й батькам [5].

Звертаємо вашу увагу, що на період воєнного стану висновки інклюзивно-ресурсного центру, видані до 1 січня 2022 року, є дійсними до закінчення строку їх дії або до видачі нового висновку.

Щодо граничної чисельності дітей з ООП, які навчаються в інклюзивній групі, то у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) ці норми не застосовуються.

Освітній процес для дітей з ООП в інклюзивних групах здійснюється відповідно до Державного стандарту дошкільної освіти (Базового компонента дошкільної освіти) з можливістю адаптації чи модифікації змісту навчання за допомогою найбільш прийнятних для таких дітей методів і способів.

З метою створення оптимальних умов для навчання дітей з ООП в інклюзивних групах у закладі створюється команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами, яка керується власним положенням про команду супроводу, розробленим на підставі Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, затвердженого наказом МОН від 08.06.2018 №609. Наголошуємо, що фахівці інклюзивно-ресурсного центру є обов'язковими учасниками засідань команди психолого-педагогічного супроводу закладу освіти. Для досягнення успішного результату надзвичайно важливо формувати позитивні стосунки між членами команди супроводу.

Для забезпечення індивідуалізації освітнього процесу для дітей з ООП, відповідно до висновку ІРЦ та індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (за наявності), результатів психолого-педагогічного вивчення дитини команда супроводу складає Індивідуальну програму розвитку дитини (далі – ІПР) [1]. У разі відвідування дитиною з інвалідністю реабілітаційної установи ІПР узгоджується з її індивідуальною програмою реабілітації.

ІПР складається на навчальний рік (у разі потреби за рішенням команди психолого-педагогічного супроводу – на літній період), підписується всіма членами команди психолого-педагогічного супроводу, одним з батьків або іншим законним представником дитини, затверджується керівником закладу освіти, переглядається тричі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування та зберігається в закладі дошкільної освіти не менше, ніж три роки. Батьки або інші законні представники дитини можуть отримати копію ІПР за вимогою у закладі освіти [1]. Наголошуємо на тому, що ІПР обов'язково обліковується у автоматизованій системі роботи інклюзивно-ресурсних центрів на порталі «Україна. Інклюзія».

Для дітей, які відповідно до рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру цього потребують, розробляється індивідуальний навчальний план строком на три місяці з подальшим його продовженням впродовж навчального року. У разі виникнення труднощів у досягненні поставлених завдань в ІПР, батькам необхідно звернутись до інклюзивно-ресурсного центру з метою проведення повторної комплексної оцінки.

Нагадуємо, що особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу в інклюзивній групі забезпечує асистент вихователя, посада якого вводиться з розрахунку одна штатна одиниця на одну групу. Основною функцією асистента вихователя є співпраця з вихователем групи, надання допомоги під час здійснення освітнього процесу, адаптації навчальних матеріалів з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення їх індивідуального супроводу [1]. Також основні функції асистента вихователя, як учасника команди супроводу, зазначені в Примірному положенні про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. Серед них є: спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів, потреб; участь в організації освітнього процесу дитини з ООП; участь у розробленні ІПР; адаптація освітнього середовища, навчальних матеріалів відповідно до

потенційних можливостей дитини з ООП; оцінка спільно з вихователем рівня досягнення кінцевих цілей навчання, передбачених ІПР; підготовка інформації для учасників засідання команди супроводу за результатами спостереження за дитиною щодо її індивідуальних особливостей, інтересів та потреб; консультативна допомога батькам, педагогічним працівникам тощо.

Відповідно до рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру та письмовою заявою одного з батьків дитини ЗДО забезпечує доступ до освітнього процесу асистента дитини з ООП. Допуск асистента дитини до ЗДО здійснюється відповідно до наказу МОН від 17.11.2021 №1236 «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього».

Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг (допомоги) дітям з ООП здійснюється відповідно до ІПР з урахуванням рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги надаються у вигляді занять згідно з ІПР в індивідуальній або груповій формі. Заняття проводяться фахівцями (із числа працівників закладу освіти та у разі потреби – додатково залученими фахівцями), оплата праці яких здійснюється відповідно до Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженого постановою КМУ від 14 лютого 2017 р. №88. У додатках до вищезазначеної постанови вказані примірний перелік додаткових психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять (послуг) для осіб з ООП у закладах освіти та перелік фахівців, які проводять (надають) додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) з особами з ООП у закладах освіти [1].

Звертаємо увагу на те, що керівник закладу освіти або вихователь-методист здійснює контроль за наданням психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг та станом виконання завдань, визначених в індивідуальній програмі розвитку та індивідуальному навчальному плані (у разі наявності).

Залежно від віку дитини, ступеня складності порушень та з урахуванням її індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності передбачається від двох до восьми психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять на тиждень відповідно до рекомендованого рівня підтримки, зазначеного у висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Години, передбачені для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг

(допомоги), не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження на дитину з ООП у закладі дошкільної освіти. Тривалість психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять визначається відповідно до віку дітей та виду діяльності за освітніми напрямками [1].

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги можуть надаватися в індивідуальній та груповій формі з наповнюваністю двоє – шестеро дітей з урахуванням однорідності порушень та індивідуальних особливостей. У період воєнного стану психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги надаються дітям з ООП (за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу) фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, педагогічними працівниками закладу освіти, зокрема з числа тих, що вимушені були змінити своє місце проживання (перебування) та/або місце роботи внаслідок збройної агресії РФ. Наголошуємо, що з фахівцями, які надають додаткові послуги, заклад освіти укладає цивільно-правові угоди.

Нагадуємо, що також за рахунок коштів субвенції здійснюється придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу надавати підтримку дітям з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних групах у закладах дошкільної освіти. На придбання вказаних засобів використовується від 10 до 35 відсотків загального обсягу субвенції відповідно до рівня підтримки, який надає заклад освіти. Придбання спеціальних засобів корекції для осіб з ООП здійснюється відповідно до постанови КМУ від 9.12.2020 №1289 «Порядок забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти» та наказу МОН від 23.04.2018 №414 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти» зі змінами від 01.06.2019 №873.

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища є забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування. Відповідно до Порядку засновник (засновники) закладу освіти має забезпечити в установленому законодавством порядку:

- приведення території закладу, будівель та приміщень у відповідність із вимогами державних будівельних норм щодо закладів дошкільної освіти та інклюзивності;

- створення відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази, у тому числі необхідні навчально-методичні і навчально-наочні посібники, навчально-дидактичне та ігрове обладнання;

- утримання відповідного штату працівників, зокрема асистента вихователя інклюзивної групи;

- облаштування ресурсної кімнати для проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять [1]. Дотримання вимог архітектурної доступності дозволяє створити безбар'єрне і безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з ООП на навчання та гармонійний розвиток в освітньому середовищі.

Організація інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти регламентується постановою КМУ від 15.09.2021 №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (далі – Порядок), зі змінами від 26.04.2022 №483 та від 30.08.2022 №979 [2]. Порядок визначає організаційні засади функціонування інклюзивних класів у закладах загальної середньої освіти, алгоритм зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти. Містить Рівні надання підтримки в освітньому процесі дітям з особливими освітніми потребами (далі – діти з ООП), критерії визначення та умови їх забезпечення, Індивідуальну програму розвитку, регламентує необхідність введення посади асистента вчителя, за потреби асистента дитини, визначає особливості надання корекційно-розвиткових послуг.

З метою забезпечення права осіб з ООП на здобуття освіти в умовах воєнного стану Кабінетом Міністрів України було внесено ряд змін до нормативно-правових актів, які регулюють організацію освітнього процесу для таких дітей. Листами МОН від 15.06.2022 №1/6435-22 «Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами» та від 06.09.2022 №1/10258-22 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році» надано роз'яснення про зазначені вище зміни, з урахуванням яких має здійснюватися організація освіти дітей з ООП [3; 4].

Однак нагадуємо, що керівник закладу загальної середньої освіти на підставі заяви батьків або інших законних представників дитини з ООП та висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини в

обов'язковому порядку створює інклюзивний клас та організовує інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, моделює індивідуальну освітню траєкторію для дитини відповідно до категорії її труднощів/потреб, які зазначені у висновку інклюзивно-ресурсного центру.

У період воєнного стану для організації інклюзивного навчання учнів з ООП є можливість подати до закладу освіти копії документів, що посвідчує особу батьків та висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини.

Складові рівнів надання підтримки в освітньому процесі дітям з ООП, критерії визначення та умови їх забезпечення встановлюються відповідно до Порядку. Рівні підтримки залежать від ступеня прояву труднощів/потреб дитини. Звертаємо увагу, що у випадках, коли дитина з ООП потребує з II по V рівня підтримки, і батьки виявляють бажання, завжди організовується інклюзивне навчання і забезпечуються відповідні умови.

Щодо граничної чисельності дітей з ООП, які навчаються в інклюзивному класі, то у період воєнного стану ці норми не застосовуються. Таким чином, у класі може організовуватися інклюзивне навчання для більше, ніж трьох учнів з ООП і заклад освіти не може відмовити в організації такого навчання, у тому числі посиляючись на переповненість класів. Також, учні, які потребують першого рівня підтримки, розподіляються між класами без урахування кількості таких осіб. За умови наявності в населеному пункті одного закладу освіти учні розподіляються між класами такого закладу освіти також без урахування кількості таких осіб.

Звертаємо вашу увагу на те, що освітній процес учнів з ООП в інклюзивних класах здійснюється відповідно до Державних стандартів початкової та базової середньої освіти. Всі діти інклюзивних класів, у т.ч. діти з ООП, навчаються за Типовою освітньою програмою закладу освіти з можливістю її адаптації або модифікації відповідно до труднощів/потреб дітей з ООП. Також для дітей з ООП передбачено доповнення освітньої програми корекційно-розвитковим складником. Освітні програми для спеціальних закладів освіти можуть слугувати лише ресурсом для педагогів закладу, які формують цілі і завдання у роботі з дітьми з ООП. Оцінювання результатів навчання учнів у закладах освіти здійснюється за системою та загальними критеріями оцінювання, затвердженими МОН, та з урахуванням індивідуального навчального плану (за наявності) [2]. Слід пам'ятати, що система оцінювання навчальних досягнень дітей з ООП повинна бути

стимулюючою і діяльністю дитини оцінюється не лише з позиції набутих знань, а насамперед – з позиції прогресивного розвитку. Також рекомендуємо розробити критерії оцінювання для дітей з ООП, які навчаються за модифікованими освітніми програмами відповідно до їх результатів навчання та схвалити рішенням педагогічної ради закладу освіти.

Після завершення навчання учні з ООП отримують документи про освіту державного зразка відповідно до зразків документів про загальну середню освіту, затверджених МОН [2].

Однією із складових підтримки дітей з ООП в освітньому процесі є створення у закладі освіти команди психолого-педагогічного супроводу. Нагадуємо, що заклад освіти на підставі Примірного положення про команду супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти, затвердженого наказом МОН від 08.06.2018 №609, розробляє власне положення про команду супроводу. Засідання команди супроводу можуть проходити в режимі онлайн та/або у змішаному очно-дистанційному форматі. До складу команди супроводу обов'язково залучаються фахівці інклюзивно-ресурсного центру. Для залучення фахівців ІРЦ керівник закладу освіти звертається до інклюзивно-ресурсного центру, який проводив комплексну оцінку та надав висновок, у зручному форматі, у тому числі листом із запрошенням долучитися до складу команди. Після надання кандидатури фахівця інклюзивно-ресурсного центру для включення його до складу команди супроводу керівник закладу освіти наказом затверджує персональний склад команди, включаючи до неї педагогічних працівників закладу, які безпосередньо працюють з дитиною з ООП, її батьків, інших фахівців [3].

Загальне керівництво командою супроводу покладається на директора або заступника директора з навчально-виховної роботи, які несуть відповідальність за виконання покладених на команду супроводу завдань та розподіл функцій між її учасниками. Робота команди супроводу здійснюється в межах основного робочого часу працівників. Функції учасників визначаються у розробленому закладом положенні про команду супроводу дитини з ООП.

Для учнів, у яких виникають поодинокі та незначного ступеня прояву труднощі/потреби під час навчання, за рішенням закладу освіти може надаватися підтримка першого рівня. Наголошуємо про важливість надання такої підтримки учням у закладі освіти. Рішення закладу освіти про надання підтримки першого рівня приймається на основі рішення команди супроводу, яка проводила оцінку та визначила

потребу у наданні підтримки першого рівня, що відображається у протоколі її засідання за формою, визначеною додатком до Порядку, або висновку інклюзивно-ресурсного центру. Для цього команда супроводу проводить оцінку на основі відповідної письмової заяви одного з батьків (іншого законного представника) учня, що складається у довільній формі [2]. Припинення надання підтримки першого рівня здійснюється за рішенням команди супроводу та/або письмовою заявою одного з батьків учня. Звертаємо вашу увагу на те, що учні, яким надається підтримка першого рівня не є такими, що перебувають на інклюзивному навчанні.

На допомогу керівникам та педагогічним працівникам МОН та Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розроблено Методичні рекомендації для закладів загальної середньої освіти щодо визначення освітніх труднощів I рівня підтримки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, у яких подано методичний інструментарій, який допоможе встановити причину освітніх труднощів, що можуть виникати в учнів під час освітнього процесу, визначати бар'єри та стратегії подальшої підтримки задля їх подолання.

Для моделювання індивідуальної освітньої траєкторії для дитини з ООП команда супроводу закладу складає Індивідуальну програму розвитку дитини (далі – ІПР). У разі відвідування дитиною з інвалідністю реабілітаційної установи ІПР узгоджується з її індивідуальною програмою реабілітації.

ІПР складається на навчальний рік, підписується всіма членами команди супроводу, одним з батьків або іншим законним представником дитини, затверджується керівником закладу освіти, переглядається не рідше, ніж двічі на рік (у разі потреби частіше), з метою її коригування та зберігається в особовій справі учня не менше, ніж три роки, а також обов'язково обліковується у системі автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів. Батьки або інші законні представники дитини можуть отримати копію ІПР за вимогою у закладу освіти. У разі відрахування, переведення учня до іншого закладу освіти копія ІПР подається батьками (іншими законними представниками) учня до закладу освіти, де він продовжує здобуття освіти [2].

У разі виникнення труднощів у виконанні поставлених завдань ІПР учасники команди супроводу можуть рекомендувати батькам звернутись до інклюзивно-ресурсного центру з метою проведення повторної комплексної оцінки. Нагадуємо, що повторна комплексна оцінка дитини з ООП фахівцями інклюзивно-ресурсного центру

проводиться також у разі переходу дитини з ООП з дошкільного закладу освіти в заклад загальної середньої освіти; переходу між рівнями освіти; переведення із спеціального закладу дошкільної освіти, спеціального закладу загальної середньої освіти, закладу загальної середньої освіти до інклюзивної (спеціальної) групи закладу дошкільної освіти або інклюзивного (спеціального) класу закладу загальної середньої освіти; визначення потреби у продовженні тривалості здобуття освіти.

Ще одним чинником, відповідно до якого моделюється індивідуальна освітня траєкторія, є індивідуальний навчальний план, який може складатися для учнів з ООП. Індивідуальний навчальний план повинен містити, зокрема, інформацію про назву закладу освіти, прізвище та власне ім'я учня; клас, в якому він навчається; цілі виконання та строк дії індивідуального навчального плану; загальний обсяг навчального навантаження та кількість годин на тиждень для вивчення навчального предмета (інтегрованого курсу); інформацію про адаптацію чи модифікацію змісту освітніх компонентів освітньої програми, послідовність, форму і темп їх засвоєння, очікувані результати навчання [2]. Форма індивідуального навчального плану визначається самостійно закладом освіти.

Індивідуальний навчальний план складається командою за участю педагогічних працівників, які викладають навчальні предмети (інтегровані курси), у взаємодії з учнями та/або їх батьками, схвалюється педагогічною радою закладу освіти, затверджується його керівником та підписується одним з батьків учня.

Нагадуємо, що особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу в інклюзивному класі забезпечує асистент вчителя, посада якого вводиться з розрахунку одна штатна одиниця на один клас. Посадові обов'язки асистента вчителя визначені листами МОН від 25.09.2012 №1/9-675 та від 29.09.2022 №1/11471-22. Відповідно до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП у закладі освіти також визначаються основні функції асистента вчителя, як учасника команди супроводу.

Стосовно посадових обов'язків асистента вчителя інформуємо, що основною функцією такого працівника є співпраця з вчителем класу, що допомагає приділити увагу кожному учню під час освітнього процесу. При організації інклюзивного навчання у закладі освіти необхідно враховувати, що асистент вчителя не є персональним педагогом для одного чи декількох учнів, він надає допомогу вчителю в організації освітнього процесу в класі. Освітній процес в класі здійснюється вчителем.

Відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти в освітньому процесі індивідуальні соціальні та соціально-побутові потреби учнів забезпечуються асистентом учня. Асистентом учня може бути один з батьків (інший законний представник), особа, уповноважена ними, або соціальний працівник, що надає послугу супроводу під час інклюзивного навчання. Допуск асистента учня до закладу освіти здійснюється відповідно до наказу МОН від 17.11.2021 №1236 «Про затвердження Умов допуску асистента учня (дитини) до освітнього процесу для виконання його функцій та вимог до нього». Звертаємо вашу увагу на обов'язкове проходження спеціальної підготовки (навчання) асистентів дитини на базі Інституту післядипломної педагогічної освіти.

Надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП здійснюється відповідно до ІПР з урахуванням рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття можуть надаватися в індивідуальній або груповій формі.

Звертаємо вашу увагу, що застосування дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти стосується у тому числі і проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять. Для цього керівник закладу освіти має погодити проведення таких занять з батьками (іншими законними представниками) особи з ООП, видати наказ про їх проведення, вказавши форму їх проведення (в тому числі дистанційну), та затвердити їх розклад [3].

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводяться фахівцями із числа педагогічних працівників закладу освіти: педагогічними працівниками, вчителями-дефектологами (вчителем-логопедом, сурдопедагогом, тифлопедагогом, олігофренопедагогом), які введені до штату закладів освіти відповідно до типових штатних нормативів закладів загальної середньої освіти, та/або додатково залученими фахівцями, з якими заклад освіти або відповідний орган управління у сфері освіти укладають цивільно-правові договори.

Умови оплати праці за проведення психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових занять та перелік фахівців, які можуть їх проводити у закладах освіти, визначено Порядком та умовами надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. №88.

Оплата за проведені психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові заняття проводиться на підставі акту виконаних робіт, який в обов'язковому порядку має бути підписаний, у тому числі батьками дитини, що підтверджує проведення таких занять в дистанційно-очній (змішаній) формі. Керівник закладу освіти має право перевіряти дотримання розкладу та може контролювати якість наданих психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг. Заняття в очній формі можуть бути організовані за умови дотримання безпеки учасників освітнього процесу [3].

Залежно від рівня підтримки, зазначеного у висновку інклюзивно-ресурсного центру, передбачається від двох до восьми психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять на тиждень. Години, передбачені для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, не враховуються під час визначення гранично допустимого навчального навантаження на дитину з ООП у закладі освіти. Тривалість індивідуальних психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять для учнів становить від 20 до 25, а групових – від 35 до 40 хвилин [2].

При потребі (зокрема, у разі пропуску дитиною з поважних причин великої кількості навчальних днів), проведення корекційно-розвиткових занять можна здійснювати в канікулярний період впродовж навчального року, попередньо погодивши це з батьками.

Нагадуємо, що також за рахунок коштів субвенції здійснюється придбання спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку, що дають змогу надавати підтримку дітям з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних класах у закладах загальної середньої освіти. Придбання спеціальних засобів корекції для осіб з ООП, які здобувають освіту в інклюзивних класах у закладах загальної середньої освіти здійснюється відповідно до постанови КМУ від 09.12.2020 №1289 «Порядок забезпечення допоміжними засобами для навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах освіти» та наказу МОН від 23.04.2018 №414 «Про затвердження Типового переліку спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах (групах) закладів освіти» зі змінами від 01.06.2019 №873.

Звертаємо увагу також на те, що тривалість здобуття освіти учнями з ООП може бути продовжена на рівнях початкової та базової середньої освіти відповідно до постанови КМУ від 23.04.2003 №585 «Про встановлення тривалості здобуття повної загальної середньої

освіти особами з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти».

Важливим аспектом створення інклюзивного освітнього середовища є забезпечення умов архітектурної доступності закладів освіти з урахуванням принципів універсального дизайну та/або розумного пристосування. Відповідно до Порядку органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти створюють для учнів умови:

- приведення території закладу, будівель та приміщень у відповідність із вимогами державних будівельних норм щодо закладів освіти та інклюзивності;

- створення відповідної матеріально-технічної та навчально-методичної бази, у тому числі необхідні навчально-методичні і навчально-наочні посібники, навчально-дидактичне та інші засоби корекції;

- утримання відповідного штату працівників, зокрема асистента вчителя;

- облаштування ресурсної кімнати, медіатеки для проведення психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять;

- забезпечення доступу учнів до Інтернету [2].

Дотримання вимог архітектурної доступності дозволяє створити безбар'єрне і безпечне для всіх учасників освітнього процесу середовище, забезпечуючи право дітей з ООП на навчання та гармонійний розвиток в освітньому середовищі. Зазначаємо, що основними принципами діяльності всіх учасників освітнього процесу в умовах інклюзивного навчання є повага до індивідуальних особливостей дитини з ООП, дотримання її інтересів, недопущення дискримінації та порушення прав, активна співпраця з батьками та залучення їх до освітнього процесу, конфіденційність та дотримання етичних принципів, міжвідомча співпраця та командний підхід.

Список використаних джерел та літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 №530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 №957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

3. Лист МОН від 15.06.2022 №1/6435-22 «Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами» URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>.

4. Лист МОН від 06.09.2022 №1/10258-22 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році» URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>.

5. Лист МОН від 08.06.22 №4/1196-22 «Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку» URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf>.

Чередиук О.В.

методист ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: cherediuk.74@gmail.com

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ У 2023/2024 Н.Р.

Основні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (далі – ІРЦ) регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України №545 від 12.07.2021р. «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №617 від 22.08.2018, №983 від 21.10.2020, №765 від 21.07.2021, №493 від 29.04.2022).

Пріоритетними функціями ІРЦ у 2023/2024 навчальному році залишаються:

1. Проведення комплексної оцінки розвитку особи з особливими освітніми потребами, у тому числі повторної. У зв'язку з дією воєнного стану проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, здійснюється також для осіб з особливими освітніми потребами, які вимушені змінити своє місце проживання (перебування) та зараховані в інклюзивні класи (групи) закладів освіти і не отримують додаткових психолого-педагогічних, корекційно-

розвиткових послуг за місцем навчання, здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання, але не отримують корекційно-розвиткових або психолого-педагогічних послуг за місцем навчання внаслідок особливостей психофізичного розвитку. Звертаємо увагу, що на період воєнного стану діють особливі умови щодо організації комплексної оцінки, зокрема:

- можуть надаватися копії документів, які посвідчують особу дитини, батьків (чи законних представників) дитини, свідоцтва про народження дитини; також можливе пред'явлення документів з використанням мобільного додатка Порталу Дія [1];

- для дітей, які переїхали на тимчасове місце проживання, комплексна оцінка проводиться в скорочений термін (протягом тижня з моменту подання звернення (заяви)); також **скорочено** термін підготовки відповідного висновку для всіх дітей, які оцінювалися (не лише для тимчасово переміщених) – 5 робочих днів.

В умовах сьогодення комплексна оцінка може проводитися не лише в ІРЦ, але й за місцем навчання особи з ООП в закладі освіти та/або за місцем її проживання (перебування), для цього фахівці інклюзивно-ресурсних центрів за заявою заявників виїжджають на місце навчання особи з особливими освітніми потребами та/або місця проживання (перебування). Для призначення дати батьки (опікуни) можуть подати документи онлайн в кабінеті користувачів в АС ІРЦ, після чого ІРЦ має у доступний для батьків спосіб (через телефонний зв'язок, месенджери чи електронною поштою) встановити зв'язок з батьками та отримати від них фото наявних додаткових документів, у тому числі медичних, продуктів діяльності дитини (малюнків, прописів тощо), характеристик від педагогів, які раніше працювали з дитиною, тощо.

Звертаємо увагу на особливості проведення комплексної оцінки для дітей, які перебувають на тимчасово окупованих територіях. Так, для дітей, які раніше не проходили комплексну оцінку розвитку особи та перебувають на тимчасово окупованих територіях і не мають можливості виїхати, інклюзивно-ресурсний центр проводить таку оцінку дистанційно з використанням доступних для батьків дитини способів та засобів зв'язку. У випадку неможливості під'єднання онлайн, для здійснення оцінки розвитку особи батьки (інші законні представники дитини) можуть надати відеоматеріали, зняті ними особисто, в яких демонструється виконання дитиною запропонованих завдань. У виключних випадках для дітей, які не проходили раніше комплексну психолого-педагогічну оцінку в ІРЦ, потребують її вперше та перебувають за кордоном, така оцінка в ІРЦ може бути проведена

онлайн з врахуванням результатів оцінки, проведених за кордоном, з використанням визнаних міжнародних діагностичних методик, що дають можливість визначити стан дитини, рівень інтелекту тощо.

Нагадуємо фахівцям (консультантам) ІРЦ про обов'язковість дотримання принципу конфіденційності щодо отриманих матеріалів у ході проведення комплексної оцінки розвитку дитини та неприпустимість використання, поширення чи демонстрації отриманих фото та відео не за призначенням.

Термін дії висновку інклюзивно-ресурсного центру не обмежений у часі, крім випадків, коли рекомендовано та визначено дату повторного вивчення. Підставами для проведення повторної комплексної оцінки розвитку особи з урахуванням змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр є перехід дитини з особливими освітніми потребами з дошкільного закладу освіти в заклад загальної середньої освіти; перехід між рівнями освіти (з початкової до середньої, з середньої до старшої) у загальноосвітньому закладі, тобто, перед продовженням навчання на наступному рівні освіти особи з ООП мають пройти повторну комплексну оцінку для отримання рекомендацій щодо організації їх навчання; переведення дитини із спеціального закладу дошкільної освіти, спеціального закладу загальної середньої освіти, закладу загальної середньої освіти до інклюзивної (спеціальної) групи закладу дошкільної освіти або інклюзивного (спеціального) класу закладу загальної середньої освіти; а також за рекомендацією команди психолого-педагогічного супроводу дитини у разі виявлених актуальних освітніх потреб дитини в процесі навчання, наявності труднощів у засвоєнні дитиною освітньої програми або успіхів у навчанні.

Водночас згідно зі змінами до положення про ІРЦ, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2022 №979, у період воєнного стану для осіб, які тимчасово перебувають та здобувають загальну середню освіту за кордоном, або для осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, під час переходу між рівнями освіти дія висновку, який використовувався на попередньому рівні освіти, продовжується на термін дії воєнного стану. Разом з тим, повторна комплексна оцінка для таких осіб має бути проведена не пізніше, ніж через 3 місяці, після припинення чи скасування воєнного стану, повернення здобувача освіти з закордону, виїзду його на підконтрольну Україні територію або повернення тимчасово окупованої території, на якій проживає здобувач освіти, під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території. У випадках, коли проведення комплексної оцінки було

неможливим з певних причин, і діти з ООП були зараховані до спеціальних закладів освіти на підставі медичних документів, із обов'язковим проведенням вивчення розвитку дитини психолого-педагогічним консилиумом, комплексна оцінка має бути проведена фахівцями ІРЦ упродовж трьох місяців від початку навчання у спеціальному закладі освіти.

В окремих випадках повторна комплексна оцінка розвитку дитини між рівнями освіти може бути проведена в онлайн-режимі фахівцями ІРЦ, які проводили первинну оцінку розвитку, здійснювали супровід цієї дитини в освітньому процесі та слідкували за динамікою її розвитку.

Висновки про комплексну оцінку розвитку особи, оформлені відповідним чином в АС ІРЦ, чинні на території підконтрольній Україні для забезпечення освіти дітей.

2. Здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами. Підтримка відповідно до визначеного рівня відбувається тоді, коли особа з особливими освітніми потребами здобуває освіту в інклюзивній групі (класі) закладів дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі і забезпечення участі педагогічних працівників ІРЦ в діяльності команд психолого-педагогічного супроводу особи з особливими освітніми потребами. Водночас, звертаємо увагу, що на період дії воєнного стану ІРЦ також мають здійснювати системний кваліфікований супровід осіб з ООП, які вимушено змінили місце проживання (перебування) та були зараховані в інклюзивні класи (групи) або здобувають освіту з використанням технологій дистанційного навчання [3].

3. Надання рекомендацій закладам освіти щодо підтримки в освітньому процесі, розроблення індивідуальної програми розвитку, в тому числі для дітей, які зазнали психологічної травми. Підкреслюємо, що усі діти інклюзивних класів та груп, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, навчаються за освітньою програмою закладу освіти, при цьому для дітей з особливими освітніми потребами передбачено доповнення освітньої програми корекційно-розвитковим складником. Програми для спеціальних закладів освіти можуть бути лише ресурсом для адаптації та/або модифікації освітньої програми до потреб дітей з особливими освітніми потребами.

4. Надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП. Як і раніше такі послуги надаються фахівцями ІРЦ дітям раннього та дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти та дітям, які здобувають освіту у формі

педагогічного патронажу. Водночас, звертаємо увагу на ухвалені зміни до Положення про інклюзивно-ресурсні центри щодо розширення кола завдань на період дії воєнного стану, згідно з якими фахівці ІРЦ мають надавати додаткові корекційно-розвиткові послуги та психологічну підтримку всім дітям з ООП за місцем їх тимчасового перебування. Зокрема, корекційно-розвиткові послуги можуть надаватись як в очній (якщо це не становить загрозу життю), так і в дистанційній формі через проведення індивідуальних та групових занять. Такі заняття можуть проводитися як штатними працівниками закладу, до якого зараховано тимчасово переміщену особу з ООП, так і залученими фахівцями, в тому числі і фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, в т. ч. працівниками, які тимчасово проживають на даній території, на підставі цивільно-правових договорів. Проведення занять у дистанційному режимі здійснюється за погодженням з одним із батьків згідно з індивідуальною програмою розвитку та за наказом керівника закладу. Оплата за проведені дистанційно на умовах цивільно-правових договорів корекційно-розвиткові заняття здійснюється у разі наявності підписаного акту виконаних робіт. Факт надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг шляхом використання дистанційних технологій можуть підтвердити батьки дитини з особливими освітніми потребами [2].

Список використаних джерел та літератури

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2021 №545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №617 від 22.08.2018, №983 від 21.10.2020, №765 від 21.07.2021, №493 від 29.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2022 №483 «Про внесення змін до порядків, затверджених постановами КМУ від 10.04.2019 №530 і від 15.09.2021 №957» (Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти; Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/483-2022-%D0%BF#Text>.

3. Лист МОН №1/3710-22 від 28.03.2022 «Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану». URL: https://kristti.com.ua/wp-content/uploads/2022/03/Rekomendatsiyi_voyennyj_stan_red-1.pdf.

Захарова М.В.,
методист ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: marina-73z@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У СПЕЦІАЛЬНИХ ШКОЛАХ ТА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ У 2023/2024 Н.Р.

I. Організація освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах.

Особи з особливими освітніми потребами можуть навчатися у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах, інклюзивних або спеціальних класах закладів загальної середньої освіти. Для учнів, які за станом здоров'я потребують охоронного режиму або не можуть відвідувати навчальний заклад, місцеві органи управління освітою організовують навчання за індивідуальною формою (екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж).

Організація освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних школах та навчально-реабілітаційних центрах (далі – НРЦ) ґрунтується на загальнолюдських цінностях, визначених законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків», здійснюється в рамках нормативно-правового забезпечення Нової української школи, Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №221 (зі змінами) та інших актів, що регулюють забезпечення освітнього процесу в закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

Зарахування учнів (вихованців) до спецшколи, НРЦ, переведення до іншого закладу освіти та відрахування здійснюється відповідно до Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти, затвердженого наказом МОН від 1 серпня 2018 р. №831.

Звертаємо увагу, що відповідно до пункту 6 розділу I Порядку зарахування до спеціального закладу освіти здійснюється відповідно

до наказу його керівника, що видається на підставі заяви про зарахування одного з батьків дитини або її законних представників чи повнолітньої особи, поданої особисто. До заяви серед інших документів обов'язково додається висновок інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, в якому зазначено, що дитина має особливі освітні потреби та визначено категорію (тип) особливих освітніх потреб (труднощів). Пунктами 4-9 розділу II Порядку зарахування визначено конкретні вимоги щодо зарахування учнів з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти відповідних напрямів (профілів) діяльності. У разі встановлення фахівцями інклюзивно-ресурсного центру наявності в особи особливих освітніх потреб відповідно до пункту 32 Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. №545, висновок про комплексну оцінку розвитку особи є підставою для зарахування особи з особливими освітніми потребами до закладів спеціальної освіти (з урахуванням особливостей розвитку особи відповідно до профілю (напрямку) спеціальної школи або навчально-реабілітаційного центру).

Враховуючи зазначене, висновок інклюзивно-ресурсного центру є підставою для зарахування дитини з особливими освітніми потребами до спеціального закладу освіти певного профілю залежно від категорії особливих освітніх потреб. Водночас під час організації освітнього процесу у спеціальному закладі не враховуються рівні підтримки, передбачені для організації інклюзивного навчання.

Відповідно до законодавства та своїх установчих документів спеціальні заклади можуть здійснювати освітній процес за інституційною формою здобуття освіти: очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна та мережева.

Порядок здобуття загальної середньої освіти за інституційною формою врегульований Положенням про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2019 року №536, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 22 травня 2019 року за №547/33518.

Організація навчання за дистанційною формою здобуття освіти здійснюється у спеціальних закладах відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом МОН від 25 квітня 2013 р. №466, з урахуванням особливих освітніх потреб, психофізичних особливостей та стану здоров'я учнів.

Для учнів, які за станом здоров'я не можуть навчатися в колективі, про що має бути зазначено у висновку лікарсько-

консультаційної комісії закладу охорони здоров'я, за заявою батьків чи уповноважених осіб спеціальний заклад забезпечує навчання за індивідуальною формою: екстернатна, сімейна (домашня), педагогічний патронаж.

Організація навчання за індивідуальною формою здобуття освіти (педагогічним патронажем) здійснюється відповідно до Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОН від 12 січня 2016 р. №8.

У разі здобуття освіти за індивідуальною чи дистанційною формою заклад забезпечує створення умов для отримання учнями психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та реабілітаційних послуг (допомоги) та участі у заходах спеціального закладу освіти.

Акцентуємо увагу, що відповідно до постанови КМУ від 30 серпня 2022 року №979 внесено зміни *щодо діяльності спеціальної школи та НРЦ на період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду)*:

- Спеціальні школи незалежно від напрямку (профілю) їх діяльності можуть зараховувати дітей з особливими освітніми потребами незалежно від категорії (типу) їх особливих освітніх потреб (труднощів) та дітей, які не мають особливих освітніх потреб, і додатково створювати для них класи, зокрема змішані та інклюзивні.

- Гранична наповнюваність змішаних класів не може перевищувати восьми осіб. Для кожного учня, який здобуває освіту у змішаному класі, розробляється індивідуальна програма розвитку та індивідуальний навчальний план, що враховують індивідуальні особливості розвитку та категорію (тип) його особливих освітніх потреб (труднощів).

- Організація освітнього процесу в інклюзивних класах здійснюється згідно з [Порядком організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. №957 (Офіційний вісник України, 2021 р., №76, ст. 4774). Для досягнення учнями, які не мають особливих освітніх потреб, що навчаються в інклюзивних класах, результатів навчання, визначених державними стандартами, директор закладу затверджує річний навчальний план без корекційно-розвиткового складника.

- Учні змішаних та інклюзивних класів поселяються до пансіону спеціальної школи відповідно до [Порядку проживання та утримання учнів у пансіонах закладів освіти](#), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. №1131 (Офіційний вісник України, 2021 р., №88, ст. 5655).

- Протягом одного року з дня припинення або скасування воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) зазначені класи (крім інклюзивних) припиняють свою діяльність з подальшим забезпеченням продовження здобуття освіти учнями з особливими освітніми потребами з урахуванням положень пунктів 5 і 6 цього Положення у цьому ж закладі освіти або переводяться до іншого закладу освіти.

- Змішані та інклюзивні класи утворюються в межах існуючої штатної чисельності педагогічних працівників спеціальної школи шляхом внутрішнього перерозподілу педагогічного навантаження та в межах наявного фонду оплати праці.

- На період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) гранична наповнюваність класів, визначена пунктами 10 і 11 цього Положення, може бути збільшена відповідно до рішення директора спеціальної школи з урахуванням санітарних норм розміщення в класі дітей.

- На період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) спеціальні школи можуть забезпечувати надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та реабілітаційних послуг (допомоги) змінному контингенту з особливими освітніми потребами – особам до 18 років, які не здобувають освіти в спеціальній школі, але можуть отримувати у ній психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові та реабілітаційні послуги (допомогу), в межах штатної чисельності педагогічних працівників спеціальної школи.

- Для надання послуг (допомоги) змінному контингенту з особливими освітніми потребами до спеціальної школи можуть надаватися копії документів, що посвідчують особу дитини, висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи або пред'являтися електронні відображення документів з використанням мобільного додатка Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (Дія).

- Облік змінного контингенту з особливими освітніми потребами ведеться директором спеціальної школи (або уповноваженою ним особою) через систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів або іншими доступними засобами.

Щодо змісту освітньої діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти.

Зміст освітньої діяльності у закладах загальної середньої освіти визначається [Концепцією реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на](#)

[період до 2029 року](#), що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р; [Державним стандартом початкової освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 №87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 №688); [Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392; [Державним стандартом базової середньої освіти](#), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. №898, для учнів, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти.

Звертаємо увагу, що починаючи з 2022/2023 навчального року введений в дію новий Державний стандарт базової середньої освіти, який є логічним продовженням державного стандарту початкової освіти, та продовжує реформу загальної середньої освіти «Нова українська школа».

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним державними стандартами результатів навчання є освітня програма закладу загальної середньої освіти.

На основі нового Державного стандарту базової середньої освіти розроблено Типову освітню програму для 5-10(11) класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб з особливими освітніми потребами, затверджену наказом Міністерства освіти і науки України від 07.12.2021 №1317 (зі змінами, наказ МОН від 29.08.2022 №769), яка може бути основою для створення освітньої програми закладу спеціальної освіти.

Зазначена Типова освітня програма вводиться в дію поетапно, зокрема, у 2023/2024 навчальному році буде застосована для організації освітнього процесу 6-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти. Відповідно наказ Міністерства освіти і науки України від 12 червня 2018 року [№627](#) «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами) втрачає чинність у 2023/2024 навчальному році в частині застосування для 6-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти.

У випадку обрання закладом освіти для створення освітньої програм закладу освіти типових програм, затверджених МОН, учні 7-10-х класів спеціальних закладів освіти всіх видів продовжують навчатися за [Типовою освітньою програмою](#), затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 12.06.2018 №627 «Про затвердження типової освітньої програми спеціальних закладів

загальної середньої освіти II ступеня для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами, накази МОН від 26.07.2018 №815, від 10.06.2019 №808).

З урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності учні 1-4-х класів з порушеннями інтелектуального розвитку у 2023/2024 навчальному році навчаються за зазначеними нижче типовими освітніми програмами для 1-2, 3-4-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку (розроблену під керівництвом Чеботарьової О.В.) затвердженими наказом МОНУ від 19.09.2022 №836.

Учні 1, 2, 3, 4-х класів (крім учнів з порушеннями інтелектуального розвитку) навчаються за типовими освітніми програмами, затвердженими наказом МОН від 26.07.2018 №814 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (зі змінами, наказ МОН від 16.08.2019 №917).

На виконання абзацу двадцять четвертого частини першої статті 64 Закону України «Про освіту», з метою впровадження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року №1392, наказом МОН від 22.07.2020 №944 затверджена типова освітня програма спеціальних закладів загальної середньої освіти III ступеня для дітей з особливими освітніми потребами.

Отже, учні 11-х та 12-х класів для дітей із сенсорними порушеннями – з порушеннями зору (сліпі, зі зниженим зором), з порушеннями слуху (глухі, зі зниженим слухом), а також учні з порушеннями опорно-рухового апарату, навчаються за зазначеною типовою освітньою програмою.

Підходи щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з порушеннями зору (сліпі, зі зниженим зором), слуху (глухі, зі зниженим слухом), опорно-рухового апарату, тяжкими порушеннями мовлення в умовах особистісно орієнтованого і компетентнісного навчання визначені у [Методичних рекомендаціях щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів](#), затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 №813.

Критерії оцінювання розміщено для використання в роботі на сайтах МОН та ІМЗО (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodikiinkluzia>;

<https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/navchalno-metodychnezabezpechennya/>) [1].

Оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями інтелектуального розвитку початкової школи спеціальних закладів (класів) здійснюється за Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку.

Зазначеними Критеріями відповідно до НУШ передбачені свідоцтва досягнень. Їх видають учням початкової школи двічі – після першої чверті (семестру) (щоб зафіксувати відправну точку) і наприкінці навчального року. У Критеріях подано зразок бланку свідоцтва досягнень та підходи щодо його заповнення.

Оцінювання навчальних досягнень учнів з порушеннями інтелектуального розвитку школи II ступеня здійснюється за Критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку [2].

Освітній процес у спеціальних закладах освіти організовується відповідно до переліку навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти. Лист МОН розміщений на вебсайті МОН та ІМЗО <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється з урахуванням видання нових підручників, навчальних посібників, для кожної категорії дітей з порушеннями розвитку містить Примітку, у якій зазначаються особливості використання програм та навчальної літератури, рекомендованих МОН для використання закладами загальної середньої освіти, з урахуванням характеристик навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Учні, які завершили здобуття певного рівня загальної середньої освіти, отримують відповідний документ про освіту в установленому законодавством порядку.

II. Особливості формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів спеціальних шкіл, НРЦ.

Особистісно зорієнтоване спрямування освітнього процесу, зокрема у класах для учнів із складними порушеннями розвитку, за умови граничного наповнення класів – у класах для учнів з помірними порушеннями інтелектуального розвитку, із розладами аутистичного спектра, а також у початкових класах для учнів сліпих, глухих забезпечує асистент вчителя та/або асистент вихователя групи подовженого дня, педагогічне навантаження яких на одну ставку становить 25 годин на тиждень.

За необхідності соціальні потреби учнів (вихованців) під час освітнього процесу може задовольняти асистент учня (вихованця) – соціальний робітник, один із батьків (інший законний представник) або уповноважена ними особа.(п.34 Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр).

У спеціальних школах та НРЦ реалізується індивідуальна освітня траєкторія, що передбачає розроблення індивідуальної програми розвитку для учнів (вихованців) та індивідуального навчального плану (за потреби).

У разі відвідування учнем реабілітаційної установи індивідуальна програма розвитку узгоджується з індивідуальним комплексним планом реабілітації (абілітації) в такій установі.

Індивідуальна програма розвитку затверджується директором спеціальної школи, НРЦ схвалюється педагогічною радою та підписується одним з батьків (законним представником) чи учнем особисто (у разі досягнення ним повноліття).

У разі, коли учень не може досягти результатів навчання, визначених освітньою програмою закладу, за заявою одного з батьків (інших законних представників) учня фахівцями закладу розробляється індивідуальний навчальний план, що визначає відмінну послідовність, форму і темп засвоєння освітніх компонентів освітньої програми, індивідуальний навчальний план може містити адаптацію чи модифікацію змісту навчальних предметів (інтегрованих курсів). Індивідуальний навчальний план розробляється педагогічними працівниками у взаємодії з одним з батьків (іншим законним представником), схвалюється педагогічною радою закладу, затверджується директором та підписується одним з батьків (іншим законним представником) учня. Індивідуальний навчальний план повинен забезпечувати засвоєння учнем відповідної освітньої програми із збереженням корекційно-розвиткового складника та передбачати його участь у заходах закладу.

У спеціальній школі, НРЦ надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги (допомога) з урахуванням індивідуальних можливостей учнів (вихованців) з метою розвитку та формування компетентностей для самостійного життя.

Здійснюється психолого-педагогічний супровід кожного учня (вихованця). З цією метою педагогічні та медичні працівники ведуть спостереження за учнями (вихованцями). Результати таких спостережень обговорюються на засіданнях психолого-педагогічного консиліуму з метою уточнення змісту, форм і методів навчання, застосування індивідуального підходу до учня (вихованця).

Психолого-педагогічний консилиум є консультативно-дорадчим органом спеціальної школи, утворюється директором спеціальної школи та діє на підставі установчих документів спеціальної школи. [Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 221].

Основні функції учасників, питання організація роботи психолого-педагогічного консилиуму, зразки документів можна знайти в методичних рекомендаціях «Організація діяльності психолого-педагогічного консилиуму спеціальної школи та навчально-реабілітаційного центру», схвалених Науково-методичною радою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області Протокол №4 (696) від 23.12.2019.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» від 21 липня 2021 р. №765 п.8 педагогічні працівники інклюзивно-ресурсного центру залучаються до засідань психолого-педагогічного консилиуму у спеціальних закладах загальної середньої освіти (у разі потреби). У період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) засідання консилиуму можуть проходити в режимі он-лайн та/або у змішаному очно-дистанційному форматі.

Обов'язковою умовою є використання системи автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів відповідно до Положення про систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів, затвердженого наказом МОН від 2 листопада 2020 р. №1353.

Директор спеціальної школи, НРЦ організовує роботу з персональними даними учнів (вихованців) спеціальної школи та визначає працівника, відповідального за внесення інформації до системи автоматизованої роботи інклюзивно-ресурсних центрів, відповідно до наказу МОН від 2 листопада 2020 р. [№1353](#).

Список використаних джерел та літератури

1. Навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Бобренко та ін. Київ : ІСП НАПН України, 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>; <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/navchalno-metodychne-zabezpechennya/>.

2. Навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Бобренко, Н.А. Ярмола та ін. // за ред. О.В. Чеботарьової. Київ : ІСП НАПН України, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/inklyuzivne-navchannya/dlya-fahivciv/metodiki-inkluzia>; <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita/navchalno-metodychne-zabezpechennya/>.

3. Наказ МОН України від 19.09.2022 №836 «Про затвердження типових освітніх програм для 1-2 та 3-4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для осіб із порушеннями інтелектуального розвитку та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства освіти і науки України». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-1-2-ta-3-4-klasiv-specialnih-zzso-dlya-osib-iz-porushennyami-intelektualnogo-rozvitku>.

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №221 «Про затвердження Положення про спеціальну школу та Положення про навчально-реабілітаційний центр» зі змінами від 04.08.2021 №843, від 03.11.2021 №1132, від 30.08.2022 №979 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2019-%D0%BF#Text>.

Гринчук Л.В.,
методист ресурсного центру
з підтримки інклюзивної освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: lu83da@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАДАННЯ ЛОГОПЕДИЧНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ У 2023/2024 Н.Р.

Нинішні тенденції реформування освіти висувають вимоги до навчання з позицій оновлення його змісту та методів реалізації. Зосередження уваги на процесі засвоєння дітьми знань з огляду на особливості їхнього розвитку є одним із найважливіших завдань реформування освіти. Навчання дітей із особливими освітніми потребами в контексті сучасних освітніх змін варто розглядати як процес, в якому поєднуються не тільки змістове та методичне наповнення, а передусім як інтеграцію особливостей розвитку дітей, навчального змісту, методичного супроводу, що забезпечить

активізацію їхніх освітніх можливостей.

Корекційна логопедична робота є важливою ланкою комплексного психолого-педагогічного впливу на дитину, адже стимулює розвиток усіх когнітивних процесів, передусім мовленнєвої функції, розширює комунікативно-пізнавальну діяльність дітей через основні форми організації їх життя – гру, навчальну діяльність, рухову активність, спілкування з однолітками та педагогами. Сучасні вимоги до теорії і практики логопедії актуалізують проблему пошуку найбільш ефективних методів і прийомів корекційно-розвиткової та попереджувальної роботи з дітьми, які мають функціональні мовленнєві труднощі [2, с.6].

Діяльність вчителя-логопеда регламентується нормативно-правовими документами як і для інших педагогічних працівників закладів освіти, а також Положенням про логопедичні пункти системи освіти, затвердженим наказом МОНУ від 13.05.1993 №135 та Порядком комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсуючого типу, затвердженим наказом МОНУ і МОЗУ від 27.03.2006 №240/165.

На логопедичні пункти та в спеціальні групи ЗДО, насамперед зараховуються здобувачі освіти, функціональні мовленнєві труднощі яких перешкоджають успішному навчанню [3].

Для покращення якості організації освітнього процесу Міністерством освіти і науки України розроблено [проект наказу «Про затвердження Порядку надання логопедичних послуг в системі освіти»](#). Проектом передбачено:

- оновлення положення про логопедичні пункти в системі освіти, у тому числі визначення порядку їх створення, функціонування та надання ними логопедичних послуг;

- визначення особливостей надання логопедичних послуг вчителями-логопедами закладів дошкільної та загальної середньої освіти, їх обов'язків та повноважень;

- визначення особливостей надання логопедичних послуг в інклюзивно-ресурсних центрах, обов'язків та повноважень вчителів-логопедів цих установ;

- унормування організації надання логопедичних послуг, у тому числі форм організації такої роботи, документів, які мають вести вчителі-логопеди, особливостей розбудови матеріально-технічної бази.

Актуальним для вчителів-логопедів закладів загальної середньої та дошкільної освіти у 2023/2024 н.р. також є:

- оцінювання мовленнєвого розвитку дитини з метою визначення структури і ступеня складності мовленнєвих труднощів;

- виявлення індивідуальних особливостей мовленнєвого розвитку дитини і причин виникнення порушень у розвитку;
- вибір оптимальних для розвитку дитини з мовленнєвими порушеннями корекційних програм, методів і прийомів у відповідності до особливих освітніх потреб;
- організація і проведення індивідуальних і групових занять з корекції порушень усного і писемного мовлення, а також з розвитку комунікативних навичок дітей;
- індивідуальне і групове консультування батьків з визначених проблем;
- формування психолого-педагогічної компетентності батьків, діти яких навчаються в інклюзивних класах/групах;
- консультування педагогів та інших учасників освітнього процесу з питань мовленнєвого розвитку;
- забезпечення логопедичного супроводу дитини з мовленнєвими порушеннями в закладі з інклюзивним навчанням;
- розробка індивідуально-орієнтованих корекційно-розвиткових програм;
- допомога у впровадженні адаптованої/модифікованої освітньої програми для осіб з особливими освітніми потребами.

Наголошуємо, що весь процес корекційного навчання має чітку комунікативну спрямованість.

У зміст професійної діяльності вчителя-логопеда входить *діагностична, корекційно-розвиткова, організаційно-методична, консультативно-просвітницька і профілактична робота*. Кожний напрям діяльності вчителя-логопеда включається в єдиний процес комплексного логопедичного супроводу, маючи свою специфіку та конкретне змістове наповнення.

Звертаємо увагу, що вчитель-логопед входить до складу мультидисциплінарної команди фахівців, які реалізують психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в **інклюзивному освітньому просторі**, безпосередньо надає корекційно-розвиткові послуги, які направлені на подолання труднощів під час навчання, які пов'язані з проблемами мовленнєвого розвитку і комунікативних труднощів.

Вчитель-логопед як *фахівець команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладі освіти*:

- надає корекційно-розвиткові послуги дитині з особливими освітніми потребами, згідно індивідуальної програми розвитку;

- здійснює моніторинг досягнень у мовленнєвій сфері розвитку дитини, згідно з індивідуальною програмою розвитку;

- надає рекомендації педагогічним працівникам щодо особливостей організації освітнього процесу, реалізації корекційно-розвиткових цілей в процесі навчання, технологій для досягнення кінцевих цілей навчання, визначених в індивідуальній програмі розвитку та застосування адаптацій/модифікацій;

- консультує батьків дитини з особливими освітніми потребами [4].

Згідно з Постановою КМУ від 15.09.2021 р. №957 психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги вчителі-логопеди надають шляхом проведення корекційно-розвиткових занять відповідно до Висновку про комплексну оцінку розвитку дитини. Такі заняття можуть реалізуватися на двох рівнях: індивідуальному – вчитель-логопед застосовує індивідуалізовані методи, прийоми і форми роботи; груповому – від 2 до 8 дітей. Група комплектується з урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Тривалість корекційно-розвиткових занять для вихованців ЗДО визначається відповідно до віку дітей та виду діяльності за освітніми напрямками. Для учнів ЗЗСО становить: індивідуальне – 20-25 хв.; групове – 35-40 хв.

Години, визначені в індивідуальній програмі розвитку для проведення корекційно-розвиткових занять не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження дітей з особливими освітніми потребами [5; 6].

Наголошуємо, що дітям, у яких під час навчання в ЗДО та ЗЗСО виявлено труднощі, за рішенням закладу може надаватись підтримка **першого рівня**. Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розроблено методичні рекомендації для закладів загальної середньої освіти щодо визначення освітніх труднощів I рівня підтримки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку, у яких прописано:

- алгоритм визначення категорій освітніх труднощів (рівнів) у дітей раннього й дошкільного віку та порядок забезпечення їх підтримки в закладів дошкільної освіти;

- маркери для визначення освітніх труднощів (рівнів) у дітей раннього віку (2-3 років), дошкільного (3-6 років) та шкільного віку;

- опитувальники для визначення I рівня підтримки здобувачів освіти дошкільного та шкільного віку;

- діагностичний мінімум для визначення рівнів підтримки у дітей раннього (2-3 років) та дошкільного віку (3-6 років);
- картки досягнень дошкільників [1].

Для дітей, яким визначено I рівень підтримки, учителі-логопеди надають консультативну допомогу, а також дитина може отримати логопедичні послуги в логопедичному пункті системи освіти

Успішність подолання функціональних мовленнєвих труднощів у дітей з особливими освітніми потребами залежить від цілеспрямованого пошуку вчителями-логопедами шляхів удосконалення організації корекційної роботи, урахування індивідуально-типологічних особливостей дитини з порушеннями мовленнєвої діяльності, свідомого проектування змісту корекційного навчання на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, дидактичних методів і прийомів.

Список використаних джерел та літератури

1. Лист МОН №4/1196-22 від 08.06.2022 «Про методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівнів підтримки у дітей раннього та дошкільного віку». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2022/06/23/List.MON-4.1196-22-08.6.2022.pdf>.

2. Рібцун Ю.В. Професійний довідник учителя-логопеда дошкільного навчального закладу. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 239 с.

3. Наказ МОН №135 від 13.05.1993 «Про затвердження Положення про логопедичні пункти системи освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0059-93#Text>.

4. Наказ МОН №609 від 08.06.2018 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної та дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text>.

5. Постанова КМУ №957 від 15.09.2021 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>.

6. Постанова КМУ №765 від 21.07.2021 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769-2021-%D0%BF#Text>.

**Голева А.О.,
Тащук Ю.Ю.,**
методисти науково-методичного центру
медіаінформаційного забезпечення освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: osvita_bykovunu@ukr.net

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У 2023/2024 Н.Р.

Медіаграмотність не є новим поняттям для українських педагогів. Навчання базових навичок медіаграмотності є частиною наскрізних компетентностей, закладених у концепцію Нової української школи. А новий Державний стандарт базової середньої освіти для громадянської та історичної галузі закладає системне навчання медіаграмотності та критичного мислення. Водночас розуміємо, що зараз медіаосвіта в Україні перебуває на етапі формування як явища послідовного, з тяглістю і наступністю. У контексті російської-української війни та інформаційної агресії Росії медіаграмотність посідає особливе місце.

Сьогодні в закладах загальної середньої освіти медіаграмотність може вивчатися як предмет варіативної складової або ж бути інтегрованою у викладання предметів базового навчального плану. Для вчителів стануть в пригоді модельна навчальна програма «Основи медіаграмотності» для учнів 5-6 класів [13], модельна навчальна програма інтегрованого міжгалузевого курсу «Основи медіаграмотності» для учнів 7-8 класів [14], навчальна програма для учнів 8(9) класів «Основи медіаграмотності» (пропедевтичний курс) [6], а також посібник «Основи медіаграмотності» [15], що містить плани-конспекти занять відповідно до тем програми, основні та додаткові ресурси і матеріали.

Уроки літератури, художньої культури, історії, інформатики, мистецтва дозволяють якнайкраще забезпечити **інтеграцію медіаграмотності у предмети базового навчального плану** завдяки добиранню інформації з інтернету, формуванню завдань із використанням медіапродуктів, виготовленню власної медіапродукції. На уроках предметів природничої освітньої галузі можна пропонувати учням інтерпретувати схеми, графіки, діаграми, інфографіку, табличні дані та, навпаки, на підставі текстової інформації або числових даних

створювати графіки, діаграми тощо. Також використання інтерактивних, проєктних, інформаційно-комунікаційних технологій, технологій розвитку критичного мислення поступово підвищуватиме медіакультуру учнів та самого педагога. Мета інтегрованих завдань із медіаграмотності – розвивати в дітей критичне мислення, учити їх формувати власну думку, висловлювати її, аналізувати медіапродукти, а також краще розуміти типи медіа, які вони застосовують щодня.

Учитель може запропонувати учням підготуватися до уявного інтерв'ю з відомим письменником чи героєм книжки; переглянути фрагменти екранізацій книжки різних років. Крім того, на всіх уроках важливим є навчити дітей уважно ставитися до підбору інформації в інтернеті, дати їм можливість аргументувати, чому обиралися саме ці джерела для підготовки до уроку. Участь школярів у виготовленні власної медіапродукції (мультимедійних презентацій, буклетів, альбомів, відеороликів тощо) розвиває їхню творчість, комунікативність, креативність. Головна мета таких завдань – спонукати до активного мислення, уникати пасивного споживання інформації.

Учителям варто пропонувати учням домашні завдання, що мотивують до створення власної медіапродукції:

- підготувати комікси за мотивами літературних творів. Правил безпеки тощо;

- прорекламувати художній твір, історичну епоху, туристичний об'єкт, дотримуючись всіх вимог, що висуваються до рекламного продукту (буктрейлер);

- створити мініфільм (анімаційний ряд);

- дібрати музику, яка б відповідала настрою поезії, твору мистецтва, передавала основну думку, відображала б внутрішній світ автора;

- опрацювати за допомогою інтернет-ресурсів додаткові джерела інформації про видатні постаті; створити домашню інтернет-сторінку (блог), на якій розмістити власні мініроздуми про видатну особистість;

- укласти бібліографію з теми, що вивчається, використовуючи паперові носії та мережеві ресурси;

- створити ментальну карту тощо.

Рекомендуємо використовувати творчі завдання (за матеріалами засобів масової інформації):

- добір інформації з певної теми з доступних джерел;

- ознайомлення з телепрограмою з наступним складанням анонсів передач за їхніми назвами;

- ранжування запропонованої інформації за її соціальною значущістю;

- складання тематичної добірки інформаційних матеріалів із газет і журналів з будь-якої тематики [12].

Медіаграмотність набула особливої важливості в контексті російської-української війни та інформаційної агресії Росії. На методичних ресурсах Академії української преси (<https://aup.com.ua/>) започатковано рубрику «*Медіаграмотність в умовах війни*», де вчительство може знайти нові розробки занять (<https://cutt.ly/Bwe8gnPP>). На базі онлайн-бібліотеки з медіаосвіти АУП є портал «Медіаосвіта та медіаграмотність» (<http://medialiteracy.org.ua>) як інтерактивна платформа для спілкування педагогів, де розміщено відео, новини медіаосвіти, електронну бібліотек, календар подій, плани уроків, презентації тощо.

Задля розвитку життєво необхідної навички медіаграмотності та критичного мислення в учнів *початкових класів* рекомендуємо посібники:

- «Медіаграмотність у початковій школі: посібник для вчителя» [10];

- «Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя» [9].

Під час вивчення курсу «*Громадянська освіта*» та інших предметів і курсів освітньої галузі помічним у навчанні учнів медіаграмотності та навичок критичного мислення стануть: посібник «Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін»; електронний посібник для вчителя «Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства».

Для організації та проведення ефективних практичних занять з актуальних громадянознавчих тем курсу помічними будуть такі навчально-методичні ресурси: Універсальний урок для учнів 8-11 класів «Медіаграмотність під час війни: як вистояти в інформаційному потоці» [16], розроблений міжнародною організацією IREX у межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність»; «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності» [1], розроблений міжнародною організацією IREX у партнерстві зі студією онлайн-освіти EdEra, що надає практичні навички медійної та інформаційної грамотності; посібник «Інфомедійна грамотність онлайн» [5], розроблений IREX в межах проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність», який містить вправи з інфомедійної грамотності для онлайн-навчання з розвитку навичок критичного сприйняття інформації, впевненого орієнтування в сучасному інформаційному

світі та формування основ свідомого й відповідального медіаспоживання.

Сьогодні *бібліотеки* – це сучасні мультисервісні інформаційні центри, покликані виховувати компетентного медіа споживача в нових умовах інформаційного суспільства. Для бібліотекарів закладів освіти, які опікуються впровадженням медіаосвіти та медіаграмотності, корисними будуть посібники:

- «Медіаграмотність для бібліотекарів: практичний посібник» [3];

- «Практична медіаграмотність для бібліотек» [2].

Рекомендуємо також звернути увагу на освітні та просвітницькі ініціативи з медіаграмотності в Україні, які здійснюють численні громадські й міжнародні організації. Це, наприклад, Академія української преси, Детектор медіа, Інститут масової інформації, Інтерньюз-Україна, IREX (Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів), науково-популярний журнал «Куншт», платформи онлайн-освіти EdEra та Prometheus, ініціативи з верифікації інформації StopFake, «По той бік новин», VoxCheck, «БезБрехні», «Fake X», «Слово і Діло», «НотаЄнота» та чимало інших. У рамках цих проєктів розроблено багато навчальних матеріалів, які можна використовувати під час освітнього процесу, проводяться різноманітні тренінги, майстер-класи, марафони тощо.

Щоб ефективно впроваджувати елементи медіаграмотності в освітній процес, педагогу потрібно постійно підвищувати і власний рівень медіакомпетентності. Для цього в Інституті післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області вже декілька років поспіль проводяться Тиждень медіаграмотності та Тиждень безпечного інтернету у форматі циклів тематичних навчальних заходів, орієнтованих на освітян, а також учнів і їхніх батьків. Також на допомогу педагогам, які прагнуть більше дізнатися про медіаосвіту та розпочати впровадження її елементів під час освітнього процесу, методисти Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області зібрали *медіатеку корисних матеріалів з медіаграмотності*: посібників, навчальних програм, аудіо- й відеоматеріалів, вправ та ігор. Переглянути медіатеку можна за покликанням: <https://cutt.ly/HZW5Hbk>.

Окрім цього, рекомендуємо проводити Дні й Тижні медіаграмотності та безпечного інтернету в закладах освіти. Всесвітній тиждень медіаграмотності та інформаційної грамотності проходить щорічно у другій половині жовтня, а День безпечного інтернету – у другий вівторок лютого. До цих дат можна приурочити

проведення тематичних просвітніх і освітніх заходів: воркшопів, медіаграмотних уроків, марафонів безпечного інтернету, вікторин, квестів тощо. Учасниками можуть бути не тільки учні, а і їхні батьки та самі педагоги. Під час розробки таких заходів радимо використовувати матеріали, створені й зібрані в рамках Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр»: https://filter.mkp.gov.ua/#mediaosvita_yak.

Список використаних джерел та літератури

1. Very Verified: курс з медіаграмотності. Програма змішаного навчання. URL: <https://verified.ed-era.com/ua>.

2. Власюк О., Потапова В., Срібна І. Практична медіаграмотність для бібліотек / за ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. 61 с. URL: <https://www.aup.com.ua/praktichna-mediagramotnistdlya-bibl/>.

3. Зоря Ю.М., Степанова Н.М., Потапова В.І. Медіаграмотність для бібліотекарів : практичний посібник. Навчальне видання / за ред. О.В. Волошенюк, Р.І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2021. 75 с. URL: <https://www.aup.com.ua/mediagramotnistdlya-bibliotekariv/>.

4. Інфомедійна грамотність – невід’ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти : збірник статей / редкол.: В.Ф. Іванов (голов. Ред.) та ін. Київ : Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 2021. 400 с.

5. Інфомедійна грамотність онлайн : посібник для тренера / за заг. ред. О. Тараненко / Розроблено в рамках проєкту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ : IREX, 2021. 400 с. URL: <https://cutt.ly/Swe8heMi>.

6. Коваленко П.О., Мокрогуз О.П. Навчальна програма для учнів 8(9) класів «Основи медіаграмотності» (пропедевтичний курс) / за ред. О.В. Волошенюк. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2017. 33 с. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Program_8_9_2017.pdf.

7. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/>.

8. Лист МОН №1/9530-22 від 19.08.22 року «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році». URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87596/.

9. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі : посібник для вчителя / Бакка Т., Голощапова В., Дегтярєва Г., Євтушенко Р., Іванова І., Крамаровська С., Мелещенко Т, Шкребець О. / за ред. О. Волошенюк, Г. Дегтярєвої, В. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2017. 196 с. URL: <https://www.aup.com.ua/mediagramotnist-ta-kritichne-mislen-2/#>.

10. Медіаграмотність у початковій школі : посібник для вчителя / Волошенюк О.В, Ганик О.В., Голощапова В.В, Дегтярєва Г.А, Іванова І.Б., Кожанова А.Ю., Пиза Г.Ю., Шкребець О.О, Янкович О.І. / за ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2018. 234 с. URL: <https://www.aup.com.ua/mediagramotnist-u-pochatkoviy-shkoli/>.

11. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк / за наук. Ред. В.В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 352 с.

12. Методичні рекомендації щодо впровадження елементів медіаграмотності в освітній процес у 2021/2022 н.р. / уклад.: Філіп Ю.Л., Голєва А.О., Тащук Ю.Ю., Шепенюк І.М. URL: https://drive.google.com/file/d/1cNIAwe_OJLkWL7Ti-i79vF5I-P_TjOqa/view.

13. Мокрогуз О.П. Модельна навчальна програма «Основи медіаграмотності» (5-6 класи) для закладів загальної середньої освіти / за ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова, Р.І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. 25 с. URL: https://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2021/10/Osnovy_MG_2021final.pdf.

14. Мокрогуз О.П., Желіба О.В. Модельна навчальна програма інтегрованого міжгалузевого курсу «Основи медіаграмотності» (7-8 класи) для закладів загальної середньої освіти / за ред. О.В. Волошенюк, В.Ф. Іванова, Р.І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 28 с. URL: <https://www.aup.com.ua/modelna-navchalna-programa-integro/>.

15. Основи медіаграмотності : Навчально-методичний посібник для вчителя 8(9) клас. Плани-конспекти уроків / за ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк, О.П. Мокрогуза. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2014. 190 с. URL: <https://www.aup.com.ua/book035/>.

16. Універсальний урок для учнів 8-11 класів «Медіаграмотність під час війни: як вистояти в інформаційному потоці». URL: <https://cutt.ly/jwe8gXcL>.

Савчук К.С.,
методист науково-методичного центру
медіаінформаційного забезпечення освіти
КЗ «Інститут післядипломної педагогічної освіти
Чернівецької області»
e-mail: kateryna1savchuk.robota@gmail.com

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ШКІЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ НА 2023/2024 Н.Р.

Шкільні бібліотеки відіграють ключову роль у розвитку національної свідомості дітей та підлітків, і важливо, щоб вони відповідали вимогам сучасності та потребам своїх користувачів. Нова роль бібліотек полягає в створенні сучасних публічних просторів, які базуються на принципах відкритості, інклюзивності, партнерства, розвитку та клієнтоорієнтованості. Такі бібліотеки з проактивними бібліотекарями відповідають потребам сучасного українця та допомагають у формуванні здорової та свідомої нації. Щоб забезпечити повернення користувачів, важливо мати на увазі цінності й принципи, які підтримуються бібліотеками, та враховувати їх потреби.

Роль бібліотекаря повинна стати більш активною та розширюватися. Він повинен створювати умови для спілкування, організовувати та модерувати заходи, що сприятимуть пошуку та поширенню найкращого досвіду для місцевого розвитку. Основною метою є перетворення бібліотекаря на модератора розвитку громади, соціального працівника та менеджера, який організовує події та заходи, сприяючи залученню нових користувачів до бібліотеки. Рекомендуємо включати до плану заходи, які зможуть привабити потенційних користувачів до бібліотеки, згуртувати навколо неї учнів, активну молодь та педагогічних працівників. Також важливим є організація різноманітних тематичних клубів за інтересами для різновікових учнів, а також допомога самотнім мешканцям села/міста похилого віку та внутрішньо переміщеним особам разом з соціальним педагогом або волонтерами. Рекомендується взяти до уваги все вищесказане для соціального та культурного розвитку громади.

Крім того, рекомендується організовувати місячні заходи, спрямовані на:

- підвищення значення української мови як національної цінності;

- протидію посттоталітарним деструктивним наслідкам у свідомості населення України;
- запобігання проявам ксенофобії та расової дискримінації;
- залучення жителів тимчасово окупованих територій до національно-патріотичних проєктів;
- формування оборонної свідомості громадян;
- стимулювання розуміння та підтримки державної політики з щодо євроатлантичної інтеграції [1].

Усі заходи та події повинні відбуватися українською державною мовою. Протягом навчального року шкільні бібліотекарі та педагог-організатор активно беруть участь у проведенні тематичних соціокультурних заходів, використовуючи різноманітні форми, де особливе місце відводиться історичним екскурсіям, мандрівкам, урокам історії, конкурсам, діалогам, зустрічам, вікторинам, конференціям та акціям, присвяченим українській державності, національній символіці, рідній мові, культурі та традиціям. Особливу увагу приділяють активним формам, які спонукають до творчості, ініціативи, самостійного та критичного мислення, засновані на принципі багатосторонньої взаємодії. До них належать різноманітні форми дискусій, ситуаційно-рольових ігор, ігор-драматизацій, мозкових штурмів, інтелектуальних аукціонів та методів аналізу проблемних ситуацій [1].

Рекомендуємо збільшити активність у використанні ресурсів, які є доступні у бібліотеці.

Одним з можливих шляхів є створення тематичних рекомендаційних списків нових книг на вебсайтах (блогах) або створення авторських полиць у бібліотеці, що задовільнять різноманітні смаки, настрої та інтереси читачів. Наприклад, можна впровадити таку ідею: «Цікаві книги, рекомендовані письменником (П.І.П.), читачем (П.І.П.) та бібліотекарем».

Важливо звертати увагу на видання як у жанрі художньої літератури (фікшн), так і не вигаданої літератури (нон-фікшн). Фікшн-твори мають характерну рису у тому, що їх основою є вигадана, а не фактична історія, і вони спрямовані на розвагу та пригоди, а також можуть включати фантастичні елементи. Нон-фікшн-твори, натомість, будують свою сюжетну лінію виключно на реальних подіях. Це можуть бути документальні, науково-технічні твори, практичні поради, джерела натхнення та матеріал, який спонукає задуматися над багатьма аспектами життя.

З метою відповіді на сучасні виклики, шкільним бібліотекам рекомендується використовувати сучасні й різноманітні форми роботи,

які за допомогою актуального змісту, творчого та незаангажованого підходу здатні не лише привертати увагу користувачів, але й стимулювати їх до соціального, інтелектуального, емоційного та естетичного розвитку [3].

Підбиваючи підсумки, хотілось би ще раз сказати, що шкільні бібліотеки відіграють надзвичайно важливу роль. Вони є центром знань, джерелом натхнення та майданчиком для розвитку учнів. Шкільні бібліотеки забезпечують доступ до різноманітних друкованих та електронних ресурсів, допомагають учням розвивати навички читання, критичного мислення та пошуку інформації.

Вони стимулюють любов до книги та відкривають учням безмежні можливості для саморозвитку. Шкільні бібліотеки є місцем, де учні можуть знайти книжки, які відповідають їхнім інтересам та потребам, і де вони можуть відкривати нові світи через читання. Крім того, бібліотекарі відіграють важливу роль у підтримці читацької активності та наданні рекомендацій щодо літератури.

Завдяки шкільним бібліотекам учні мають можливість розвивати свої творчі та креативні здібності. Вони можуть брати участь у літературних конкурсах, клубах за інтересами, літературних гуртках та інших заходах, що сприяють їхньому особистісному зростанню.

Рекомендації бібліотекарям:

- організувати роботу бібліотеки закладу освіти щодо формування, обліку і збереження бібліотечного фонду;
- удосконалити та урізноманітнити форми довідково-інформаційного обслуговування читачів;
- пропагувати серед дітей та учнівської молоді твори українських письменників;
- сприяти підвищенню інформаційної культури користувачів бібліотеки;
- вести чіткий облік необхідної бібліотечної документації;
- своєчасно списувати застарілу та зношену літературу згідно чинного законодавства;
- сприяти появі у навчальних закладах міста візитних карток шкільних бібліотек з власним фірмовим знаком та інформацією про бібліотеку;
- активно використовувати комп'ютер в роботі з бібліотечним фондом;
- співпрацювати з центральною дитячою бібліотекою, брати участь у заходах щодо підвищення ролі книги в житті дитини;

- висвітлювати діяльність шкільної бібліотеки на сайті освітнього закладу;
- систематично інформувати педагогічний колектив про новинки методичної та періодичної літератури;
- системно проходити курси підвищення кваліфікації відповідно до графіка;
- у шкільних бібліотеках, в яких недостатня площа читальної зали, систематично організовувати пересувні тематичні виставки літератури згідно календаря знаменних і пам'ятних дат;
- залучати педагогічний колектив освітнього закладу, учнів та їх батьків до поповнення фонду шкільної бібліотеки художньою та методичною літературою;
- з метою збереження фонду постійно підтримувати санітарно-гігієнічний стан приміщення шкільної бібліотеки [2; 1].

Інформаційна робота бібліотеки

Співпраця шкільного бібліотекаря з педагогічним колективом багатоаспектна і може проявлятися у проведенні уроків позакласного читання, занять-практикумів із прищеплення школярам навичок роботи з книгою, користування бібліотекою, інформаційними технологіями, організації спеціальних екскурсій, факультативів, гуртків, які б поглиблювали систему бібліотечно-бібліографічних знань учнів, проведенні вікторин, конкурсів, бесід, творчих уроків.

Сьогодні освітянські книгозбірні перетворюються в сучасні інформаційні центри закладів освіти. Упроваджуючи у свою роботу нові інформаційні технології, використовуючи Інтернет, вони мають намагатися створити умови для повноцінного забезпечення інформацією педагогів та учнів. Шкільна бібліотека має здійснювати інформаційну підтримку навчальної та освітньої діяльності, а також виконувати інформаційно-консультативну та інформаційно-координаційну функції, спрямовані на вчителя, учня, родину. Це і є для шкільної бібліотеки орієнтиром у визначенні завдань інформаційного обслуговування педагогів та учнів [1].

В інформаційній роботі використовується індивідуальне, групове та масове інформування:

- книжкові виставки; бібліотечні уроки;
- тематичні папки;
- довідкові видання;
- періодичні видання;
- медіатека;
- система каталогів та картотек;

- рекомендаційні списки літератури;
- інформаційні вісники [2].

Визначні дати 2023\2024 н.р.

I. Ювілейні дати, пов'язані з відомими особистостями

1 січня – 110 років від дня народження Юрія Оліферовича Збанацького (1914-1994), українського прозаїка, драматурга.

8 січня – 145 років від дня народження Степана Васильовича Васильченка (Панасенка) (1879-1932), українського прозаїка, педагога.

1 квітня – 210 років від дня народження Миколи Васильовича Гоголя (1809-1852), прозаїка, драматурга, критика, публіциста українського походження.

II. Міжнародний календар 2023

Січень:

1 січня – Всесвітній день миру; Всесвітній день сім'ї.

4 січня – Всесвітній день азбуки Брайля.

15 січня – Всесвітній день релігії.

27 січня – Міжнародний день пам'яті Голокосту.

Лютий:

4 лютого – Всесвітній день боротьби проти раку.

14 лютого – Всесвітній день дарування книг; Всесвітній день всіх закоханих.

15 лютого – День вшанування учасників бойових дій на території інших держав.

20 лютого – Всесвітній день соціальної справедливості.

21 лютого – Міжнародний день рідної мови.

Березень:

1 березня – Всесвітній день цивільної оборони.

3 березня – Всесвітній день письменника.

8 березня – Міжнародний жіночий день.

20 березня – Міжнародний день щастя.

21-27 березня – Тиждень солідарності з народами, що борються проти расизму та расової дискримінації.

21 березня – Всесвітній день поезії.

25 березня – Міжнародний день пам'яті жертв рабства.

Квітень:

2 квітня – Всесвітній день розповсюдження знань про аутизм; Міжнародний день дитячої книги.

6 квітня – Міжнародний день спорту на благо миру та розвитку; Всесвітній день здоров'я.

11 квітня – Міжнародний день визволення в'язнів фашистських концтаборів.

12 квітня – Всесвітній день авіації та космонавтики.

21 квітня – Всесвітній день творчості та інноваційної діяльності; Всесвітній день книги і авторського права; Міжнародний день англійської мови (ООН).

23 квітня – Міжнародний день іспанської мови.

26 квітня – Міжнародний день пам'яті про Чорнобильську катастрофу.

Травень:

3 травня – Всесвітній день свободи преси; День Сонця.

8-9 травня – Дні пам'яті і примирення, присвячені пам'яті жертв Другої світової війни.

9 травня – День Європи в країнах Європейського Союзу.

15 травня – Міжнародний день сімей.

16 травня – День вишиванки.

24 травня – День слов'янської писемності і культури.

29 травня – Міжнародний день миротворців ООН.

Червень:

1 червня – Міжнародний день дітей (День захисту дітей).

3 червня – Всесвітній день велосипедистів.

4 червня – Міжнародний день дітей-жертв агресії.

12 червня – Всесвітній день боротьби з дитячою працею.

14 червня – Всесвітній день донора крові.

17 червня – Міжнародний день боротьби з сексуальним насильством в умовах конфлікту.

20 червня – Всесвітній день біженців.

Липень:

11 липня – Всесвітній день народонаселення.

30 липня – Міжнародний день дружби; Всесвітній день боротьби з торгівлею людьми.

Серпень:

9 серпня – Міжнародний день корінних народів світу.

12 серпня – Міжнародний день молоді.

19 серпня – Всесвітній день гуманітарної допомоги.

21 серпня – Міжнародний день пам'яті і пам'яті жертв тероризму.

22 серпня – Міжнародний день поминання людей, що стали жертвами насильства з причини їх релігії або переконань.

Вересень:

5 вересня – Міжнародний день благодійності.

8 вересня – Міжнародний день грамотності.

15 вересня – Міжнародний день демократії.
21 вересня – Міжнародний день миру.
27 вересня – Всесвітній день туризму.
28 вересня – Міжнародний день загального доступу до інформації.

Жовтень:

Міжнародний місяць (місячник) шкільних бібліотек. Відзначається з 2008 р. щорічно під егідою Міжнародної асоціації шкільної бібліотечної справи

4 жовтня – Всесвітній тиждень космосу.

5 жовтня – Всесвітній день вчителя.

15 жовтня – Всесвітній день студента.

24 жовтня – День Організації Об'єднаних Націй; Всесвітній день інформації про розвиток.

Листопад:

1 листопада – День створення Європейського Союзу.

10 листопада – Всесвітній день науки.

16 листопада – Міжнародний день терпимості (толерантності).

18 листопада – Міжнародний день філософії.

20 листопада – Всесвітній день дитини.

25 листопада – Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок.

Грудень:

1 грудня – Всесвітній день боротьби зі СНІДом.

3 грудня – Міжнародний день інвалідів (День людей з інвалідністю).

5 грудня – Всесвітній день волонтерів.

9 грудня – Міжнародний день пам'яті жертв геноциду, вшанування їх гідності і запобігання цьому злочину.

10 грудня – День прав людини.

19 грудня – Міжнародний день допомоги бідним.

20 грудня – Міжнародний день солідарності людей [2].

Список використаних джерел та літератури

1. Чат-бот із штучним інтелектом. URL: <https://openai.com/blog/chatgpt>.
2. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. URL: <https://library.vspu.edu.ua/html/znamoon.htm>.
3. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. Франка. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=2846>.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ТА ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
ПРЕДМЕТІВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
У 2023/2024 Н.Р.

Інформаційно-методичний збірник

Підписано до друку 07.08.2023. Папір офсетний. Формат 60x84/16.

Ум. друк. арк. 19,53. Зам. № 24. Тираж 450 прим.

Виготівник: ПБКФ «Технодрук»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1841 від 10.06.2004 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. (0372) 55-05-85

